

Jogelméleti Szemle 2020/3. szám

TARTALOM

Alapító főszerkesztőnk, Pokol Béla köszöntése 2

Tanulmányok

Egri-Kovács Krisztián: A bírósági végrehajtási eljárásokban előterjeszhető alkotmányjogi panaszok dilemmáinak vázlatos áttekintése 4

Fenyvesi Csaba: A szembesítés és a felismertetés mint büntető eljárásjogi igazságkereső kísérletek összehasonlítása 23

Nagy Erzsébet Györgyi: A bizalmi vagyonkezelés kultúrtörténete.....37

Sáry Pál: A vallásszabadság eszméjének megjelenése az ókori Rómában.....52

Serbakov Márton Tibor: Az utóbbi évek jelentős nemzetközi szélsőjobboldali terrorcselekmények elkövetőinek internethasználata és globális összefüggései.....60

Tóth J., Zoltán: The death penalty in Hungary following World War II 70

Szemle

Dobozi Gergely: A szuverenitás hagyományos koncepcióját érő egyes 21. századi kihívásokról 82

Szmodis, Jenő: Some thoughts on German legal culture 89

Tóth J. Zoltán: Az alkotmánybírósági alkotmány- és alapjogvédelem gyakorlata 2012–2020 között.....94

Vita

Holczhauser Vilmos: Trianonról 110

Alapító főszerkesztőnk, Pokol Béla köszöntése

Pokol Béla idén májusban töltötte be 70. életévét, mely kerek évforduló egybeesik folyóiratunk, a Jogelméleti Szemle fennállásának 20. évfordulójával. Alapító főszerkesztőnk köszöntése így egyben alkalmat ad periodikánk születésnapjának ünneplésére is – e két ünnep nem is választható el egymástól.

Pokol Béla a jogelmélet, a szociológiaelmélet és a politikatudomány kiváló művelője, a tudományok doktora, egyetemi tanár, gyakorlati tevékenységét tekintve alkotmánybíró, a tudományos kutatás iránt mélyen elkötelezett tudós. Nem egyszerűen a körülmények szerencsés együtt állása tehát, hanem Pokol Bélának a tudományos kutatás és a tudományos eredmények közlése iránti elkötelezettsége és a racionális érvekkel folytatott tudományos viták iránti alázata az oka annak, hogy e folyóirat elindulhatott, gyökeret verhetett, és a társadalomtudományok, ezen belül az állam- és jogtudomány egyik népszerű, sokat olvasott folyóiratává válhatott. Professzor Úr munkabírása, a technikai újítások tudományos munkába történő implementálásának igénye és egy nivós vitafórum megteremtése és folyamatos, heti szintű működtetése iránti elkötelezettsége nélkül ma ez a felület sem létezne, és e köszöntő sem íródhatna le.

Pokol Béla 1950-ben született, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karát 1977-ben végezte el, miközben érdeklődése a szűkebben vett állam- és jogtudományon kívül már ekkor a filozófia, majd rövidesen a szociológia és a politikatudomány felé fordult, de sokoldalúságához zeneszeretete is hozzátartozott. Elméleti kutatásait mindig gyakorlati célok érdekében folytatta, így már a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején vezetett empirikus jogszociológiai kutatásokat is a politikai intézményekről, az államszocialista politikai rendszer látens pluralizmusáról, illetve a törvényelőkészítés mechanizmusáról. A jogelmélet mellett tanított alkotmányjogot (államjogot és összehasonlító alkotmányjogot), politológiát, majd szociológiát és jogszociológiát is. Mindig is azt vallotta, hogy társadalomtudományi kutatásokat csak úgy érdemes folytatni, ha a kutató egyszerre több társadalomtudomány autentikus művelője is. Sokoldalúsága védjegyévé vált: leghíresebb tankönyvét, egy egész nemzedék meghatározó egyetemi olvasmányát (Bihari Mihállyal közösen) a politikaelmélet tárgykörében írta, szerényen csak Politológia címmel; jogelméleti kutatásainak eredményeit az elmúlt évtizedekben három egyetem hallgatóival osztotta meg, alkotmányjogi tudását jelenleg is alkotmánybíróként kamatoztatja, miközben „nagydoktori” akadémiai értekezését szociológiaelméletből írta és védte meg.

Számos ösztöndíja és tanulmányútja közül pályájára leginkább két bielefeldi útja volt hatással, ahol a nyolcvanas évek második felében összesen két évet töltött el, részben Niklas Luhmann szociológiaprofesszor mellett. Luhmann gondolkodása hatással volt rá, de kellő távolságtartással és kritikával szemlélte annak funkionalista rendszerelméletét, majd először azt elméletileg továbbgondolva és kritizálva, később a társadalom működése reális mozgatórugóinak vizsgálatának és gyakorlati figyelembe vételének igényével is kiegészítve jutott el tőle eltérő, a tudományt – itthon és nemzetközileg is – gazdagító belátásokra.

Pokol Béla közel fél évszázados munkásságának eredményeit több tucat monográfia, több száz tanulmány, valamint több tízezer (!) tanítvány jellemzi. Iskolateremtő hatása megkérdőjelezhetetlen, munkabírása és kutatói elhivatottsága pedig egy fiatal tudós számára is példaértékű (és a legtöbbször számára alig is megközelíthető). E sokrétű, gazdag munkássága

körében pedig a köszöntés íróinak különösen kedves azon tudományos fórum létrehozása és két évtizeden át történő gondozása, amelyen jelen méltatás is olvasható.

A Jogelméleti Szemle – az Ünnepeltet követő második és harmadik – főszerkesztőjeként köszönjük Professzor Úrnak, hogy a magyar társadalomtudomány, különösen a magyar jog- és államtudomány művelői számára megteremtette e publikációs és szakmai vitafórumot, azt két évtizeden át fenntartotta, annak tartalmát számos cikkel és tanulmánnyal maga is gyarapította; kívánjuk, hogy a következő évtizedekben is hasonló termékeny munkássággal, a tudományt előre vivő hozzájárulásaival továbbra is gazdagítsa mind a magyar jog- és államtudományt, mind a többi társadalomtudományt.

Karácsony András (A Szerkesztőbizottság elnöke)

Tóth J. Zoltán (főszerkesztő)

A bírósági végrehajtási eljárásokban előterjeszhető alkotmányjogi panaszok dilemmáinak vázlatos áttekintése²

Előszó

Jelen tanulmány alapvetően – elvi, jogelméleti értelemben véve – két halmazba elhelyezkedő jogintézmény, a bírósági végrehajtási eljárás és a bírói döntések Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára irányuló Alkotmánybírósághoz előterjeszhető alkotmányjogi panasz („valódi alkotmányjogi panasz”) alapján induló alkotmánybírói eljárásra vonatkozó jogirodalom, jogszabályi rendelkezések bírósági döntések és alkotmánybírói döntések áttekintésére irányul. A szerző jelen tanulmányban a jogerősen befejezett bírósági vagy azzal azonosnak minősülő jogerősen befejezett döntések ügyszámait nem hozza nyilvánosságra.

A bírósági és alkotmánybírói döntések áttekintését követően kérdésként merül fel, hogy a két halmaznak egyáltalán jogszociológiai, illetőleg joggyakorlati értelemben véve léteznek-e közös metszéspontjai.³ Amennyiben a megnevezett halmazoknak léteznek metszéspontjai, abban az esetben indukálódik a metszéspontban álló elemek áttekintése. Elsődlegesen az alábbiakban, a következő pontban a bírósági végrehajtási eljárás halmazának áttekintésére, a bírósági végrehajtási eljárás fogalmának meghatározására és a bírósági végrehajtási eljárásokban igénybe vehető jogorvoslatokra vonatkozó jogszabályi rendelkezések áttekintésére vállalkozom. A tanulmány további pontjában célszerűnek látszik a bírósági végrehajtás fogalmának, a bírósági végrehajtásra vonatkozó jogszabályi rendelkezések kialakulásának rövid áttekintése, illetőleg a bírósági végrehajtási eljárásban igénybe vehető jogorvoslatok ismertetése. E körben elsődlegesen indokolt a bírósági végrehajtási eljárásban⁴ igénybe vehető jogorvoslatokat a végrehajtási perek és a végrehajtási nemperes eljárás ismérve szerint megkülönböztetni.

---

¹ PhD (KRE ÁJK), kamarai jogtanácsos.

² A szerző a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláján szerzett doktori fokozatot. A szerző jelen tanulmányt Professzor Dr. Pokol Béla, az Alkotmánybíróság tagja, egyetemi tanár, MTA doktor Professzor Úr 70. születésnapja alkalmából, tudományos kutatási eredményeinek elismerése és méltatása céljából készítette, egyben e tanulmányban megköszönve a szerző doktorandusz tevékenység folytatására történő ösztönzését és a szerző doktorandusz tevékenységének megkezdésében nyújtott támogatását. A szerző e tanulmányban külön köszönetet nyilvánít Tóth J. Zoltánnak a szerző témavezetői tevékenységének ellátásáért és a szerző doktori értekezésének elkészítésében nyújtott támogatásáért és segítségéért. Jelen tanulmányban a szerző ugyancsak hálás köszönetét fejezi ki az őt foglalkoztató gazdasági társaság tulajdonosainak és vezető tisztségviselőinek, munkatársainak, hogy a kamarai jogtanácsosi tevékenysége ellátása során a szerzőt a gyakorlati munkavégzésben is átfogó rendszerszinten történő gondolkodásra és a jogviták komplex szemléletmód alapján történő megközelítésére és megoldására ösztönzik és biztatják. Jelen tanulmányban foglaltakért természetesen a szerző vállal kizárólagos felelősséget.

³ A jogszociológia kifejezés először Eugen Ehrlich 1913 évben megjelent írásában jelenik meg elsőként. Eugen Ehrlich megkülönböztette a társadalmi jogot (kisebb csoportokban létrejövő normarendszer) a jogász jogot (bírók jogviták elbírálása során meghozott döntései) és az állami jogot (az állami jogalkotó hatalom által megalkotott jogrendszer). Ugyancsak Eugen Ehrlich nevéhez fűződik annak felismerése, hogy az állami jog a társadalmi joggal, a mindennapi életben alkalmazott „élő joggal” szemben sok esetben háttérbe szorul, az állami jogalkotó hatalom által alkotott jogszabály sok esetben „papíron” marad. In.: Pokol Béla: Jogszociológiai vizsgálódások Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003. 14-21. o.

⁴ A bírósági végrehajtásról lásd pl.: Gyüre Péter: A bírósági végrehajtás elrendelésére vonatkozó általános szabályok figyelemmel a szubszidiárius jelleggel alkalmazandó új polgári perrendtartás rendelkezéseire. Eljárásjogi Szemle, 2018/1. szám, 47-53. o.

Jelen tanulmány középpontjába a bírósági végrehajtások elrendelése, ezen belül a végrehajtási záradék kiállítására irányuló kérelmek megtagadása, e döntések ellen igénybe vehető jogorvoslati lehetőségek, a bírósági végrehajtás foganatosítása során a végrehajtási eljárás kezdeményezésével, elrendelésével és foganatosítására vonatkozóan érvényesülő végrehajtási költségek elszámolásából eredő jogviták orvosolására irányuló jogorvoslati lehetőségek bemutatása került. Elsőként a bírósági végrehajtási eljárás rendszerét indokolt áttekinteni.

I. A bírósági végrehajtási eljárásokban előterjeszhető jogorvoslatokról

A bírósági végrehajtási eljárás olyan törvényben szabályozott eljárásként határozható meg, amelyben állami vagy azzal azonosnak minősülő szervben elsődlegesen vagyoni kényszer alkalmazásával érvényre juttatja az állam által egyedi döntésben elismert alanyi jogot vagy előzetesen biztosítja a védelemben részesített alanyi jogi érvényesülését.⁵ A polgári ügy önálló szakaszát, kényszerítő cselekmények sorozatát jelenti, amelyre általában abban az esetben kerül sor, amennyiben az adós (a pénzfizetésre, illetőleg az egyéb magatartásra kötelezett) a polgári ügyben meghozott marasztalásnak a döntésben meghozott teljesítési határozatban nem tesz eleget. Célja a bírósági végrehajtást elrendelő végrehajtható okiratban meghatározott eredmény (állapot) létrehozása. A teljesítési határidő lejártát követően indított bírósági végrehajtás kielégítési végrehajtásnak, a teljesítési határidőt megelőzően indított bírósági végrehajtási eljárás biztosítási végrehajtásnak minősül.⁶ A bírósági végrehajtási eljárás a végrehajtási eljárások kategóriájába sorolható polgári nemperes eljárás. Kengyel Miklós rendszerezésében a végrehajtási eljárások két fő típusra oszthatóak személy elleni (büntetés végrehajtás) és vagyon elleni végrehajtás.⁷ A vagyon elleni

---

⁵ A polgári nemperes eljárások joga (szerkesztette: Varga István) ELTE EÖTVÖS Kiadó, Budapest, 2010. 91. o.

⁶ Jogi Lexikon Átdolgozott és bővített kiadás Főszerkesztő: Lamm Vanda) Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft, Budapest, 2009. 99. o. A végrehajtási eljárásban a polgári peres, nemperes, közigazgatási és büntetőeljárásban meghozott teljesítést, marasztalást tartalmazó határozatban foglaltaknak önkéntes teljesítés hiányában akár a karhatalom biztosításával is érvényt szereznek a teljesítési határidő elmulasztása esetén vagy helyrehozhatatlan hátrányok megelőzése érdekében. Im. 704. o. A bírósági végrehajtási eljárás a jogot kényszer útján érvényesítő nemperes eljárás. Állam-és Jogtudományi Enciklopédia K-Z Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 1468. o.

⁷ Eredendően a *ius civile* szerinti személyes végrehajtás a XII. táblás törvényben a fizetési kötelezettség keletkezésétől számított 30 napot követően az adós a praetor elé vezették abból a célból, hogy másvalaki az adóst a fizetési kötelezettségétől kifizetéssel megszabadíthassa. A szabadító az adóst magával vihette. 60 napot követően a hitelező jogosult volt az adóst megölni vagy a Tiberisen túlon rabszolgaként eladni. A későbbi jogfejlődés során az adós eladását megtiltották, az adóst a praetor kötelezte az adósság ledolgozására. A vagyoni végrehajtás az államra háramlott vagyontárgyak praetor által rendelt *quaeestorok* által történő árveréséből formálódott ki. A római jog ismerete a csődöt, amely során a csődgondnok az adós vagyontárgyait értékesítette. In.: Hofmann Pál: A római jog külszerű történelme és a római perjog Pest, Heckenast Gusztáv, 1866. 634-642. o. A személyes végrehajtást kizárólag törvényes ítéleten (*res iudicata*) alapuló fizetési kötelezettség alapján lehetett megindítani. A római polgár ellen foganatosított kényszerintézkedésen a közhatalmat kellett igénybe venni. A vagyoni végrehajtás eredendően abból indult ki, hogy az adós összes vagyontárgyát vette birtokba a hitelező. Több hitelező esetén nyilvános árverést tartottak. Az árverésből befolyt pénzüsségeket osztották fel a hitelezők között. A római jog alapjai (*Institutiones juris civilis romani*) néhai Marezoll Tivadar Tankönyve nyomán írta Dr. Rentmeister Antal Kir. akadémiai tanár II. Változatlan lenyomat Kiadja Steiner Zsigmond Könyvkereskedése Pozsony, 1901. 130. o.; Uo. 157. o. és Uo. 387. o. Az adós egyes vagyontárgyaira foganatosított bírósági végrehajtási eljárás a császári rendeletek jogalkotási eljárásában jelent meg. In.: Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római jog Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 125. o. Az árverés jogintézménye eredendően a római közjogban alakult ki, a jogintézmény ezt követően került át a magánjogba. In.: Jakab Éva: Borvétel és kockázat Jogtudomány és jogélet a Római Birodalomban Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011. 69. o. Az egész vagyonra történő végrehajtásra az adós szökése vagy a végrehajtási eljárás akadályozásának esetén került sor. A személyi végrehajtás a XIX. századig továbbélt adósok börtöne formájában. Jelenleg az angol jogrendszerben érvényesül

végrehajtáson belül megkülönböztethető a teljes vagy totális végrehajtás, amely a felszámolási eljárással azonosítható. A bírósági végrehajtási eljárás az egyedi vagyoni végrehajtási eljárások csoportjába tartozik. A bírósági végrehajtási eljárás magában foglalja a pénzkövetelés végrehajtására irányuló bírósági végrehajtási eljárásokat. Ebbe a körbe sorolhatóak a különleges végrehajtási eljárások, a biztosítási intézkedés végrehajtására irányuló végrehajtási eljárások, (pénzkövetelés biztosítása, meghatározott dolog zárlata, bűnügyi zárlat végrehajtása, zárlat az Európai Unió tagállam által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedés végrehajtására) a meghatározott cselekmény végrehajtására irányuló végrehajtások, a zálogtárgy egyszerűsített értékesítésének elrendelése, a külföldi határozat végrehajtása, valamint a vagyonekhozás végrehajtása. Ugyancsak az egyedi végrehajtási eljárások csoportjába tartoznak a közigazgatási végrehajtási eljárások (a közigazgatási szerveket a végrehajtás joga is megilleti)⁸ és azon végrehajtási eljárások, amelyekben a végrehajtást nem a bíróság és nem a közigazgatási szerv rendeli el. Ez utóbbi végrehajtásra a munkáltató részéről történő szakszervezeti tagdíjlevonás említhető példaként. Kengyel Miklós meghatározásában a végrehajtási jog szűkebb értelemben a végrehajtási eljárás megindításának a joga, tágabb értelemben a végrehajtási eljárásban résztvevők anyagi és eljárási jogaiban bekövetkező változásokra vonatkozó jogszabályok, követelmények összessége.⁹

A magyar jogrendszerben elsőként a „*pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói ítéletek végrehajtása módjáról*” szóló 1836. évi XV. törvénycikk rendelkezett a birói ítéletek végrehajtásáról.¹⁰ A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában szóló 1868. LIV. törvénycikk rendelkezett *A végrehajtásról*, amelyet az 1881. LX. törvénycikk helyezett hatályon kívül.¹¹ A bírósági végrehajtókra vonatkozó rendelkezéseket az 1871. évi LI. törvénycikk állapította meg.¹² A megnevezett törvényi rendelkezésekre átfogóan megállapítható, hogy a XIX. századi végrehajtási eljárásokban érvényre jutott a fokozatosság elve.¹³ A végrehajtást a mai terminológiával élve elődlegesen kis értékű polgári peres eljárásokban meghozott bírósági döntésekben meghatározott fizetési kötelezettség behajtása érdekében kizárólag ingó vagyontárgyakra lehetett foganatosítani.¹⁴ A bírósági végrehajtásra vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket ideiglenes rendelkezéseknek szánták, ezért a dualizmus korában az e

---

szűk körben a szerződéses kötelezettségből eredő börtönbe záras jogintézménye. Földi András és Hamza Gábor: A római jog története és intézményei Hatodik átdolgozott és bővített kiadás Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 197-199. o.

⁸ 22/2013. (VII. 19.) AB határozat [14] pontjában meghatározott rendelkezése Az Alkotmánybíróság határozatai 2013. évi kötet 676-691. o. <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/3BDCF9C950E68E38C1257B79001BAD17?OpenDocument&printpreview> (letöltés ideje: 2020. április 25.)

⁹ Polgári eljárásjog Jogi szakvizsga segédkönyvek szerkesztette: Kengyel Miklós A/2 Témakör: Polgári eljárásjog Dialóg Campus Kiadó, 2013. 409. o. Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog Osiris Kiadó, 2008. 613-662. o.

¹⁰ Gécziné Bárdosi Eszter: A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. törvénycikk In.: Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica: Publicationes Doctorandorum 2007. évi kötet. 49-64. o. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/7577/> (letöltés ideje: 2020. április 24.)

¹¹ Dr. Márkus Dezső (szerk): A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytar) Első kötet: 1000-1874-ik évi törvénycikkek Budapest, Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Budapest, 1912. 465. o.

¹² Dr. Márkus Dezső Im. 723-727. o.

¹³ Zavaczky Márk András: A fokozatosság elvének gyakorlati érvényesülése a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt összegre, illetve a munkabérré és egyéb járandóságra vezetett végrehajtás során. In.: Jog és Állam 24. szám XIV. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója 2018 szerkesztette: Miskolc Bodnár Péter Károli Gáspár Református Egyetem Államés Jogtudományi Kar Patrocinium Kiadó, Budapest, 2019.- 474. o.

¹⁴ Résző Ensel Sándor: Hazai polgári eljárásra vonatkozó szabályrendeletek Hiteles adatok nyomán Pest, Kugler 1864. 5. o.

jogterületre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket törvényben kodifikálták.¹⁵ A végrehajtásról szóló 1881. évi LX. törvénycikket 1881. június 1. napján hirdették ki, 1882. január 1. napjától, 1955. szeptember 1. napjáig volt hatályban.¹⁶ Az előzőekben részletezett törvényi rendelkezéseket a bírósági végrehajtásról szóló 1955. évi 21. törvényerejű rendelet helyezte hatályon kívül. Közel 25 évet követően a jogszabályi rendelkezések a társadalmi gazdasági viszonyok fejlődésével, a jövedelmi forrásként általánossá váló munkabér, szövetkezeti járandóság általánossá válásával, a gépjárművek, értékes és tartós fogyasztási cikkek, valamint a lakások, üdülők elterjedésével a jogszabályi rendelkezések meghaladottá váltak, a jogszabályi rendelkezések alkalmazása problémákat vetett fel, ezért a jogszabályi rendelkezéseket újrakodifikálták a bírósági végrehajtásról szóló 1979. évi 18. törvényerejű rendeletben.¹⁷ E jogszabály 1980. január 1. napján lépett hatályba. A szerző jelen tanulmányban jelzi, hogy az előzőekben megnevezett jogszabályi rendelkezésekben meghatározott jogintézmények jelen írásműben az írásmű tárgyának és célkitűzéseinek betartása érdekében sajnálatos módon nem kerülnek bemutatásra. A rendszerváltást követően a bírósági végrehajtási eljárásokban nehézségek keletkeztek, a bírósági végrehajtási eljárások eredményessége csökkent, közel 300 000 bírósági eljárásból a felében sikerült behajtani a követeléseket, ezért a bírósági végrehajtási eljárásra vonatkozóan újabb törvényi rendelkezések megalkotására került sor.¹⁸ Az 1994. szeptember 1. napján hatályba lépett a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) hármas tagozódású bírósági szervezetrendszert vezetett be. A bírósági végrehajtási eljárás a bírósági végrehajtást elrendelő, illetve bírósági végrehajtási eljárási cselekményeket foganatosító bíróságra (bíró, bírósági titkár, illetve végrehajtási ügyintéző), megyei, törvényszéki végrehajtók, valamint az önálló bírósági végrehajtók szervezetéből áll. A meghatározott helyi bíróság, járásbíróság vagy kerületi bíróság mellé kinevezett önálló bírósági végrehajtók önkormányzati szervezete a Magyar Bírósági Végrehajtói Kamara, illetőleg ennek jogutódja a Magyar Bírósági Végrehajtó Kar lett. Az önálló bírósági végrehajtók általános felügyeletét az igazságügyi miniszter, eljárásuk törvényességét pedig a végrehajtó székhelye szerinti megyei bíróság, illetőleg törvényszék látja el.¹⁹

Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a jogállamiság elvéből következő alkotmányos értéket képvisel a bírósági és a hatósági döntések tiszteletben tartása, amely a döntések önkéntes vagy állami kényszerrel, azaz a végrehajtási jog rendelkezéseinek érvényesülésével történő teljesítésére is kiterjed. Amennyiben a bírósági döntések foganatosítására a végrehajtási szervezetrendszer gyengeségére visszavezethető okokból nem kerül sor, azáltal a bírósági, hatósági döntések érvényesülése is elmarad, amely jogbizonytalanságot eredményez. A végrehajtási eljárás ezért szorosan kapcsolódik a megelőző alapeljáráshoz, ezért a végrehajtási eljárásnak is részesülnie kell az alapeljárásra vonatkozó garanciákból. A végrehajtási jog a nemzetközi jog elvárásainak is abban az esetben felel meg, amennyiben a végrehajtási eljárást kezdeményező személy érdekeinek megfelelően a végrehajtható határozatban foglaltak gyors és hatékony érvényesülését elősegíti. Ugyanakkor a végrehajtást kérő érdekei sem válhatnak kizárólagossá, az adóssá sem kell

---

¹⁵ Ökröss Bálint: A törvénykezés reformja A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság alapján Javaslatul A polgári perrendtartáshoz Budapest, Aigner Lajos Bizománya, 1880. Bevezetés

¹⁶ Dr. Márkus Dezső (szerk): A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytár) Harmadik kötet: 1000-1874-ik évi törvénycikkek Budapest, Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Budapest, 1912. 230-320. o.

¹⁷ A bírósági végrehajtásról szóló 1979. évi 18. törvényerejű rendelet Általános indokolása HVG-ORAC Jogkódex internetes adatbázis

¹⁸ Vida István- Balogh Olga: i. m. 141. o.

¹⁹ 3076/2017. (IV. 28.) AB határozat indokolás [32] In.: Alkotmánybíróság határozatai 2017. évi Első kötet 322-345. o. <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/92EF284E2EC1D030C1257F41005E4487?OpenDocument> (letöltés ideje: 2020. április 25.)

ellehetetleníteni. A végrehajtási jognak is meg kell őriznie a felek egyenlőségének, illetőleg a büntető eljárási jog terminológiájával élve a „fegyverek egyenlőségének elvét,” amely a tisztességes eljáráshoz való jog és a jogorvoslathoz való érvényesülését biztosítja. E rendelkezéseket juttatják érvényre a végrehajtási eljárás és a végrehajtási kényszer arányosságára és fokozatosságára vonatkozó követelmények, amelyeknek elmaradása a bírói hatalmi ág meggyengülését eredményezi. A végrehajtási jog az igazságszolgáltatás szervezetrendszeréhez kapcsolódik.²⁰ Az Alkotmánybíróság a 46/1991. (IX. 10.) AB határozatában (melynek elvei alapján a Vht. is létrejött)²¹ a közjegyző által kiállított végrehajtási záradékra vonatkozó jogszabályi rendelkezések megsemmisítése során rögzítette, hogy a bírósági végrehajtási eljárásban is érvényesülnie kell a bírósági eljárásban érvényesülő garanciáknak. A döntés meghozatala idején a felülvizsgálat intézménye érvényesült a bírósági végrehajtási eljárások elrendelésére vonatkozó igénybe vehető jogorvoslati eljárásokban, ezért e rendelkezéseket az Alkotmánybíróság nem tartotta alkotmányellenesnek.²² Az Alkotmánybíróság a 309/E/2004. AB határozatában is megállapította, hogy a végrehajthatatlan ítéletek felhalmozódása a jogállamiság elvében ellentétbe ütközik.²³ A végrehajtó az állami szuverenitás egyik ismérve közhatalmi, kényszerhatalmi funkció és az az állami igazságszolgáltatás kiegészítését jelenti.²⁴ A végrehajtó a végrehajtási cselekmények foganatosítása során alapvetően közhatalmat is gyakorol.²⁵ Az Alkotmánybíróság megítélése

²⁰ 22/2013. (VII. 19.) AB határozat [15] - [19] pontjaiban meghatározott rendelkezései Az Alkotmánybíróság határozatai 2013. évi 676-691. o. <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/3BDCF9C950E68E38C1257B79001BAD17?OpenDocument&printpreview> (letöltés ideje: 2020. április 25.)

²¹ Vö.: Magyar Fanni: A bíróság művészete, avagy a végrehajtási eljárás felfüggesztésének esetei, különös tekintettel a méltányolható körülményekre. Miskolci Jogi Szemle, 2020/1. szám, 139. o.

²² ABH1991;i;211-216. o. https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/06/1991_0013_0358_i_tuh_mk.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²³ ABH 2004, 1828, 1833. https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/06/2004_1017_1854_tuh.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²⁴ ABH 2017, 322. 3076/2017. (IV. 28.) AB HATÁROZAT [57] <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/92EF284E2EC1D030C1257F41005E4487?OpenDocument> (2020. március 05.)

²⁵ Az 1994. április 06. napján történő elfogadását és a Magyar Közlöny 1994. évi 55. 1994. május 20. napján megjelent számában megjelent szöveggel helyesbített, a Magyar Közlöny 1994. évi 51. 1994. május 11. napján megjelent szöveggel kihirdetett változatlan a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 5. §-ában (1)-(3) bekezdése a hatályba lépést követően az alábbi rendelkezéseket tartalmazza:

„(1) A bírósági végrehajtás során állami kényszerrel is el kell érni, hogy a pénzfizetésre, illetőleg az egyéb magatartásra kötelezett (a továbbiakban: adós) teljesítse a kötelezettségét.

(2) Az állami kényszer — e törvény keretei között — elsősorban az adós vagyoni jogait korlátozhatja, kivételesen az adós személyiségi jogait is érintheti.

(3) Az adós személye elleni kényszercselekményt — a bíróság, illetőleg a bírósági végrehajtó (a továbbiakban: végrehajtó) intézkedése alapján — a rendőrség végzi el. A rendőrség jogosult és köteles mindazokat a kényszerítő intézkedéseket megtenni és kényszerítő eszközöket alkalmazni, amelyek a rendőrségről szóló jogszabályok szerint megtehetőek, illetőleg alkalmazhatóak, és az adott esetben a végrehajtás eredményes befejezéséhez szükségesek”.

A Vht. általános indokolása szerint a jogot az állam kényszerítő ereje juttatja érvényre. A Vht. 5-8 §-aihoz fűzött részletes indokolása szerint a vagyoni kényszer az adós vagyoni jogainak korlátozásában, illetőleg a vagyoni kötelezettség teljesítése érdekében történő megszüntetésében jelölhető meg. In.: Dr. Vida István – Dr. Balogh Olga: A bírósági végrehajtás új szabályai CO-NEX-TRAINING Bt. 141. és Uo. 148. o. A Vht. 5. § - ában meghatározott rendelkezéseit a Magyar Közlöny 2000. évi 129. 2000. december 23. napján szombaton megjelent a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény és a kapcsolódó jogszabályok módosításáról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény 2. §-ában meghatározott rendelkezése az alábbi rendelkezéssel egészítette ki.

(4) A bírósági végrehajtó által foganatosított eljárás során az adós (kötelezett) és az eljárásban részt vevő más személy a végrehajtó felszólítására köteles a személyazonosságát okirattal igazolni. Ha a bemutatott okirat a személyazonosság igazolására nem alkalmas, a végrehajtó felhívja az érintettet megfelelő okirat bemutatására; ha ez az okirat sem megfelelő, vagy annak alapján is kétséges a személyazonosság, illetve a személyazonosság

szerint a bírósági végrehajtási eljárás a bírósági eljáráshoz, azaz az ítélkezési tevékenységet is befolyásolja, a végrehajtók az állami szuverenitás részeként közhatalmi tevékenységet gyakorolnak, ezért a bírósági végrehajtás szervezeti és eljárási rendjének törvényessége az igazságszolgáltatás törvényességével összefüggő alkotmányos közérdek. Az ehhez fűződő garanciák kiépítése a jogalkotó Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében meghatározott kötelezettségének minősül. A jogalkotónak a végrehajtási rendszer kialakításában, az alkotmányos garanciák megalkotásában a nemzetközi jog rendelkezéseiből, valamint az Alaptörvényből eredő kötelezettsége áll fenn.²⁶ A bírósági végrehajtók intézkedései 1954. február 1. napjától változatlanul mindenkire kötelezőek.²⁷

Jelen tanulmány szempontjából kiemelkedő jelentőségűnek minősül a Vht. jogorvoslati rendszerének szabályozása, amely a Vht. a jogorvoslatokról szóló negyedik részének rendelkezéseiben egységesen került kodifikálásra. Az állami kényszer alkalmazására irányuló bírósági végrehajtási eljárásban meghatározó jelentősége van a jogorvoslatok előterjeszhetőségének, figyelemmel arra, hogy a jogorvoslatok a felek és más érdekelt jogainak védelmét és a törvényesség érvényre jutását segítik elő. A Vht. jogorvoslati rendszere különbséget tesz a bírósági végrehajtási eljárás elrendelésére és a bírósági végrehajtás eljárás foganatosítására vonatkozóan előterjeszhető jogorvoslatokról. Az alábbiakban részletezettek vonatkozásában a bíróság végrehajtható okirat kiállításáról rendelkező döntések ellen előterjeszhető jogorvoslatok, valamint a végrehajtó törvénysértő intézkedése, illetőleg intézkedésének elmulasztására vonatkozó jogorvoslatok rendelkeznek különös relevanciával.

A bírósági végrehajtás elrendelésére vonatkozóan kiemelendő, hogy a bíróság a végrehajtást végrehajtható okirat kiállításával rendeli el. Amennyiben a végrehajtási kérelem teljesen alaptannak minősül a bíróság a végrehajtási lap kiállítását megtagadja és az erről szóló végzést a feleknek kézbesíti. A döntés ellen fellebbezést lehet előterjeszteni. A Vht. eredeti szövegében meghatározott rendelkezés szerint a másodfokon jogerőre emelkedett olyan végzés ellen, amellyel a bíróság a végrehajtható okirat kiállítását megtagadta felülvizsgálati kérelmet lehetett előterjeszteni.²⁸ A Vht. módosítás eredményeként a belföldi

---

igazolását megtagadják, a végrehajtó intézkedhet a személyazonosságnak a rendőrség közreműködésével történő megállapítása iránt. A végrehajtó a személyazonosság megállapítására irányuló eljárási cselekményt és annak eredményét feltünteti a jegyzőkönyvben”.

A Vht. 8. § - ában meghatározott rendelkezése ugyancsak változatlan szöveggel a következőkről rendelkezik:

„(1) E törvény keretei között a végrehajtást kérő rendelkezésétől függ, hogy az adós milyen jellegű vagyontárgyából kívánja követelésének végrehajtását.

(2) A bíróság a végrehajtási kényszer arányos, illetőleg fokozatos alkalmazása céljából a végrehajtást kérő rendelkezésétől az adós érdekében eltérhet”. Az Alkotmánybíróság a 36/2014. (XII. 18.) AB határozat

indokolásának [31]-[39] pontjaiban megállapította, hogy az állami szuverenitás lényeges ismérve az állami szuverenitás lényegi ismérvei közé sorolható a végrehajtási joghatóság gyakorlására vonatkozó joghatóság is. <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/49609743F316A8FFC1257D41005879D3?OpenDocument> (letöltés időpontja: 2020. április 25.)

²⁶ 3076/2017. (IV. 28.) AB határozat In.: Alkotmánybíróság Határozatai 2017. évi II. kötet Indokolása [38] la [51] pontjaiban meghatározott megállapítások.

https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2018/04/abh_2017_masodik_kotet.pdf (2020. április 23.) [38]

²⁷ A Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről szóló 1954. évi II. törvény 61. § (3) bekezdésében meghatározott rendelkezése akként rendelkezett, hogy a bírósági végrehajtók intézkedései mindenkire kötelezőek. Ugyanerről rendelkezett a bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény 43. § (3) bekezdése is.

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 97. § (4) bekezdésében meghatározott rendelkezése is akként rendelkezett, hogy: „A megyei és az önálló bírósági végrehajtó eljárása nemperes eljárás, a hatáskörében tett intézkedése mindenkire kötelező”.

A jelenleg hatályban lévő *a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról* szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) 162. § - ában meghatározott rendelkezése ugyancsak akként rendelkezik, hogy: „A bírósági végrehajtó eljárása nemperes eljárás, a hatáskörében tett intézkedése mindenkire kötelező.”

²⁸ *Vht. 10. § első mondatában* meghatározott rendelkezés szerint: „A bírósági végrehajtást (a továbbiakban: végrehajtás) végrehajtható okirat kiállításával kell elrendelni. A Vht. 11. § (1) bekezdésében meghatározott

döntések bírósági végrehajtásának eljárásának elrendelésére irányuló végrehajtási kérelmeket jogerősen megtagadó másodfokú bírósági döntések ellen kizárták a felülvizsgálat igénybevételének lehetőségét.²⁹

A bírósági végrehajtási eljárás foganatosítása során a végrehajtó törvénysértő intézkedése, illetőleg intézkedésének elmulasztása ellen jogorvoslatként végrehajtási kifogás terjeszthető elő a bírósági végrehajtást foganatosító bírósághoz. A bírósági végrehajtást foganatosító bíróságnak a végrehajtás foganatosítása során hozott végzése ellen fellebbezésnek van helye, illetőleg jogszabályi rendelkezések szerint felülvizsgálati eljárásnak volt helye. A Vht. eredeti rendelkezései a másodfokon jogerőre emelkedett olyan végzések ellen, amelyekkel a bíróság az ingatlanárverés megsemmisítéséről döntött, e döntések nagyobb jelentősége miatt lehetőség volt felülvizsgálati kérelem előterjesztésére. E jogszabályi rendelkezéseket a jogalkotó hatályon kívül helyezte, ezért jelenleg a bírósági végrehajtási eljárás foganatosítására során hozott döntések ellen nem lehet rendkívüli jogorvoslatot igénybe venni. *A bírósági végrehajtásról* szóló 1994. évi LIII. törvény és a kapcsolódó jogszabályok módosításáról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény 113. §-ában meghatározott rendelkezés a Vht. 225. §-ában meghatározott rendelkezését akként egészítette ki, hogy: „*A végrehajtó eljárása - mint polgári nempéres eljárás - a bíróság eljárásával azonos*”.³⁰

Jelen tanulmányban a tanulmány az átfogóbb összefüggések feltárására irányuló célkitűzésének megtartása érdekében nem kerül sor a bírósági végrehajtási eljárások elrendelésének, a végrehajtási kifogások és a végrehajtási kifogásokról rendelkező bírósági döntések elleni fellebbezésekre vonatkozó jogszabályi rendelkezések teljes körű ismertetésére. A következőkben a bírósági végrehajtási eljárások elrendelésére vonatkozó

---

rendelkezés szerint: „*A bíróság a végrehajtható okiratot a végrehajtást kérő kérelmére állítja ki.*” A Vht. 19. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint: „*A bíróság a végrehajtási lap kiállítását megtagadja, ha a végrehajtási kérelem teljesen alaptalan. Erről a bíróság végzést hoz, és azt a végrehajtást kérőnek kézbesíteti.*” A Vht. 213. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint: „*A végrehajtható okirat kiállítását megtagadó végzés ellen a végrehajtást kérő fellebbezhet.*” A Vht. 214. § (1) bekezdés a) pontjában meghatározott rendelkezés szerint: „*Felülvizsgálati kérelemnek van helye a másodfokon jogerőre emelkedett olyan végzés ellen, amellyel a bíróság a végrehajtható okirat kiállítását megtagadta [...]*” Vida István-Balogh Olga: i. m.144. o.; 157. o. és 233.

²⁹ A Magyar Közlöny Budapesten, 2000. december 23. napján, szombaton megjelent 129. számának 8606-8644. oldalain kihirdetett A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény és a kapcsolódó jogszabályok módosításáról szóló 2000: CXXXVI. tv. 107. §-ában meghatározott, 2001. szeptember 01. napjával hatályba lépett, jelen tanulmány megírásakor is hatályban lévő Vht. 214. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezése szerint: „*Felülvizsgálati kérelemnek van helye a másodfokon jogerőre emelkedett olyan végzés ellen, amellyel a bíróság külföldi határozat végrehajtási tanúsítvánnyal való ellátásáról, illetőleg végrehajtásának elrendeléséről döntött.*” <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/446795ab2d0a375f26a6817d614ee0a56a1bec7e/megtekintes> (letöltési ideje: 2020. április 25.)

A törvényjavaslat Általános indokolása szerint a korlátozó jogszabályi intézkedés bevezetésére a végrehajtást és a végrehajtás eredményességét akadályozó magatartások megelőzése érdekében került sor. A törvényjavaslat részletes indokolása nem tér ki arra, hogy a végrehajtási eljárások elrendelése körében a belföldi eljárást befejező határozatok alapján előterjesztett végrehajtási kérelmeket jogerősen megtagadó másodfokú döntések ellen milyen indokok alapján nem szükséges a felülvizsgálati eljárás, mint rendkívüli jogorvoslat lehetőség igénybevételének biztosítása. In.: HVG-ORAC Jogkódex – internetes jogi adatbázis.

³⁰ Vht. 217. § - 219. § A Vht. 219. § - ában meghatározott rendelkezést a Magyar Közlöny 2011. december 22. napján, csütörtökön megjelent 157. számának 38287-38316. oldalain kihirdetett A bírósági végrehajtással kapcsolatos és egyéb igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2011. évi CLXXX. törvény 79. § m) pontjában meghatározott rendelkezés helyezte hatályon kívül. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/1d27fc30668c856a6cb9cfl18dbf714ca464dbc7/megtekintes> (letöltési ideje: 2020. április 26.)

Az elfogadott és kihirdetett törvényjavaslat Általános indokolásában meghatározottak szerint az árverésekre vonatkozó visszaélészerű magatartások megakadályozása érdekében került sor a felülvizsgálati kérelem előterjesztésére vonatkozó jogszabályi rendelkezések hatályon kívül helyezésére. In.: HVG-ORAC Jogkódex – internetes jogi adatbázis

módosító jogszabályi rendelkezések áttekintésére kerül azon indoknál fogva, hogy implicite e rendelkezésekre is visszavezethető jelen tanulmány. A bírósági végrehajtási eljárásokban előterjeszhető alkotmányjogi panaszok dilemmái című pontjában részletezett hiátusok, joghézagok keletkezése és jogszabály, illetve egységesített bírósági gyakorlattal ellentétes jogértelmezések kialakulása.

A Vht. hatálybalépését követően a közjegyzők által készített és kiállított közjegyzői okiratok végrehajtási záradékkal, mint végrehajtható okirattal történő ellátásáról a bíróságok rendelkeztek, azaz a közjegyzők által készített közokiratok alapján is a bíróságok rendeltek el bírósági végrehajtási eljárásokat a végrehajtási lapok kiállítására vonatkozó jogszabályi rendelkezések alkalmazásával. A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény (a továbbiakban: Fmhtv.) 65. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezése a bíróság korábbiakban fennálló hatáskörét áttelepítve a közjegyzők részére 2010. június 1. napjától lehetővé tette a végrehajtási lapok, valamint a végrehajtási záradékok, mint végrehajtható okiratok kiállítását. Az Fmhtv. 65. § (10) bekezdésében meghatározott rendelkezéssel kiegészített Vht. 31/E. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint a bírósági végrehajtást elrendelő bíróság alatt a közjegyzőt is érteni kell. A Vht. 31/E. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint a közjegyző eljárása – mint polgári nemperes eljárás – a bíróság eljárásával azonos hatályúnak, valamint a közjegyzők döntései a helyi bíróság, azaz jelenleg a járásbíróság döntéseivel azonosnak minősülnek.³¹ *A polgári*

---

³¹ A Vht. rendelkezéseit a Magyar Közlöny Budapesten, 2009. június 23. napján kedden megjelent 85. számának 17768-17792 oldalain kihirdetett A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény (a továbbiakban: Fmhtv.) 65. §-ában meghatározott rendelkezés módosította <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/0f67eaf0131f39349aebc9d9948b97ae4c621a1c/megtekintes> (a letöltés időpontja: 2020. április 26.)

A Vht. rendelkezései szerint a közjegyzők által készített a Vht. 21. § -ában meghatározott közjegyzői okiratokat a bíróság látta el végrehajtási záradékkal és kiállított záradékkal a bíróság rendelte el a bírósági végrehajtási eljárást. E hatáskör az Fmhtv. 61. § (3) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint 2010. június 01. napjával a bíróságtól a közjegyzőköz került. Az Fmhtv. 65. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezése a Vht. 10. § -ában meghatározott rendelkezését akként módosította, hogy a közjegyzők részére lehetővé tette végrehajtási lapok és végrehajtási záradékok kiállítását. A Vht. módosítás szerint a közjegyző a közokiratba foglalt zálogszerződéseket is elláthatta végrehajtási záradékkal, illetőleg a közös tulajdon megszüntetésére vonatkozó közokiratot is. A módosító rendelkezések szerint a végrehajtási záradékok bármely közjegyző kiállíthatta volna.

E rendelkezéseket 2010. június 02. napjával történő hatályba lépéssel módosította és kiegészítette a Magyar Közlöny 2010. március 12. napján, pénteken megjelent 35. számának 10194- 10223. oldalain kihirdetett

A hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény (a továbbiakban: Hetv.) 124. §-ában meghatározott rendelkezése. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/ff7183ebc1824a18584bb454f6a1f778e590e2c9/megtekint> tes (letöltés ideje: 2020. április 26.) A Hetv. 124. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés az okiratot készítő közjegyző részére tette lehetővé a közjegyzői okirat végrehajtási záradékkal történő ellátását. A Hetv. 124. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezése a Vht. 23/C. §-ában meghatározott rendelkezéseket következő rendelkezéssel egészítette ki: „*Ha az okiratot készítő közjegyző kizárás vagy egyéb ok miatt nem járhat el, az eljáró közjegyzőt a területi közjegyzői kamara elnöke jelöli ki.*”

A Vht. 23/C. §-ában meghatározott rendelkezés jelenleg hatályos szövege a következőképpen rendelkezik:

„(1) Az okiratot készítő közjegyző végrehajtási záradékkal látja el a közjegyzői okiratot, ha az tartalmazza

- a) a szolgáltatásra és ellenszolgáltatásra irányuló vagy egyoldalú kötelezettségvállalást,
- b) a jogosult és a kötelezett nevét,
- c) a kötelezettség tárgyát, mennyiségét (összegét) és jogcímét,
- d) a teljesítés módját és határidejét.

(2) Ha a kötelezettség feltételnek vagy időpontnak a bekövetkezésétől függ, a végrehajthatósághoz az is szükséges, hogy a feltétel vagy időpont bekövetkezését közokirat tanúsítsa.

(3) Az okiratot készítő közjegyző végrehajtási záradékkal látja el a zálogszerződésről szóló közokiratot, ha a követelés teljesítési határideje lelet.

(4) Az okiratot készítő közjegyző végrehajtási záradékkal látja el azt a közokiratot, amely az ingatlan közös tulajdonának árveréssel történő megszüntetésére irányuló szerződésről szól, ha az okirat tartalmazza az ingatlan becsértékét, az árverési feltételeket, továbbá az eljárási költség viselésének és a befolyt vételár felosztásának a

perrendtartás kiegészítéséről szóló 1994. évi LII. törvény a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény kiegészítésével bevezette a végrehajtási perek típusait, amelyek közül a végrehajtás megszüntetése iránti per³² rendelkezik meghatározó jelentőséggel. A szerző jelen tanulmányban e pereket részletesen nem tárgyalja figyelemmel arra, hogy e perek az alkotmánybírói eljárás szemszögéből a bírósági végrehajtási eljárásoktól eltérő megítélés alá esnek.

A jelen pontban a bírósági végrehajtási eljárásokban előterjeszhető jogorvoslatok összegzéseként kiemelendő, hogy sajnálatos módon a magyar jogrendszer lényeges hiányosságának minősül, hogy a felülvizsgálati eljárással nem támadható jogerős bírósági döntések *a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról* szóló 2011. évi CLXI. törvény 163. § (2) bekezdés a) pontjában meghatározott rendelkezés szerint a bírósági végrehajtásban hozott bírósági döntéseket a Bírósági Határozatok Gyűjteményében nem kell közzétenni. A közzététel elmaradása eredményezi az alábbiakban részletezett bírósági döntésekben megnyilvánuló országosan egységes jogértelmezéssel szembenálló jogértelmezések³³ látenciában maradását, amelyek jelen tanulmány elkészítését indokolták.

II. Az alkotmányjogi panasz alkotmánybírói eljárás típusáról

A bírói döntések Alaptörvénnyel történő összhangjának vizsgálatára irányuló alkotmánybírói eljárási hatáskör a magyar jogrendszerben 2012. január 1. napján lépett hatályba. Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontjában meghatározott rendelkezés szerint az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját.³⁴ Az Abtv. 27. §-ában meghatározott rendelkezés szerint az alaptörvény-ellenes döntéssel szemben az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet alkotmányjogi panasszal fordulhat az Alkotmánybírósághoz, ha az ügy érdemében hozott döntés vagy bírósági eljárást befejező egyéb döntés az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát sérti és az indítványozó a jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Az utóbbi években a bírósági döntéseket megsemmisítő alkotmánybírói döntések részletes áttekintésére és feldolgozására sor került. E kutatások a szerzőnek jelentős mértékű segítséget nyújtottak.³⁵ A szerzőnek jelen tanulmány megírása során az alábbiakban részletezett bírósági döntések áttekintése során aggályai merültek fel arra vonatkozóan, hogy az Alaptörvény védelme teljes körűen

---

módját.

(5) E § alapján akkor van helye végrehajtásnak, ha a közjegyzői okiratba foglalt követelés bírósági végrehajtási útra tartozik, és ha a követelés teljesítési határideje letelt.

(6) Ha az okiratot készítő közjegyző kizárás vagy egyéb ok miatt nem járhat el, az eljáró közjegyzőt a területi közjegyzői kamara elnöke jelöli ki.

³² A pertípus részletes elemzését lásd: Sebő Ildikó: A végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perek szabályozása a régi és az új Eljárásjogi Kódex alapján. *Eljárásjogi Szemle*, 2018/1. szám, 35-46. o.

³³ A jogértelmezési módszerekhez lásd: Tóth J. Zoltán: A magyar bírói érvelés jellege: jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbbbíróságok gyakorlatában. *Iustum Aequum Salutare*, XIII. évfolyam, 2017/2. szám, 121-138. o., illetve úó: Tóth J. Zoltán: A pozitív jogi normák bírói értelmezésének módszertana. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/3. szám, 93-109. o.

³⁴ Az alkotmánybírói eljárástípusokról, valamint azok gyakorlati szerepéről lásd: Tóth J. Zoltán: Változások a magyar alapjogi bírásokban: Normatív és jogszociológiai elemzés. *Jogelméleti Szemle*, 2016/1. szám, 121-138. o.; illetve úó: A népszuverenitás és az alkotmánybíráskodás viszonya a hatalommegosztás szempontjából. In: *Alkotmánybíráskodás és népszuverenitás*, KRE ÁJK, Budapest, 137-146. o.

³⁵ Tóth J. Zoltán-Térey Vilmos: A valódi alkotmányjogi panasz. *Kézikönyv jogkereső laikusok és gyakorló jogászok számára HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft.* Budapest, 2019. Bevezetés 13-23. o. A kézikönyv alapjául szolgáló alkotmánybíráskodási korszak legfontosabb tapasztalatainak összefoglalását lásd: úók: A bírói döntésekre is kiható alkotmánybírói jogvédelem tapasztalatai. (2012–2017). *Alkotmánybírói Szemle*, 2017/2. szám, 102-107. o.

érvényesül-e a bírósági végrehajtási eljárásokban. Tudomásunk szerint a bírósági végrehajtási eljárásban előterjesztett alkotmányjogi panasz alapján indult alkotmánybírósági eljárásban nem került sor bírósági döntés megsemmisítésére. A tapasztalatok szerint a bírósági végrehajtási eljárásokban benyújtott alkotmányjogi panaszok befogadására sem kerül sor, az esetek jelentős részében az alkotmányjogi panaszok visszautasításra kerültek. Az Alkotmánybíróság megfogalmazott álláspontja szerint a bírósági végrehajtási eljárás foganatosítása során meghozott döntésnek nem tekinthetőek érdemi döntések, ebből arra következtethetünk, hogy ezekben az eljárásokban igencsak korlátozott módon terjeszthető elő alkotmányjogi panasz.³⁶ A jelen tanulmány alapját képező bírósági döntések átvétele és áttekintése során szükséges az alkotmánybírósági eljárások külső szervezet által történő ellenőrzése is.³⁷ A tanulmány további pontjaiban a bírósági végrehajtási eljárások és az alkotmánybíróság közötti kapcsolatok körbejárására kerül sor.

III. A bírósági végrehajtási eljárásokban előforduló látenciákban maradó dilemmákról

III.1. A bírósági végrehajtások elrendelésére vonatkozóan felmerült dilemmáról

Az eltérő jogértelmezéseket a 23/C. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés értelmezése keletkeztette.³⁸ A közjegyzői okiratba foglalt kölcsönszerződések az adósok, illetőleg készfizető kezesek és zálogkötelezettek fizetési kötelezettségeinek nem teljes körű teljesítése miatt felmondással megszűnnek. Ha a kölcsönbeadó magánokiratokba foglaltan mondja fel a kölcsönszerződéseket, akkor felmondással a teljes követelések egy összegben lejárttá és esedékessé válnak. A bírósági végrehajtási eljárásokban jogvita tárgyát képezi annak eldöntése, hogy a felmondó jognyilatkozatokat közokiratokba szükséges-e foglalni és a felmondó jognyilatkozatokat a címzetteknek a közjegyzőknek szükséges-e kézbesítenie. A törvényi rendelkezés szó szerinti értelmezése alapján egyértelműen megállapítható, hogy a végrehajthatósághoz elegendő, ha elsősorban bármely közjegyző közokiratba foglalja, közokiratban tanúsítja, hogy a felmondás megtörtént. Sommásan és egyszerűen megfogalmazva elegendő, ha van egy közjegyző, illetőleg ezen kívül bíróság vagy más hatóság, közigazgatási szerv által az ügykörén belül kiállított okirat, amelyből megállapítható, hogy a kölcsönszerződések felmondással megszűntek. A végrehajthatósághoz elegendő, ha a közjegyző közokiratba foglalja a kölcsönbeadó vagy annak jogutódja nyilatkozatát, hogy a kölcsönszerződést felmondták.³⁹ A Kúria a jogegység biztosítása érdekében e társadalom

---

³⁶ Az alkotmányjogi panaszok kézikönyve (szerkesztette: Bitskey Botond és Török Bernát) HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015. február 15. napján 195-199.o.

³⁷ Pokol Béla szerint az Alkotmánybíróság ellenőrzésének felállítására egy testületet indokolt létrehozni, amelynek egyik feladatát az eljárási határidők betartásának ellenőrzése, a másik feladatát az alkotmánybírók Alaptörvény és az Abtv. rendelkezései nyelvtani értelmezése betartásának ellenőrzése képezi. In.: Pokol Béla: Alkotmánybírósági törvényünk ellentmondásai és feszültségei (eszményiek és praktikusak) Jogelméleti Szemle 2018/1. szám Jogelméleti Szemle 2018/1. szám 175-176. o. http://jesz.ajk.elte.hu/2018_1.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.)

³⁸ A Vht. 23/C. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint: „Ha a kötelezettség feltételnek vagy időpontnak a bekövetkezésétől függ, a végrehajthatósághoz az is szükséges, hogy a feltétel vagy időpont bekövetkezését közokirat tanúsítsa.”

³⁹ A jelenleg érvényben és hatályban lévő a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 323. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint: „A közokirat olyan papír alapú vagy elektronikus okirat, amelyet bíróság, közjegyző vagy más hatóság, illetve közigazgatási szerv ügykörén belül, a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelő módon állított ki.” A közokiratra vonatkozó rendelkezéseket a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény (a továbbiakban: Ktv.) rendelkezései is tartalmazzák. A Ktv.111. § (1) bekezdésében meghatározott „A közjegyzői okiratok az ügyleti okirat és a ténytanúsító okirat (közjegyzői tanúsítvány). Az ügyleti okirat közhitelesen tanúsítja a jogügyletre vonatkozó akaratnyilvánítás tényét, a ténytanúsító okiratban a

széles körét érintő, illetőleg a közérdek szempontjából jelentős ügyben elvi bírósági döntést tett közzé.⁴⁰ A Kúria a 1786/2008. számú polgári elvi határozatban akként rendelkezett, hogy a közjegyzői okirat végrehajtási záradékkal történő ellátásához nem követelhető meg a felmondás közokiratba foglalása.⁴¹

A megnevezett elvi határozat közzétételét követően a jogtudomány is foglalkozott a Vht. 23/C. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés értelmezésével. A megnevezett tanulmányokban a bírói gyakorlat egységesítésének követelménye is megfogalmazódott. A jogirodalomban is egyértelműen megfogalmazódott, hogy a bírósági végrehajtási eljárás keretében a közjegyzői okirat és a felmondás érvényességét, hatályosságát nem lehet vizsgálni. A közjegyző vizsgálata kizárólag arra terjedhet ki, hogy létezik-e olyan közokirat, amely a feltétel vagy időpont bekövetkezését tanúsítja.⁴²

---

közjegyző a jogi jelentőségű tényeket közhitelesen tanúsítja jegyzőkönyvi vagy záradéki formában.” A közjegyzői okiratok az ügyleti okirat és a ténytanúsító okirat (közjegyzői tanúsítvány). Az ügyleti okirat közhitelesen tanúsítja a jogügyletre vonatkozó akaratnyilvánítás tényét, a ténytanúsító okiratban a közjegyző a jogi jelentőségű tényeket közhitelesen tanúsítja jegyzőkönyvi vagy záradéki formában. A Ktv. 111. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint: „A közjegyző által e törvényben előírt alakszerűségek megtartásával elkészített közjegyzői okirat, ennek hiteles kiadmánya és hiteles másolata: közokirat.”

A közokirat fogalmára vonatkozó rendelkezéseket érdemes összevetni a Vht. 23/C. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezésekkel, amely szerint: „Ha a kötelezettség feltételnek vagy időpontnak a bekövetkezésétől függ, a végrehajthatósághoz az is szükséges, hogy a feltétel vagy időpont bekövetkezését közokirat tanúsítsa.”

⁴⁰ Magyarország Alaptörvénye Az állam címének A bíróság alcímének 25. cikk (3) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint: „A Kúria a (2) bekezdésben meghatározottak mellett biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz.” Az Alaptörvény 245. cikkének (8) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint a bíróságok szervezetének és igazgatásának részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 25. cikkében meghatározott rendelkezés szerint a Kúria a jogegység biztosítása érdekében elvi bírósági határozatokat tett közzé. A járásbíróság bírója is hozhatott elvi jelentőségű kérdésben határozatot, amelyet a bíróság elnökének be kellett mutatnia. A bíróságok elnökeinek, a törvényszék és az ítéletábrák kollégiumvezetőinek a magasabb szintű bíróság elnökét az iratanyag továbbításával tájékoztatni kellett arról, hogy a vezetése alatt álló bíróságon elvi jelentőségű döntés született, elvi kérdésben ellentétes gyakorlat alakult ki, vagy ellentétes elvi alapokon nyugvó döntést hoztak. Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény 90. § (1) bekezdés 6. pontjában meghatározott rendelkezés hatályon kívül helyezte az elvi határozatra vonatkozó rendelkezéseket.

⁴¹ A Kúria a Legf. Bír. Pfv. I. 21.465/2007. számú eseti döntését 1786/2008. számú polgári elvi határozatként tette közzé. A döntésben meghatározott történeti tényállás szerint a közjegyzői okiratba foglalt jelzálogkölcsön szerződést a kölcsönbeadó 2006. március 14. és 2006. március 20. napján kelt levelében felmondta. A kölcsönbeadó közjegyzőhöz fordult, a közjegyző az eredetben bemutatott okiratok alapján a kölcsönbeadó kölcsönszerződés felmondásának, kézbesítésének és a felmondó levelek nem kereste jelzéssel visszaérkezésnek megtörténtét, ennek tényeit közokiratba foglalta. A közjegyzői okiratot a kölcsönbeadó kérelmére a bíróság végrehajtási záradékokkal látta el és az adósok ellen a bírósági végrehajtási eljárásokat elrendelte. Az adósok végrehajtás megszüntetése iránt polgári peres eljárást indítottak. Az elsőfokú bíróság a bírósági végrehajtási eljárásokat megszüntette, a bíróság hivatalból eljárva megállapította, hogy nem került sor a felmondás közokiratba foglalására, amely megalapozza a bírósági végrehajtási eljárás megszüntetését. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság döntését helyes indokai alapján helybenhagyta. A felülvizsgálati kérelem tárgyát a „Ha a kötelezettség feltételnek vagy időpontnak a bekövetkezésétől függ, a végrehajthatósághoz az is szükséges, hogy a feltétel vagy időpont bekövetkezését közokirat tanúsítsa.” rendelkezés értelmezése képezte. A Kúria megállapítása szerint a kölcsönszerződést megszüntető felmondás megtörténtét kell közokiratnak tanúsítania. A döntés indokolásában a Kúria megállapította, hogy „A felmondás hatályosulásának és ezen alapulóan a követelés lejárttá válásának igazolásához elégséges annak közokiratba foglalt tanúsítása, hogy az alperes szerződésszerűen közölte a felperesekkel a kölcsönszerződés felmondását”

⁴² dr. Balogh Zsigmond: Felmondás, ténytanúsítás, végrehajtás. In.: Közjegyzők közlönye A Magyar Országos Közjegyzői Kamara szakmai folyóirata 2012. évi július augusztusi 4.szám. 17-31. o. dr. Balogh Zsigmond: A közjegyzői közokirat záradékának a törlése a Vht. 211.§ (2) bekezdése alapján. In.: Közjegyzők közlönye A Magyar Országos Közjegyzői Kamara szakmai folyóirata 2012. május-júniusi 3. szám. 4-17. o.

A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezlete a bíróságok évente két alkalommal ülésező szakmai testülete, amelyen a Kúria, az ítélőtáblák, a törvényszékek és a közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumok kollégiumvezetői vesznek részt. Az értekezlet által elfogadott állásfoglalások a jogszabály értelmezéséhez nyújtanak szakmai iránymutatást. Az előzőekben részletezett jogkérdésben A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének 2019. április 16-án elfogadott állásfoglalásai a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvénnyel összefüggésben címmel állásfoglalást adtak ki, amelynek 32-36. pontjaiban meghatározott rendelkezései a Vht. 23/C. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés értelmezésére vonatkoztak. Az állásfoglalás egyértelműen meghatározza, hogy *„a végrehajthatóságnak nem feltétele, hogy a végrehajtást kérő a szerződést közokiratban mondja fel. A közjegyző a végrehajtás elrendelése során nem vizsgálhatja, hogy a felmondás a jogszabályi vagy a szerződéses rendelkezéseknek megfelelő-e, azt jogosult vizsgálni, hogy van-e olyan közokirat, amely a feltétel bekövetkezését tanúsítja”* A közjegyző vizsgálata kizárólag arra terjedhet ki, hogy van-e olyan okirat, amely a felmondás megtörténtét tanúsítja.⁴³

A bírósági végrehajtási eljárások közjegyzői okiratok végrehajtási záradékkal történő elrendelésére vonatkozóan igénybe vehető jogorvoslatok halmazának és az alkotmányjogi panasz indítvány alapján induló alkotmánybírósági eljárások vizsgálatának összegzéseként megállapítható, hogy a két halmaznak nincsenek metszéspontjai. A bírósági végrehajtási eljárásokban a Civilisztikai Kollégiumvezetők által kialakított joggyakorlat betartását sem lehet garantálni. Amennyiben a két halmaznak jogelméleti értelemben véve létezik metszéspontja, abban az esetben e halmaz jelenleg üres halmaznak minősül. Véleményünk szerint a metszetben azok az alkotmánybírósági döntések kerülnek elhelyezésére, amelyek bírósági végrehajtási eljárásokat elrendelő bírósági döntéseket semmisítenek meg.

Az előzőekben részletezett kérdések összegyűjtését követően jelen tanulmány szerzője a bírósági végrehajtások foganatosítása köréből is szándékozik dilemmákat előterjeszteni, amelyet e tanulmány következő pontjában összegez.

III.2. A bírósági végrehajtások foganatosítására vonatkozóan felmerült dilemmáról

Az ingó- és ingatlan végrehajtási eljárásokból befolyó jövedelmek elszámolása során elvétel a bírósági végrehajtást foganatosító bíróság jogorvoslati kérelmeinek igénybe vétele nélkül is előfordul a végrehajtási költségek jogegységi határozatnak megfelelő arányos elszámolása.⁴⁴ Az adós munkabérére és egyéb járandóságából befolyó pénzüsszeg

---

⁴³ A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének 2019. április 16-án elfogadott állásfoglalásai a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvénnyel összefüggésben <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/civilisztikai-kollegiumvezetok-orszagos-ertekezletenek-2019-aprilis-16-elfogadott> (letöltés ideje: 2020. május 02.)

⁴⁴ A Kúria 2/2013. (V. 9.) Polgári jogegységi határozatát a Magyar Közlöny 2013. évi 73. 2013. május 09. napján csütörtökön megjelent számának 51106 oldalán tették közzé, ezért a Bszi. 42. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint a bíróságokra és a bírósággal azonosnak minősülő bírósági végrehajtók jogalkalmazására is e naptól kötelező. *„Amennyiben a végrehajtás során befolyó összeg még a Vht. 164. § (1) bekezdésében meghatározott végrehajtási költségek teljes összegét sem fedezi, abból elsőként a le nem rótt végrehajtási illetéket és az állam által kifizetett végrehajtási költséget kell kiegyenlíteni.*

A fennmaradó összeget - további privilegizált költség hiányában - a végrehajtási eljárás kezdeményezésével, elrendelésével és foganatosításával kapcsolatban felmerült további költségekre arányosan kell elszámolni.” A jogegységi határozat indokolása a következőképpen összegezhető:

„Ennek során abból indult ki, hogy a végrehajtási költséget alkotó egyes költségek kielégítésének sorrendjére vonatkozóan nincsen olyan kifejezett rendelkezés, amely a végrehajtást kérőnek vagy a végrehajtónak adna elsőbbséget, illetve a sorrendfelállításakor az adott költség keletkezésének időpontját venné irányadónak. Ebből következően a Kmr. 15/E. § (8) bekezdésén kívül eső további költségek a kielégítési sorrendben azonos

elszámolására vonatkozó joggyakorlat jelentős pályát járt be. A Vht. hatálybalépésekor a közzétett Letiltás nyomtatvány rendelkezése szerint: „A levont összegből elsősorban az államnak járó költségeket kell kiegyenlíteni, és ezt az összeget a végrehajtói ügyiratszámra hivatkozással – át kell utalni a Bírósági Hivatal számlájára. A többi levont összeget fizesse ki végrehajtást kérőnek, illetőleg képviselőjének vagy utalja át a végrehajtást kérő számú bankszámlájára.”⁴⁵ A Letiltás szövege az utóbbi évek folyamán általánosságban elmondhatóan az alábbiakra változott: „Felhívom a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság –t, mint munkáltatót (folyósító szervet, szervezetet), hogy az adós munkabéréből, illetményéből, munkadíjából, a munkaviszonyon, közfoglalkoztatási jogviszonyon, munkaviszony jellegű szövetkezeti jogviszonyon, közszolgálati és közalkalmazotti jogviszonyon, szolgálati viszonyon, társadalombiztosítási jogviszonyon alapuló járandóságból, valamint a munkából eredő egyéb rendszeres, időszakonként visszatérően kapott díjazásból, juttatásból, követelésből (ideértve a betegszabadság idejére kifizetendő összeget, valamint a végkielégítést és a jutalmat is) annak 33,00 százalékáig (több letiltás esetén) 50 %-áig) terjedően Kezességvállalás jogcímén vonja le a következő összegeket, a felsorolás sorrendjében: 1. Elsősorban az államnak járó illetéket kell levonni és átutalni. 2. Ezt követően a Magyar Bírósági Végrehajtói Karnak járó általános költségátalány összegét, továbbá a Magyar Közjegyzői Kamara részére járó átalányt (MOKK költséget) kell levonni és átutalni. A fenti összegek levonását követően a végrehajtás kérő részére járó összegeket kell levinni és átutalni az alábbiak szerint.” A jogegységi határozat arról rendelkezett, hogy az adós jövedelemből levont összegekből a végrehajtási költségeket előlegező végrehajtást kérőnek, a bírósági végrehajtást foganatosító önálló bírósági végrehajtónak, valamint a Magyar Bírósági Végrehajtó Karnak egyszerre kell részesednie a három személy végrehajtási költségeinek egymáshoz viszonyított arányában. Az előzőekben részletezett a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény és a kapcsolódó jogszabályok módosításáról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény 15. §-ában meghatározott rendelkezés a Vht. rendelkezéseit a 34/A. §-ában meghatározott rendelkezéssel egészítette ki, amelyben a Magyar Bírósági Végrehajtó Kar részére az önálló bírósági végrehajtói szervezetrendszer fenntartása érdekében a végrehajtási ügyérték, azaz a főkövetelést, járulékot és költséget magában foglaló együttes összeg 1%-ának megfelelő költségátalányt állapított meg, amelyet a végrehajtónak a fennálló követelésen felül kell behajtani. A behajtott általános költségátalányt a végrehajtó teljesíti a Magyar Bírósági Végrehajtói Karnak. Az általános költségátalányt végrehajtási költségként kell elszámolni. A központi hivatalok felülvizsgálatával és a járási (fővárosi kerületi) hivatalok megerősítésével összefüggő egyes törvények módosításáról, valamint egyes költségvetési szervek feladatainak átadásáról szóló 2016. évi CIV. törvény 24. §-ában meghatározott rendelkezés a Vht. 23/A. §-ában meghatározott rendelkezés szerint az általános költségátalányból az igazságügy miniszternek is a költségátalány 50. §-ában, amelyet később 35 %-ának megfelelő összegre módosult részesedést biztosított az önálló bírósági végrehajtói szervezetrendszer feletti felügyeleti tevékenység ellátásáért. Jelenleg az általános költségátalány összege 500 000 Ft összegű ügyértékig egységesen 5 000 Ft, 500000 forint feletti végrehajtási ügyérték esetén az ügyérték 1%-a.

A Kúria 2/2013. számú PJE határozat az önálló bírósági végrehajtók körében ismertnek mondható.⁴⁶ Egyes végrehajtók esetében a jogegységi határozat alkalmazására

---

kategóriába, mégpedig a Vht. 164. §(1) bekezdése szerint az első helyen kielégítésre kerülő végrehajtási költség körébe tartoznak. Az azonos sorrendbe tartozó végrehajtási költségeket pedig - a Vht. 168. § analógia útján történő alkalmazásával - arányosan kell kielégíteni.”
<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK13073.pdf> (letöltés ideje: 2020. május 09.)

⁴⁵ Dr. Vida István – Dr. Balogh Olga: A bírósági végrehajtás új szabályai CO-NEX TRAINING Bt. 6. sz. iratminta Letiltás 351. o.

⁴⁶ Kézikönyv a bírósági végrehajtás foganatosításához (szerkesztette: Wopera Zsuzsa- Gyovai Márk Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2016. 261-264. o.

vonatkozó igény bejelentését követően a letiltásból befolyt összeg elszámolására a jogegységi határozat alkalmazásával került, illetőleg kerül sor. A szerző azon érvelést nem tudja elfogadni, amely szerint Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdésében, a Bszi. 42. § (1) bekezdésében, a Bszi. 162. § - ában, a Vht. 225. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint a bíróság eljárásával azonosnak minősül polgári nemperes eljárásban eljáró önálló bírósági végrehajtóknak a kötelező polgári jogegységi határozat rendelkezéseit azért nem kell alkalmazni, mert az általuk alkalmazott informatikai alkalmazás az arányos elszámolást sajnálatos módon nem teszi lehetővé. A bírósági végrehajtási eljárásban alkalmazott informatikai alkalmazás az informatikai alkalmazás közzétett leírása szerint lehetővé teszi a jogegységi határozat alkalmazását a bírósági végrehajtási eljárásban befolyt összegekre vonatkozóan.⁴⁷

Összegzésként megállapítható, hogy a bírósági végrehajtási eljárás foganatosítása során meghozott döntések ellen befogadható alkotmányjogi panasz nem nyújtható be, ezért a bírósági végrehajtási eljárás foganatosítása során igénybe vehető jogorvoslatoknak, valamint az alkotmányjogi panasz típusú alkotmányjogi eljárásnak nincs, illetőleg az Alkotmánybíróság jelenlegi döntési gyakorlata alapján nem is lehet közös halmaza.

Ugyancsak a bírósági végrehajtási eljárásokban ezen belül a munkabérre és egyéb járandóságra foganatosított végrehajtási eljárásokban a levonási sorrend megváltoztatása céljából igénybe vehető a végrehajtási kifogástól eltérő jogorvoslati lehetőségnek minősül a Vht. 64. § (3) bekezdésében meghatározott rendelkezés alapján kérelem előterjesztése.⁴⁸ A

---

⁴⁷A Magyar Bírósági Végrehajtói Kar által az Egységes Végrehajtói Ügyviteli Rendszerre (EVÜR) vonatkozóan EVÜR v16.1108 című kiadványának 8. oldalán megtalálható megállapítás szerint: „v16.0415-(u)Pérez felosztásnál a "Feloszt" gombhoz új funkció került: Költségbe arányosan (2/2013. számú PJE határozat) (lásd :<http://www.lb.hu/hu/joghat/22013-szamu-pje-hatarozat>)”

⁴⁸A Vht. hatálybalépésekor meghatározott 64. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint az adóssal szemben fennálló követeléseket a letiltás során elsősorban az gyermektartásdíj behajtására indított bírósági végrehajtási eljárásban kell behajtani. Ezt követően az egyéb tartásdíj, azt követően a munkavállalói munkabér és vele egy tekintet alá eső járandóság behajtására, azt követően a büntető és a büntetés-végrehajtási, valamint a szabálysértési eljárásban az adóssal szemben megállapított állam javára fizetendő összeget, a vagyonekbeosztásból eredő követeléseket, az adó, a társadalombiztosítási és más köztartozásokat, legvégül az egyéb követeléseket kell behajtani. A megnevezett kielégítési sorrendben behajtott összeget elsődlegesen a követelés érvényesítésével és behajtásával felmerült a bíróság által megállapított költségekre kell elszámolni. Egy adott kielégítési kategóriába tartozó bírósági végrehajtásban érvényesített követelést teljes körűen ki kell elégíteni, addig nem elégíthető ki további kielégítési sorrendben álló bírósági végrehajtási eljárás, amíg meg az előző meg nem térült. A Vht. 64. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint azonos kielégítési sorrendbe tartozó bírósági végrehajtási eljárások közötti sorrendben az időrend az irányadó. Annak a végrehajtást kérőnek a végrehajtási eljárásban kerül sor letiltás folyósítására, amelynek a bírósági végrehajtási eljárásban a letiltás alapjául szolgáló irat a munkáltatóhoz, nyugellátást folyósító szervhez megérkezik. *A Vht. 64. § (3) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint „A bíróság a (2) bekezdéstől eltérően elrendelheti, hogy a 165. § a)-e) pontjai közül ugyanazon pont alá eső több követelést arányosan kell kielégíteni.”*

A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény és a kapcsolódó jogszabályok módosításáról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény 34. § - ában meghatározott rendelkezés a Vht. 64. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezését a jelenleg hatályban lévő szöveggel módosította:

„Az adóssal szemben fennálló több követelést a munkabérből a 165. §-ban megállapított sorrendben, a 164-167. §-nak megfelelően kell levonni.”

A jogszabályi rendelkezés szerint a befolyt összegeket elsődlegesen a végrehajtási költségekre kell elszámolni. E körben a szerző a Kúria 2/2013. (V. 9.) Polgári jogegységi határozat érvényesülésével kapcsolatos kérdésekre utal vissza.

A Magyar Közlöny 2017. június 27. kedden megjelent 100. számának 9746-9781 oldalain kihirdetett a titkos információgyűjtés szabályainak az új büntetőeljárási törvénnyel összefüggő, továbbá a bírósági végrehajtás során a sértettnek megítélt polgári jogi követelések kielégítési sorrendjére vonatkozó rendelkezések módosításáról szóló 2017. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: 2017. évi XCIII. törvény) 15. § - ában meghatározott rendelkezés szerint a Vht. 165. § (1) bekezdésében meghatározott kielégítési sorrend az egyéb követelést követően, a rangsorban utolsó helyen kielégíteni rendelte a végrehajtási eljárásban kiszabott rendbírságot is. A 2017. évi XCIII. törvény 17. § a) pontjában meghatározott rendelkezés a Vht. 64. § (3)

folyamatban lévő bírósági végrehajtási eljárásban a Vht. 64. § (3) bekezdésének alkalmazására a végrehajtó eljárásban is sor került. Néhány esetben sor került az arányosítás elrendelésére a bírósági végrehajtást foganatosító bíróság eljárásban is.

IV. Összegzés

A szerző az Alaptörvény 24. cikk (9) bekezdésében, valamint az Abtv 46. §-ában meghatározott rendelkezés alapján célszerűnek látná a jogalkotó mulasztásával előidézett alaptörvény-ellenesség fennállásának Alkotmánybíróság által történő megállapítását. Az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében meghatározott demokratikus jogállamiság elvének részét képező jogbiztonság és normavilágosság szabályozásából eredő, valamint az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdésében meghatározott jogorvoslathoz való jogból eredő követelmények, az Alaptörvény rendelkezéseit érvényre juttató, a bírósági eljárásban alkalmazandó jogszabály alkalmazására vonatkozó alkotmányossági követelmények megállapításával a mulasztást elkövető szervet, határidő megjelölésével a jogalkotót indokoltnak tűnne felhívnia feladatainak teljesítésére. A szerző álláspontja szerint a felülvizsgálattal és alkotmányjogi panasszal sem támadható, a bíróságok által közzé sem tett döntések okán a Vht. szabályozási rendszere nem felel meg az Alaptörvény B) cikkének (1) bekezdésében meghatározott demokratikus jogállamiság részét képező normavilágosság és kiszámíthatóság elvének. A szerző álláspontja szerint az Alkotmánybíróságon az előzőekben részletezett jogsérelem orvoslása céljából az alábbiakban részletezett indokok alapján az Alaptörvény 24. cikk (1) bekezdésének c) pontjában meghatározott rendelkezés szerint egyedi ügyben alkalmazott jogszabály Alaptörvénnyel való összhangjának felülvizsgálata céljából az alábbi pontban indítványt, törvényi rendelkezés megsemmisítésére irányuló kérelmet is elbírálna az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panasz eljárás típusában. Ennek keretében az Abtv. 28. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint bírósági döntések felülvizsgálatára irányuló alkotmánybírósági eljárásban a következőkben részletezett jogszabályi rendelkezések Alaptörvénnyel való összhangjára vonatkozó vizsgálata célszerűnek tűnne és ennek során indokolt lenne megállapítani a Magyar Közlöny 2000. december 23. napján megjelent 2000. évi 129. számának 8606-8644. oldalain kihirdetett A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény és a kapcsolódó jogszabályok módosításáról szóló 2000. évi CXXXVI. törvény 107. §-ában meghatározott rendelkezéssel módosított *a bírósági végrehajtásról* szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 214. § (1) bekezdésében meghatározott „olyan” és „amellyel a bíróság külföldi határozat végrehajtási tanúsítvánnyal való ellátásáról, illetőleg végrehajtásának elrendeléséről döntött” szövegrészei alaptörvény-ellenességét, ezért e szövegrészeket az Abtv. 45. § (3) bekezdésében meghatározott rendelkezések alkalmazásával a kihirdetésére visszamenőleges (ex tunc) hatállyal a megsemmisített jogszabályi rendelkezések általános ügyekben történő alkalmazhatatlanságának megállapításával (erga omnes hatállyal) indokolt lenne megsemmisíteni és a bíróság jogerős ügydöntő határozataival vagy véglegessé vált, nem ügydöntő további jogorvoslattal nem támadható végzéseivel befejezett az Alaptörvényben biztosított jogokat, alapjogokat sértő bírósági eljárások felülvizsgálatait elrendelni. A Vht. 214. § (1) bekezdése a következő szöveggel maradhatna hatályban: *„Felülvizsgálati kérelemnek van helye a másodfokon jogerőre emelkedett végzés ellen.”*

---

bekezdésében meghatározott rendelkezését az újonnan kielégített törvényi kategóriára kiterjedően módosította. A törvényi rendelkezés 2018. július 01. napjával lépett hatályba.
<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/1a39c58a95f5583867ff97e0c58a61407ca06a58/megtekintes> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

A megsemmisített jogszabályi rendelkezések alkalmazását a jogerős döntéssel befejezett alkotmánybírói eljárásban támadott bírósági döntés, továbbá valamennyi bírósági végrehajtás elrendelésére és foganatosítására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon folyamatban volt, illetve folyamatban lévő bírósági eljárásban történő alkalmazását indokoltnak tűnik megtiltani. Az e rendelkezésekkel meghozott alkotmánybírói döntés Magyar Közlönyben történő közzététele indokolt az Abtv. 44. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint. A szerző szerint a jelen tanulmányban részletezett döntések az Alaptörvény 23. cikk (2) bekezdésének d) pontjában, az Alaptörvény 24. cikkének (3) bekezdése b) pontjában, az Abtv. 27. §-ában, az Abtv. 43. §-ában meghatározott rendelkezés szerint történő bírósági döntések Alaptörvénnyel való összhangját szíveskedjék felülvizsgálata indokolt, a bírósági döntések alaptörvény-ellenességét az Alaptörvény Alapvetés címének

- B) cikk (1) bekezdésében,
- az C) cikkében,
- az R) cikkében,
- a T) cikkében, továbbá

az Alaptörvény *Szabadság és felelősség címének*

- cikkében,
- az V. cikk
- XXVIII. cikk (1) bekezdésében és
- XXVIII. cikk (7) bekezdése, továbbá

az Alaptörvény *Az állam címének, A bíróság alcímének*

- 25. cikkében
- 28. cikkében

meghatározott rendelkezés szerint indokolt megállapítani és a bírósági döntéseket indokolt lenne megsemmisíteni. A szerző álláspontja szerint a bírósági döntések az ügy érdemben hozott, valamint a bírósági eljárásokat érdemben befejező döntéseknek minősülnek. A bírósági döntésekben a bírói döntéseket érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség abban testesül meg, hogy a bírósági eljárásokban nem érvényesül az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében meghatározott tisztességes eljárásához való jog és az Alaptörvény XXXVIII. cikk (7) bekezdésében meghatározott jogorvoslathoz való jog. A bírósági eljárásokban kizárólag formálisan került sor a jogorvoslat biztosítására, beadványaink, kérelmeink érdemi, materiális, azaz tartalmi elbírálására nem került sor, amely a jogorvoslathoz való jog sérelmét idézte elő. A bíróság döntéseik több esetben vélelmezhetően joggal való visszaélést valósítanak meg, ezért önkényesnek minősülnek, amellyel miatt a bírósági döntések alaptörvényt sértőek, az alaptörvény-sértő döntések megsemmisítendőek. A tisztességes eljárásához és a jogorvoslathoz való jog bíróságok eljárásban történő elmaradása alaptörvényben biztosított tulajdonhoz való jog érvényesülését is korlátoz. Az Abtv. 27. §-ában meghatározott rendelkezés alapján előterjesztett alkotmánybírói eljárásokban az Abtv. 29. §-ában meghatározott rendelkezés szerinti alkotmányjogi panaszok az a fentiekben részletezett bírói döntéseket érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenességek és a részletezett alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdések alapján történő befogadása indokolt.

Jelen tanulmányban a bírósági végrehajtási eljárásban előterjeszhető alkotmányjogi panaszai az érdemi döntés fogalmának meghatározásában összpontosulnak. A szerző álláspontja szerint eltérő meghatározás jelenik meg az érdemi döntés fogalmára vonatkozóan az alkotmánybírói és a bírósági végrehajtási eljárásban. Az Alkotmánybírói eljárás szerint kizárólag a bírósági végrehajtást megszüntető, befejező, lezáró bírósági döntés minősül érdemi döntésnek, amellyel szemben alkotmányjogi panasz indítványt lehet előterjeszteni. A

bíróági végrehajtási eljárásokban a bíróági végrehajtási eljárások foganatosítása során igénybe vehető jogorvoslatok végrehajtási cselekményekhez kötődnek. A bíróági végrehajtási eljárásokban igénybe vehető jogorvoslatok alkotmánybíróági érdemi döntés időpontjában történő benyújtásakor elkésettség valósul meg, ezért a beadványokat a bíróságok elkésettség okán nem vizsgálják meg érdemben. Az alkotmányjogi panasz indítványok befogadásának és érdemi elbírálásának hiányában a következőkben részletezett indokok alapján a tisztességes eljáráshoz való jogot és a jogorvoslathoz való jogot sértő bíróági döntések is látenciában maradhatnak. A bíróági végrehajtási eljárási cselekmények ellen előterjesztett végrehajtási kifogásokban az egységesen kialakult, a 1878/2008. számú polgári elvi határozatban (Legf. Bír. Pfv. V. 20.173/2008.) is rögzített bírói gyakorlat szerint „[k]iemeli a Legfelsőbb Bíróság, hogy az elmulasztott jogorvoslat előterjesztésének lehetőségét a későbbi, más végrehajtási intézkedések elleni kifogás előterjesztése nem "éleszti fel". A végrehajtás során befolyt összeg kifizetése érdekében készített felosztási tervvel szemben előterjesztett kifogás keretében az árverés törvényessége már nem volt vizsgálható. Az pedig, hogy az árverés jogszerűen zajlott-e le, csakis attól függ, hogy a végrehajtó megtartotta-e a Vht. vonatkozó szabályait. A végrehajtási kifogás előterjesztésére biztosított törvényi határidő elmulasztása pedig nem menthető ki azzal sem, hogy a jogsértést az érdekelt csak a felosztási tervvel kapcsolatos eljárásban ismerte fel”.

Az Alkotmánybíróóság egységes alaptörvény-értelmezési gyakorlata szerint a bíróági végrehajtási eljárás foganatosítása során meghozott jogerős bírói döntések nem minősülnek érdemi döntésnek, ezért e döntések ellen nem lehet alkotmánybíróági eljárást kezdeményezni. Amennyiben a megnevezett bíróági végrehajtási eljárásban a bíróági végrehajtási eljárásban a bíróági végrehajtási eljárás befejezésére kerül sor, abban az esetben az érdemi döntés ellen előterjesztett jogorvoslat a Vht. 217. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezések és az elvi határozatban foglalt indokok alapján nyilvánvalóan elkésetten előterjesztett jogorvoslatnak minősülnek, amelyet hivatalból elutasítanak. Az Abtv. 30. § (2) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint alkotmánybíróági eljárást sem lehet kezdeményezni. Az Alkotmánybíróóság a 3/2013. (II. 14.) AB határozatban, a 5/2014. (II. 14.) AB határozatban, arra az álláspontra helyezkedett, hogy alapvető alkotmányjogi jelentőségű döntésnek minősül, hogy kizárólag a kérelmet formálisan elutasító döntés ellen lehet jogorvoslatot előterjeszteni. A 21/2013. (VII. 19.) AB határozatban az Alkotmánybíróóság ugyancsak arra a megállapításra jutott, hogy a bíróságok alapjogot korlátozó jogértelmezése alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdést vet fel, amely az indítvány befogadását és az alapsértő-bírói döntés megsemmisítését eredményezi. Az előzőekben részletezett indokok alapján kérelmezzük az alkotmányjogi panasz befogadását és érdemi elbírálását. Az előzőekben részletezett indokok alapján kérelmezzük az indítványban meghatározott bírói döntések bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség miatt történő megsemmisítését is. A következőkben részletezett indokok alapján beadványunk indokait az alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésre vonatkozó követelményeknek megfelelően is előterjesztjük. A jogerős bíróági döntések az Abtv. 27. § - ában meghatározott rendelkezés szerint nem minősülnek érdemi döntésnek, amelyek a felülvizsgálati kérelem előterjeszthetőségének kizártsága és a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLI. törvény 163. § (2) bekezdésének a) pontjában meghatározott rendelkezés szerinti közzététel elmaradása miatt az alaptörvény-sértő bíróági döntések látenciában maradását, ezáltal az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében meghatározott demokratikus jogállamiság részét képező jogbiztonság elvében megtestesülő normavilágosság és kiszámíthatóság elvének sérelmét jelentheti, amely az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdésében meghatározott tisztességes eljáráshoz való jog részét képező jogorvoslathoz való jog sérelmét idézik elő.

Ebből következően a szerző megítélése szerint az Alkotmánybíróóság a jogszabályi rendelkezések hiánya miatt a bíróági végrehajtási eljárásban, mint nemperes eljárásban nem

látja el az Alaptörvény 24. cikkének (1) bekezdésében meghatározott feladatát, e jogterületen nem érvényesül az Alaptörvényben meghatározott rendelkezések védelme, az e körben bekövetkezett alapjogsérelmek miatt a Vht. 217. § (1) bekezdésének harmadik jogtételében, mondatában meghatározott végrehajtási kifogás előterjesztésére vonatkozó 3 hónap objektív határidő elteltére figyelemmel a bírósági végrehajtási eljárásban meghozott érdemi döntést követően nem terjeszthető elő jogorvoslat, ezáltal a sérelmes intézkedések látenciában maradnak. A végrehajtó intézkedése ellen a törvényi határidőn belül előterjesztett végrehajtási kifogás és a végrehajtási kifogást elbíráló döntés ellen a Vht. 218. § (3) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint előterjesztett fellebbezést elbíráló döntés ellen a bírósági végrehajtási eljárásban meghozott érdemi döntés időpontjában az Abtv. 30. § (1) bekezdés szerint elkészttség miatt pedig már nem terjeszthető elő alkotmányjogi panasz indítvány. Az előzőekben előterjesztett kérelmünk, indítványunk indokaként előadjuk, hogy az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság, amely az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglalt jogállamiság klauzula tartalmaz. A jogbiztonság elve rögzíti azon követelményt, hogy a jog egésze, egyes részterületei és szabályai világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatóak és a norma címzettjei számára is előre láthatóak, egyértelműek legyenek. Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint (33/2014. (XI. 7.) AB határozat, 3/2016. (II. 22.) AB határozat) szerint az önkényes jogalkalmazásra lehetőséget biztosító jogszabály ellentétes a normavilágosság elvével. Az Alkotmánybíróság által kialakított, a bírósági végrehajtási eljárások alkotmányossági vizsgálatának mellőzésére vonatkozó gyakorlat, a felülvizsgálat jogintézményének hiánya, valamint a jogerős döntések nyilvánosság számára történő közzétételének elmaradása a jogerős döntésekben megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség látenciában maradását, ezáltal a bíróságok számára önkényes jogalkalmazásra ad lehetőséget, amely ellentétes a normavilágosság elvével. Az Alkotmánybíróság meghatározása szerint a jogbiztonság egyik legfontosabb alapkövetelménye a jogszabályok kiszámíthatósága és az egyes jogi normák egyértelműsége. Az Alkotmánybíróság 3/2016. (II. 22.) AB határozatában arra az álláspontra helyezkedett, hogy az önkényes joggyakorlás semmilyen jogszabályi felhatalmazás mellett nem megengedett, az alaptörvény-sértő jogértelmezés megsemmisítésére hozta létre a jogalkotó az Alkotmánybíróságot. A jogszabályi szabályozás hiányából eredően azonban a jogerős bírói döntésekben megnyilvánuló önkényes alaptörvény-sértő jogalkalmazások nem kerülnek érdemi elbírálásra, illetőleg látenciában maradnak, amely ellentétes a jogbiztonság elvével. Az előzőekben részletezett indokok alapján kérelmezzük a jogszabályi rendelkezés alkotmánybírósági eljárásban történő vizsgálatát és megsemmisítését, amelyre az Alkotmánybíróság a 3293/2019. (XI. 18.) AB határozatában is rámutatott. Jelen esetben a Vht. 214. § (1) bekezdésében, a Bszi. 163. § (1) bekezdés a) pontjában, valamint a Vht. 214. § (1) bekezdésében meghatározott rendelkezésből eredően az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből fakadóan alkotmányos követelményként szükséges megállapítani e bírói döntések nyilvánosság számára történő közzétételét, a felülvizsgálat jogintézményének, valamint az alkotmánybírósági eljárás lefolytatásának biztosítását. Az Alkotmánybíróság a 3384/2018. (XII. 14.) AB határozatában megállapította, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog abszolút jog, amely nem korlátozható. A tisztességes eljáráshoz való jog részét képező jogorvoslathoz való jog megsértése a bírósághoz fordulás jogával is összefüggésben áll. A bíróságok a beadványokat nem vizsgálták érdemben, ezáltal a jogorvoslathoz való jog alapjogsérelmét idézték elő. A bíróságok az alkotmányjogi panasszal érintett eljárásokban a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát nem juttatták érvényre. A 3027/2018. (II. 6.) AB határozatban megsemmisítéshez vezetett a tárgyalás elmaradása is.

Az előzőekben részletezett indokok alapján megállapítható, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogot és a jogorvoslathoz való jogot szükségtelenül, aránytalanul és helyreállíthatatlanul korlátozó döntésnek minősül, amely miatt az alaptörvénnyel érintett

döntések megsemmisítendőek. A Vht. 9. § - a egyértelműen meghatározza, hogy a bírósági végrehajtási polgári nemperes eljárásban *a polgári perrendtartásról* szóló 2016. évi CXXX. törvény 630. § (6) bekezdésében meghatározott rendelkezés szerint alkalmazandó *a polgári perrendtartásról* szóló 1952. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Pp.) rendelkezéseit kell alkalmazni. A Pp. 2. §-ában meghatározott rendelkezés az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében meghatározott tisztességes eljáráshoz való jog érvényre juttatását a bíróság feladataként határozza meg, amelynek az előzőekben részletezett bíróságok nem tettek eleget, amely az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdésében meghatározott jogorvoslathoz való jogosultsággal is ellentétes. A jogorvoslathoz való jogon túlmenően a döntés ellentétes az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében meghatározott tisztességes eljárás biztosításához való alapjog sérelmét is eredményezte figyelemmel arra, hogy a bírósági eljárásban a bíróság nem érvényesítette az eljárás tisztességes lefolytatásához való jogot. A szerző álláspontja szerint a bírósági végrehajtási eljárásokban igénybe vehető alkotmánybírósági eljárások áttekintése indokolt.

Fenyvesi Csaba¹

A szembesítés és a felismertetés mint büntető eljárásjogi igazságkereső kísérletek összehasonlítása

Bevezetés

Két módszert emelek ki jelen tanulmányban. Nem vitásan több igazságkereső bizonyítási cselekmény van a büntető eljárási kódexünkben (pl. kihallgatás, helyszíni kihallgatás, bizonyítási kísérlet, műszeres vallomásellenőrző vizsgálat, szemle) és a valós bűnügyekben egyaránt, ám ehelyütt a felismerési kísérlettel és a szembesítéssel kívánok foglalkozni. Bizonyára első olvasatra meglepő lehet a bűnüldözőknek a felismerési kísérlet fogalomalkotásom. Nincs mögötte tévedés, valóban ezt kívántam írni. És miért nem a 2017. évi XC. törvényünkben (Be.-ben) is szereplő felismerésre bemutatást? Nos, erre is ki fogok térni gondolatsoromban. Most egyelőre a büntető eljárásjogi és kriminalisztikai (néha pszichológiai) ismérveket is mutató (kettős vagy hármas alakzatú) intézménypárt veszem górcső alá, hogy felmutassam a köztük levő azonosságokat és lényegi különbségeket, amelyekkel reményeim szerint elősegíthetem a jogalkotók, jogalkalmazók tisztességes és pontos múltkeresését, a történeti tényállások helyes, torzításmentes megállapítását, a hű tükrötartást.

I. A szembesítés és a felismerési kísérlet fogalma

I. A) Egységesnek tűnik napjainkban a szakirodalomban az az álláspont, hogy „a szembesítés lényegét tekintve sajátos, „kombinált” kihallgatás, olyan önálló bizonyítási cselekmény, amelynek keretében egyidejűleg több személy kihallgatása megy végbe kifejezetten azzal a céllal, hogy a kihallgatottak korábban tett vallomásaik közti lényeges ellentétet feloldják.”² Az általam is elfogadott megfogalmazást azzal pontosítom, hogy a „több” személy alatt mindenképpen csak két személyt érhetünk, nem többet és nem kevesebbet. Ha kevesebb, vagyis egy személy lenne, akkor az az általános kihallgatás körébe tartozna, nem beszélhetnénk szembesítésről. Ha pedig kettőnél több lenne, akkor pedig a szembesítés pszichológiai és krimináltaktikai létalapja kérdőjeleződne meg. Felfogásom szerint ez is egyfajta speciális kihallgatási kísérlet a múltbéli igazság felkutatására, a vallók és vallomásaik szavahihetőségének, valóságtartalmának ellenőrzésére. Eredetét tekintve a

---

¹ Prof. dr. habil. Fenyvesi Csaba egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Büntető- és Polgári Eljárásjogi Tanszék

² Tremmel Flórián-Fenyvesi Csaba-Herke Csongor: *Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz*, Budapest-Pécs, Dialóg-Campus Kiadó, 2005, 385. o.; Fenyvesi Csaba: *A szembesítés. Szemtől szemben a bűnügyekben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2008.; Hautzinger Zoltán: *Gondolatok a kriminalisztika elméleti rendszeréről*. Jura, 2019/1. 84-93 o.; Hasonló definíciót találunk a német irodalomban. „Az ellentmondások tisztázására szolgáló szembesítés két már kihallgatott személy egyidejű kihallgatása, akiknek az állításai jelentősen eltérnek egymásétól.” Ackermann, Rolf-Clages, Horst-Roll, Holger.: *Handbuch der Kriminalistik*, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Dresden, Richard Boorberg Verlag, 1997. 58. o.; A francia büntetőjogi szakszótár szerint pedig a szembesítés: „A tanúk egymással, a tanú és a sértett, vagy egy tanú és a terhelt között történő szembeállítás. Így állításaik egymás jelenlétében ellenőrizhetők, egyeztetethetők és mérlegelhetők.” *Dictionnaire de droit criminel*. Dalloz, Paris, 1992. 111. o.

tortúrából nőtt ki, és vált a jogállami büntető szabályozás és a krimináltaktika részévé, immár legális, megengedhető, emberi méltóságot és jogokat nem sértő, műfogásokat is tartalmazó metodussá. A törvényhozók részéről dicséretes, hogy kibújtatták a kihallgatás (1973-as) köpenyéből és önálló bekezdést, alcímet kapott már az 1998. XIX. törvényben, mintegy hangsúlyozva speciális jellegét, egyúttal saját lábón állását, amit azóta is őriz.

I. B) A felismertetés lényege: a terhelt vagy a tanú (leggyakrabban a sértett) kihallgatásának olyan válfaja, amelynek keretében sajátos követelmények közepette személy- vagy tárgy kiválasztás történik. Mind a személy, mind a tárgy fogalmát tágan kell értelmezni. A személyhez tartozik pl. a holttest is (vagy annak része, pl. tetovált kar), illetőleg tárgynak tekinthetők az adathordozók pl. fényképek, filmek, digitális, elektronikus felvételek. (Ritkán előfordulhat a szag, íz, tapintás felismertetése is.)

A definícióban szereplő sajátos követelmények között kiemelkedő jelzőként jelenik meg, hogy a befolyásmentes lefolytatása a kívánatos. A kutatásaim alapján arra a megállapításra jutottam, hogy önmagában az intézmény jelenlegi elnevezése is sugalmazó, befolyásoló lehet. Már a „felismerésre” és a „bemutatás” szó is (egyenként és együtt is) arra sarkallja az egyébként a hatóságnak is sokszor megfelelni kívánó felismerőt, leggyakrabban a bűncselekmény sértett tanúját, hogy a bemutatott személyek (tárgyak, hangok, stb.) közül válasszon. Hogy mindenképpen válasszon, hogy mindenképpen valakit felismerjen. A megfelelési kényszer pedig azzal a szomorú következménnyel járhat, hogy akkor is választ a felismerő, amikor nem is biztos benne, amikor csak hasonlóságot érzékelt, vagy egyszerűen csak a külső jelekből arra következtet, hogy felismerni véli a valós elkövetőt. Tévedése azonban akár justizmordhoz is vezethet, mivel a kiválasztását cáfolni elméletileg is nehéz, a gyakorlatban pedig szinte lehetetlen, ha nincs a kiválasztottnak érdemi alibi igazolása. Ezért – a bizonyítási kísérlet mintájára – helyesebb lenne a felismer(tet)és megkísérléséről beszélni. Ami azzal is járna, hogy a felismertetést végzőnek figyelmeztetnie kellene hangsúlyosan a felismerőt, hogy: *„nem feltétlenül kell a kérdéses személyek (tárgyak, hangok, képek, felvételek) közül választania, és hogy az elkövető (a felismerendő tárgy) nem biztos, hogy jelen van, hogy köztük van.”*³ Azt is bele kellene venni a törvényi szabályozásba, hogy lehetőleg az eredeti észlelési körülmények között szükséges megtartani a felismertetést.

II. A kettős (büntető eljárásjogi és kriminalisztikai) alakzatú intézmények (nem kimerítő) összevetése

A szembesítéshez legközelebb álló, „ikertestvérnek” is tekinthető bizonyítási cselekmény éppen a felismerésre bemutatás, olyannyira, hogy az angolszász országokban a „confrontatio” kifejezés alatt a felismerésre bemutatást értik. Még a német irodalomban alkalmazott „Gegenüberstellung” kifejezés jelenti a felismerésre bemutatást és az azonosításos szembesítést is.⁴ Megkülönböztetésül a „Gegenvernehmung” is használatos a szembesítés kontinentális értelmében, a „kihallgatásos” vagy „ellentmondásos” szembesítésre, szemben a „kiválasztó” (angolszász „line up”, „identití parade” – felsorakoztató) felismerésre bemutatással. Engelhardt tanulmányában a „Wahlkonfrontation” és „Zwischenkonfrontation”, vagyis a választó és ütköztető (egymás közötti) plasztikus kifejezések jelennek meg.⁵

³Az amerikai line-up módszerben ez már bevett, alkalmazott követelmény. Lásd erről részletesebben: Kollár Balázs: A felismerésre bemutatás elmélete és gyakorlata Amerikában. Belügyi Szemle, 2013/10. 113-116.

⁴A felismerésre bemutatásról külön német monográfia is született: Odenthal, Hans-Jörg.: Die Gegenüberstellung im Strafverfahren, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Boorberg Verlag, 1992.

⁵Engelhardt, L.: Kleiner Mitteilungen, Archiv für Kriminologie, Berlin, 105., Band, 1939. 140-143.o.

A hasonlóságot, ám egyúttal különbséget is már több mint 100 éve hazánkban is megfogalmazta Finkey Ferenc az 1896. évi XXXIII. tc. nyomán készült 1899-es büntető eljárásjogi tankönyvében. Annak ellenére, hogy a felismertetés akkor még külön nevesítéssel nem bírt. (Lásd erről a Bp. 213.§-át a nyomozási és 310.§-át a bírósági alkalmazásáról.) A kihallgatáson belül, még szűkebben a tanúk vallomásánál – összhangban a Bp-vel – emeli ki, hogy: „Ha a tanú vallomásával valamely személy vagy tárgy azonossága állapítandó meg, a tanú ezek leírására szólítandó fel, a személy vagy tárgy csak azután mutatandó meg neki. Ezt nevezik tág értelemben vett szembesítésnek (recognitio) s ennek egyaránt helye van a fő és az előkészítő eljárásban. Szoros értelemben vett szembesítésnek (confrontatio) t. i. a terheltnek a tanúkkal vagy a tanúknak egymással egyszerre való kihallgatásának rendszerint csak a főtárgyaláson van helye.”⁶

Mindkettőben szembeállítás van, azonban manapság (helyesen) a felismerő védelme érdekében már csak francia (egyirányúan átlátható, „detektív”) tükrön keresztül történik ez. Céljában és taktikájában is eltérések vannak, hiszen itt a személyazonosítás és nem a vallomás ellenőrzés áll a középpontban.

A felismertetés lehet titkos (rejtett, leplezett) is, a szembesítés sohasem. Az csak nyílt lehet, akár a nyomozási, akár a tárgyalási szakban. Fogalmilag kizárt a titkos formális szembesítés.

A felismerő vonakodása, ellenállása esetén is végrehajtható, kikényszeríthető (legrosszabb esetben fénykép segítségével), míg a szembesítést nem lehet, illetve nem szabad a szembesülő akarata ellenére végrehajtani.

A felismerésnél a múltban rögzült személyképet, emlékképet kell összehasonlítani a felismerő elé táruló valós személyekkel, míg a szembesítésnél fel kell idézni az emlékképeket, azokat aktivizálni (reprodukálni) és közvetíteni is kell.

Mindig több személyt (minimum négyet) mutatunk be a felismerőnek, szembesítésnél pedig mindig csak egy személy ül vele szemben. Az előbbit többes vagy választásos, az utóbbit egyéni konfrontációnak is nevezhetjük.

Ha a felismerésre bemutatásnál hibázik a felismerő, végzetes következményei lehetnek, szinte korrigálhatatlan az eljárás során. A tapasztalatok és kutatások szerint a későbbiekben erőteljesen ragaszkodnak a felismerők a hibás döntésükhöz, ami sok esetben justizmordhoz, jogi halálhoz, téves ítélethez vezet(ett).⁷ Az első felismerést (és ebbe beleértendő az előzetes fényképfelmutatás is) követő minden további megismételt felismerés híján van minden bizonyítási értéknek.⁸ Ezzel szemben a szembesítésnél ilyen eredményű, súlyú hiba, tévedés nem fordulhat elő, amivel nem azt állítom, hogy nem lehet káros, tévútra vivő hatása egy esetlegesen téves, hazug vallomásnak. Ám a bizonyító ereje jóval kisebb.

---

⁶ Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Politzer Zsigmond Kiadása, Budapest, 1899. 224. o.

⁷ Nagy valószínűséggel ez – a hibalehetőségek miatti fokozottabb érzékenység – a magyarázata annak, hogy a felismerésre bemutatásról jóval szélesebb a (köztük a monografikus) szakirodalom (akár német, akár angol nyelven), mint a szembesítésről. Odenthal ki is emeli monográfiája bevezetőjében: „A gyanúsított téves azonosítása a szemtanú által szembesítéssel vagy fényképes felismeréssel az egyik fő oka a büntetőeljárásban hozott téves ítéleteknek. Seelig megállapítását, miszerint az ismertté vált jogi tévedések nagy száma a téves felismerésen alapul, Peters vizsgálatai a büntetőjog hibaforrásairól is igazolják. Ráadásul a megismételt eljárás által korrigált hibás ítéletek száma sem becsülhető túl nagyra, mert egy tévedésen alapuló rossz azonosítást utólag alig lehet új tények és bizonyítékok segítségével megdönteni. Sok újra felvett eljárásban az ártatlan elítéltet csak a valós tettesi rábizonyítással mentették fel. Angliában ezen hibaforrások miatti nyugtalanság eredményezte a Lord Devlin vezetete bizottság bevetését, ami a szembesítések eljárási gyakorlatát vizsgálta, és arra az eredményre jutott, hogy az angol büntetőeljárásban a fő hibaforrás a tanúk általi helytelen személyazonosítás.” Odenthal, Hans-Jörg: Die Gegenüberstellung im Strafverfahren, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Richard Boorberg Verlag, 1992. 19. o.

⁸ Ezen anomáliáról részletesen érkezett Katona Géza: Még egyszer Magda János bűnügyéről c. tanulmányában, Belügyi Szemle, 1986/8. 94-110. o.

A felismerésre bemutatás jóval nagyobb, alaposabb előkészületeket kíván, mint a szembesítés,⁹ továbbá megismételhetetlen is. Ezen felül gyakran helyhez, szituációhoz kötődő, ami nem követelmény a szembesítésnél. Sőt kifejezetten hátrányos lehet, ha nem az erre a célra alkalmas, erre készített kihallgató helyiségben történik. (Például büntetésvégrehajtási intézetben, kórházban.)

A felismerésnél fontos, hogy a felismerendő személy eredeti, bűncselekmény kori állapotának megfelelően jelenjen meg, vegyen részt az eljárásban, mert minden változás, változtatás (haj- szakáll-, bajuszviselet, stb.) megnehezíti, néha ellehetetleníti a cselekményt. A szembesítésnél ilyen követelmény nincs, a személy fizikai, külső változása nem befolyásolja a szemkontaktust.

Az is fontos elvi tétel, hogy nem helyettesíthetők egymással, azaz nem szabad szembesítés keretében felismerést és felismerés keretében szembesítést tartani. Időrendiségük is jelzi a különbséget, mert tilos szembesítés után felismerésre bemutatást tartani, ám felismerésre bemutatás után engedett a szembesítés alkalmazása.¹⁰

A felismerésre bemutatásnál előfordulhat spontán forma is. A leggyakoribb eset, amikor körözési kép alapján ismernek fel keresett elkövetőket az utcai forgatagban a járókelők, ám már olyan is előfordult, hogy bírósági vagy rendőrségi folyosón véletlenül arra haladó személyben ismertek fel korábbi tettet. Spontán szembesítésről, tudatosság nélküli szemébe mondásról nemigen beszélhetünk.

A felismerési kísérlet hangtalan, nincs kölcsönös párbeszéd, vita, személyes konfliktus, a szembesítés pedig „hangos”, kimondó. Ez még akkor is igaz, amikor süketnéma személyt szembesítünk jeltolmács segítségével, akkor ugyanis a tolmács a szembesülő „hangja”. Néma szembesítés nem létezik. Felismertetésen pedig legfeljebb a felismerő nyilatkozata – jegyzőkönyv számára tett kijelentése – jelenik meg hangként, ám nem a felismerendők körében, nem azok előtt, nem azokkal konfrontálódva. Vak felismerő és felismertetett személy lehet, mivel létezik hangfelismerés is. Első pillanatra a szembesítésnél nem lehet vak személy résztvevő, ám ma már úgy vélem, hogy például az esetlegesen meglopott, vak sértett tanú alkalmas lehet egy szembesítésre, mivel ismeri az elkövető hangját és kellően szuggesztív is tud lenni egy ilyen páros leültetéskor.

A szembesítésnél mindig van előzetesen két ellentmondó vallomás, a felismerésnek ez nem előfeltétele. Lehet, hogy csak egy tanúvallomása van a hatóságnak, és most keresi a lehetséges terhelteket, aki majd nyilatkozhat utólag, ha szükség van rá, illetve ha vallani kíván.

A szembesítés egy szavahihetőségi próbának, tesztnek, egyúttal igazságkereső kísérletnek is tekinthető, hiszen általában a terhelt hitelessége, következetessége, mondanivalója életszerűsége forog kockán. Ez a hármas egység adja ugyanis a védekezés megalapozottságát, a vallomás hatósági, végső soron bírósági befogadási-elfogadási-mérlegelési értékét. Kiderülhet a szembesítésen, akár tudatosan, akár véletlenül, hogy az eddigi terhelt adatokat szolgáltató sértett-tanú vagy terhelttárs a hiteltelen, és a védekező a hiteles, a szavahihető. Ennek nagyon

---

⁹Ami nem azt jelenti, hogy a szembesítés megszervezése, egyáltalán a kettős személyű szituáció fizikai megteremtése önmagában ne jelentene neheztséget, szervezést. Erre utal például Ulmann György: A fogva tartottak kihallgatásának bonyodalmairól c. tanulmányában, amelyben példaként említi; „A BRFK vizsgálati osztálya egyik ügyében pusztán 10 percnyi szembesítés céljából az ügy előadója 7 óra 10 percet talpalt, amíg a bűnügyi helyettes által aláírt átiraton „összegyűjtötte” a terhelt kikéréséhez szükséges 11db (!) aláírást” Rendészeti Szemle, 1992/1. 72. o.

¹⁰Előfordult a gyakorlatban, hogy egy kisvárosban, símaszkban elkövetett zálogházi rablással meggyanúsított terhelt védője megbízást adott egy magánnyomozónak a mentő körülmények felkutatása érdekében. A magánnyomozó – miután megtudta, hogy a hatóság nem végzett és nem is végez, a símaszk takaró szerepére hivatkozással, sem felismerésre bemutatást, sem szembesítést -- elvitte a terheltet a zálogház tulajdonosához, a sértetthez, aki korábban találkozott a valódi elkövetővel. A sértett mindjárt ismerősként üdvözölte az oda kísértet. Mint kiderült régóta ismerik egymást, és sem a terhelt testalkata, sem a hangja, sem a mozgása nem egyezett meg a rablóéval. Varga Bálint: Magándetektívek, Budapest, Agave, 2005. 216-217. o.

kicsi a valószínűsége a felismerési kísérletnél. Önmagában a fel nem ismerés, a nem kiválasztás nem jelenti a kizárást, a terhelti (tagadó) szavahihetőséget.

Mindkettőre előzetesen fel kell készülni, el kell végezni az előzetes tájékoztató kihallgatásokat. „Készülj fel az ellenfeledből” – szoktam hirdetni az egyetemi katedráról is a joghallgatóknak, a jövődjő jurátusoknak is. A felismerési kísérlet előtt feltétlenül meg kell tudnunk, hogy:

-miről, milyen személyleírás momentumokról ismerné fel a (leggyakrabban) sértett tanú az elkövetőt;

-kipuhatolni, hogy van-e valamilyen viszonya (pl. ismerőssége) a felismerésben résztvevőkkel;

-milyen körülmények között (távolság, fény, időjárás, stb.) észlelte az elkövetőt.

Végül egyezés a két intézményben, hogy mindkettőnek vannak szoros kölcsönhatásban levő pszichológiai, büntető eljárásjogi és kriminalisztikai aspektusai, így valójában hármás arculatú cselekményekről beszélhetünk.

III. Javaslataim a két igazságkereső kísérlet hatékonyságának növelésére

III.1. A szembesítés hatékonyságát növelő ajánlások

Az előzetes felkészülés során információkat kell gyűjteni korábbi büntügyi aktákból, nyilvántartásokból, fegyelmi, szabálysértési, munkaügyi dossziékból, revizori jelentésekből, szakvéleményekből, kollégák beszámolójából a terhelt (a szembesítések nagy részében ő az egyik szereplő) előéletéről, viselkedési módjáról, védekezési stílusáról-szokásairól, egészségügyi állapotáról, a tudatossága, intelligencia szintjéről. (Az alapos előzetes feltérképezés olyan benyomást kelthet a megtévesztésre igyekvőben, hogy a rendőrség már mindent tud róla, és ez arra készíti, hogy valljon, változtasson, vagy legalábbis megrengeti a felépített védelmi rendszerét, törli, hajlítja a „makacsságát, konokságát”.)

Az előzetes felkészülés azt is meg kell megvizsgálni, hogy mikor érdemes, célszerű szembesítést tartan egyáltalán. E kérdés megválaszolására alkalmasnak tartom Bócz Endre évtizedek óta aktuális alapfelosztását, amelyet magam az alábbiakkal egészíték ki:

a) “Felesleges:

- ha már korábbi eljárásban (pl. magánvádas bírósági eljárásban) megpróbálták tisztázni az ellentmondást, ám ott sem sikerült,

- ha egyszerű tényállású, egymozzanatú cselekménynél a terhelt a teljesen egybehangzó bizonyítékok ellenére tagad, bár a tanúk vallomásait ismeri,

- ha ugyanazon tényre több tanú tesz egybehangzó vallomást, és az eredmény reményében egykettővel a nyomozóhatóság eredménytelenül szembesíti, a továbbiakra biztosan nincs szükség,

b) Célszerű:

- ha a tanúk vallomásai között vannak nem alapvető érdekellentétből, hanem inkább észlelési és megfigyelési különbségekből való eltérések, amelyek nagy valószínűséggel kiküszöbölhetőek,

c) Feltétlenül szükséges (mellőzhetetlen):

- ha valamelyik, vagy vagy mindkét vallomás hiteltérdemlősége kétséges,

- ha a szembenálló vallomások közül azt, amelyik igaznak látszik, olyan személy tette, akinek a másik féllel fennálló kapcsolata alapján tartani kell attól, hogy a későbbiek során befolyásolhatják, és esetleg igaz vallomását megváltoztatja. Ilyenkor ugyanis a szembesítés során

tett félreérthetetlen nyilatkozat megváltoztatását lényegesen nehezebb kellően indokolni, mint a terhelt távollétében tett vallomását.”¹¹

d) “Reménytelen:

Tóth Mihály szerint akkor beszélhetünk erről, ha:

- többszörösen büntetett, konok, lelkiismeretlen bűnelkövetőről (gyanúsítottokról) van szó;
- ha a gyanúsított már sokszor változtatta vallomását;
- ha már korábban részletesen megismerték az ellentétes vallomásokat, mert pl. szabadlábban vannak a gyanúsítottak;
- ha külföldivel kell szembesíteni és tolmács is szükséges.”¹²

e) Elkerülendő:

- ha valamelyik személy a feltehetően nem igazat valló terhelttel egy háztartásban is él, főleg ha nevelése, felügyelete alatt áll, illetve házastársa, élettársa, gyermeke,
- fiatalok, nagyon idős, gyenge idegzetű – feltehetően igazat valló - sértett-tanú esetében,
- ha a tanú okkal vonakodó,
- ha a kihallgatás krimináltaktikailag (információ- tanúvédelem¹³ miatt) nem kívánatos, hátrányokkal jár inkább.

f) Tilos:

- ha bármelyik szembesítendő gyermekkorú személy,
- ha a terhelt megtadta a vallomástételt, az aktív részvételt,
- ha a tanúnál (ezzel élő) mentességi, illetve kizárási okok állnak fenn.

A szembesítés helyhez, szituációhoz nem kötődő (szemben például sokszor a felismerésre bemutatással és a bizonyítási kísérlettel),¹⁴ így a nyomozó hatóság hivatalos iroda helyiségeiben elvégezhető. Ez annál inkább kívánatos, mert így a végrehajtó “hazai pályán” játszik, helyismeretéből, és “helyszeretetéből” adódóan magabiztossága itt erős. A szembesítésen határozottan, biztosan tud mozogni, viselkedni. Szemben a “vendégpályán” játszó “ellenféllel”, aki jelen esetben a feltételezhetően valótlan állító, leggyakrabban a tagadó terhelt. Már pusztán a hatósági épület, a hivatali környezet is feszültséget teremt. Így semmiképpen nem ajánlott a szembesített személy lakókörnyezetében, esetleg munkahelyén, a “saját pályáján” megtartani a cselekményt.

Az irodai helyszín megjelölés önmagában azonban nem elegendő nézetem szerint. Ettől több kellene, mégpedig speciális szembesítő helyiség. Speciális annyiban lenne, hogy kifejezetten erre a célra tartják fenn. Mérete lehetőleg szerény legyen, ugyanakkor minimum három személy részére mégis kényelmes. Ha túlságosan nagy a terem, csökkenti a kívánt feszültség hatást, ha “egérlyukszerű”, akkor pedig mindkét, sőt mindhárom személy számára inkább frusztráló, mintsem elfogadható, kívánatos. Vigyázni kell, hogy kellő tér legyen az egyes saját aurák megtartására, ugyanis a túlzó közelség, a személyes térbe való behatolás inkább elrettentő, visszataszító érzéseket kelt, ami nem szolgálja a – feltehetően igazat valló – szemébe mondó lelki-verbális stabilitását, kiállását.

¹¹ Bócz Endre: A kihallgatások szervezése. Belügyi Szemle, 1973/1. 96-97. o.

¹² Tóth Mihály: A szembesítés béklyójában. Jogtudományi Közlöny, 1984/3. 139-145. o.

¹³ Ide, vagyis a kerületnek közé tartozik az az eset is, ha már előre látható, hogy a sértett-tanú esetlegesen ügyetlen és félszeg magatartásával többet árthat, mint használ. Ugyanis arra nincs szükség, hogy a szembesítendő (gyakorta tagadó) terhelt ellenálló képességét erősítsük.

¹⁴ Lásd erről részletesebben Budaházi Árpád: A bizonyítási kísérlet büntető eljárásjogi és kriminalisztikai aspektusai. Magyar Jog, 2018/4. 202-209. o.

Az önálló, erre a célra kiválasztott helyiség nem lehet (sem bútorban, sem dekorációban, hangban; pl. nem szólhat rádió, nem szűrődhet be az utca zaja) túlságosan ingergazdag, nem vonhatja el egyik szembesített személy figyelmét sem és megfelelő világítással, kellő fényel kell rendelkeznie. (Nem lehet egy sötét, de még homályos "lyuk" sem.) A szemébe mondás igényli a tisztánlátást, a személyek jó látását, egyúttal a nyomozói, kettős irányú (biztonsági és taktikai) megfigyelés érdekében is szükség van erre.

Különösen nem kívánatos a szobában bármiféle szellemes, gúnyos rajz, felirat, netán színes aktfotó, amelyek – sajnálatos módon – megtalálhatók egyes kihallgatási helyiségekben napjainkban is. Ez nem csak a speciális (fiatalkorú, nő) résztvevőket, hanem általában a jó érzésű, kultúrált emberek figyelmét is elvonja, amellet, hogy kellemetlenség érzést, zavarba ejtést, alkalmanként rosszállást eredményez. Amelyek mind csökkentik a szembesülő – igazat valló - koncentráció képességét, illetve a végrehajtóba vetett bizalmát is, hiszen a háttérben mindig számít – az igazságtudata mellett – a hatóság hiteles védelmére, támogatására is, nem csak fizikailag, hanem lelkileg is.

A külön szembesítési helyiség alkalmat adna arra is, hogy ott zavartalanul folyhasson a végrehajtás, oda ne jöjjenek be percenként, oda ne kopogjanak be, ott ne csörögjön se a hivatali telefon, se az előadó (szembesítettek) magán mobiltelefonja, ott ne zenéljen semmiféle hang lejátszó vagy netán televízió, azt ne szakítsák félbe semmilyen formában.

Azok a napjainkban használt hatósági szobák, ahol két-három nyomozó/vizsgáló tevékenykedik, végez akár szembesítést (más kihallgatást) is egyidőben, teljesen alkalmatlanok a szembesítések eredményes végrehajtására. Ott semmilyen körülmények között érdemi, a kriminálpszichológiára építő krimináltaktikai ajánlásoknak megfelelő, koncentrált szembesítést nem lehet fogadtatni. Így szinte elvi élel lehet kimondani, hogy eleve magában hordozza a kudarcot egy olyan helyiségben alkalmazott szembesítés, ahol képtelenség megteremteni azt az intim feszültség alapot, amely nélkül elméleti (nemhogy gyakorlati) eredmény sem várható.

Ami a szembesítés idejét illeti, álláspontom szerint akkor kell végezni, amikor a legnagyobb esély van a sikerére.¹⁵ A gyakorlatban pedig mikor jön el ez a pillanat? Ezt mindenképpen a végrehajtónak kell eldönteni, legfeljebb rögzíthetünk néhány megfontolandó szempontot. Ilyenek például: Közvetlenül a bűncselekmény elkövetését követő terhelti kihallgatás után a felismerő, terhelő adatot közlő (arra alkalmas) sértett-tanúval célszerű megejteni a szembesítést is, függetlenül a napszaktól.¹⁶ Később a terhelt megnyugszik, kipihen magát, rendszerezi gondolatait, védekezését, megerősödik testben, lélekben egyaránt. Kevésbé lehet hatásos bármiféle meglepetés. Ezzel szemben a "lebukáskor", a felfedezéskor, az elfogáskor, az "első csapáskor" ("Erste Angriff", "First Strike") sokkal inkább retardált, csalódott, bizonytalan, kétségbeesett, nyugtalan, fáradt, feszült. Jóval nagyobb az esély az akarathajlításra, a szándék változtatásra, a pszichés teher, a szemtanú igazerőből táplálkozó súlya. Ekkor a legintenzívebb a sértett/tanú szeméből áradó döbbenet, megvetés, gyűlölet, harag,

---

¹⁵ Itt jegyzem meg, hogy Tóth Mihály már megfogalmazta a meglepetésként, taktikai fogásként alkalmazható szembesítés két leggyakoribb esetét:

a), a gyanúsított tud egy vagy több ellene szóló szembesítésre módot nyújtható bizonyítási lehetőségről, de tévesen úgy gondolja, hogy ezeket a nyomozóhatóság nem ismeri,

b) a gyanúsított nem tud olyan ellene szóló bizonyítási lehetőségről, amelyet a nyomozó hatóság ismer." Tóth Mihály: Feloldható-e a béklyó? Jogtudományi Közlöny, 1984/5. 283. o.

¹⁶Ezt a gyanúsított kihallgatási terminológiában elfogadott „lerohanási” taktikának is nevezhetjük. Megkülönböztethető még szondázó, tapogatózó, felőrlő, kérlelhetetlenül alapos, cikcakkozó, rókajátékú, gyóntató”, amelyek közül látásom szerint a szembesítésnél még alkalmazható a „felőrlő és gyóntató”. Legfontosabb elemük a kihallgatási kommunikációs stílus, amelyet a bűnügyi zsargon kihallgatási hangnemnek titulál. Ez alapvetően öt viselkedési stílust különböztet meg: tényszerű-semleges, hideg értelmű, emocionális, „haverkodó” („bratyizó”), hideg-meleg zuhany (jó fiú-rossz fiú) hangnem. Lásd erről részletesebben: Stülkenberg, Heinz: Lehr- und Studienbriefe Kriminalistik. Polizeiliteratur, Düsseldorf, 1986.

lenezés, sajnálat is, ami szinte “mágikus” erővel bírhat. A “szem a lélek tükréeként” jelenhet meg ekkor és ott, és hozhat magával szinte “hipnotikus” ráhatást. Boxhasonlaltal élve az egyébként már megroggyant terheltre ekkor és ott mérhető az utolsó ütés, a kiütést, a padlófogást eredményező szemébe mondás, a biztos vereségtudat, a minden mindegy érzetének kialakítása, a vallás, a bevallás, a további bizonyítékok beszerzését és a megkönnyebbülést is elősegítő feltárás megindítása.

Nem biztos azonban, hogy a sértett-tanú alkalmas a cselekmény utáni közvetlen szembesítésre a szerzett negatív élmények miatt. Ekkor kerülni kell a másodlagos viktimizációt,¹⁷ az újabb szenvedést. Bizonyosan nem vezet eredményre az “ellenthomlok állítás”, a szembesülő személy ugyanis azonnal megérzi a gyengeséget, a fáradtságot, a bizonytalanságot. Ezt az állapotot még ki is használhatja, elbizonytalaníthatja a szemébe vallót, az egész aktus pont az ellenkező hatást és célt érheti el. Meg kell várni, ami a sértett-tanú felépül, megerősödik, kipiheni magát, képessé válik a cseppet sem könnyű, lelkiileg nehéz szituáció elviselésére.¹⁸

Előfordulhat olyan eset is, hogy a szembesítést csak a nyomozás legvégén célszerű végrehajtani, amikor már minden bizonyíték rendelkezésre áll. Azon esetben kell emellett dönteni, amikor alaposan feltehető, hogy semmiféle eredménnyel nem kecsegtet a kísérlet, ezáltal nem szolgáltatunk a valótlant vallónak információkat a hatósági tudásról.

Itt jegyzem meg, hogy általában a védelem nem szereti még egyszer hallani, jegyzőkönyvben látni (láttatni később az ügyésszel, majd a bírával) a terhelő adatokat egy szembesítésen, (inkább a szembesítés elkerülését preferálják a védőügyvédek), így ha a védelem (terhelt, védő) erőteljesen szorgalmazza, indítványozza, sürgeti egy-egy szembesítés megatartását, az bizonyos jel lehet. Jel arra, hogy a védelem ettől eredményt vár, abban (joggal) reménykedik. Úgy is fogalmazhatok, hogy ha a védelem ezt igényli, akkor biztosan kétszer meg kell gondolni, mikor hajtható végre. Akkor szinte bizonyosan tanácsolható, hogy a nyomozás végére kell tervezni, mivel a védelem lát olyan taktikai lehetőségeket, amelyeket a krimináltaktika nem tart kívánatosnak.

Itt vetem fel azt az elvi taktikai kérdést is, hogy: ösztönözze-e a nyomozó a szembesítés megtartását, tegyen-e lépéseket, erőfeszítéseket annak érdekében, hogy vonakodó sértettek, tanúk, esetleg vallomást megtagadó terhelték meggondolják magukat, vegyenek részt szembesítésen?

A sértett-tanú esetében nem szerencsés – ezernyi okból – félelemmel, aggályokkal, félszeggel, bizonytalansággal teli sértettet, tanút (terheltet, pl. bűnbánó pentitót) szembesíteni határozott, magabiztos, „hétpróbás” terhelttel. Csak a meglepetésszerű szembesítés esetén érdemes felkészíteni, erősíteni, bátorítani a sértettet, tanút, amikor valamiféle eredmény is várható a fellépéséből. Ám nagyon gondosan mérlegelni kell a döntést, nehogy az ellenkező hatást éerjük el, tehát növeljük a feltehetően nem igazat valló másik személy ellenálló képességét, önbizalmát.¹⁹ (Terhelttársak között pedig az összebeszélés veszélyét.)

---

¹⁷ Lásd erről részletesebben a szerző tollából: Erőszak a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2003/2-3. 205-213.o.

¹⁸ Ebben a folyamatban nagy segítséget nyújthat számára a hazánkban még ismeretlen Amerikában már alkalmazott ún. „forensic nurse”, (forensic nursing) amit krimináltaktikai „pátyolgatás”-nak is tekinthetünk. Célja a sértett gondozása, a mellette való - hivatalos szervek erre kiképzett képviselői által végzett - „nővérkedés”, felkészítése, serkentése a legpontosabb vallomástételre. (Megjegyzem a terhelt is részesülhet ilyenben, azt inkább „defencing nurse”-nek, vagyis védelmi/védői támogatásnak, /lelki, memoriális/ támogatásnak nevezhetjük.)

¹⁹ Gyakorló vizsgálóként erősíti meg felvetésemet Simon Andrea, akinek megfogalmazása szerint: „...az elméletek nem tárgyalják a szembesítés azon esetét, mikor erkölcsi okból nem várható el az azon való őszinte „önkéntes” részvétel. Ezt nagyon gyakran tapasztalom a nemi erkölcs elleni bűncselekményekben szereplő sértetteknél. Ilyen esetekben nem tekinthető humánus megoldásnak a szembesítés feltétlen megkövetelése, és a

A vallomást megtagadó terhelt ezt kimondó szava nem végleges, hiszen bármikor meg is szólalhat, kész lehet akár szembesítésre is igaza védésére. Csak akkor van értelme törvényes taktikai elemek használatára, meggyőzésre, illetve ennek megkísérlésére, ha a nyomozó hatóság valóban reményt lát a szembesítés sikerére. A logikusan gondolkodó terhelt (esetleg védőjével együtt) azonban érezni, tudni fogja, hogy ha a hatóság ezt szeretné az nem valószínű, hogy neki kedvező lenne. Így jóslhatóan nem vezet eredményre a meggyőzési kísérlet a gyakorlatban. Ha a nem igazat valló változtatni akar, azt megteheti bármikor, szembesítés nélkül is. Ezért már napjainkban látható, hogy a terhelték inkább kerülnek a szembesítéseket, egyre gyakrabban már előre nyilatkoznak, hogy nem is kívánnak részt venni, illetve nyilatkozni, vallani a szembesítéseken, ilyenformán nem is fogják azt megtartani.

Minden krimináltaktikai útmutatás (jegyzet, tankönyv a hazai és nemzetközi irodalomban) a szembesítendőek egymás közötti viszonyát – “jó” vagy “rossz” kapcsolatát²⁰ – kívánja először tisztázni, kivéve, ha az egyértelmű. Nem vagyok feltétlenül meggyőződve, hogy erre a kontakt beszélgetésre szükség van, hogy ez szerencsés az egész szembesítés eredményessége szempontjából.²¹ Nem tudom mivel viszi előbbre a szembesítés metódusát, ha kiderül – mint az esetek nagy részében –, hogy a szembesülők nem ismerik egymást, illetve a kisebb részében pedig, hogy ismerik egymást valahonnan. Néhányan hozzátehetik még, hogy akkor magázzák vagy tegeznek egymást. Véleményem szerint a kezdeti reláció tisztázás nélkül is működtethető az intézmény, sőt a feszültség oldására tartom inkább alkalmasnak, ami meg itt nem szerencsés, szemben a kihallgatási szituációval, ahol a nyomozónak az izgalmi állapot megszüntetése, a nyugodt légkör megteremtése a célja. Mintegy a szembesülő, főleg a feltételezetten hamisan valló (gyakorta a terhelt) megnyugtató szolgáló “captatio benevolentiae”-nak tűnik a szememben. Nem szolgálja a pszichológiai aspektus körében megfogalmazott feszültség teremtést és fenntartást sem. Ugyanakkor azt elfogadom, hogy nincs szükség nagy feszültség teremtésre, ha az előkészületi értékelés szerint a szembesítendőek vallomásai között inkább félreértésről, látszólagos ellentmondásról van, semmint igazság és hazugság párosáról. Ebben a helyzetben a kiegyensúlyozottságra és nyugalomra kell törekednie a nyomozónak, úgy mint az alapkihallgatásoknál.

Helyes módszer lehet, hogy egymás után sorban jönnek olyan szembesülő személyek, akik terhelik ugyanazon személyt. Különösen a második, harmadik értékes, mivel valószínű, hogy minden továbbinál már rutinszerűség lép fel, nem lesz változtatás, törés a másik oldalon, ezért nem is ajánlatos már a végrehajtásuk. A második, harmadik – lehetőleg – meglepetésszerűen alkalmazott terhelően valló személynél tudatosodhat a hamisan vallóban, hogy értelmetlen a megtévesztő magatartás.²²

Mindenképpen jelentésbeli rögzítést javaslok az érdemében sikertelen szembesítések körében, azzal az idő nem megy el. Azonnal koncentrálni a végrehajtó a további feszültséget

---

sértettben lakozó szorongás, retorziótól való félelem miatt gyakran nem a kívánt eredményt hozza.” Simon Andrea: Tanúvédelmi lehetőségek a hazai jogalkalmazás tükrében. Kézirat, Pécs, 2003. 22. o.

²⁰ A német gyakorlatban a kihallgatottnak nem pusztán minősítenie kell a másik szembesülővel való kapcsolatát, hanem indokolnia is kell azt.

²¹ Ezen álláspontot a német irodalomban is érzékelttem. Stüllenberget szerint: „Készséges alany esetén a meglepetés előkészítését meg lehet beszélni vele, be lehet őt avatni. Ezzel el lehet kerülni a szakmailag értékelhetetlen, felesleges párbeszédet a felek között. Természetesen másképpen kell bánni a tettestársakkal, akiknek reakciói és szándékai kiszámíthatatlanok.” Stüllenberget, Heinz.: Lehr- und Studienbriefe Kriminalistik. Polizeiliteratur, Düsseldorf, 1986. 58-77. o.

²² Persze ennek ellenkezője is megtörténhet. Előfordult a gyakorlatban, hogy az egyik szembesített, aki korábban a bűncselekmény elkövetőjének vallotta a terheltet, „a szembesítés során kezdett el kételkedni abban, hogy valóban D.S.-t látta-e és az ő hangját hallotta-e a kérdéses éjszakán, ezt azonban korábban nem jelezte a hatóságnak.” Lásd: Bírósági Határozatok 2000/19. sz. jogeset.

indukáló következő szembesítés tartalmi, érdemi végrehajtására, az esély növelésére. Ezzel szemben a mai gyakorlatban még a számítógépes szövegszerkesztéses jegyzőkönyv felvétele és kinyomtatása oly sok időt vesz igénybe, hogy a szembesítendő minden feszültsége, nyugtalansága elszáll.

A végrehajtás során ügyelni kell a biztonsági tényezőkre is. Részben az adatbiztonságra, azaz csak a legszükségesebb információkat tárja fel a szembesítés, maradjon a nyomozói kérdés medrében a vita, az ellenérvélés. Másrészt a résztvevők biztonsága sem foroghat kockán. Nem lehet olyan tárgy, eszköz egyik személy közelében, amellyel kárt okozhatnak egymásban, egymásnak.

Egymással szembe kell ültetni a szembesítendőket, a válaszokat egymásnak kell mondaniuk, nem a szembesítést végzőnek, nem felé fordulva. Figyelni kell arra, hogy a személyek között megfelelő távolság legyen az elhelyezésnél, továbbá a menekülési útvonalakra (ajtókra, ablakokra) is tekintettel kell lenni. A biztonság körébe tartozik az is, hogy meg kell akadályozni, hogy a résztvevők beleláthassanak dokumentumokba, illetve hozzáférjenek bizonyítékokhoz.

Az egészségügyi biztonsághoz pedig az tartozik, hogy a feszültséget, a lelki megterhelést nem bíró szembesülő személyek rosszullete vagy kimerülése esetén, még akkor is, ha ő maga ezt nem jelzi, de a nyomozó észleli, a szembesítést meg kell szakítani. Nem tanácsos újra megkísérelni, hiszen az életet, egészséget nem veszélyeztetheti ez a bizonyítási eljárás sem, másrészt a kezdeti meglepetéserő is valószínűleg eltűnt.

A kérdésfeltevés sorrendjével kapcsolatban egyetértek azon sokszor hangzott ajánlással,²³ hogy a feltételezhetően igazat mondónak teszi föl a hatóság először a kérdést, azt a szemben ülő szemébe mondja és a felételezhetően igazat nem mondó reagáló személy. Ezt a megoldást a meglepetés erőbe vetett hitünk is diktálja. Ugyanakkor egyetértek Tóth Mihály azon felvetésével is, hogy az első meglepetés önmagában a nem várt terhelő másik személy (általában egy új tanú) pusztá megjelenése, színre lépése is lehet. Így felocsúdási, megnyugvási időt nem adva a szembesítendő "ellenfélnek" (gyakorta a tagadó terheltnek), neki szögezi az első kérdést a nyomozó.²⁴

Azt is helyénvalónak tartom, hogy a védők, tanú ügyvédek által felteendő egyes kérdések elhangzását, illetve az arra adandó reagálást a szembesítést irányító megtilthatja. Leggyakoribb okok: az ügyre nem tartozás, személyeskedés, befolyásolás, rávezetés, szuggerálás, provokálás, blöffölés, összebeszélés, illetve információ csere lehetősége. A rendfenntartás körébe tartozik az is, hogy a nyomozó nem engedélyezi, hogy a védő, tanú ügyvédje, sértett jogi képviselője a szembesítés menetébe indokolatlanul beleszóljon, vagy ő válaszoljon a kérdésekre.

A végrehajtás legfontosabb tényezőjének a hatósági személyt, az irányítót, a szervezőt, a nyomozót tartom. Nem szabad feledni, hogy személye, képességei nagyot nyomnak a latban. Ezt az igazat nem valló is tudja, érzi. Kevesen érzékelik, de a kihallgatott, a szembesítésben résztvevő („játékos”) is figyeli első „bíráját”, a nyomozót. „Vica versa” megtörténik. Így neki óhatatlanul magabiztosságot, ügyismeretet, szakmai tudást kell sugároznia. Enélkül nem lesz presztízse és gyengíti a szembesítendő, másik, (talán) igazat mondó személy „erőlködési” kísérletét is.

A szembesítés közben is alkalmazhatók olyan nyomozói praktikák, sugallatok, taktikai fogások, kommunikációs eszközök, amelyek elősegíthetik az esetleges tagadásban levő terhelt „jobb belátásra térését.” Ilyenek lehetnek például:

- a) utalás a további tagadás értelmetlenségére, pláne most, amikor már látja hallja saját szemével, fülével a terhelő adatokat egy konkrét személytől,
- b) rámutatás a terhelő tanú által elmondottakon túl további ellentmondásokra, bizonyítékokra,

²³ Például: Lázár Bertalan: A szembesítés taktikai szabályairól. Belügyi Szemle, 1966/12. 887-893. o.

²⁴ Tóth Mihály: Feloldható-e a béklyó? Jogtudományi Közlöny, 1984/5. 286. o.

- c) a lehetőség megemlítése, hogy az elismeréssel esetleg tisztázható a szembesülő valódi, tényleges (és nem több!) szerepe a bűncselekményben, ezáltal gyengülhet a kényszerintézkedésre alapot adó tény; ez utóbbi semmiképpen sem lehet ígéret, bármiféle kedvezményre, jövőbeli szabadulásra,
- d) utalás a szembesülő tisztességére, általános erkölcsi nivójára, felelősség vállalására,
- e) érzelmi húrok „megpengetése”, például a családja erkölcsösségének megemlítése,
- f) figyelem felhívás, hogy a beismerés mindig a bíróság által is értékelt megbánás első jele, és hatással lehet a végső döntésre is,
- g) általános nyomozói tapasztalatra hivatkozás, hogy a megkönnyebbülés, a kibeszélés segíti a szembesítőt is a túlélésben, a mindennapi életvitelben, lélekben.

A szembesítésen résztvevők körét az határozza meg taktikai szempontból, hogy kinek a jelenlétéből származhat előny. Szükséges-e például két nyomozó vagy elegendő egy? Tekintettel a mai jegyzőkönyvezési követelményekre, szerencsésebb a két hatósági személyes részvétel. Egyikük a jegyzőkönyv felvételével foglalkozik, szinte hangtalanul, a háttérben, folyamatosan írva, egyúttal ügyelhet a biztonsági tényezők betartására is, míg a másik vezeti, “tereli” a tényleges szemébe mondást.

Feltételezhetően igazat valló kiskorú esetében erősítő tényező lehet rá nézve valamilyen bizalmi személynek a jelenléte, így törvényes képviselője, gondozója, pedagógusa, hozzátartozója, pszichológus(a).²⁵

Nem túlzás állítani, hogy ugyanezen hatás érvényesül, ha a terhelt mellett védője is jelen van. Eleve katalizátor, “nyugtató” funkciójából ered, hogy növeli a védenca biztonságérzetét, higgadságát, ami a szembesítés eredménye ellen hat. Ezért felértékelődik a közvetlenül az elfogáskori, azonnali, “védőmentes” szembesítés szerepe, javallata. A tanú ügyvédje, sértett jogi képviselője is erősítő hatású lehet, akár igazat, akár valótlanul valló személy oldalán, akinél így nem kecséget változtatással a szemébe mondás sem.

Nő-férfi szembesítettek viszonyában különösen ügyelni kell a nyomozónak, hogy ne érje a gyengébb nemet semmiféle pszichés ráhatás, megalázás, másodlagos viktimizáció. Ugyanez mondható el egyes fiatakorúak, idős korúak, gyenge fizikai és lelki állapotban levő szembesítendőik esetében is.

Nem kizárt a szembesítés süket, néma, illetve süketnéma személyek esetében is, hiszen a fogyatékoság, a kompenzáló erőteljes gesztikuláció következtében még pszichés előny is lehet, a sértett-tanúval szembesülő terhelt személye esetleg még szánalmat, erőteljesebb sajnálatot érezhet, ami növelheti a lelkiismereti terhet, a közlési vágyat, a megbocsátás kérés iránti szükségét.

Ugyanez a következtetésem külföldi, a magyar nyelvet nem beszélő személy szembesítésével kapcsolatban is. Önmagában a tolmács alkalmazása nem teszi lehetetlenné, értelmetlenné, pszichológiai talaj nélkülivé a szemébe mondás erejét.

Felvethető a kérdés: szabad-e hallomástánút szembesíteni? Válaszom, határozott nem. Legfőképpen azon krimináltaktikai okból nem, mert így a tanúnál hiányzik a valódi tényudásból, tényérzékelésből származó erő és hit, az a többlet, ami nagyon kell az erőteljes, szuggesztív szemébe mondáshoz. Másrészt a hallomástényt a szembesülő személy is észleli, sokkal inkább támadási felületet ad számára, mintsem védekezésre, netán változtatásra kényszeríti.

²⁵ Az erőszakos bűncselekmények áldozatainak kártalantásáról szóló 1983-as európai egyezmény is azt írja elő, hogy „az áldozatot – az eljárás minden szakaszában – olyan módon hallgassák ki, amely megfelelően figyelembe veszi személyes helyzetét, jogait és méltóságát. A gyermekeket és a szellemileg fogyatékosokat vagy betegeket – értelemszerűen és ha ez lehetséges – szülei vagy gondnokaik, illetve a segítségükhöz képesítéssel rendelkező egyéb személyek jelenlétében hallgassák ki.” Úgy vélem ez a szembesítésre ugyanúgy iránymutató. Lásd részletesebben: Hajdú Magdolna: A bűncselekmények áldozatainak védelme. Belügyi Szemle, 2002/2-3. 163. o.

Ugyanez az az elvi – mivel a gyakorlatban még nem tapasztaltam – álláspontom a videóláncolaton (online módon) keresztül végzett szembesítésről is, nem látom értelmét, alapját. Még a legjobb minőségű technika alkalmazása esetében sem érhetjük el a szemébe mondás valódi hatását, az emberi érzékszerveken keresztüli meggyőző, akarathajlító erőt. Ha a szembesítendőt védeni akarjuk, akkor jobb a cselekménytől eltekinteni, mint ilyen „pótcselekvést” alkalmazni.

A szembesítési aktus értékelése körében elmondom, hogy az a szembesítés gyorsan minősíthető, ami nem vezetett eredményre, ahol nem volt elmozdulás, változtatás. Gondolati síkon kell csak elvégezni, nincs szükség ennek rögzítésére, megfogalmazására a jegyzőkönyv végén Egyszerű nyomozói jelentésben egy mondatban meg lehet fogalmazni, hogy az X. és Y. között dátum szerint végrehajtott szembesítés nem vezetett eredményre.

Ilyen (kudarcos) esetekben sem szabad azonban elkeserednie a nyomozónak és semmi esetre sem szabad valmiféle csalódottságot mutatnia a szembesített felek előtt. Rezzenéstelen „póker” arccal kell tudomásul vennie, sőt azt a fajta közönyösséget kell mutatnia, amiből az esetlegesen megtévesztő vallomást tevő számára az olvasható le, hogy ez nem volt fontos, biztosan van más ütőkártyája is még a hatóságnak.

Sokkal inkább figyelemre méltó, ha történt valami érdemi, ha felmerült valami újdonság az egyik vagy mindkét személy részéről. Bármilyen lényeges változtatás esetén célszerű folytatólagos vallomást felvenni a résztvevő pozíciójával összhangban. Ám az is előfordulhat, hogy éppen a szembesítésen elhangzottak miatt változik valakinek az eljárásjogi pozíciója, például, ahogy mondani szokták a gyakorló jogászok „erős” tanúból „gyenge” gyanúsított lesz. (Még élesebben „gyenge tanúból erős gyanúsított.”)

Ha tagadásból beismerésbe hajlott át a szembesülő terhelt, akkor azonnal a szembesítést követően részletes tettestudomású folytatólagos vallomást kell felvenni, ami később – alappal – megváltoztathatlan.²⁶ Ekkor ki kell térni a beismerés motívumaira is, nem csak a ténykérdésekre. A kihallgatás lehet helyszíni kihallgatás (vagy bizonyítási kísérlet) keretében is, ahol a beismerésben levő terhelt még „melegében” megmutatja az útvonalakat, helyszínt, a történéseket, az események sorrendjét, az olyan tényeket és bizonyítékokat, (eszközt, zsákmányt, stb.), amelyeket csak az az ember ismerhet, és olyan mélységben, aki valóban elkövette a cselekményt.

A szembesítést követő értékelő szakaszban szükséges áttekinteni a szembesítés során elkövetett hibákat is és megtervezni az esetleges korrigálási lehetőségeket. Mindenképpen azért is meg kell ezt tenni, hogy a tanulságot is megfogalmazzák és a következő alkalommal elkerülhető legyen a hibázás.

III. 2. A felismerési kísérlet hatékonyságát növelő ajánlások

1. Mind személy-, mind tárgy kiválasztás esetén alapvető követelmény, hogy befolyásmentes „választék” álljon rendelkezésre, megfelelő számban (legalább 3-5, de a több sem jó) és az általános ismérvekben ne legyen lényeges, feltűnő eltérés.

A 80-as években több bírósági fórumot megjárt, felmentéssel végződött Szolnok megyei M. János ügyben (kisgyermek meggyilkolása) pl. a két iskolás lány tanú felismertetésekor az öt felvonultatott, felismerendő személy közül csak a terheltnek volt sapkája és pajesza, amelyekre a tanúk előzőleg hivatkoztak. Az is kizárta a tisztességes bizonyíték szerzést, hogy az előzetes adatgyűjtés során a nyomozók egyedül M. János fényképét mutatták meg a potenciális

---

²⁶ Sokan a jogalkalmazók közül helytelen alkalmazzák erre a „visszavonja” a vallomását kifejezést. Egyetlen terhelti vallomást sem lehet visszavonni a Miranda figyelmeztetés tartalmi pontjai alapján. Amit egyszer a figyelmeztetések következtében mondott, előadott, az bizonyítékként értékelhető, az nem tűnik el, nem válik kámforrá, semmivé. Így csak vallomásváltoztatásról beszélhetünk helyesen.

*tanúknak, majd végeztették el velük a felismertetést. Ráadásul még a konkrét kiválasztás előtt a folyosón bilincsben vezetve is látták a terheltet.*²⁷

2. Az eredetivel lehetőleg azonos észlelési körülmények megteremtése nagyon fontos követelmény a felismertetésnél, ha az szituációhoz kötött. Például ha a helyszínen vagy menekülés közben látták a tettest. A lehetőleg azonos észlelési körülmények biztosítása nemcsak azt igényli, hogy az előzetes kihallgatás során ezeket részletesen vizsgálni kell, hanem azt is, hogy a tanú észlelőképességét (érzékszervi vagy egyéb fogyatékoságait) is ellenőrizni szükséges. Mindkét szempontból nagyon hasznosnak bizonyulhat a konkrét észlelhetőség — az adott körülmények között az adott észlelőképességű személy (tanú) részéről meglévő észlelhetőség — például bizonyítási kísérlettel történő vizsgálata.

*Az. M. János ügyben az egyik eltérő vallomásokot tevő felismerő tanúval csak utólag végeztek bizonyítási kísérletet, amelyen bebizonyosodott, hogy az általa elmondott körülmények, látásviszonyok között nem láthatta a terhelt arcát, még a nemét sem lehetett felismerni bizonyosan.*²⁸

3. Tárgykiválasztás esetén kifejezetten előnyös lehet az, hogy a kérdéses tárgyat a felismerő már régóta és alaposan ismer, például a sértett a pénztárcáját, óráját, láncát, a gépjárművezető az autóját, motorját. Ugyanez a helyzet holttest felismertetése esetén.

4. Az ismeretlen holttest felismerését elősegítheti az előzetesen elvégzett ún. holttest-toalett, amely a megsérült, hiányos testeket, testrészeket elfogadható, felismerhető állapotba hozza, egészíti ki speciális tömítő anyagokkal. Ennek modern és magas szintű változata az arcreekonstrukció, amely felismerésre bemutatással kombinálható a személyazonosítás érdekében.²⁹

5. A felismerést végzőnek törekedni kell a minél kevesebb kommunikációra a bemutatás alatt, az instrukcióinak rövidnek, érthetőeknek és pontosaknak kell lenni.

6. További taktikai jelentősége lehet annak, hogy a felismerő tanú milyen módon fejezi ki azt, hogy a több személy közül kiben ismerte fel azt, akit a bűncselekménnyel kapcsolatban észlelt. Rámutat-e, kimondja-e nyíltan, határozottan, bizonyosan, sőt ismételt, avagy ellenkezőleg, bizonytalan, határozatlan.

7. Katona Géza a várhatóan bizonytalan vagy aggályos személyfelismerés esetén az ugyanazon személy más csoportosítása alapján történő ismétlést nem tartja jó módszernek, hanem a ún. vakpróbát ajánlja. Vakpróba esetén a felismerésre bemutatás első menetében a csoportba be sem állítják a (potenciális) gyanúsítottat, (csak minden gyanú fölött álló egyéneket), és így kéri fel azonosításra a tanút.³⁰

---

²⁷ Lásd erről részletesebben: Katona Géza: Még egyszer Magda János bűnügyéről. Belügyi Szemle, 1986/8. 96-104. o.

²⁸ Lásd erről részletesebben: Katona Géza: Még egyszer Magda János bűnügyéről. Belügyi Szemle, 1986/8. 101.o.

²⁹ Lásd erről részletesebben: Angyal Miklós: Ismeretlen személyazonosságú holttestek azonosítása. PhD-értekezés, PTE ÁJK, Pécs, 2014.

³⁰ Lásd erről: Katona Géza: Valós vagy valótlan? Budapest 1990. 143-169. o.

8. Fontos taktikai ajánlás, hogy a felismertetést a lehető legrövidebb időn belül el kell végezni, mert az idő múlásával csökken az eredményességi valószínűség, a felismerő tanúk elbizonytalanodnak, illetve az elkövetők változnak.

Egy Németországban végzett felmérés szerint az azonossági kártya (személyi igazolvány) fényképe alapján 1 éves felvétel alapján már csak a tanúk 52 %-a, 2 éves felvétel alapján 25 %-uk, 3 éves felvétel alapján pedig 13 %-uk, 4 éves felvétel esetén mindössze 7 %-uk ismerte fel ugyanazt a személyt.

9. A sorban álló személyek közül egyik se legyen a felismerő (leggyakrabban a sértett) ismerőse.

10. A felismertetés eredményeinek jegyzőkönyvi rögzítésénél a büntető eljárásjogi alaki és tartalmi kellékeken túlmenően alapvető jelentősége van annak, hogy a fent vázolt taktikai követelmények teljesítését hitelesen tükrözze, továbbá a felismertetésen résztvevők kérdéseit, észrevételeit is tartalmazza, személykiválasztás esetén pedig azt a körülményt is, hogy a felismert személy saját maga választotta ki a helyét (ismételten is) a többi személy között.

11. A színhely lerajzolására a felismertetésnél ritkán van szükség. Inkább tárgyakkal kapcsolatban indokolt a felismerendő tárgyat a felismerő előzetes kihallgatása során lerajzoltatni, ha szavakkal nemigen tudja leírni a tárgy általános és különös ismérveit.

12. Különösen akkor, ha (részben) funkcionális tulajdonságok alapján (pl. járás, beszéd, hang) történik a személykiválasztás, célszerű a fényképezésnél sokkal modernebb technikai eszközöket (pl. videót, digitális kamerát) alkalmazni.

IV. Sommás zárógondolatok

Diocletianus császár 294-ben kiadott rendeletének egy töredéke szerint:
„...alud nihil in iudiis quam isutitiam locum habere debet”³¹ vagyis nincs más feladata (célja) a bírósági eljárásnak, mint az igazság megtalálása.

Ehhez a „megtaláláshoz” azonban hosszú út vezet a büntető ügyekben. Mindenekelőtt fel kell kutatni a büntetőjogilag releváns tényeket, az azokat alátámasztó bizonyítékokat. A római joghoz kötődik azon – azóta is vitathatalan, alapvető szintű – megfogalmazás is, hogy: da mihi factum, dabo ti bi ius. Adjál nekem tényt, adok neked jogot.

A ténykérdés mindig megelőzi a jogot, csak a tények ismeretében van lehetőség a jog alkalmazására. A tények felkutatásának, felderítésének tudománya pedig már átvezet a kriminalisztika, a felderítés, a nyomozás tudományához. Amely alkalmazott tudományként felhasználja az alaptudományok, így például a matematika, fizika, biológia, kémia, pszichológia, pedagógia, valamint más alkalmazott tudományok, így az orvosi-műszaki tudományok eredményeit is.

Jelen tanulmányomban olyan két igazságkereső módszert elemeztem és hasonlítottam össze, amelyek pszichológiai alapon kriminalisztikai metódus segítségével büntető eljárásjogi keretek között keresik a múltbeli tényeket, az azt alátámasztó bizonyítékokat. Reményeim szerint a fenti értelmezés és útmutatás sor hathatósan támogatja a kriminalisták, bűnüldözők, jogalkalmazók munkáját, a torzításmentes tükörtartást, a justizmordok megelőzését.

---

³¹ C. 7, 62, 6, 1

Nagy Erzsébet Györgyi¹

A bizalmi vagyonkezelés kultúrtörténete

I. A bizalmi vagyonkezelésről általában

A bizalmi vagyonkezelés jogintézménye Magyarországon, mint önálló szerződéstípus ismeretlen volt az új Polgári Törvénykönyv hatályba lépéséig. A Polgári Törvénykönyvről szóló, 2014. március 15-én hatályba lépett 2013. évi V. törvény új jogintézményként vezette be a magyar jogrendszerbe a bizalmi vagyonkezelési szerződést, mint önálló szerződéstípust és ezzel együtt a bizalmi vagyonkezelői tevékenység szabályozását, amelynek célja a vagyon kezelésével kapcsolatos rendelkezési, illetve tulajdonosi pozíciók szétválasztása és a vagyonkezelők tevékenységének szabályozása.

A Ptk. 6:310. § (1) bekezdésének rendelkezései szerint bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján a vagyonkezelő a vagyonrendelő által tulajdonába adott dolgok, ráruházott jogok és követelések saját nevében, a kedvezményezett javára történő kezelésére, a vagyonrendelő a díj fizetésére köteles.

A bizalmi vagyonkezelési szerződéses jogviszony lényege, hogy a szerződéstípus alapján az egyik szerződő fél (a vagyonrendelő) a vagyonát képező, meghatározott dolgok, jogok és követelések tulajdonjogát egy másik jogalany (a vagyonkezelő) részére engedi át, aki az ily módon megkapott döntési jogosultság gyakorlásával kell, hogy a rábízott vagyont egy harmadik személy (a kedvezményezett) javára hasznosítsa.

A bizalmi vagyonkezelési szerződésnek a magyar jogrendszerbe történő bevezetése nem volt egyszerű feladat. A vagyonkezelés ugyanis több módon is megvalósítható. A nemzetközi gyakorlatban a jogtörténeti fejlődés eredményeképpen kétféle módszer terjedt el a joggyakorlatban:

-A vagyon tulajdonosától elkülönülő jogalanyisággal rendelkező szervezeteken keresztüli vagyonkezelés, ahol a tulajdon közvetetté válik és az adott, leginkább gazdasági társaságban meglévő részesedés jeleníti meg a tulajdonos jogait.

-A kötelmi jogviszonyon, szerződésen alapuló vagyonkezelés, mely utóbbi esetén felmerül annak a kérdése, hogy a tulajdonos és a vagyonkezelő közötti jogviszony miként jeleníthető meg harmadik személyek irányában, vagyis lehet-e dologi jogi hatása, azaz a vagyonkezelő részére szerződés alapján biztosított jogosítványok kívülállókkal szemben miként juttathatók érvényre.²

Magyarországon a hatályba lépett bizalmi vagyonkezelési jogviszonyra vonatkozó törvény az angolszász jog³ és a német joggyakorlat alapján került kialakításra, bizonyítható azonban a francia magánjog⁴ gondolkodásmódjának⁵ és jogrendszerének a hatása is⁶, de a

¹ Disszerens. Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola. Bizalmi vagyonkezelő specialista.

² A bizalmi vagyonkezelés, Úmjs. 14. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 338 B/5 o.

³ B. Szabó Gábor – Illés István – Kolozs Borbála – Menyhei Ákos – Sándor, István: A bizalmi vagyonkezelés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2018. 27-29. o.

⁴ Vékás Lajos: Bizalmi vagyonkezelés a francia magánjogban. In: Gazdaság és Jog, 2010. 18. évf. 9-10. szám. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2010. 3-19. o.

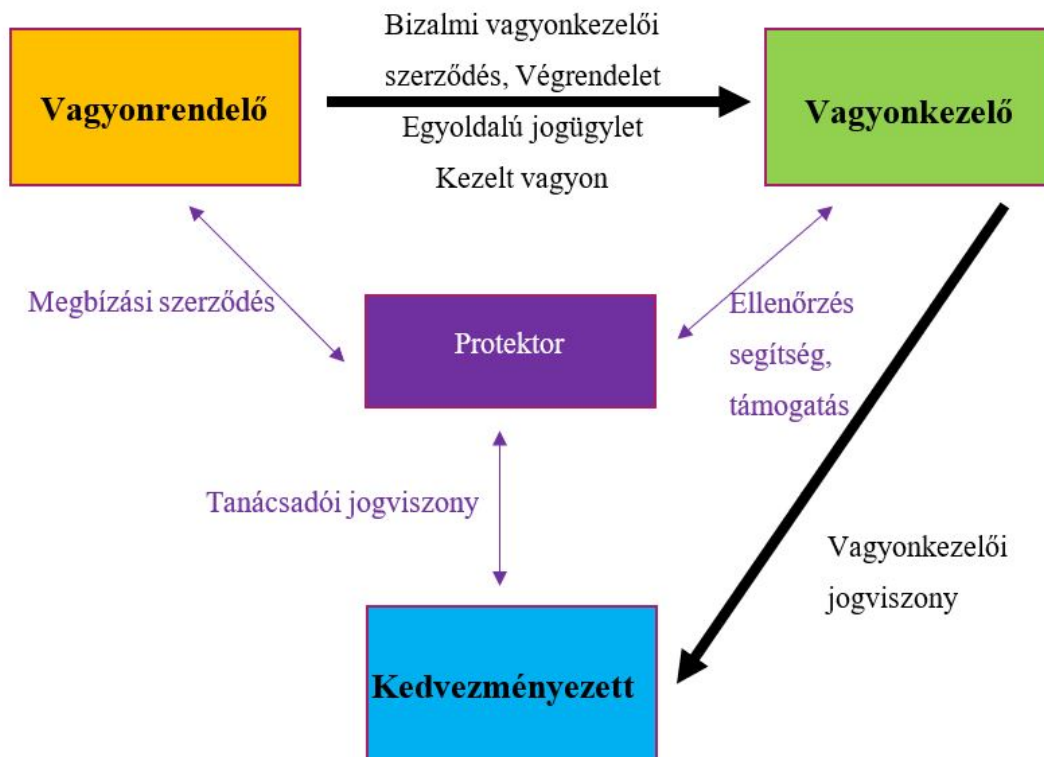
⁵ Megjegyzés: 2007-ben került elfogadásra a *fiducie* szabályozásáról szóló törvény, amelynek szabályai a Code civil 2011 – 2030. szakaszaiba kerültek beépítésre. A francia szabályozás előírja a kezelt vagyon tulajdonjogának átruházását a vagyonkezelő részére azzal, hogy a vagyonkezelő azt különvagyonként kezelje.

⁶ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 352-354. o.

magyar bizalmi vagyonkezelés szabályzata elsősorban az angolszász *trust* intézményrendszerével harmonizál.

II. A bizalmi vagyonkezelési jogviszony szereplői

- Vagyonrendelő
- Vagyonkezelő
- Kedvezményezett
- Protector (nem tartozik feltétlenül a jogviszonyhoz)

II.1. Vagyonrendelő

A vagyonrendelő az a személy, aki létrehozza a bizalmi vagyonkezelést és ő az, aki meghatározza a bizalmi vagyonkezelés működési kereteit és szerkezetét. A vagyonrendelési döntésnek számtalan oka lehet, melyek közül a leggyakoribbak a családi, személyes, szakmai, üzleti okok továbbá külön kiemelést érdemel az öröklési szempontok megemlézése. A jog azonban nem különbözteti meg a vagyonrendelést kiváltó okokat, ezért szükséges, hogy vagyonrendelő igényeinek és céljainak megfelelően készüljön el a szerződés és ezáltal el tudja érni, hogy az elképzeléseihez szorosan kötődve jöjjön létre a jogviszony.

Fontos elem, hogy a vagyonrendelő csupán a szerződés létrehozásában és annak működési szabályozásának lefektetésében vesz részt. A szerződéses jogviszonyba a későbbiekben kevés beleszólása van, ugyanis a vagyonrendelőnek figyelemmel kell lennie arra a tényre, hogy a vagyonkezelőt nem utasíthatja. Joga továbbra is a rendelkezésére áll szerződésmódosításra és a bizalmi vagyonkezelő tisztségéből való visszahívására.

A vagyonrendelő személyét a Ptk. nem részletezi és számára vonatkozóan korlátozást csak cselekvőképességére vonatkozó szabályok jelenthetnek. Főként örökösödési szempontoknál alkalmazott bizalmi vagyonkezelési szerződés tekintetében fontos, hogy a szerződés jól átgondolt legyen, hiszen a szerződés hatálya a vagyonrendelő halálával (jogi személyek esetén megszűnésével) sem szűnik meg. Ezért különösen fontos, hogy a vagyonrendelő teljesen cselekvőképes és döntéseinek összefüggéseit és következményeit belátni képes személy legyen.

Fontos megemlíteni a vagyonrendelő vagyonhoz fűződő viszonyát is. Magyarországon az első generációs vállalatok tulajdonosait gyakran érzelmi szálak is fűzik a vagyonhoz, ezért különösen fontos számukra a megfelelő szerződéses konstrukció és olyan vagyonkezelő kiválasztása, aki rendelkezik azzal a szakértelemmel, ami szükséges a rendelt vagyon kezeléséhez. Érdemes figyelembe venni, hogy a rendelt vagyon a legritkább esetben homogén, tehát szerteágazó ismeretekre van szükség, hogy a vagyon a maximális hozamok mellett és eredeti értékét érvényesítve tudjon működni.

II.2. A vagyonkezelő

A bizalmi vagyonkezelés szellemi hajtóereje a vagyonkezelő. Az ő kezében futnak össze a vagyonkezelési szálai, hiszen a vagyonrendelő őt bízta meg a szerződésbe bevont vagyon kezelésével és ezáltal kezelt vagyon tulajdonjogát átruházta számára. A vagyonkezelő felelős a kezelt vagyon felosztásáért a vagyonkezelési szerződésben meghatározott kedvezményezettek között és ő hajtja végre magát a vagyonkezelési tevékenységet annak minden jogával és kötelezettségével.

Fontos kiemelni a vagyonkezelő tekintetében a bizalmi vagyonkezelési jogviszony „bizalmi” jelzőjét. Ebben a jogviszonyban alapvető fontosságú a bizalom, ugyanis a vagyonkezelői feladat különösen összetett, ami jelentős odafigyelést és erőfeszítést kíván a vagyonkezelőtől. A vagyonkezelői státusz létrejöttével a vagyonkezelő a vagyon tulajdonosának helyébe lép és kötelessége a legjobb tudása szerint a kedvezményezettek érdekeinek és a szerződés szabályainak elsődleges figyelembevételével hasznosítani azt.

Ki kell emelni a vagyonkezelő központi szerepét, azonban ezek a jogkörök teljesen eltérőek is lehetnek egymástól. A Ptk. csak a vagyonkezelői minőség korlátait emeli ki, a jogkörök, kötelezettségek és felelőségek meghatározását a szerződő felekre bízta. A vagyonkezelő szerződéses pozíciója lényegesen eltér a hagyományos szerződésektől, ugyanis a magyar szabályozás kiemeli a vagyonkezelőt egy egyszerű szerződő fél pozíciójából és lényegében tisztségviselő szerepkörbe helyezi át. Ezért megfigyelhető, hogy a vagyonkezelő jogállása a társasági jogból ismert vezető tisztségviselő jogállásának jegyeit hordozza magán legfőképpen. Ezekben az esetekben szükséges ugyanis az önálló döntéshozatal és a szabadabb cselekvési képesség, azonban fontos kiemelni az ezzel járó nagyobb felelősséget és a vagyonkezelési jogkört. A felelősség viseléséhez tehát fontos tényező, hogy egyéb személyek ne utasíthassák a vagyonkezelőt, hiszen ebben az esetben kénytelen lenne mások esetleges hibás döntése miatt is felelősséget vállalni.

A bizalmi vagyonkezelő státuszát illetően a Polgári Törvénykönyv nem fogalmaz meg korlátokat arra vonatkozóan, hogy ki lehet bizalmi vagyonkezelő. Ennek értelmében bármely természetes vagy jogi személy egyaránt elvállalhatja a bizalmi vagyonkezelői tisztséget, az egyetlen kritérium, amelyet a jogszabályi rendelkezések támasztanak, az a bizalmi vagyonkezelőnek kinevezendő személy jogképessége, illetőleg ezzel szoros összefüggésben és ebből okszerűen következő a cselekvőképessége.

A bizalmi vagyonkezelői tevékenység végzésének jellegétől és gyakoriságától függően eseti vagy üzletszerű lehet. Eseti jellegű bizalmi vagyonkezelői szerződésben bárki lehet

bizalmi vagyonkezelő. Üzletszerűen azonban bizalmi vagyonkezelői tevékenységet csak a Magyar Nemzeti Bank által nyilvántartásba vett és az általa kibocsátott engedéllyel rendelkező személy és társaság végezhet⁷.

II.3. A kedvezményezett

A kedvezményezett személye tekintetében a Ptk. a kijelölést a vagyonrendelőre bízta⁸, de ettől eltérően úgy is rendelkezhet a vagyonrendelő, hogy a kedvezményezett személynek kijelölése a vagyonkezelő, esetleg a protektor jogosultsága⁹. Mindezekon kívül azonban a Ptk. nem határozza meg, hogy ki lehet kedvezményezett, nem állít fel erre vonatkozóan korlátokat. Ennek megfelelően kedvezményezett lehet természetes vagy jogi személy, polgári jogi jogalanyisággal felruházott jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet vagy az állam¹⁰. A bizalmi vagyonkezelési jogviszony létrehozásának indoka összefügg a kedvezményezett személyének kijelölésével. A kedvezményezett megjelölése esetében csak a jogképességnek van jelentősége, a cselekvőképesség ebben az esetben másodlagos. A cselekvőképesség hiánya, illetve korlátozása esetén a kedvezményezettet megillető jogokat a törvényes képviselő gyakorolja. A vagyonkiadás időpontjában különös figyelem szükséges, mivel a törvényes képviselő, a gondnok vagy a gyámhatóság köteles megvizsgálni a vagyon összetételét és az esetleges kötelezettségeket.

A vagyonrendelő a szerződésben meghatározhatja, hogy a kedvezményezett számára mikor, milyen feltétel bekövetkezése esetén, meddig és milyen jellegű juttatást kell teljesíteni a kezelt vagyonból. Egyidejűleg több kedvezményezettet is kijelölhet a vagyonrendelő különböző feltételekkel a vagyon kiadására vonatkozóan, amelyet a vagyonkezelőnek a szerződés szerint kell teljesíteni.

S kedvezményezett jogait tekintve nem tartozik szerződő félként a jogviszonyhoz, ennek ellenére a szerződés teljesítésekor nem harmadik személy javára történő vagyonkiadásról beszélünk. A kedvezményezett jogai között van meghatározva, hogy a szerződés szerint igényelheti a vagyonkezelőtől a kezelt vagyon és annak hasznainak a kiadását. Kötelmeit nem a vagyonkezelési szerződés, hanem jogszabály, tehát a Ptk. alapozza meg, a vagyonkezelővel szemben pozicionálják a kedvezményezettet továbbá garanciális jogokat biztosítanak számára.¹¹ A vagyonkezelő munkáját a jogviszony időszaka alatt saját költségén ellenőrizheti, a kezelt vagyon helyzetéről bármikor tájékozódhat, de a vagyonrendelőhöz hasonlóan a vagyonkezelőt nem utasíthatja, elszámoltatási joga és kártérítésre való joga van. A szerződés időpontjának megszűnésekor kerül előtérbe a vagyonkiadás követelésének a joga. Idegen hitelezőkkel szemben védelmi jog érvényesül. A kedvezményezettet megillető jogok átruházására a Ptk. kötelmi jogi általános szabályai a meghatározóak.

II.4. A protektor

---

⁷Megjegyzés: A bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény (Bvktv.) 3.§. (1) bekezdésében foglaltak alapján a bizalmi vagyonkezelői tevékenység üzletszerű és nem üzletszerű formában folytatható.

2014. évi XV. törvény módosítása 2017. 06. 23-tól és 2018. 01. 01-től hatályos.

⁸ Polgári Törvénykönyv: 6:311. § (1) bekezdés

⁹ Polgári Törvénykönyv: 6:311. § (3) bekezdés

¹⁰ B. Szabó Gábor – Illés István – Kolozs Borbála – Menyhei Ákos – Sándor, István: A bizalmi vagyonkezelés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2018. 245. o

¹¹ Polgári Törvénykönyv: 6:2. § (3) bekezdés [Kötelemkeletkeztető tények]

A vagyonrendelőnek az angolszász jog biztosít egy különleges pozíciót, amely személyt a szerződésbe be tud vonni, s ez a protektor. A magyar jog semmilyen módon nem hivatkozik a protektor személyére, noha nagyon fontos szerepet tud betölteni a bizalmi vagyonkezelés folyamatában. A protektornak joga van a vagyonkezelő felügyeletére. A vagyonrendelő megbízásából jár el és védelmezi a szerződésben lefektetett célokat. Ezt értelemszerűen a vagyonkezelő működésének ellenőrzésével tudja elérni, akár már a káros cselekmény bekövetkezése előtt be tud avatkozni a vagyon védelmének érdekében.

Fontos azonban megjegyezni, hogy még a nagyobb *trust* szabályozási és működési múltra visszatekintő országokban sem egyértelmű a protektor szerepe. Nincs egyértelmű gyakorlat a működésére, hiszen vannak olyan esetek, ahol hasonló a jogköre a vagyonkezelőjéhez, azonban mégsem rendelkezik azokkal a felelőségekkel. Magyar szempontok szerint tanácsadói szerepkör képzelhető el ebben a pozícióban, aki látja a vagyonkezelő működését, az üzletmenetre rálátása van, és ha szükséges tudja értesíteni a vagyonrendelőt, hogy éljen visszahívási jogával, illetve értesítheti a kedvezményezettet is bizonyos esetekben, aki visszakövetelési jogával élhet. A protektort tehát egy egyszemélyes felügyelő bizottsággént lehetne interpretálni.

A szerepének meghatározása azonban kiemelten fontos lenne a magyar jogrendszer számára, hiszen a bizalmi vagyonkezelés még ismeretlen jogviszony és megfelelő elterjedéséhez szükség van a minél szélesebb körű biztosítékokra, amelyekre a magyar vagyonrendelők tapasztalat hiányában támaszkodhatnak. Ez növelné a bizalmat és a transzparenciát a bizalmi vagyonkezelési szerződések esetében, amely elősegítené a széleskörű alkalmazás igénybe vételét.

A bizalmi vagyonkezelésnek megfelelő jogintézmény külföldön sikeres és elfogadott, sőt a rendszerváltás óta magyar állampolgárok által is gyakran használt konstrukció¹². Magyarországon alkalmazható formája még nem vált társadalmi szinten elfogadottá az elmúlt néhány évben. Az érintettek nem rendelkeznek megfelelő szofisztikált ismerettel, megértéssel és tapasztalattal, amely elősegítené a jogviszony alkalmazását. Megfelelő információ hiányában nem tudhatják az érintettek, hogy használata egyéni, családi és állami szinten is jelentős előnyöket biztosít. Az új lehetőségeket kínáló jogi konstrukció alkalmazása hazánkban alternatív megoldás lehet többek között a napjainkban időszerűvé vált generációs vagyontranszferhez¹³, hiszen azon vállalkozók számára, akik a rendszerváltás idején indították el a családi vállalkozásaikat, jelen periódusban válik szükségessé vagyonaik átörökítése. A sikeres generációváltás közérdekű feladat, hiszen elkerülhető a munkanélküliség növekedése, adó- és járulékkiesés továbbá egyéb állami kötelezettségek felhalmozódása¹⁴. Hasonlóan fontos, hogy korlátozott cselekvőképességű személyek esetében bizalmi vagyonkezeléssel olyan személyre szabott célirányos vagyonelkülönítés jöhet létre, amelyet az állami intézményrendszer a hatályos jogszabályok miatt nem képes alkalmazni.¹⁵ A jogviszony által nyújtott megoldások megfelelnek a közhatalom transzparencia és a polgári társadalom diszkréció iránti elvárásainak.

---

¹² Megjegyzés: 2014-ben a Magyar Nemzeti Bank adatai szerint a magyar háztartások külföldi bankbetétjének összege 2 065 millió euro. Magyar Nemzeti Bank, 2014. 45. o.

¹³ Megjegyzés: Regisztrált gazdasági szervezetek: <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/error.jsp>, (2019. szeptember. 20)

¹⁴ B. Szabó Gábor – Rybaltovszky Péter: A bizalmi vagyonkezelés társadalmi összefüggései. In Menyhei Ákos – Sándor István (szerk.): A trust bevezetése Magyarországon és a nemzetközi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a STEP Hungary 2014., 2015. és a 2016. évi konferenciáján elhangzott előadások alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 32-34. o.

¹⁵ Nagy Erzsébet Györgyi: A cselekvőképességükben korlátozott személyek támogatása bizalmi vagyonkezeléssel. Tér Gazdaság Ember, 2020/1. 59-62. o.

III. Kultúrtörténeti háttér

A vagyonkezelés konceptualizálása ősi eredetű, mint maga a tulajdon, amely eredeti értelmezés szerint a vagyonkezelésbe adott vagyontárgyak, jogok és követelések átruházása a tulajdonostól elkülönülő személyre, továbbá bizonyos esetekben a vagyon megőrzésén túl annak hasznosítása és a tulajdonosi jogosítványok gyakorlása.

A bizalmi vagyonkezelés, amely a vagyonkezelés egyik formája, olyan jogintézmény, amelynek jogtörténeti, gazdaságtörténeti és kultúrtörténeti háttere van. Mivel a bizalmi vagyonkezelésnek megfelelő *trust* az angol jogban kialakított jogintézmény, így a kultúrtörténeti háttér ismertetése elsősorban az angliai majd a magyar kázusra épül. A további országok vagyonkezelési formája a jogrendszerük mássága miatt kerülnek röviden bemutatásra.

A vagyonkezelés jogtörténetét igazoló események már a Bibliában is találhatóak. Az ószövetségi írásközött olvasható, hogy Józsefet Potifár, az egyiptomi fáraó testőrségének parancsnoka megvásárolta, s a vagyonának kezelésével megbízta, mivel József értelmes és tehetséges volt.

4. „Megnyerte hát József a jóindulatát, és a háziszolgája lett. Azután háza felügyelőjévé tette, és rábízta egész vagyonát.

5. Attól fogva, hogy házának és egész vagyonának a felügyelőjévé tette, megáldotta az Úr az egyiptomi ember házáat Józsefért, és az Úr áldása volt mindenén, amije csak volt a házban és a mezőn.

6. Ezért Józsefre bízta mindenét, és semmire sem volt gondja mellette, legfeljebb csak arra, hogy megegye az ételt” (Biblia, Mózes első könyve).

Egy másik vagyonkezeléssel kapcsolatos eset Lukács evangéliumának 16. fejezetéből.

1. „Egy gazdag embernek volt egy intézője. Bevádolták nála, hogy eltékozolja vagyonát.

2. Magához hívatta tehát és így szólt hozzá: Mit hallok rólad? Adj számot a vagyonkezelésről. Nem maradhatsz tovább intézőm.

3. Az intéző így gondolkodott: mitévő legyek? Uram elveszi tőlem az intézőségeket. Kapálni nem tudok, koldulni szégyellek.

4. Tudom már, mit tegyek, hogy befogadjanak házukba az emberek, mikor elmozdít az intézőségekből.

5. Egyenként magához hívatta ura minden adósát. Az elsőtől megkérdezte: mennyivel tartozol uramnak? Száz korsó olajjal, felelte az.

6. Vedd elő adósleveledet, mondta neki, ülj le hamar és írv ötvenet.

7. Aztán egy másiktól kérdezte: hát te mennyivel tartozol? Száz mérő búzával, volt a válasz. Vedd elő adósleveledet, mondta neki, és írv nyolcvanot.

8. Az úr megdicsérte a hűtlen intézőt, mert okosan cselekedett.”

A Bibliában számos további utalás is található, amely a vagyontárgy átadásával, kezelésével kapcsolatos, amellyel igazolható az emberiség és a vagyonkezelés szinte párhuzamos ősi eredete.

A római jogban megjelentek olyan jogi konstrukciók, amelyek megfeleltek a vagyonkezelés feltételeinek a kor sajátosságait figyelembe véve. A fiducia szó szerint bizalmat jelent, jogi szempontból pedig egy, már a XII. táblás törvény idején ismert jogi konstrukciót takar. Ezek a *fiducia cum amico*, (kezdetben a vagyontárgy megőrzése, majd kezelése) a *testamentum per aes et libram* (végrendelkezés, melynek értelmében a hagyaték átadásra kerül egy bizalmi embernek avval a feltétellel, hogy az átruházó halála esetén azt adja ki a megfelelő személyeknek), a *fideicommissum* (hitbizomány), a *mandatum* (megbízási szerződés).¹⁶

¹⁶ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC

IV. Az angliai trust konstrukciója

A római jog hatásának megítélése Angliában vitatott kérdés. Hivatalos álláspont szerint a kontinentális jog rendelkezik római jogi alapokkal, míg az angol jog a szász-normann-frank jogokból épült fel, kevés római jogi behatással.

Az angol jogtörténet a kontinentális jogtörténettel szemben sajátos fejlődést mutat. Az angol jogrendszer túlnyomórészt nem kodifikált, történeti jellegű, ami nem jellemző a kontinentális jogrendszerekre. Az angol joggyakorlat sajátossága, a *common law*, amely az angol királyi bíróságok gyakorlata, esetjoga. A *common law* jogesetekre épülő szokásjogot jelent, amelyet bírói jogkönyvekben jegyeztek le. A joggal összefüggésben álló írott források, feljegyzések tartalma az esetjog szempontjából meghatározó jelentőséggel bír. Az angol jog kontinentális jogokhoz hasonló része a *statute law*, a királyi törvényhozás joga. A kezdetekben kizárólagosan a király, később a parlament kodifikálhatta a törvényeket. A törvényeknek primátusa volt az addig kialakult szokásjoggal szemben. A *common law* és a *statute law* mellett érvényt szerzett a kancelláriai bíróság joga az *equity*, ami a jognál bővebb koncepcióra épült, kiegészítve a jóhiszeműség és a természetes igazságosság (*natural justice*) elvével, valamint a lelkiismeret (*conscience*) követelményével. Az *equity* tulajdonképpen a *common law*-ban nem szereplő hiányosságokat is tartalmazta. Elsősorban a szerződési jog és a kereskedelmi jog területén alakultak ki az *equity* elvei. Ezekből a jogelvekből folyamatosan egységes joganyag fejlődött ki, amely a kancelláriai bíróság ítélkezési gyakorlata alapján a vagyonkezelés legfontosabb kérdéseit szabályozta, és először a *use*, majd később a *trust* mai szabályainak alapját képezte¹⁷.

A *use* volt az a vagyonkezelési forma, amely az angol feudális birtokrendszerre épült¹⁸. A *use* földhasználattal kapcsolatos kifejezés, amely azt a jogviszonyt jelentette, amikor a földet átruházták a kezelőre (*feoffee to use*), akinek azt a kedvezményezett érdekében kellett hasznosítani. Létezett aktív és passzív *use*. Ha nem kellett a vagyonkezelőnek tevékenységet végezni, csak biztosítani kellett, hogy a kedvezményezettnek ne származzon semminemű hátránya, akkor passzív *use*-ről beszélünk. Aktív *use* esetében a vagyonkezelő kötelezettséget vállalt, hogy a földre vonatkozóan előnyöket fog élvezni a kedvezményezett (*History of Uses and Trusts Notes*). A 14. század végéig a *use* a kezelésére nem születtek törvények, az *equity* bíróság megjelenése után jelent meg hivatalos állásfoglalás, amelyek alapján a *use*-t validálni lehetett.

-A *use* eredetére többféle elmélet alakult ki. Amennyiben a római jogi *fideicomissum* elméletet vesszük alapul, azt a papság hozhatta be az angol területekre. Különbözőség mutatkozik azonban abban, hogy a *fideicomissum* intézményén keresztül a vagyonáthármlás végrendelet útján volt elérhető, a *use* esetében viszont nem a testamentum volt a determináns.

-A germán teória szerint a *use* előtörténete a *Salman*¹⁹. A Lex Salicában említik a Salmannus szerepkörét, aki a tulajdonátruházás kivitelezését segítette, elsősorban örökös kinevezése vagy adoptálása esetén. Ez az elképzelés a normann hódításig, azaz 1066-ig vezet vissza a *use* használatát.

Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 82-93. o.

¹⁷ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 36-40. o.

¹⁸ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 49. o.

¹⁹ Rounds, Charles E. Jr. - Rounds, Charles E. III: A Trustee's Handbook, Wolters Kluwer Legal & Regulatory U.S. 2018. 1353. o.

<https://books.google.hu/books> (2019. augusztus 10.)

-A római-germán teória szerint a *use* az *ad opus* kifejezésből származik amely azt jelenti, hogy valaki javára. A latin *opus* szó francia közvetítéssel az *os* vagy *ous* szóból származtatva került az angol jogi nyelvbe a *use* kifejezéseként²⁰.

-Létezik egy angol eredetű teória, amely szerint a *use* nem rendelkezik kontinentális jogi előzménnyel, azt kifejezetten a lordkancellár joggyakorlata alakította ki és a *Statute of Uses* meghozatala után a XVI. században a *trust* névvel illették.

-Az ötödik elmélet szerint a *use* az iszlám *waqf* mintájára született meg, ami valójában egy felajánlást jelentett. *Waqf*ot már Mohamed próféta is hozott létre, azonban meg kell említeni, hogy a Korán nem ad parancsot *waqf*ok alapítására. A *waqf* jogintézményével mecseteket, árvaházakat, egyházi iskolákat tartottak fenn, jótékonyági, egyházi célokat szolgált, a vagyon érintetlen maradt, csak a vagyon hasznait fordították ezen célok javára. Érdekes, hogy speciális esetekben *waqf* esetén nincs vagyonkezelő, így a kedvezményezettek maguk működtetik az alapítványt, mivel az iszlám jog virtuális tulajdonosként tekint rájuk. A *waqf*nak a modern közoktatásban rendkívül jelentős szerepe van.²¹

A *use* alkalmazása a XI. századtól kezdődött, és főleg a ferences rendi szerzetesek megjelenésével vált népszerűvé. Mivel tulajdonnal nem rendelkeztek, így a rájuk bízott kórházakat, szegényházakat hasznosították a *use* előírása szerint. A *use* elterjedése a keresztes háborúk idejére tehető, amikor a háborúba induló földesurak számos esetben az egyházra bízta a vagyonukat megőrzésre, kezelésre. A tényleges tulajdonosok ebben a szituációban a kedvezményezettek voltak. Öröklés esetén az örökösöknek megváltást kellett fizetniük az örökség után, ennek korlátozásának az eltörlését és a gyámság korlátozását a *Magna Carta* tartalmazta²². A rózsák háborúja során védelmet nyújtott a vagyonelkobzás ellen. Ennek tényleges oka az volt, hogy az arisztokrácia elköteleződött a Lancaster-ház, vagy a York-ház mellett. Mivel nem tudták, melyik ház kerül ki győztesként, emiatt, hogy saját javaikat meg tudják őrizni, semleges oldalon álló személyre bízta a vagyonuk kezelését annak érdekében, hogy biztonságban meg tudják azt őrizni²³. A jogviszonyt általában titkos megállapodással hozták létre. Kedvezőbb volt, ha nem egy, hanem több bizalmi ember kezébe került a vagyon, mivel a bizalmi emberek között a növedékjog (*right of survivorship, ius ad crescendi*) folytán, vagy bármelyikük kiesése esetén, a többi változatlanul tulajdonos maradt. A *use* alkalmas volt a hűbéri birtok elidegenítési tilalmának kijátszására is és a keresztes háborúkba induló földesúr vagyonának megfelelő kezelésére, annak halála esetén a holtkézi törvények kijátszására, amely eltiltotta a főpapokat az egyházakat a birtokszerzéstől. A szegénységi fogadalmat tett szerzetesek számára biztosította az anyagi biztonságáról való gondoskodást, illetve a különböző adókat is el lehetett kerülni az intézmény segítségével.

Mivel a *use* használata következtében csökkentek a kincstári bevételek, VIII. Henrik kibocsájtotta a *Statute of Uses*-t, amelyet 1536-ban fogadtak el²⁴. A rendelet célja a *use* alkalmazásával magcsappanó királyi jövedelmek helyreállítása mellett a végrendelkezési jog szabályainak átalakítása, az átruházás nyilvánosságának a kötelezővé tétele és a *legal* és az

²⁰ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 228. o.

²¹ Falus Orsolya: Az iszlám alapítvány – a *waqf*. In: Jogtörténeti Szemle, 2014/3. szám. 2014. 1-2. o. <https://majt.elte.hu/media/4a/b5/3b5b82e63bf3c80bf21b2c863a115da8514dbcee077de9821490b698427a/MAJT-Jogtortenet-Szemle-201403.pdf> (2019. augusztus 21.)

²² Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 59-60. o.

²³ Csizmazia Norbert – Sándor István: A bizalmi (fiduciárius) vagyonkezelés modelljei és a Ptk. reformja. In Polgári Jogi Kodifikáció, IV. évfolyam 4. szám. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 13. o. <http://ptk2012.hu/wp-content/uploads/2012/11/2002-4kodi.pdf> (2019. augusztus. 20.)

²⁴ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 67-71. o.

equitable tulajdon elválasztása volt²⁵. A *Statute of Use* nem volt minden *use*-ra alkalmazható, így a király 1540-ben kibocsájtotta a *Statute of Wills*-t. A két törvény következtében a *use* használata az eredeti célok elérésére nem volt alkalmas, így a *use* intézményének használata veszített a jelentőségéből. A joggyakorlat azonban kialakította a *use upon use* konstrukcióját, amely a modern *trust* kezdetének tekinthető²⁶.

A *trust* olyan vagyoni jogi helyzet volt, amely az *equity* és a *common law* kettősségére épült²⁷. Jellemzője a tulajdonjog kettőssége, vagyis a kedvezményezett joga (*equitable ownership, equitable rights*) a jogi értelemben vett tulajdonossal (*legal owner*) szemben²⁸. Kontinentális jogászok megközelítése szerint ez a dologi és a kötelmi jog határterületén elhelyezkedő jogintézmény. Az angol *trust* konstrukciója és alaptételei a mai napig nem változtak, de részletszabályait mind a bírói esetjog, mind pedig egyes törvények folyamatosan alakítják. Kiemelendő, hogy a *trust* alkalmazási köre folyamatosan bővül, míg a 19. századig közepéig alapvetően ingatlan vagyon kezelésére irányult (*strict settlement*), attól kezdődően viszont már különböző egyéb gazdálkodási egységek, vállalkozások működtetésére is igénybe vették. Megjegyzendő, hogy a *trust* (*deed of trust companies*) jelentős konkurenciája volt a gazdasági társaságoknak, mivel ez utóbbiakat a 19. század közepéig csak uralkodói vagy parlamenti engedéllyel lehetett alapítani. A *trust* elfogadott értelmezése szerint a vagyonrendelő, az alapító (*settlor*) vagyontárgyak, vagyon (*trust property*) tulajdonjogát ruházza át a vagyonkezelőre (*trustee*) akár élők közötti jogügylettel, akár halál esetére szólóan. A *trustee* a *common law* alapján tulajdonossá válik (*legal title*). A vagyont a létesítő okiratban leírtak szerint kell, hogy kezelje, be nem tartása esetén a kedvezményezett (*beneficiary*) az *equity* alapján tulajdonjogi igénytel (*equitable / beneficial title*) léphet fel a vagyonkezelővel szemben²⁹. A XVII. századtól azaz az ipari forradalom időszaka után már nem csak a földbirtokra volt használatos, hanem az ipari és a kereskedelmi tevékenységekre is, tehát elterjedt a pénzügyi szféra területén is. A XIX. századtól megjelentek a befektetési jellegű szerződések is. Ebben az időszakban elkezdtek működni *trustee* pozíciót betöltő professzionális cégek is.

A *Statute of Uses* 1925-ig volt hatályos, az ekkor elfogadott törvények jelentősen átalakították az angol ingatlanjogot. Megemlítendő, hogy a *trust* funkcióján az 1873-75-ben elfogadott *Judicature Act* sem változtatott, vagyis a kancelláriai bíróság betagolását az egységes bírósági rendszerbe is túlélte a *trust* intézménye³⁰.

V. Törekvések a vagyonkezelés egységesítéséért

Az angolszász jogrendszerekben a *trust* jogintézménye elfogadott és alkalmazott vagyonkezelési forma. A XX. században az európai kontinentális országokban is igény mutatkozott a *trust* intézményének a bevezetésére. Több nemzetközi jogi konferencián

²⁵ Smith, Davis T.: The Statute of Uses. A Look at Its Historical Evolution and Demise, in 18 Cas. W. Res. L. Rev. 40, 2014. 47-50. o.

<https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4446&context=caselrev>. (2019. augusztus. 20.)

²⁶ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 67 - 69. o.

²⁷ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 32. o.

²⁸ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 72. o.

²⁹ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 37-50. o.

³⁰ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 37-50. o.

megjelent a *trust* és a *Treuhand* szabályozásának a kérdése. 1937-ben a Párizsi Világkiállítás ideje alatt rendezett Semaine internationale de droit³¹ keretében az International Bar Association szervezésében, 1952-ben a Madrid Fourth International Conference of the Legal Profession, 1959-ben Róma Congrès international de droit prive rendezvényen. Kiemelkedő szerepe volt a *trust* jogintézmény szempontjából 1985. július 1-én a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia 15. ülése. Ekkor fogadták el a *trustra* vonatkozó nemzetközi egyezményt, amely a *trust* alkalmazását rögzítette és 1992. január 1-én lépett hatályba³². Az egyezmény megszületése azért vált szükségszerűvé, hogy a jogviszony adaptálása azokban az országokban is meg tudjon történni, ahol nem az angolszász jogrendszer alakult ki. A civiljogi jogrendszerekben működő országokban ugyanis a tulajdonjog funkciója nem egyezett meg az angolszász jog szerinti értelmezéssel. Az egyezmény fő célja, hogy a *trust* jogintézményét nem ismerő országok is elismerjék a jogviszony létezését nemzetközi magánjogi korrelációban. Ennek következtében a *trust* kifejezés nem csak az angolszász jogintézmény nevét emblematizálja, hanem összefoglaló kollokációja a nemzetközileg elfogadott modellnek³³. A nemzetközi egyezmény elfogadása után 1996-ban az International Working Group on European Trust Law kidolgozta a modellszabályzatot a *trustok* működéséhez, amely iránymutatást adott a jogászoknak a szerződések egységes elkészítéséhez³⁴. 1998-tól az Európai Polgári Törvénykönyv Munkacsoportja - *Study Group a European Civil Code* - az egységes európai vagyonkezelési szabályozás alapjainak az előkészítésén dolgozott. Munkájuk eredménye 2009-ben a *Draft Common Frame of Reference* (DCFR), amelyben a *Book X „Trusts”* szabályozási mintaként használható a jogintézményhez³⁵. Megállapítható, hogy a nemzetközi egyezmény elfogadása óta a vagyonvédelem területén jogbiztonságot nyújtó törekvések kidolgozása és szabályozása jött létre, amely hozzájárult a *trust* népszerűvé válásához és nemzetközi elterjedéséhez.

A bizalmi vagyonkezelésről szóló törvény elfogadását követően Magyarország még nem ratifikálta az 1985. július 1-én a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia 15. ülésén a *trustra* vonatkozó joggal kapcsolatos nemzetközi egyezményt (Sándor [2017] pp. 347-348.), amely segítségével a nemzetközi kollíziós magánjog alkalmazása kiterjedtebb formában válna lehetővé.

VI. A bizalmi vagyonkezelés elterjedése a világban – nemzetközi áttekintés

A bizalmi vagyonkezelési jogviszony, azaz a *trust* intézménye Angliában alakult ki, elterjedését a világ különböző országaiban befolyásolta, hogy milyen jogrendszer jellemző az adott országra. A globális ismeretekhez szükségszerű rövid betekintés a világ néhány országának a tipikus vagyonkezelési módszerébe, eszerint praktikus néhány esetjogi (*common law*), vegyes jogrendszerű, kontinentális (civiljogi) és vallási alapokon nyugvó ország vagyonkezelési konstrukcióját röviden ismertetni.

A *common law* jogrendszerű országokban, ahol az angolszász jog van érvényben, a *trust* jogintézményét hasonló módon és keretek között alkalmazzák, mint az anyaországban. A *trust* alapvető szabályai megegyeznek a *common law* jogrendszert követő országokban,

³¹ Megjegyzés: Nemzetközi Jogi Hét

³² Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 400-401. o.

³³ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 400-401. o.

³⁴ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 407. o.

³⁵ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 51-54. o.

mivel az angol szabályokra épülnek³⁶. Ezek az országok korábban A Brit Birodalomhoz tartoztak - Ausztrália, Új-Zéland, India, valamint Észak-Amerika, Afrika és Délkelet-Ázsia bizonyos részei. A Föld lakosságának körülbelül egyharmad része él angolszász jogrendszert uraló területen. A *common law* azért vált uralkodó jogrendszerré, mert a jog prioritást élvezett a gyarmatosított területeken.³⁷

Vegyes jogrendszer kialakulásáról elsősorban akkor lehet beszélni, ha egy jogrendszerben a *common law* és a római-germán, azaz a kontinentális (civiljogi) jogcsalád jellegzetességeinek a keveredése jön létre³⁸. A *trust* a civiljogi jogintézmények felhasználásával működik a Dél-afrikai Köztársaságban és Skóciában. A *trust* szabályainak megalkotása speciális jogalkotással történt Közép- és Dél-Amerika néhány országában, Québecben és Louisianában a XIX. század végén és a XX. század elején.³⁹ Érdekes jogviszonyt vezettek be néhány latin-amerikai országban, az úgynevezett új *fideicomissumot* (pl. Panama). Ezekben az országokban korábban a spanyol, majd a francia jogrendszer volt érvényes. A kettős tulajdonjog nem volt elfogadott, a vagyonkezelő az átruházott vagyonnal nem rendelkezett teljességgel és abszolút joggal.⁴⁰

A civiljogi azaz a római jogi alapokon nyugvó jogrendszerek országaiban vagy teljességgel elutasították a *trust* intézményét, vagy pedig hasonló formátumot vezettek be, de más alapokkal. Ez törvényhozási úton valósult meg. Egyes országokban a civiljogi berendezkedéstől függetlenül vették át az angol szabályozást, példa erre Japán, míg Liechtensteinben a külföldi tőke bevonása érdekében alakították ki a *trust* jogintézményét 1926-ban, s ez működik napjainkig nagyon kedvező adózási feltételekkel. A német *Treuhandhoz* hasonlítható megbízási feltételekkel működik a jogintézmény, megtalálhatóak azonban az angol *trust* jellemzői is. A vagyonrendelő korlátozott utasításadási joggal rendelkezik⁴¹.

Franciaországban a *fiducie* került vagyonkezelési formaként bevezetésre 2007-ben, ez a liechtensteini, a luxemburgi *Anstalt*⁴² és az angolszász *trust* mintája. Az ezerkilencszáznyolcvanas évek végétől több próbálkozás történt a vagyonkezelés bevezetésére, de a tulajdonjog oszthatatlansága, a pénzmosás feltételezése és az adókerülés rendezése megghiúsította a törekvéseket.

A polgári törvénykönyvek módosításával szerződéses jogviszonyként került be a *trustnak* megfelelő jogviszony a posztszocialista országok szabályozásába, de az egyes országok osztott tulajdonjogi viszonyai között különféle megoldások jöttek létre.⁴³

A vallási alapokon nyugvó jogrendszerek is elkészítették *trustra* vonatkozó szabályozásukat kereskedelmi és gazdasági kapcsolataik erősítése érdekében.⁴⁴

---

³⁶ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jegtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 247. o.

³⁷ Kelemen Katalin: A common law jogrendszerek. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Jogösszehasonlítás rovat. 2018. 5. o. <http://ijoten.hu/szocikk/a-common-law-jogrendszerek>, (2019. szeptember 16.)

³⁸ Badó Attila: Vegyes jogrendszerek. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Jogösszehasonlítás rovat, 2018. 7–8. o. <http://ijoten.hu/szocikk/vegyes-jogrendszerek>, (2019. szeptember 16.)

³⁹ Sándor István: A vagyonvédelem jogi eszközeinek legújabb nemzetközi tendenciái. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 40. o.

⁴⁰ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés. In Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2011. 37-49. o.

⁴¹ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés az új Ptk-ban, In. Dr. Grad-Gyenge Anikó (szerk.): Egy új korszak hajnalán Konferencia-kötet az új Polgári Törvénykönyv tiszteletére, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2013. 123. o.

⁴² Megjegyzés: Magánjogi jogintézmény, jogi személy.

⁴³ Sándor István: A vagyonvédelem jogi eszközeinek legújabb nemzetközi tendenciái. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 41. o.

A civiljogi és a vegyes jogrendszerű országokban a vallási alapokon nyugvó országokhoz hasonlóan a *trust* bevezetése a felmerülő gazdasági igények kielégítése miatt vált célszerűvé. Különösen hasznosnak mutatkozott a jogviszony bevezetése azokban az országokban, ahol az angol gazdasági és politikai befolyás jelentős volt.

Németországban, Ausztriában és Svájcban a vagyonkezelésre vonatkozó joggyakorlat *Treuhand* formában valósult meg, nem felel meg a *trust* jogintézményének. A német vagyonkezelői jogviszony bemutatása hozzájárul a vagyonkezelés kultúrtörténeti szempontból történő elemzéshez.

Németországban a vagyonkezelés kérdésében a *Lex Salica* azaz a Száli törvények szerint a 6. századtól különösen az öröklés játszott fontos szerepet. Saját egyenesági örökös hiányában az örökség kizárólag úgy szállhatott át egy meghatározott harmadik személyre, ha az örökséget az örökhagyó egy vagyonkezelőnek átadta, akinél megnevezte az örököst és a vagyonkezelőnek követni kellett az örökhagyó utasításait. Ha ez nem történt meg, akkor a vagyon a közösséget illette meg.⁴⁵

A német jogrendszerben a vagyonkezelésre kétféle irányzat alakult ki. Ferdinand Regelsberger a *Treuhand* intézményét a római jogi alapok, azaz a *fiduciarius* rendszer továbbfejlesztett változataként, Alfred Schultze a longobárd okiratokat alapul véve dolgozta ki a konstrukciót. A két szerkezet között az a különbség, hogy a római jogi elképzelés szerint kötelmi jogi, míg a germán alapokon nyugvó megoldás szerint dologi jogi igénye lehetett az alapítónak⁴⁶. A *Treuhand* intézménye a XIX. századtól vált általánossá a joggyakorlatban, és elsősorban a közvetett képviselet konstrukciójának feleltethető meg. A vagyonkezelés úgy volt értelmezhető, mint egy idegen tulajdon kezelése vagy a harmadik fél érdekeinek megfelelő jogok gyakorlása. Különös értelmet kapott a bizalmi vagyonkezelés az első világháború befejezése után. A háború következtében fellépő nyomorúságnak, szerencsétlenségnek és zűrzavarnak köszönhetően sok tulajdonos nélküli birtok volt, amelyet kezelni kellett. Ebben az időszakban számos bizalmi vagyonkezelő céget hoztak létre, amelyeket gyakran bankok alapítottak. A cél az volt, hogy a tulajdonos nélkül maradt vagyont kezeljék, majd a jogilag és gazdaságilag jogosult felek számára a megfelelő időben átadják⁴⁷. A vagyonkezelés fogalmát először a jelzálogbank törvényben, 1899-ben említik. Az első bizalmi vagyonkezelő céget 1890-ben alapították a német-amerikai *Treuhandgesellschaft* néven a *Deutsche Bank*ban Berlinben, majd 1892-ben *Deutsche Treuhandgesellschaft* nevet vette fel a cég.⁴⁸ Célja a befektetők és a nagy tőkeigényű nagyvállalatok közötti tőkeáttörési biztosítása.

A *fiduciarius Treuhand* a német jogban leggyakrabban hitelbiztosítékként (*Sicherungsübereignung*), vagy egyes esetekben a vagyonkezelés céljából (*Verwaltungstreuhand*) került alkalmazásra⁴⁹. Önálló szerződéstípusként sem a *Bürgerliches Gesetzbuch*⁵⁰, sem az *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*⁵¹ nem szabályozza. A *Treugeber*⁵² (*Fiduziant*) és a *Treuhänder*⁵³ között két jogügylet jön létre: egy dologi jogi és

---

⁴⁴ Sándor István: A vagyonvédelem jogi eszközeinek legújabb nemzetközi tendenciái. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 41. o.

⁴⁵Lück, Wolfgang: Wirtschaftsprüfung und Treuhandwesen. Schäffer-Poeschel Verlag, Stuttgart, 1991. 238. o.

⁴⁶ Eichler, Hermann: Die Rechtsidee des Eigentums. Eine rechtsdogmatische und rechtspolitische Betrachtung. Duncker & Humblot Verlag, Berlin, 1994. 53. o.

⁴⁷ Lück, Wolfgang: Wirtschaftsprüfung und Treuhandwesen. Schäffer-Poeschel Verlag, Stuttgart, 1991. 239. o.

⁴⁸ Lück, Wolfgang: Wirtschaftsprüfung und Treuhandwesen. Schäffer-Poeschel Verlag, Stuttgart, 1991. 238. o.

⁴⁹Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés. In Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2011. 41-42. o.

⁵⁰ Megjegyzés: Polgári Törvénykönyv

⁵¹ Megjegyzés: Általános Polgári Törvénykönyv

⁵² Megjegyzés: Vagyonrendelő

⁵³ Megjegyzés: Vagyonkezelő

egy kötelmi jogi. A *Treugeber* átruhazza a kezelésre szánt vagyont a *Treuhänder*-re, ami alapján a *Treuhänder* tulajdonos (jogok, követelések esetében jogosult) lesz (*Vollrecht*). Emellett a *Treugeber* és a *Treuhänder* között létrejön egy szerződéses jogviszony is (*pactum fiduciae*), amelyben rögzítésre kerül, hogy a *Treuhänder* a teljes tulajdonjogához képest milyen jogosítványokat nem gyakorolhat, illetve milyen tulajdonosi jogok gyakorlására köteles⁵⁴. Ez a szisztéma az alapító számára a kötelmi jogi igény kielégítésére szolgál a joggyakorlatban.

VII. A magyar bizalmi vagyonkezelés előzményeinek a történeti áttekintése

Magyarországon a vagyonkezelés intézményesítése a *fideicommissum*, azaz hitbizomány bevezetése óta létezett, amely hasonlóságokat mutat a bizalmi vagyonkezelés intézményével. Az öröklési jog területén a céljaik között analógia figyelhető meg, továbbá a vagyon védelmét szolgálta. Nem tekinthető azonban a bizalmi vagyonkezelés előzményének a tulajdonjogi viszonyok miatt, egyértelműen párhuzamosság jellemző a két jogintézmény között. A hitbizományt a mórok elleni küzdelem idején vezették be Kasztíliában⁵⁵, Habsburg közvetítéssel jutott el Magyarországra. A jogtörténet-tudomány értelmezése szerint „A hitbizomány olyan elidegeníthetetlen és megterhelhetetlen kötött birtok, amelyet az osztályos atyafiak jóváhagyásával, a király engedélyével hoztak létre és az alapítólevélben meghatározott módon, de mindig csak egy kézen öröklődött.⁵⁶” Magyarországon először 1653-ban gróf Pálffy Pál alapított királyi jóváhagyással hitbizományt, példáját hamarosan követték a nemesi családok, mint például a Thurzó család, az Esterházy család, a Zichy család. Az első jogi szabályozásra 1687-ben került sor, az 1687/88-as pozsonyi országgyűlés alkalmával, Esterházy Pál (1635-1713) nádor kívánságára iktatták törvénybe a *fideicommissum* intézményét is⁵⁷. Az 1723. évi 50. törvénycikkben kiterjesztették a köznemességre⁵⁸. Ez a jogintézmény az Osztrák Polgári Törvénykönyv közvetítésével megmaradt a magyar magánjogi rendszerben. A hitbizomány intézménye, amelyről 1862-ben királyi rendelet, majd 1868-ban az 54. törvénycikk intézkedett, a magyarországi földbirtokelosztáshoz járult hozzá⁵⁹. Eredetileg a hitbizományosi szerződésben az igény az volt, hogy a birtok egy kézben maradjon. Ennek érdekében három öröklési forma alakult ki.

-A *primogenitura* szerint az elsőszülött örökölte a birtokot.

-A *senioratus* elv szerint a család legidősebb tagja örököl.

-A *majoratus* elv szerint az alapítóhoz ízben legközelebb álló, legidősebb férfi rokon volt az örökös.⁶⁰

A *primogenitura* örökösödést az elsőszülöttségi jog határozta meg. A *senioratus* elv szerinti örökös az, aki a családban korra nézve legöregebb. Ez az úgynevezett kor elve (*successio senioris*). A *majoratus* elv szerinti öröklés esetén a hitbizomány azt illeti, aki az utolsó birtokosnak legközelebbi rokona, ha ilyenek többen vannak, azt, aki legidősebb. Ez az úgynevezett fokozati rend (*successio gradus* vagy *majoris*).

⁵⁴ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 336. o.

⁵⁵ Homoki Nagy Mária: A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig. JATE Press, Szeged, 2001. 81-82. o.

⁵⁶ Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Osiris kiadó, Budapest, 2007. 137-138. o.

⁵⁷ 1687. évi IX. törvénycikk: A mágnások idősb fiainak az atyai rendelkezés szerint intézendő örökösödéséről. <https://net.jogtar.hu/> (2019. szeptember 22.)

⁵⁸ 1723. évi L. törvénycikk: Az elsőszülöttségről és az 1687. évi 9. tc. magyarázatáról. <https://net.jogtar.hu/> (2019. szeptember 22.)

⁵⁹ 1868. évi LIV. törvénycikk: A polgári törvénykezési rendtartás, 21 §. <https://net.jogtar.hu/> (2019. szeptember 22.)

⁶⁰ Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Osiris kiadó, Budapest, 2007. 59-174. o.

A hitbizományi kötött birtok azonban káros gazdasági és szociális hatással rendelkezett.⁶¹ Az eltörlését az 1949. évi VII. törvény mondta ki.

A magyar jogban a bizalmi vagyonkezelés intézményével a XX. század első felében is foglalkoztak, 1939-ben Ifj. Szladits Károly monográfiájában arra a következtetésre jutott, hogy „*a magyar jogba ez a jogintézmény nem illeszthető bele.*”⁶²

A szocializmus időszaka alatt az állami vagy társadalmi tulajdon vált dominánssá. Az 1949 és 1956 közötti időszakban a vagyonkezelés kérdése nem volt aktualitás. A Nagy Imre miniszterelnök vezetése alatti években alakult ki az az alapgondolat, hogy szükséges a gazdasági erőforrások hasznosítása. Az 1957 és 1967 közötti időszakban a vagyonkezelés szocialista alapjai elkezdtek működni, s 1965-től egy új gazdasági mechanizmus kidolgozására törekedtek, s 1968-tól, a bevezetésétől Magyarország a piacgazdaság útjára tért. Az új gazdasági mechanizmus bevezetésével kezdődött meg az állami vagyon célirányos kezelése és indult el az a folyamat, amely végső formáját az államháztartásról szóló 1992. XXXVIII. törvényben nyerte el.⁶³ Az 1980-as évek elejétől kialakultak a kisvállalkozási formák, amelyeknek a következményeképpen az állami tulajdon mellett megjelentek az egyéni-társas tulajdoni formák.⁶⁴ Ez az időszak nevezhető a tömeges polgárosodás korának.⁶⁵ A szocializmus időszakában megvalósult az elsődleges tőkefelhalmozás, mivel azonban jelentős tőkevagyon még nem alakult ki, így a vagyonkezelésre vonatkozó igények az 1990-es évektől jelentek meg hazánkban. Az egyes vagyonkezelési konstrukciók előtérbe kerülése elsősorban a privatizációhoz és az állami tulajdon piaci alapon történő működtetéséhez volt köthető.

1998-ban határozatot hozott a kormány az új Polgári Törvénykönyv előkészítéséről. Az új Ptk. szükségszerűségét a gazdasági és társadalmi változások során kialakult elvárások indokolták. Az 1959-ben elfogadott Kódex nem felelt meg a piacgazdaságra történt áttérés követelményeinek. Megváltoztak a tulajdoni viszonyok és a szerződési jogban is új formákat kellett bevezetni. A társadalmi változások, az életkor kitolódása és az élettársi kapcsolatokból adódó jogi helyzetek is új szabályozásokat követeltek. A vagyonkezelés szabályozásának kodifikálása nem volt egyszerű feladat, hiszen több vagyonkezelési mód közül lehetett választani, s egyidejűleg az Európai Unió jogalkotásához is kellett alkalmazkodni, a Társulási Szerződésben meghatározott jogharmonizációs kötelezettség következtében.⁶⁶

Jogrendszerünkben először a 2009. évi CXX. törvény tartalmazott a bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó rendelkezéseket. A 2009. évi jogalkotás a bizalmi vagyonkezelést önálló jogintézményként kezelte, s az angolszász intézmény csökkentett hatókörű változataként tartották számon. A bizalmi vagyonkezelést önálló szerződéstípusként tervezték szabályozni. A vagyonrendelő tulajdonjogot ruházott volna át a vagyonkezelőre, de nem jött volna létre osztott tulajdon. Alkotmányossági okokból a törvény azonban nem lépett hatályba.

Számos kutatásnak és a jogalkotói akaratnak köszönhetően a bizalmi vagyonkezelés helyet kapott a magyar jogrendszerben, mint egy új jogintézmény, amelynek alapjait a 2014. március 15-én hatályba lépő, új Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény alapozta meg.

---

⁶¹Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Osiris kiadó, Budapest, 2007. 137-138. o.

⁶²Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 110. o.

⁶³1992. évi XXXVIII. törvény az államháztartásról:

<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99200038.TV>, (2019. 09. 22.)

⁶⁴Csillag István: Vállalkozások és változások. Beszélő, Budapest, 1999. 01. 12.

⁶⁵Kopátsy Sándor: Kádár és kora. C.E.T. – Gondolat Könyvek, Budapest, 2001. 131-135. o. 176-185. o.

⁶⁶Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017. 430-432. o.

VIII. Összefoglalás

A tanulmányban bemutatásra került a bizalmi vagyonkezelés, mint jogi intézmény, a megjelenésének, kialakulásának és fejlődésének a története. A vagyonkezelés jogtörténete a Bibliában leírt eseményekre, valamint a római jogi hatásokra utalva igazolja, hogy a magántulajdon kialakulásával egyidejűleg a társadalom tagjai elsődleges gazdasági és szociális feladatuknak tekintették vagyonuk összegyűjtését, annak gyarapítását, megőrzését. A *trust* angolszász eredetű jogintézmény, így a vagyonkezelés hitelességét Angliából az egész világon elterjedt gazdaságtörténeti és jogtörténeti fejlődés verifikálja. Evidenssé vált a *use*, később a *trust* tartalma, jelentősége és koherenciája. A gazdasági célok, amelyeket a jogintézmény segítségével egységesíteni lehet, elősegítette az európai kontinentális államokban is a *trust* szabályozásának és alkalmazásának bevezetését. A modern gazdasági életben az egyetlen nehézséget a kontinentális európai magánjogi dogmatikai jogrendszerben a kettős tulajdonjog jelenti, amely a vagyonkezelői és a kedvezményezetteti kört érinti.

A bizalmi vagyonkezelés kultúrtörténeti jelentőséggel bíró jogintézmény. A kultúra fogalom holisztikus meghatározásai közül a gazdasági fejlődést elősegítő funkció hozható összefüggésbe a *trust* jog- és gazdaságtörténeti fejlődésével. „A kultúra az ember viszonya az objektivációk által teremtett világával.”⁶⁷ Ez a meghatározás magában hordozza az emberek életmódját, a társadalomban meghatározott szerepét, a fogyasztási szokásokat, termelési folyamatokat. A gazdasági értékek fenntarthatóságához és a kultúrához szorosan kapcsolódik a moralitás. Az erkölcsi normák spontán módon alakulnak ki a társadalmi, közösségi gyakorlat folytán. A gazdasági fejlődést fenntarthatóvá kell tenni, s ez olyan vertifikáció, amelynek a kultúra is részese, hiszen a megteremtett értékek az emberek jólétéhez járulnak hozzá. A *trust* jogviszony kialakulásának az oka visszavezethető a megteremtett gazdasági javak fenntartására, s alapvető feltételei közé tartozik a moralitás és az interiorizált erkölcsi normák⁶⁸, amelyek a bizalmi vagyonkezeléssel kapcsolatosak.

A jogintézmény elterjedése az angol birodalom világhódító tevékenységének eredménye, így az angol jogrendszerre épül. A vagyonkezelés kultúrtörténetéből megállapítható, hogy a különböző jogrendszerekben eltérőek a típusjegyek. Nem lehet egzaktt, egységes modellről beszélni⁶⁹. Ez a jog, a gazdaság és a kultúra sokszínű és összetett hatásának következménye. Napjainkban a jog területén folyó joghatósági verseny (*forum shopping*) és a jogintézmények versenye miatt válik a *trust* jogintézménye egyre népszerűbbé, ez pedig joggazdaságtani okokra vezethető vissza.

Sir Frederic William Maitland jogász, történész, és a modern angol jogtörténetírás atyjának a véleménye szerint „a *trust* évszázadról évszázadra történő fejlődése az angolok legnagyobb és legjellemzőbb eredménye a joggyakorlat területén.”⁷⁰ A *trust* és a *trust*nak megfelelő bizalmi vagyonkezelés szociokulturális, politikai, jogi és gazdasági intézmény, amelynek modern formája történeti fejlődés eredménye és napjaink innovatív jogintézménye Magyarországon is.

⁶⁷ Vitányi Iván: Kultúra és közösség. MTA Szociológiai Intézet, Budapest, 1996. 5-6. o.

⁶⁸ Krémer Sándor: Etikai alapvetés. JATEPress, Szeged, 2001. 60. o.

⁶⁹ Würdinger, Hans: The german trust. In Journal of Comparative Legislation and International Law. Cambridge University Press: Cambridge, 1951/3-4.] p. 31. o.

⁷⁰ ‘The development from century to century of the *trust* idea’ as ‘the greatest and most distinctive achievement performed by Englishmen in the field of jurisprudence’

Garton, Jonathan - Moffat, Graham - Bean, Gerry- Probert, Rebecca: Moffat’s Trust Law, Text and Materials. Trust Introduced. Cambridge University Press, Cambridge, 2015.
<https://books.google.hu> (2019. 07. 12.)

A vallásszabadság eszméjének megjelenése az ókori Rómában

A klasszikus görög-római civilizáció alapvető jellemzői közé tartozott a vallás, a jog és a politika szoros összefonódása. A politikai közösség által tisztelt istenek létezésének tagadása az antik városállamokban súlyos bűncselekménynek minősült.² Az athéniak Anaxagoraszt († Kr. e. 428 k.) kis híján kivégezték, mikor megtudták róla, hogy az általuk istenként tisztelt Napot csupán izzó ércötömegnek tekinti.³ De az ókori görögök nemcsak azokat sújtották büntetéssel, akik nyíltan tagadták egy általuk istenségnek tekintett entitás isteni mivoltát, hanem már azokat is, akik kételkedtek az istenek létezésében. Cicero szerint az abdérai Prótagoraszt († Kr. e. 410 k.), „aki a maga korában talán a legjobb szofista volt, az athéniak parancsára azért száműzték a városból, fosztották meg vagyonától, s égették el nyilvánosan még a könyvét is, mert ezt illesztette műve elejére: »Az istenekről nem mondhatom sem azt, hogy vannak, sem azt, hogy nincsenek.«⁴

Athén polgárainak tartózkodniuk kellett az idegen istenek kultuszától, s városuk régi istenei helyett vagy mellett nem kezdhettek el új isteneket imádni. Josephus Flavius azt írja az athéniakról, hogy „Ninoszt, a papnőt megölték, mivel valaki azzal vádolta, hogy idegen istenek misztériumait követte; márpedig ezt náluk törvény tiltotta, s az idegen istenek kultuszának bevezetésével szemben a halált tartották méltó büntetésnek.”⁵ A Kr. e. 399-ben halálra ítélt Szókratészt azzal vádolták, hogy új daimónok működésében hisz a város által tisztelt istenek helyett.⁶ Valószínűleg e konzervatív vallási szemlélet miatt mondta azt Szent Pál az athéniaknak, hogy – új istenek helyett – azt az Istent hirdeti nekik, akit ők „ismeretlen istenként” tisztelnek, s akinek ilyen néven már oltárt is emeltek.⁷

Az ősi római vallás szigorú államvallás volt. Plutarkhosz szerint Rómában a pontifex maximus „felügyelete nemcsak a nyilvános szertartásokra, hanem a magánemberek áldozataira is kiterjedt. Meg kellett akadályoznia, hogy bárki megszegje vagy megmásítsa az ősrégi szokásokat, és ő adott felvilágosítást, hogyan kell imádni és kiengesztelni az isteneket.”⁸ Livius is említést tesz róla, hogy Numa Pompilius, Róma második királya, a vallási szertartások felügyeletét a főpap hatáskörébe utalta, „hogy a nép tudja, kihez kell tanácsért fordulnia, s hogy az istenek tiszteletét se a hazai vallás elhanyagolása, se idegen szokások behozatala meg ne zavarja.”⁹

Livius a Kr. e. 5. század utolsó éveinek római történéseiről beszámolva azt írja, hogy egyesek „jósnak adva ki magukat, az áldozati szertartások számtalan új módját vezették be a magánosok házaiban, míg végül az egész közösséget érintő gyaláztatról tudomást szereztek az állam vezetői is, hiszen az utcán, a szentélyekben egyebet sem láttak, mint idegen, az istenek

---

¹ Intézetigazgató egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jогtörténeti és Jogelméleti Intézet.

² Érthető, hogy a városállam lakói minden eszközzel védték az isteneiket, hiszen hitük szerint az istenek védelmezték őket. Ahogy Garnsey írja, „The polis protected its gods because the gods protected the polis.” Lásd Garnsey, Peter: *Religious Toleration in Classical Antiquity*, 3. o. In *Persecution and Toleration* (ed.: W. J. Sheils), Basil Blackwell, Oxford, 1984, 1-27. o.

³ Josephus Flavius: *Apión ellen* 2,37 (Hahn István ford.).

⁴ Cicero: *Az istenek természete* 1,23 (Havas László ford.).

⁵ Josephus Flavius: *Apión ellen* 2,37 (Hahn István ford.).

⁶ Vö. Platón: *Szókratész védőbeszéde* 11.

⁷ Vö. *ApCsel* 17,23.

⁸ Plutarkhosz: *Numa* 9 (Máthé Elek ford.).

⁹ Livius 1,20 (Kiss Ferencné ford.).

kiengesztelésére alkalmatlan szertartásokat. Meghagyták tehát az aediliseknek, gondoskodjanak róla, hogy csakis a római isteneket tisztelje a nép, mégpedig nem idegen, hanem a hazai szertartások szerint.”¹⁰

Szintén Liviusnál olvashatjuk, hogy Kr. e. 212-ben, a második pun háború idején, rendkívül elszaporodtak Rómában az idegen eredetű vallási szokások. Idővel „már nemcsak titokban, otthonuk négy fala közt hanyagolták el a római szertartásokat, de a nyilvános helyeken, a Forumon és a Capitoliumon is tömegesen lehetett látni asszonyokat, akik már nem az ősi módon áldoztak és imádkoztak az istenekhez. [...] S minthogy ez az eltévelyedés szemmel láthatóan már túlságosan elhatalmasodott ahhoz, hogy kisebb rangú tisztviselők is meg tudják szüntetni, a senatus M. Aemilius városi praetort bízta meg, hogy szabadítsa meg a népet ezektől a babonáktól. Ő a népgyűlésen felolvasta a senatus határozatát, s elrendelte, hogy mindenki, akinél jóskönyvek, imaformák vagy áldozati előírások vannak, szolgáltatassa be neki ezeket a könyveket s bármilyen egyéb ilyenfajta írást április kalendaejéig, és senki se mutasson be áldozatot nyilvános vagy felszentelt helyen új vagy külföldi szertartás szerint.”¹¹

Kr. e. 186-ban Postumius Albinus consul többek között a következőkre hívta fel polgártársai figyelmét a bacchanaliák ügyében tartott népgyűlésen: „Hányszor bízták meg atyáink és nagyatyáink korában a főtisztviselőket azzal a feladattal, hogy tiltsák meg a külföldi szertartásokat, s tiltsák ki az áldozókat és jóvendőmondókat a Forumról, a circusból és a Városból; kutassák fel és égessék el a jóskönyveket, s tiltsanak meg minden, nem a római szokásokat követő áldozati előírást. Mert ezek az isteni és emberi jog minden területén oly rendkívül jártas emberek úgy vélték, semmi sem gyengíti jobban a vallásos érzést, mint ha az áldozatot nem hazai, hanem idegen szertartás szerint mutatják be.”¹²

A külföldi szertartások terjedésének feltartóztatása tehát a legfontosabb állami feladatok közé tartozott.¹³ Ennek ellenére Róma a köztársaság korában számos idegen isten kultuszát átvette. Az ilyen eljárások mögött azonban – amint arra Peter Garnsey rámutatott – soha sem vallási türelem állt: az ellenséget védő istenek kultuszának átvétele a római expanzió sikerének érdekében történt.¹⁴ Ahogy Thomas Köves-Zulauf írja, „a rómaiaknak volt erre egy szakkifejezésük, evocatio, szó szerint ’kihívás’; ezzel jelölték egy ostromlott város védőistenének az átesábítását a saját oldalukra azáltal, hogy az istennek gazdagabb kultuszt helyeztek kilátásba saját városukban, mint amilyenben az ellenség városában részesült. [...] Az evocációban papoknak kellett közreműködniük. Még a város megrohamozása előtt kellett lefolytatni, azaz az istennek a döntő harc időpontjában, legalábbis virtuálisan, már a rómaiak oldalán kellett állnia; különben egy isten ellen folyt volna a harc, s ez elkerülendő volt. Hiszen az egész rítus tulajdonképpen célja az ellenséges várost isteni védelmétől megfosztani, s ezáltal megtenni a döntő lépést elpusztításához.”¹⁵

Fentebb láthattuk, hogy mind a görögök, mind a rómaiak elégették azokat a könyveket, amelyeket vallási szempontból veszélyesnek ítélték. A vallási tanokat tartalmazó művek „cenzúrázása”, esetleges elkobzása és megsemmisítése az ókori világban bevett

¹⁰ Livius 4,30 (Kiss Ferencné ford.).

¹¹ Livius 25,1 (Muraközy Gyula ford.).

¹² Livius 39,16 (Muraközy Gyula ford.).

¹³ Vö. Bajánházy István: Az antik Róma vallási rendszere, 13. o. In Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Vol. 31, 2013, 7-30. o.

¹⁴ Garnsey: i. m. 6-7. o.

¹⁵ Köves-Zulauf, Thomas: Bevezetés a római vallás és monda történetébe. Telosz Kiadó, Budapest, 1995, 101-102. o. Így vették át a rómaiak Iuno Regina istennő kultuszát Veii lerombolásakor (Kr. e. 397-ben), Vortummus isten kultuszát Volsinii elfoglalásakor (Kr. e. 264-ben), Minerva és Iuno Quiritis istennők tiszteletét Falerii elestekor (Kr. e. 241-ben) és Caelestis istennő kultuszát Karthago megsemmisítésekor (Kr. e. 146-ban). Az evocatio rítusáról lásd még Nótári Tamás: Evocatio és excantatio. In Jogelméleti Szemle, 2005/2. szám; Guittard, Charles: Rome et les dieux des autres: tolerance, intolerance, dieux nouveaux et anciens, 37-40. o. In Ursula Tóth (ed.): Hereditas Litteraria Totius Graeco-Latinitatis II. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2014, 31-43. o.

gyakorlatot képezett.¹⁶ Livius szerint Kr. e. 181-ben a Ianiculum domb tövében, egy Lucius Petilius nevű állami írnok telkén az ott dolgozó munkások – miközben mélyebben leástak a földbe – két nagy kőládát találtak. Az egyik ládában „két, egyenként hét-hét könyvet tartalmazó, viaszos fonállal összekötött köteg volt; ezek nemcsak sértetlenek voltak, de szinte egészen újnak látszottak.” Mikor erről Quintus Petilius városi praetor tudomást szerzett, elkérte a könyveket, hogy elolvashassa. „Mikor a könyvek tartalmát áttekintve megállapította, hogy ezek nagy része romboló hatású lenne a vallási hagyományokra, közölte Petiliusszal, hogy el fogja őket égetni.” A praetor – a senatus jóváhagyásával – így is cselekedett: „a Comitiumon az oltárszolgák tüzet raktak, s a könyveket a nép szeme láttára elégették.”¹⁷

Cicero is a régi, konzervatív vallási szemléletet képviselte. A törvényekről (*De legibus*) szóló művében a következőket jegyezte meg: „Senkinek ne legyenek külön istenei, se újak, se idegenek, csakis olyanok, akiket a közösség elfogadott; magánemberként azokat az isteneket tiszteljék, akiknek tiszteletét őseiktől a szokás alapján átvették.”¹⁸ Ez az alapszemlélet a principátus korában is tovább élt. Cassius Dio szerint Maecenas azt tanácsolta Augustusnak, hogy büntesse meg azokat, akik idegen vallási szertartásokat vezetnek be Rómában.¹⁹ A császár e tanácsot megfogadva Kr. e. 28-ban megtiltotta, hogy a pomeriumon, vagyis a Város szent határán belül egyiptomi szertartásokat végezzenek.²⁰ Néhány évvel később e tilalom hatályát Agrippa a Várostól egy mérföldön belül fekvő területekre is kiterjesztette.²¹ Suetonius szerint Tiberius is hasonló valláspolitikát követett: „Az idegenből behozott szertartásokat, az egyiptomi és zsidó vallás betartását elnyomta; az effajta babonák hívőit kényszerítette, hogy a szertartásukhoz való ruházatukat és kegyzsereiket elégecsék.”²² Fontos kiemelnünk, hogy a római polgárokat a tartományokban alapított coloniáikban sem illette meg a vallás szabad megválasztásának joga. Ez jól kitűnik azoknak a szavaiból, akik Filippi előljárói előtt a következő vádat fogalmazták meg Pál apostol és társa, Szilas ellen: „Ezek a zsidó emberek zavart keltenek városunkban, olyan szokásokat hirdetnek, amelyeket mi – rómaiak lévén – nem fogadhatunk el, és nem követhetünk.”²³

Az, hogy a kereszténység új és idegen eredetű vallás volt, egyértelműen hozzájárult elítéléséhez. Tacitus Iudaeából származó mételynek nevezi a kereszténységet,²⁴ Suetonius megfogalmazása szerint pedig Nero „halálbüntetést szabott a keresztényekre, erre a káros, új babonának hódoló népségre...”²⁵

Az ifjabb Plinius helytartó 112-ben – a Traianus császárnak írt beszámolója szerint – csak azokat mentette fel a kereszténység vádja alól, akik megtagadták előtte a Krisztusba vetett hitüket és ezt pogány áldozatbemutatással is megerősítették: „Akik kijelentették, hogy nem keresztények, és nem is voltak azok, amennyiben útmutatásom szerint az istenekhez fohászkodtak, és képmásod előtt, amelyet erre a célra az istenszobrokkal együtt odaállítottam, tömjén- és boráldozatot mutattak be, azonkívül káromolták Krisztust – márpedig az igazi keresztények ilyesmire állítólag semmi áron sem kényszeríthetők –, azokat elbocsátottam.”²⁶ A császár ezt az eljárást válaszelevelében helyesnek ítélte.²⁷

¹⁶ Vö. Forbes, Clarence A.: *Books for the Burning*, 118. o. In *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 67, 1936, 114-125. o.

¹⁷ Livius 40,29 (Muraközy Gyula ford.).

¹⁸ Cicero: *A törvényekről* 2,8,19 (Simon Attila ford.).

¹⁹ Cassius Dio 52,36.

²⁰ Cassius Dio 53,2.

²¹ Cassius Dio 54,6.

²² Suetonius: *Tiberius* 36 (Kiss Ferencné ford.).

²³ *ApCsel* 16,20-21 (Gál Ferenc – Kosztolányi István ford.).

²⁴ Tacitus: *Évkönyvek* 15,44.

²⁵ Suetonius: *Nero* 16 (Kiss Ferencné ford.).

²⁶ Plinius: *Levelek* 10,96 (Borzsák István ford.).

²⁷ Plinius: *Levelek* 10,97 (Borzsák István ford.).

A keresztényüldözések idején tehát Krisztus követőit arra igyekeztek kényszeríteni, hogy tagadják meg hitüket és vegyenek részt a római államvallás gyakorlásában. Ebben az időszakban léptek fel azok a keresztény hitvédők, akiknek a műveiben megjelent a vallásszabadság gondolata, mely merőben új eszmét jelentett a Római Birodalom szellemi világában. Erről az eszméről a keresztény apologétákat megelőzően még senki nem értekezett elvi alapon.²⁸

A karthágói születésű Tertullianus (160 k.–220 k.) több írásában is rámutatott arra, hogy a keresztényekkel szemben alkalmazott vallási kényszer teljesen értelmetlen, hiszen az istenségnek nem telhet kedve olyan tiszteletben, mely nem szabad elhatározáson alapszik. A 197 körül írt, híres Védőbeszédében (Apologeticum) erről a következőket jegyzi meg: „vizsgáljátok meg, vajon nem a vallásgyalázás vádjába torkollik-e, ha elveszítitek a vallás szabadságát (adimere libertatem religionis) és megtiltjátok, hogy valaki maga válassza meg istenségét (et interdicere optionem divinitatis) s így nem szabad imádnom, akit én akarok (ut non liceat mihi colere quem velim), de kényszerítenek annak imadására, akitől borsózik a hátam (sed cogar colere quem nolim)? Senkinek sincs ínyére, ha valaki ímmel-ámmal, akarata ellenére tiszteli, még az embernek sem.”²⁹ Majd később ehhez hozzáteszi: „elvetemültségnek tűnik, ha szabad embereket akaratauk ellenére áldozatra kényszerítenek (az istentiszteleti ténykedéshez egyébként is lám készséges lelkületet ajánlanak) s minden bizonytalansággal számít, ha valakit mások tuszkolnak az istenek imadására, akiknek a maga érdekében teljesen önként kell az embernek hódolnia...”³⁰

211-től 213-ig Scapula volt Africa provincia proconsulja, aki kegyetlenül üldözte a keresztényeket. A helytartónak Tertullianus külön könyvet írt (Ad Scapulam), melyben a következőket hangsúlyozta: „Ti állítjátok, hogy több isten is van, ezeket mi démonoknak ismerjük. Mindazonáltal az emberi jogból és a természetes szabadságból fakad, hogy mindenki azt imádja, amit jónak lát (tamen humani iuris et naturalis potestatis est unicuique quod putaverit colere), az egyik vallása nem árt, nem használ a másikénak. De nem is a vallás kikényszerítése a vallás feladata (sed nec religionis est cogere religionem), melyet önkéntesen (sponte) kell elfogadni, nem erőszakkal (non vi), amikor még az áldozatok is önkéntes lélekből kívánatosak (cum et hostiae ab animo libenti expostulentur). Ezért, ha minket az áldozatbemutatásra kényszeríttek, semmit sem nyújtotok isteneiteknek, hisz nem kérnek a kikényszerített áldozatokból, hacsak nem nagyon sóvárok; Isten azonban nem mohó.”³¹ E máig ható gondolatok kiemelkedő jelentőségűek a vallásszabadság eszméjének történetében.

Mint láthatjuk, a vallásszabadság (libertas religionis) Tertullianusnál alapvetően kényszertől való mentességet jelent. A vallásszabadság tartalma elsődlegesen és negatív megközelítésben ma is ugyanezt jelenti.³² Külön kiemelést érdemel, hogy Tertullianus a vallás szabad megválasztását emberi jognak (ius humanum) nevezi,³³ mely a természetnél

²⁸ Többek között Wallace is megállapítja e tényt: „A principled defense for religious toleration did not appear until the writings of Christian thinkers near the end of the second century.” Lásd Wallace, E. Gregory: Justifying Religious Freedom: The Western Tradition, 500. o. In Penn State Law Review, Vol. 114, No. 2, 2009, 485-570. o.

²⁹ Tertullianus: Védőbeszéd 24,6 (Városi István ford.). Vö. Wallace: i. m. 502-504. o.

³⁰ Tertullianus: Védőbeszéd 28,1 (Városi István ford.).

³¹ Tertullianus: Scapulához 2,2 (Ványó László ford., kis módosítással). Vö. Hartog, Paul: Religious Liberty and the Early Church, 64-65. o. In Detroit Baptist Seminary Journal, Vol. 17, 2012, 63-77. o.; Marcos, Mar: The Debate on Religious Coercion in Ancient Christianity, 4-7. o. In Chaos e Kosmos, Vol. 14, 2013, 1-16. o.; Leppin, Hartmut: Christianity and the Discovery of Religious Freedom, 68-69. o. In Rechtsgeschichte – Legal History, No. 22, 2014, 62-78. o.

³² Vö. Gáspár Csaba László: A vallásszabadságról: római katolikus nézőpontból, 105. o. In Fundamentum, 1999/2. szám, 105-116. o.; Kuminetz Géza: Egy tomista jog- és állambölcselet vázlata I. Szent István Társulat, Budapest, 2013, 590. o.

³³ Vö. Gájer László: XIII. Leó pápa megnyilatkozásainak filozófiatörténeti előzményei (különös tekintettel a vallásszabadságra). PhD-értekezés, PPKE-HTK, Budapest, 2013, 29. o.; Taliaferro, Karen: The Possibility of Religious Freedom. Early Natural Law and the Abrahamic Faiths. Cambridge University Press, Cambridge,

fogva mindenkit megillet anélkül, hogy azt állami törvénynek külön ki kellene mondania. A vallásszabadság joga tehát a természetjog (ius naturale) intézménye. A katolikus egyház mai álláspontja e nézettel tökéletesen összeeseng.³⁴

Arra a kérdésre, hogy miért a keresztény apologétáknál jelent meg először a vallásszabadság eszméje, a következő választ adhatjuk. Vargha Dezső megállapítása szerint a rómaiak fennhatósága alatt „minden túrt vallásnak két jellegzetes vonással kellett bírnia: réginek és nemzetinek kellett lennie...”³⁵ Ha a zsidó vallást támadás érte (vagy támadás fenyegette), a zsidók vallási szokásaik és hagyományaik ősiségére,³⁶ és a rómaiaktól kapott nemzeti privilégiumaikra hivatkoztak.³⁷ Mindez kellő védelmet biztosított számukra, nem szorultak rá arra, hogy vallásuk védelmében új eszmét alakítsanak ki. A kereszténység ezzel szemben új vallás volt és nemzetek felett álló. A keresztényeknek ezért egy új eszmét kellett megteremtenuik hitük védelmében.

Mint fentebb láthattuk, a római állam már a kereszténység megjelenése előtt is fellépett azon polgárai ellen, akik új, illetve idegen vallási kultuszokat kezdtek ápolni. E polgárok azonban nem utasították el a római államvallást, csak a római istenek mellett más isteneket is tiszteltek, illetve a hagyományos római szertartások mellett más vallási rítusokat is végeztek. Ezeknek a polgároknak a vallási magatartását viszonylag könnyen vissza lehetett szorítani a kívánt határok közé. Azok ezzel szemben, akik keresztény hitre tértek, teljesen elszakadtak az államvallástól, és közülük sokan semmi áron nem voltak hajlandóak ahhoz visszatérni. A keresztények üldözése az ókor legnagyobb vallásüldözése volt, mely tömegeket érintett, tartósan és kegyetlenül folyt. E hosszú időszak alatt a műveltebb körökben is terjedt a kereszténység, a műveltebb hívek közül pedig egyre többen a filozófiai tudásukat is igyekeztek felhasználni hitük védelmében.

Itt felmerül a kérdés: hogyan jutott Tertullianus arra az álláspontra, hogy a vallás szabad megválasztásának joga az állam jogalkotásától függetlenül létező emberi jog? Tudomásom szerint a szakirodalom még mindig adós e kérdés kielégítő tisztázásával.³⁸ Az köztudott, hogy Tertullianus a műveiben igen gyakran hivatkozik a sztoikus filozófusok nézeteire.³⁹ Ez arra enged következtetni, hogy az általunk vizsgált megállapításához is sztoikus alapokon jutott el. Feltehetőleg ezt a gondolatmenetet követte: (1) alapvető szinten az egész emberi nem összetartozik;⁴⁰ (2) vannak dolgok, melyeket a természetjog szerint senkivel szemben nem szabad elkövetni;⁴¹ (3) ezek szerint vannak olyan jogok, melyek a

---

2019, 105. o.

³⁴ Vö. Gáspár: i. m. 105. o.; Kuminetz: i. m. 594. o.

³⁵ Vargha Dezső: A kereszténység jogi helyzete a Római Birodalomban, 585. o. In Hittudományi Folyóirat, Vol. 12, 1901, 521-601. o.

³⁶ Amikor Caligula elrendelte, hogy szobrát állítsák fel a jeruzsálemi templomban, a zsidók e szavakkal tiltakoztak: „inkább örömmel elviselünk minden szenvedést, csak ősi törvényünket ne sértse meg senki sem” (Josephus Flavius: A zsidók története 18,8,2; Révay József ford.). Tacitus a zsidó vallással kapcsolatban megjegyzi: „ezeket a szokásokat, bármiképpen honosodtak is meg, a régiség védi” (Korunk története 5,5; Borzsák István ford.).

³⁷ Josephus Flavius nem kis nemzeti büszkeséggel idézi szó szerint azokat a rendeleteket, melyek a zsidó népnek – szolgálataik jutalmaként – különböző privilégiumokat biztosítottak (A zsidók története 14,10,2-26; 14,12,3-6; 16,6,2-7; 19,5,2-3; 19,6,3).

³⁸ „We do not know what Tertullian’s sources were in his arguments in favour of religious freedom...” – írja Marcos: i. m. 5. o.

³⁹ Tertullianus és a sztoicizmus kapcsolatáról részletesen lásd Colish, Marcia L.: The Stoic Tradition from Antiquity to the Early Middle Ages II.: Stoicism in Christian Latin Thought through the Sixth Century. E. J. Brill, Leiden, 1985, 9-29. o.; Pap, Levente: Stoic Virtues in Tertullian’s Works and their Relation to Cicero. In Acta Universitatis Sapientiae, Philologica, Vol. 6, No. 2, 2014, 7-16. o.

⁴⁰ Seneca például egyik levelében a következőket írja: „egy nagy testnek vagyunk tagjai. A természet rokonokként hozott bennünket világra, amikor ugyanabból és ugyanarra szült. Ó oltott belénk kölcsönös szeretetet és tett társakká bennünket” (Erkölcsi levelek 95,52; Németh András ford.).

⁴¹ Szintén Seneca írja egy másik helyen, a rabszolgákkal szembeni kegyetlenkedést elítélve: „vannak dolgok,

természettől fogva mindenkit megilletnek; (4) a vallás szabad megválasztásának joga is e jogok közé tartozik. Tertullianus tehát véleményem szerint annyit tett, hogy a negyedik megállapítással kiegészítette a korábbi sztoikus tételeket.

A keresztények magatartásával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy miközben teljesen elszakadtak az államvallástól, továbbra is a politikai közösség tagjai kívántak maradni. Az apologéták ezért elsősorban azt kívánták igazolni (annak nyomtatékosítására törekedtek), hogy a keresztények vallási függetlenségük ellenére továbbra is hűséges alattvalói a Római Birodalomnak: a pogány istenek tiszteletén és a császár istenként való imadásán kívül minden állami törvényt betartanak, pontosan megfizetik az adót és teljesítik egyéb alattvalói kötelezettségeiket.⁴² A bálványimádásról (De idololatria) szóló művében Tertullianus mindezt így összegezte: „mindenben engedelmességnünk kell az apostol parancsa szerint az előljáróknak, hivatalnokoknak, fejedelmeknek és hatalmaknak, de a fegyelem határain belül, addig, amíg a bálványimádástól távol tudjuk tartani magunkat.”⁴³

E tertullianusi szövegben szereplő apostol nyilvánvalóan Szent Pál, aki az államhatalommal szembeni engedelmességre szólította fel a keresztényeket azon az elvi alapon, hogy minden hatalom Istentől származik.⁴⁴ A keresztények magatartását emellett az a közismert jézusi parancs határozta meg leginkább, mely világosan elválasztotta egymástól a politikai és a vallási kötelezettségek irányát: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené!”⁴⁵ Vagyis légy hű alattvaló (ma úgy mondanánk: törvénytisztelő polgár), de tégy különbséget a császár és az Isten között, s a legmélyebb vallási hódolatot csak az utóbbinak add meg.⁴⁶

A hitvédők igyekezete sokáig teljesen hatástalan maradt. Decius császár 249 végén vagy 250 elején a birodalom minden lakosa számára kötelezővé tette az áldozatbemutatót. E rendeletre többek között Szent Pioniosz aktájában találhatunk utalást: „Mindannyian ismeritek a császár rendeletét, megparancsolta, mutassátok be az áldozatot az isteneknek.”⁴⁷ Szent Cyprianus (200 k.–258), Karthágó vértanúságot szenvedett püspöke értetlenkedését és megdöbbenését fejezte ki a keresztények kegyetlen kínzása kapcsán, és rámutatott arra, hogy a vallási meggyőződés változását nem erőszakkal és a test megtörésével kell elérni, hanem szellemi úton az ész érveivel: „Mi ez a csillapíthatatlan hóhér-örjögés, a kegyetlenkedésnek ez az olthatatlan vágya? ...minek fordulsz te a testi törekenységhez, miért harcolsz a földi test gyöngeségével? A lélek erejével ütközz meg, a szellem erényeit törd meg, a hitet rontsd le, győzz a vitában, ha tudsz, győzz az ésszel!”⁴⁸

Mint tudjuk, Diocletianus császár 304 elején szintén elrendelte, hogy a birodalom minden lakosa mutasson be áldozatot a római istenek tiszteletére: Eusebiosz megfogalmazása szerint „előírták, hogy mindenkinek minden egyes városban tömegesen kell

---

melyeket az élőlények közös joga (commune ius animantium) nem enged megtenni egy másik ember ellen” (A nagylelkűségről 1,18,2; Szőke Ágnes ford.).

⁴² Az adófizetési kötelezettség teljesítésével kapcsolatban lásd pl. Szent Jusztinosz: I. Apológia 17,1; Tatianosz: Beszéd a görögök ellen 4,2; A szeilliumi vértanú aktája 6.

⁴³ Tertullianus: A bálványimádásról 15,8 (Vanyó László ford.).

⁴⁴ Róm 13,1.

⁴⁵ Mt 22,21 (Gál Ferenc – Kosztolányi István ford.). Vö. Mk 12,17; Lk 20,25.

⁴⁶ Mindezek a gondolatok így jelennek meg Antiokhiai Szent Theophilosz püspök 182 körül írt hitvédő munkájában: „Tőlük [ti. a pogány isteneknél] jobban tisztelem én a császárt, jöllehet nem imádom, hanem imádkozom érte. Istent imádom, a valódi és igazi Istent, tudván, hogy a császár is tőle van. Így szólsz hozzám: »Miért nem imárod az uralkodót?« – Mert nem azért lett császár, hogy imádják, hanem hogy törvényes tisztelettel illessék. Nem isten ő, hanem ember, akit Isten rendelt, de nem azért, hogy imádják, hanem hogy igazságosan ítéljen” (Három könyv Autolükoszhoz 1,11; Orosz László ford.). Vö. Perendy László: Antiokhiai katekézisz a II. század végén. Theophilosz püspök munkássága. Jel Kiadó, Budapest, 2012, 215-216. o.

⁴⁷ Szent Pioniosz presbiter és társai vértanúsága 3 (Vanyó László ford.).

⁴⁸ Szent Cyprianus: Demetrianushoz 13 (Vanyó László ford.). Vö. Hartog: i. m. 66. o.

áldoznia és italáldozatot bemutatnia a bálványoknak.”⁴⁹ A 304-ben kivégzett Szent Crispina vértanúságáról szóló irat szerint Anullinus proconsul e szavakkal fenyegette meg Crispinát: „Tehát nem fogadod el ezeket az isteneket? Pedig kényszer hatására be fogod mutatni szolgálodat, hogy élve juthass el a vallásosságra.” Crispina erre ezt felelte: „Nem áhítat az, amit akaratom ellenére csikarnak ki.”⁵⁰

Lactantius (250–317?) – aki Tertullianushoz és Szent Cyprianushoz hasonlóan Észak-Afrika szülőtte volt – az Isteni tanítások (*Divinae institutiones*) című fő művében szintén rámutatott arra, hogy a pogányok által alkalmazott vallási kényszer teljesen hiábavaló, hiszen azok, akiket akaratom ellenére pogány áldozat bemutatására kényszerítettek, nem veszítik el keresztény hitüket, sőt, az ilyenek az elszenvedett kínzások miatt még jobban gyűlölik a pogány isteneket, s amint a kényszer megszűnik, azonnal visszatérnek keresztény testvéreikhez.⁵¹ Tertullianushoz hasonlóan úgy vélte, hogy a vallás megválasztásának az ember szabad akarattal meghozott döntésének kell lennie, s ezért felháborodva tette fel a kérdést: „Ki olyan arcátlan és felfuvalkodott, hogy megtiltsa, hogy szememet az égre emeljem, ki róhatna rám olyan kötelezettséget, hogy tiszteljem azt, amit nem akarok, vagy hogy ne tiszteljem azt, amit akarok? Mi maradna meg nekünk, ha egy kívülálló kénye-kedve még azt is elvenné tőlünk, amit szabad akarattal kell tenni?”⁵²

Lactantius szerint a vallás gyakorlása, ha nem a szabad akaraton alapszik (vagyis, ha nem szívből jön), nem ér semmit: „Micsoda nemes szándékkal tévelyegnek szegények! Érzik ugyanis, hogy az emberi dolgok között nincs előbbre való a vallásnál, és azt teljes erővel védelmezni kell, ám ahogy magában a vallás kérdésében, úgy védelmezésének módjában is tévednek. A vallást ugyanis nem gyilkolással kell védelmezni, hanem az élet feláldozásával, nem örvöngéssel, hanem tűréssel, nem bűnnel, hanem hittel. Az előbbieket a gonoszok jellemzői, az utóbbiak a jókéi, és szükségszerű, hogy a vallás a jóról szól, nem pedig a rosszról. Ha ugyanis a vallást vérrel, kínzással, büntetéssel akarod védelmezni, az nem védelem, hanem beszennyezés és erőszak. Semmi sem annyira szabad akarat kérdése, mint a vallás, amelyben, ha az áldozatbemutató lelke elfordul tőle, maga a vallás szűnik meg, és lesz semmivé.”⁵³

A kényszer hatására bemutatott áldozat Lactantius szerint senkinek a javát nem szolgálja: „Szívesen megkérdezném tőlük, kinek gondolnak elsősorban kedvezni azzal, hogy embereket akaratom ellenére az áldozatra kényszerítettek. Azoknak, akiket erre kényszerítettek? Hiszen nem jótétemény ráerőltetni valamit arra, aki vonakodik azt megtenni. »De hát akkor is gondoskodnunk kell róluk, ha nem akarják, hiszen nem tudják, mi a jó.« De akkor miért bántalmazták, gyötrik, kínozzák azokat, akiknek a javát akarják? Honnan van az a kegyetlen kegyesség, hogy nyomorúságos módon vagy elveszejtik, vagy megnyomorítják azokat, akikről gondoskodni óhajtanak? Vagy talán az isteneknek akarnak kedvükben járni? Nem áldozat az, amit valakitől akarata ellenére csikarnak ki. Ha nem önként és szívből történik, akkor káromlás, mert az embereket száműzetéssel, jogtalanságokkal, börtönnel, kínzásokkal terelik az áldozathoz.”⁵⁴

Az embereket Lactantius szerint nem erőszakkal kell kényszeríteni a vallás követésére, hanem észérvekkel kell meggyőzni arról, hogy az adott vallás helyes és követni érdemes: „Álljanak ki a nyilvánosság elé papjaik és főpapjaik, a flamenek és a madárjósok, az áldozókirályok, vallásaiknak valamennyi papja és elöljárója, hívjanak össze minket tanácskozássra, buzdítsanak az istenek kultuszainak elfogadására, győzzenek meg arról, hogy

⁴⁹ Euszebiosz: A palesztinai vértanúk 3,1 (Baán István ford.).

⁵⁰ Szent Crispina vértanúsága 2,1 (Vanyó László ford.).

⁵¹ Lactantius: Isteni tanítások 5,13,8–10. Vö. Wallace: i. m. 507-509. o.

⁵² Lactantius: Isteni tanítások 5,13,18–19 (Dér Katalin ford.).

⁵³ Lactantius: Isteni tanítások 5,19,21–23 (Dér Katalin ford.).

⁵⁴ Lactantius: Isteni tanítások 5,20,5–7 (Dér Katalin ford.).

sok isten van, hogy ezek hatalma és gondviselése kormányoz mindent, mutassák meg rítusaiknak és isteneiknek eredetét és kezdetét, azt, hogyan adták át ezeket a halandóknak, fejték ki mindennek forrását és értelmét, adják elő, milyen jutalma van istentiszteletüknek, és milyen büntetés vár az isteneket megvetőkre, hogy az istenek miért akarják az emberek tiszteletét, boldog létükre mit ad nekik az emberi kegyesség. [...] Nincs szükség erőszakra és jogtalanságra, mivel a vallást nem lehet kikényszeríteni, ezt a dolgot szavakkal, nem pedig ütlegekkel kell elintézni, hogy akaratlagos legyen. Állítsák tehát csatasorba lángelméiket!”⁵⁵

A keresztényekkel szemben alkalmazott szankciók eredménytelenségét belátva Galerius császár 311-ben – röviddel halála előtt – kiadta türelmi rendeletét, melyben engedélyezte a keresztény vallás gyakorlását.⁵⁶ A rendelet hangvétele keserű; a császár kénytelen engedni az ostobaságukhoz ragaszkodó keresztényeknek, akiket nem sikerült jobb belátásra, az ősi szokásokhoz való visszatérésre bírni. Galerius halála után utódja, Maximinus Daia a türelmi rendeletet hatályon kívül helyezte és a keresztényeket újra üldözni kezdte. Maxentius szintén keresztényellenes politikát folytatott. Miután Licinius legyőzte Maximinust, Constantinus pedig győzedelmeskedett Maxentius felett, a két győztes császár 313 elején Mediolanumban tanácskozást tartott, melyen többek között valláspolitikai kérdésekben hoztak lényeges döntéseket. E tanácskozás nyomán született meg az a rendelet, melyet hagyományosan Constantinusnak tulajdonítanak és milánói ediktumnak (edictum Mediolanense) neveznek. E rendelet amellet, hogy engedélyt adott a keresztényeknek vallásuk minden zaklatástól és háborgatástól mentes, szabad és korlátlan gyakorlására, a birodalom minden alattvalójának megadta „a lehetőséget arra, hogy ki-ki szabadon követhesse azt a vallást, amelyiket akarja (liberam potestatem sequendi religionem quam quisque voluisset).” Az ünnepélyes hangvételű rendelet hangsúlyozta: „nem szabad megengedhetőnek tartanunk a szabad választás megtagadását bárkitől is, akár a keresztények hitének, akár egy olyan más vallásnak szenteli a lelkét, amelyet önmaga számára a legalkalmasabbnak ítél...”⁵⁷

A vallási kényszerítéssel elítélő és a vallás szabad megválasztásának jogát deklaráló rendelet megalkotóira minden bizonnyal meghatározó hatást gyakoroltak a keresztény apologéták, különösen Tertullianus és még inkább Lactantius gondolatai. Néhány évvel később Lactantius Constantinus egyik fiának, Crispusnak a nevelője lett a galliai Augusta Treverorumban (a mai Trierben).⁵⁸

---

⁵⁵ Lactantius: Isteni tanítások 5,19,10–11 (Dér Katalin ford.). Vö. Bowlin, John R.: Tolerance among the Fathers, 19-28. o. In Journal of the Society of Christian Ethics, Vol. 26, No. 1, 2006, 3-36. o.; Hartog: i. m. 65-66. o.; Marcos: i. m. 8-10. o.; Leppin: i. m. 69-70. o.

⁵⁶ Vö. Lactantius: A keresztényüldözők halála 34; Euszebiosz: Egyháztörténet 8,17,3-10.

⁵⁷ Lactantius: A keresztényüldözők halála 48 (Adamik Tamás ford.). Vö. Euszebiosz: Egyháztörténet 10,5,4.

⁵⁸ Vö. Szent Jeromos: A kiváló férfiokról 80.

Az utóbbi évek jelentős nemzetközi szélsőjobboldali terrorcselekmények elkövetőinek internethasználata és globális összefüggései

I. Bevezetés

A 2020. február 19-i hanai és a 2019. október 9-i hallei terrortámadások, az ismétlődő zavargások, az erőszakos szélsőjobboldali extrémista incidensek számának konzisztens növekedése, melyet a 2018 Annual Report on the Protection of the Constitution² mutat, mind jelzi, hogy az erőszakos szélsőjobboldali extrémizmus és még inkább általánosságban a jobboldali extrémista ideológiák egyre nagyobb kihívást jelentenek a német hatóságok számára. A legutóbbi németországi terrortámadások egy globális összefüggést jeleznek a szélsőjobboldali extrémisták viselkedésében. Több közös elem mellett, úgy tűnik, hogy e támadások modus operandija korábbi jobboldali terrortámadásokhoz - mint az új-zélandi christchurchi vagy az egyesült államokbeli el paso-i - kapcsolódik, és általuk inspirált. Úgy látszik, a közösségi média gyors elterjedése megkönnyíti a jobboldali extrémista radikalizációt és toborzást. Ezek a terek, ahol a radikalizált személyek kommunikálhatnak és tartalmakat oszthatnak meg egymással, lehetővé teszik a szélsőjobboldali extrémisták gyorsan kiterjedő hálózatának világszintű fejlődését. Ahogy az terjed, és különböző ütemben fejlődik a világ különböző részein, ez a korábban lokálisnak gondolt kihívás transznacionális karaktert ölt. ³ A jobboldali extrémista csoportoknak és terroristáknak hosszú ideje jó nemzetközi összeköttetések vannak, a fő célközönségük általában a saját nemzetük volt, de a livestreaming (élő internetes közvetítés) egyre gyakoribb használatával, az angol nyelvű manifesztumokkal és a közösségi média platformjaival, mint a személyes hálózataik fő elősegítőjével, a jobboldali terrorizmus egyre inkább egy globális színtér felé tolódik.⁴ Az utóbbi években a szélsőjobboldali extrémisták terrorhulláma – Pittsburgh, Christchurch, Poway, El Paso, Halle (továbbá Haunau) – Macklin szerint egy láncreakció, mely a jobboldali extrémisták erőszakos online szubkulturális milióiban ösztönzött. Ez a digitális ökoszisztéma egy kumulatív lendületet táplál, ami arra szolgál, hogy csökkentse az abban résztvevők erőszak iránti ingerküszöbét. Egyik terrorcselekmény ösztönzi és inspirálja a másikat, „szentek” és „mártírok” egy növekvő kánonját létrehozva.⁵ Clarke a jövőre nézve a globális terrorizmust illetően az egyik legnagyobb aggodalmat keltő trendnek az erőszakos fehér felsőbbrendűséget hirdető extrémista szervezetek és más, a szélsőjobboldali extrémizmus különféle formái által motivált csoportok terjedését tartja.

A terroristák továbbra is kísérletezni fognak új technológiákkal, hogy aszimmetrikus előnyhöz juthassanak. 2020-ban keveseket lepne meg egy drónnal vagy drónok rajával

---

¹ Doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék

²2018 Annual Report on the Protection of the Constitution (Facts and Trends). <https://www.verfassungsschutz.de/en/public-relations/publications/annual-reports/annual-report-2018-summary> (2020.05.14.) Idézi: Caniglia, Mattia –Winkler, Linda –Métais, Solène: The Rise Of The Right-Wing Violent Extremism Threat In Germany And Its Transnational Character. ESISC, Belgium, 2020. 1. o.

³ Caniglia –Winkler –Métais: i.m. 1. o.

⁴ Koehler, Daniel: The Halle, Germany, Synagogue Attack and the Evolution of the Far-Right Terror Threat. CTC Sentinel, 2019. Vol. 12. No. 11. 14. o.

⁵ Macklin, Graham: The El Paso Terrorist Attack: The Chain Reaction of Global Right-Wing Terror. CTC Sentinel, 2019. Vol. 12. No. 11. 1. o.

elkövetett terrortámadás. A németországi Halle-ben 3D nyomtatással⁶ előállított fegyverrel elkövetett támadás is jelezhet egy növekvő kifinomultságot, de legalábbis az új technológiák iránti további erős érdeklődést. Ugyan a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás a nem állami szereplők számára nehezebben megközelíthető, a dezinformáció és a „deep fake-ek” új és összetett kihívásokat állítanak a terrorizmus elleni küzdelem szereplői, beleértve a bűnüldöző szervek és titkosszolgálatok elé. Miközben a közösségi média cégek a terroristák közösségi médiahasználatára elleni fellépésre törekednek, a legmodernebb csoportok új módszereket fognak felfedezni a propaganda gyártására és terjesztésére.⁷

Jelen tanulmányban az utóbbi évek jelentős szélsőjobboldali nemzetközi, nevezetesen a christchurchi, poway-i, El paso-i, hallei, hanai terrorcselekmények elkövetőinek internethasználatát és annak globális összefüggéseit kívánom megvizsgálni. Górcső alá veszem a mögöttük lévő motiváló ideát, a „Great Replacement” elméletet, és az abban rejlő kockázatot.

II. A jobboldali terrorizmusról röviden

A terrorizmus típusait tekintve Korinek László megkülönböztet elsősorban állami és nem állami terrorizmust; kisebb jelentőséget tulajdonít a nemzeti és nemzetközi terrorizmus elhatárolásának. Ideológiai indítást tekintve megkülönböztet szélsőjobboldali és szélsőbalos szervezeteket, etnikai, faji, vallási okokra visszavezethető, vagy ilyen célok által vezérelt terrorizmust. Az alkalmazott eszközök és módszerek alapján tipizál nukleáris-, biológiai-, környezeti- és ökoterrorizmust. Korinek említi a „városi terrorizmust” (urban terrorism) és a virtuális terrorizmust (cyberterrorism), és elkülöníti a szervezet tagjaként, de legalábbis meghatározott csoporthoz tartozó terroristákat és az egyedül tevékenykedő „magányos farkasokat.”⁸

Mudde a jobboldali extrémizmus 26 szakirodalmi definíciója alapján a jobboldali extrémizmus 58 különböző jellemzőjét azonosítja, és rávilágít, hogy ezek közül csak öt jelenik meg valamilyen formában legalább a vizsgált szerzők felénél: nacionalizmus, rasszizmus, xenofóbia, anti-demokrácia és erős állam.⁹

A jobboldali extrémizmus összetett ideológiáinak részletes¹⁰ ismertetése jelen tanulmány kereteit szétfeszítené, ezért azokban csak olyan mélységben merülök el, amennyire a jelen tanulmány célkitűzéséhez feltétlenül szükséges.

Az USA elleni 2001. szeptember 11-i terrortámadás óta a jobboldali terrorizmust elhomályosította a szélsőséges iszlám terrorizmus okozta aggodalom. Ez kezd megváltozni. Az utóbbi évtized során a szélsőjobboldali terroristák világszerte szalagcímekre kerültek, például a 2011 júliusában a norvégiai Oslóban és Utøya szigetén, 2015 júniusában a dél-karolinai Charleston-ban, 2017 januárjában Québec-ben, 2019. márciusában Christchurch-ben és 2019 augusztusában az El Paso-ban elkövetett merényletekkel. Ahogy a nyilvánosság egyre tájékozottabb a jobboldali terrorizmus fenyegetésével kapcsolatban, és a politikai

---

⁶ A 3D nyomtatás jelentette kihívásokról bővebben: Nagy Zoltán András: A 3D nyomtatás, mint a jogrendszer érintő új kihívás. Magyar Jog, 2017. 61. évf. 613 – 621. o.

⁷ Clarke, Colin P.: Trends in Terrorism: What's on the Horizon in 2020.

<https://www.fpri.org/article/2020/01/trends-in-terrorism-whats-on-the-horizon-in-2020/> (2020.05.14.)

⁸ Korinek László: A terrorizmus. Belügyi Szemle, 2015. 7-8. sz. 17-19. o

⁹ Mudde, Cas: The Ideology of the Extreme Right. Manchester University Press, Manchester/New York, 2000. 11. o.

¹⁰ A jobboldali extrémizmus összetett ideológiájáról bővebben: Boross Zsigmond Attila: A jobboldali extrémizmus összetett ideológiája – mint a terrorizmus potenciális hivatkozása – TERROR & ELHÁRÍTÁS, 2017/4. sz. 23-48. o.

döntéshozók elkezdik a problémát kezelni, fontos, hogy azt a terrorizmus e formájának a lehető legjobb megértése mellett tegyék.¹¹

Az extrém jobboldal erőszakának és terrorizmusának általános mintáját mostanáig relatíve gyakori incidensek jellemezték, alacsony számú áldozatokkal. Mivel az utóbbi két évtizedben elhomályosította a nagy léptékű, sok áldozatot követelő dzsihádistá terrorizmus, a jobboldali extrémista terrorizmus alacsonyán volt a biztonsági napirenden. Ugyanakkor a kisebb, de gyakori extrém jobboldali támadások is például több száz migránst öltek meg Oroszországban, 2006 és 2010 között. Az USA-ban 9/11 óta több embert öltek meg jobboldali, mint iszlám extrémisták. A Norvégiában 2011. július 22-én, és az új-zélandi Christchurch-ben, 2019. március 15-én elkövetett terrortámadások bizonyították, hogy az extrém jobboldali nézetek által inspirált magányos szereplők készek és képesek nagyszámú ember megölésére. Ezek az incidensek többé nem kivételes esetek, hanem Bjørge és Ravndal szerint úgy tűnik, hogy ezek egy új standardot állítottak az extrém jobboldali terroristák egy új generációja számára. Műveleteiket egyedül hajtják végre, de virtuális közösségek kötik össze őket az interneten, ahol számos személy inspirálódott példaképei modus operandijának utánzására, és arra, hogy túl próbálja szárnyalni őket. Azzal, hogy egyre több törvényhozó, politikus és kutató megkésve felismeri az extrém jobboldal terrorista cselekedetekre való potenciálját, a tárgy visszakerült a napirendre. Egyetértek Bjørge és Ravndal álláspontjával, hogy a témát illetően több kutatáson alapuló tudásra van szükség, mégpedig az erőszak volumenéről, a célpontok kiválasztásáról, az elkövetőkről, és a könnyítő körülményekről.¹²

III. Jobboldali extrémisták internethasználata nagyobb terrorcselekményekkel kapcsolatban

A Stormfront-on, a legrégebbi, legnagyobb, leglátogatottabb és legaktívabb szélsőjobboldali extrémista web fórumon¹³ 2008-ban egy felhasználó amellet érvelt, hogy Nagy-Britannia a muszlim bevándorlás miatt polgárháborúval néz szembe. 2011. július 22-én ugyanez a felhasználó, akit Anders Breivik néven azonosítottak, 77 embert ölt meg az Oslo belvárosában és Utøya szigetén elkövetett terrortámadás során, Norvégiában. Röviddel a terrortámadás előtt az elkövető egy 1500 oldalas manifesztumot posztolt a Stormfront-ra, és több ezer embernek küldte el e-mailben. Az eset nem elszigetelt. Korunk terroristái az extrémista fórumok és a közösségi média platformjainak aktív használói.¹⁴ Az utóbbi évek során számos jelentősebb szélsőjobboldali terrortámadást kísért az elkövető által közzétett részletes manifesztum, amikben felvázolták az ideológiájukat, a motivációikat és a taktikai megfontolásaikat. Mivel az ilyen manifesztumok hamar a szélsőjobboldali erőszak esszenciális részévé váltak, Ware szerint sürgősen részletes elemzésükre van szükség.¹⁵ A jobboldali extrémistáknak történelmileg a zsidó, fekete, lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű és queer (LGBTQ) közösségek voltak a célpontjai, de azokat meghatározhatják

---

¹¹Jessie Blackbourn – Nicola McGarrity & Kent Roach (2019) Understanding and responding to right wing terrorism, *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 2019. Vol. 14. No. 3. 183. o.

¹² Bjørge, Tore –Ravndal, Jacob Aasland: *Extreme-Right Violence and Terrorism: Concepts, Patterns, and Responses*. ICCT Policy Brief, Hága, 2019. 2. o.

¹³Scrivens, Ryan: Exploring Radical Right-Wing Posting Behaviors Online, *Deviant Behavior*, 2020. 3. o. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01639625.2020.1756391> (2020.05.14.)

¹⁴ Kleinberg, Bennett – van der Vegt, Isabelle – Gill, Paul: The temporal evolution of a far-right forum. *Journal of Computational Social Science*, 2020. 1-2. o. <https://link.springer.com/article/10.1007/s42001-020-00064-x> (2020.05.14.)

¹⁵ Ware, Jacob: Testament to Murder: The Violent Far-Right's Increasing Use of Terrorist Manifestos. ICCT Policy Brief, Hága 2020. 1. o.

egy kis és nagyvárosokon vagy országokon belüli kényes kérdések is. A radikális jobboldal ellenfeleikről gyűlölet-tartalmakat terjesztenek online.¹⁶

Viszonylag új az újságírók és politikai döntéshozók fokozott figyelme az erőszakos nyugati szélsőjobboldali extrémisták és terroristák internethasználatának széleskörű elterjedtségét illetően, mely legalább részben egy reakció a 2015-2016-ban online feltörő gyűlölet tartalomra, ami az USA-beli elnöki kampányból, és később Trump megválasztásából, a Brexit népszavazásból, az ISIS által inspirált vagy utasított terrortámadások áradatából, és a háború sújtotta Szíriából, Irakból és Afganisztánból nagyszámú menekült Európába érkezéséből eredt. A szélsőjobb előnyére akarja fordítani a félelmet és dühöt, amit a terrortámadások és a menekültválság generáltak, valamint a többi esemény által generált felfokozott érzelmeket, hogy növelje politikai erejét és új követőket toborozzon, többek között az interneten keresztül. 2017-ben fokozottabb figyelem irányult az internet szerepére a szélsőjobboldali tevékenység tekintetében a 2017. augusztusi, Virginia állambeli, charlottesville-i 'Unite the Right' felvonuláson történtek nyomán. 2018 során további figyelem irányult az online szélsőjobboldali tevékenységek – beleértve a dezinformációt és radikalizációt – politikai következményeivel kapcsolatos aggodalmakra, legalább részben az USA-ban elkövetett sikeres és sikertelen terrortámadások miatt, amelyek úgy tűnt, hogy jelentős online alkotóelemeket tartalmaztak.

A 2019. március 15-i christchurchi terrortámadás ezeket az aggodalmakat a „mainstreambe emelte”. Ez a terrortámadás különösen internet-centrikus volt, a manifesztum online megosztására irányuló előre megtervezett stratégiával és Facebook live video streammel. A 2019. áprilisi zsinagóga elleni terrortámadás Poway-ben, a 2019. augusztusi lövöldözés egy El Paso-i Walmart-ban, a 2019. októberi hallei, és más hasonló terrortámadások még tovább fokozták a szélsőjobboldali extrémisták internethasználatára irányuló figyelmet.¹⁷

III.1. Christchurch

„2019. március 15-én Brenton Tarrant romba döntötte Új-Zéland elképzelését az alacsony szintű terrorfenyegetettségéről.”¹⁸ Az ausztrál származású magányos elkövető az új-zélandi Christchurch két mecsetében megölt 50 embert, sok másikat megsebesítve (egy személy később belehalt a sérüléseibe). Röviddel a támadás előtt 74 oldalas manifesztumát e-mailben elküldte politikusoknak és sajtóorgánumoknak, és a terrortámadásának egy részét Facebookon livestreamelte.¹⁹ A manifesztum címe „The Great Replacement” (A nagy kicserélés), mely nevét Renaud Camus Great Replacement-jében kidolgozott összeesküvés elméletekről kapta.²⁰ Egy héten belül az új-zélandi Chief Censor (Fő Cenzor) „objectionable publication-ként” (kifogásolható anyagként) osztályozta a manifesztumot, és a terrorcselekményről FPS videójátékhoz hasonló stílusban készült 17 perces videót. A videóhoz a nézők valós időben kommentelhettek, amely a „performance crime-nak” (teljesítménybűnözés) egy formája, aminek célja más alt-jobb követők inspirálása volt. Ezek

---

¹⁶ Scrivens, Ryan –Davies, Garth – Frank, Richard: Measuring the Evolution of Radical Right-Wing Posting Behaviors Online, *Deviant Behavior*, 2018. 1. o.

¹⁷ Maura Conway, Ryan Scrivens, Logan Macnair: Right-Wing Extremists' Persistent Online Presence: History and Contemporary Trends. *ICCT*, Hága, 2019. 2. o.

¹⁸ Battersby, John: Security sector practitioner perceptions of the terror threat environment before the Christchurch attacks, *Kōtuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online*, 2019. Vol. 15. No. 2. 1. o.

¹⁹ Crothers, Charles –O'Brien, Thomas: The Contexts of the Christchurch terror attacks: social science perspectives. *Kōtuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online*, 2020. Vol. 15. No. 2. 248. o.

²⁰ Besley, Tina –Peters, Michael A.: Terrorism, trauma, tolerance: Bearing witness to white supremacist attack on Muslims in Christchurch, *New Zealand, Educational Philosophy and Theory*, 2020. Vol. 52. No. 2. 112. o.

az anyagok ugyan be lettek tiltva Új-Zélandon, de különféle oldalon még mindig elérhetőek. Törökországban Erdogan elnök a jelenlegi választási kampánya részeként többször is visszajátszott elhomályosított részletet a videóból. Besley és Peters felteszi a kérdést, hogy a betiltásuk szimplán csak mélyebbre, sötétebb oldalak felé tereli-e őket, mint a 4 chan és 8 chan, ahol továbbra is radikalizálhatják az arra fogékonyakat.²¹ Az elkövető által látogatott chat szobán a követők éljenezték és bátorították őt, miközben ártatlan emberek haltak meg. Továbbá az elkövető videojátékokat, és az egyik legnépszerűbb youtuber, PewDiePie-t említette és ún. „easter egg-eket” hagyott hátra, ami játékos terminológiában rejtett üzenetet vagy képet jelent, ami felfedi egy munka „valódi” jelentését. A szélsőjobboldali extrémisták ugyanazokat a toborzó technikákat használják online, mint az ISIS, mint “megtévesztő szándékú koholt narratívák és hamis koncepciók használata, különböző online platformokat megcélzó üzenetekkel”.²²

Hogy hatalmas tömegeket érjen el, Tarrant az elkövetés megkezdése előtt a kamerába mondta, hogy „remember lads, subscribe to PewDiePie.” (ne felejtsetek el feliratkozni PewDiePie-ra, fiúk), mellyel az egyik legtöbb feliratkozóval rendelkező youtuber-re, Felix Kjellberg-re utalt. Kjellberg, – youtuber néven PewDiePie – mélységesen elítélte a cselekményt. Azzal, hogy rákényszerítette Kjellberg-re, hogy nyilatkozzon a terrorcselekményről, az elkövetőnek sikerült elérnie, hogy annak híre eljusson PewDiePie követőinek tízmillióihoz.²³ A terrortámadásról készült videó még mindig terjed a Facebook-on. A cég 2019. szeptember végéig legalább 3 millió posztot távolított el.²⁴ A christchurchi terrortámadás során az internet terrorista célokra való felhasználásának eddig példátlan elemei voltak tapasztalhatóak. A terrorcselekményről készült livestreamelt videó és az elkövető manifesztuma gyorsan elterjedt az interneten, ami az online terrorista tartalmak ellen történő harc új kihívásaira mutatott rá.²⁵ A terroristák gyakran új technológiák korai alkalmazói, az újonnan felbukkanó platformokat használják online kommunikációra és a terjesztési stratégiájukhoz. Elegendő tervezéssel és szimpatizáló online közösségek támogatásával a terrorcselekmények gyorsan el tudnak terjedni az interneten, mielőtt a hálózati szolgáltatók és bűnüldöző szervek reagálhatnának.²⁶ Tarrant írt előítéletes kijelentéseket jobboldali extrémista oldalakra, mint világszerte több százan mások, és a manifesztuma a terrorcselekménye elkövetését olyan kevés idővel előzte meg, hogy a biztonsági szektornak nem volt ideje azt megakadályozni. Ezért Battersby és Hall szerint, hacsak nem kerül napvilágra a szándékára mutató új információ, addig nem megalapozott az állítás, hogy a biztonsági szektor hanyagsága miatt nem került felfedezésre.²⁷

---

²¹ Besley-Peters: i.m. 112. o.

²²Duff, Michelle: Gaming culture and the alt-right: The weaponisation of hate <https://www.stuff.co.nz/national/christchurch-shooting/111468129/gaming-culture-and-the-alt-right-the-weaponisation-of-hate?cid=app-iPhone> (2020.05.14.) Idézi: Besley –Peters: i.m. 112. o.

²³ Lorenz, Taylor: The Shooter’s Manifesto Was Designed to Troll The violent rhetoric was written for an audience. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2019/03/the-shooters-manifesto-was-designed-to-troll/585058/> (2020.05.14.)

²⁴Uberti, David: The Christchurch Terror Attack Video Is Still Spreading on Facebook. https://www.vice.com/en_us/article/wjw93n/the-christchurch-terror-attack-video-is-still-spreading-on-facebook (2020.05.14.)

²⁵Europol The Internet Organised Crime Threat Assesment, Europol, Hága, 2019. 48. o. <https://www.europol.europa.eu/iocta-report> (2020.05.14.)

²⁶ Uo. 9. o.

²⁷ Battersby, John – Ball, Rhys: Christchurch in the context of New Zealand terrorism and right wing extremism, Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism 2019. Vol. 14. No. 3. 6. o.

III.2. Poway

2019. április 27-én John Timothy Earnest egy poway-i zsinagógában egy személyt megölt, és hármat megsebesített. A támadás előtt egy manifesztumot töltött fel az internetre, melyben azt állította, az új-zélandi terrortámadás volt a saját támadásának a katalizátora, továbbá azt is, hogy azért cselekedett így, “because the Jewish people are destroying the white race.” („mert a zsidók tönkreteszik a fehér fajt.”) Earnest magára vállalt egy a kaliforniai Escondido-ban 2019. március 24-én az Dar-ul-Arqam Mosque and Islamic Center-ben történt gyújtogatást is.²⁸

III.3. El Paso

2019. augusztus 3-án az Allenből származó 21 éves Patrick Wood Crusius egy El Paso-i Walmart-ban tüzet nyitott a vásárlókra egy GP WASR-10 típusú fegyverrel, 20 ember életét kioltva. Később 2 személy belehalt a sérüléseibe, mellyel az áldozatok száma 22-re emelkedett. A támadás során 26 ember sérült meg.²⁹ Az elkövető 2019. június 19-én a fegyverét az internetről vásárolta, és hozzá 1000 darab 7,62 x 39 milliméteres üreges hegyű lőszer. Valamikor 2019. augusztus 3. előtt az elkövető létrehozott egy „The Inconvenient Truth” (A kellemetlen igazság) című dokumentumot, mely úgy kezdődik, hogy "This attack is a response to the Hispanic invasion of Texas. They are the instigators, not me. I am simply defending my country from cultural and ethnic replacement brought on by the invasion." (Ez a támadás egy válasz Texas hispán inváziójára. Ők az uszítók, nem én. Én szimplán csak védem az országot az invázió által hozott kulturális és etnikai felcseréléstől.) Crusius augusztus 3-án, az elkövetést megelőzően azt feltöltötte az internetre.³⁰

III.4. Halle

2019. október 9-én, Jom Kippur idején a 27 éves Stephan Balliet erőszakkal próbált meg behatolni a zsinagógába, a németországi Halle/Saale-ben, hogy online livestreamelt vérfürdőt rendezzen. Az épületbe nem sikerült behatolnia, ezért véletlenszerűen lelőtt egy arra járó nőt. Majd egy másodlagos célpontjához, egy török étteremhez ment, ahol lelőtte a második áldozatát. Koehler szerint az elkövető egy a korábbi terrortámadások által inspirált „copycat attacker” (utánzó elkövető). A hallei támadás számos trendet tükröz és bizonyít, beleértve a jobboldali terrorizmus internacionalizálódását, továbbá az eset kiemelkedik olyan szempontból, hogy ez volt az első alkalom, hogy terrorista házi készítésű lőfegyvert használt az elkövetéséhez. Az elkövető egy sisakra szerelt okostelefont használt a Twitch nevű játékos platformon történő livestreamhez. Délelőtt 11:57-kor közzétett egy linket a Twitch livestreamről a 4chan anime board-jához lazán kötődő, már eltávolított Meguca nevű közösségi média képhálózat oldalra, és a manifesztumát is oda töltötte fel. A Twitch szerint csak 5-en látták élőben a livestreamet, az adminisztrátoroknak 30 percbe telt megtalálni és eltávolítani a videót, amit addigra körülbelül 2200-an láttak.³¹

²⁸Assessing the Threat of Mass Attacks in Texas: A State Intelligence Estimate, Texas Fusion Center Intelligence & Counterterrorism Division Texas Department of Public Safety, Texas, 2020. 16-17. o.
https://www.dps.texas.gov/director_staff/media_and_communications/2020/txMassAttackAssessment.pdf
(2020.05.14.)

²⁹ Macklin: i.m. 1. o.

³⁰ United States of America v. Patrick Wood Crusius, Case 3:20-cr-00389-DCG 02/06/20. 1-2. o.
<https://www.justice.gov/usao-wdtx/file/1245756/download> (2020.05.14.)

³¹ Koehler: i.m. 14. o.

Az elkövető egyértelműen a világ figyelmét akarta. “I believe the Holocaust never happened,” (Úgy hiszem, a holokauszt soha nem történt meg), mondta az Amazon tulajdonú Twitch-en, a livestream során. A Christchurch elkövető nyomdokaiban járt, akinek a livestreamelt támadása 2019 márciusában elárasztotta a Facebook-ot, de azzal ellentétben, a hallei merénylet videója nem terjedt el az interneten. Miután a Twitch-ről eltávolításra került, a felvétel tovább keringett a Telegramon, 4chan-en, és más kevésbé szabályozott oldalakon, potenciálisan több tízezreket elérve, de az elkövető antiszemita propagandája nem terjedt el a nagyobb platformokon, mint a Facebook és YouTube. Hat hónappal azelőtt a Facebook nem tudta visszafogni a Christchurchi elkövető videójának terjedését. Mire azt egy felhasználó flag-elte, 29 perccel azután, miután az élőben ment, addigra a támogatók letöltötték a videót és legalább 800 szerkesztett verzióját készítették el. Arról 24 órán belül 300.000 vagy több példány került vissza a Facebook-ra.

A hallei zsinagógai lövöldözés a Big Tech „viral” erőszak elleni szövetségének, „The Global Internet Forum to Counter Terrorism-nek” az első nagy tesztje volt. A 2017-ben alapított Facebook, Twitter, Microsoft és YouTube közötti társulás egy önálló terrorizmusellenes csoport, amelybe az Amazon is beletartozik. Az cégeknek és kormányoknak segít valós időben koordinálni a támadásokra adott választ. Fő eszköze a terrorista tartalom elleni harcban a 200,000 “hash-ből”, vagy digitális ujjlenyomatból álló megosztott adatbázisa, amiket a platformok létező propaganda azonosítására használhatnak. Miután a Twitch eltávolította a lövöldöző videóját, megosztotta a tartalom hash-ét a társulás adatbázisával, mely azután tovább osztotta a hash-t a többi partnerével. A cél az, hogy lehetővé tegyék a hash-t a biztonsági eszközeikbe helyező cégeknek, hogy lenyomozzák a tartalmat a platformjaikon vagy, hogy egyáltalán megakadályozzák a feltöltést. A társulás nagyrészt sikeres volt a zsinagógai lövöldözésről készült videó terjedésének visszafogásában, mely ugyan a kisebb oldalakon elérhető maradt, köztük a BitChute and Kiwi Farms platformokon. „A Big Tech cégeknek közeli kapcsolata van egymással” – nyilatkozta Hadley, akinek a csoportja főleg a kisebb cégekre fókuszál. „A tevékenységek koordinálása nehezebb a több száz kisebb platformokon.” Ezek a kapcsolatok kulcsfontosságúak lesznek, ahogy a fehér felsőbbrendűséget hirdető és más erőszakos szereplők virálissá próbálják tenni a terrortámadásaikat.³²

III.5. Haunau

2020. február 19-én, körülbelül este 10 órakor Tobias Rathjen tüzet nyitott a németországi Haunau Midnight nevű vízipipa bárjában, megölve 3 embert. Azután 2 km-t autózott a Kesselstadt városrészbe, ahol az Arena Bar & Cafe-ra nyitott tüzet, további 5 ember életét kioltva. Ez után elautózott pár száz métert az otthonáig, ahol lelőtte az anyját, mielőtt önmagával is végzett volna. A támadás utáni órákban fény derült arra, hogy több az internetre feltöltött anyagai alapján az elkövetőre a tradicionális szélsőjobb, a faji alapú és a bevándorlás-ellenes narratívák kombinációja hatott, és több obskúrus összeesküvés elmélet. Crawford és Keen szerint az ügy a további kutatás szükségességét szemlélteti ezen ideák kereszteződésének és az online ökoszisztémának tekintetében, ahol ezek virágzanak, és ahol az olyan elképzelések, mint a „the Great Replacement” elmélet hevesen propagáltak, melynek aspektusai visszaköszönek Rathjen manifesztumában. Crawford és Keen szerint ez az átfogó idea köti össze a látszólag különböző terrortámadásokat egy ideológiailag analóg terrorcselekmények globális hálózatában. Az elkövető 2020. február 13-án Youtube csatornát

---

³²Uberti, David: The German Synagogue Shooter's Twitch Video Didn't Go Viral. Here's Why. https://www.vice.com/en_us/article/zmjgzw/the-german-synagogue-shooters-twitch-video-didnt-go-viral-heres-why (2020.05.14.)

hozott létre, amire 14-én egy videót töltött fel, „Tobias Rathjen” címmel, melyben az USA állampolgárait figyelmeztette rejtett katonai bázisokra, ahol gyermekeket kínoznak. A videó leírásába linkelt személyes weboldalára Rathjen 3 videót töltött fel németül, amiből a hatóságok csak kettőhöz tudtak hozzáférni, egy 24 oldalas német nyelvű szöveg mellett, amit sokan manifesztumként értelmeznek, két rövidebb melléklettel együtt. A tény, hogy német és angol nyelven tett közzé anyagokat, és kezdetben angolul vett fel videót, jelzi, hogy az elkövető egy globális közönséget kívánt elérni, és a szélsőjobboldali terrorizmus további internacionalizálódására mutat rá.³³

A hatóságok a cselekményt hazai terrorizmusként (domestic terrorism) kezelik. A nyomozók szerint Rathjen egyedül cselekedett, de a hatóságok próbálják kideríteni, hogy voltak-e mások, akik tudtak a terrorcselekményről vagy támogatták azt, és utánanéznak az elkövető minden lehetséges hazai vagy külföldi kapcsolatának. Rathjen nem volt büntetett előéletű és nem volt a német belföldi hírszerző ügynökség szeme előtt. „Már olyan etnikai csoportjaink, fajok és kultúrák vannak köztünk, amik minden szempontból destruktívak”, írta Rathjen a 24 oldalas szónoklatában. „A következő népeket teljesen ki kell irtani” – írta, és felsorolt két tucat országot, a nagy részük muszlim. Rathjen továbbá részletezte az attól való félelmét, hogy évek óta állami megfigyelés alatt áll és a megfigyelést okolta azért, hogy nem tudott kapcsolatot létesíteni nőekkel. Azt is állította, hogy többször megkereste a rendőrséget az összeesküvés elméletével. Az elkövetőnek 2013 óta volt fegyvertartási engedélye. Németország 83 millió lakosából 5,4 milliónak vannak lőfegyverei. A fegyvertulajdonosoknak háttérellenőrzésen kell átmennie, ebbe az is beletartozik, hogy nem lehetnek elmebetegek.³⁴ Peter Neumann, a londoni International Centre for the Study of Radicalisation igazgatója szerint a manifesztum alapján az elkövető úgy tűnik, „mint aki egész éjjel összeesküvés videókat néz a YouTube-on. Szélsőjobb + Incel + valami, ami egy jelentős mentális problémának tűnik.”³⁵

IV. The Great Replacement elmélet

2019. március 15-én Brenton Tarrant, a christchurchi terrorcselekmény elkövetője az elkövetés előtt bejelentette a szándékait a 8chan-on, manifesztumát az oldalra linkelte, és livestreamelte a támadását Facebook-on egy linken keresztül, amit a 8chan’s /pol/ felületére is kiposztolt. John Earnest, a 2019. áprilisi Poway-i és Patrick Crusius, a 2019. augusztusi El Paso-i terrortámadás elkövetői is posztoltak manifesztumot a 8chan-ra, és mint Tarrant, azokban mindketten merítettek a „The Great Replacement” elméletből, Crusius explicit, Earnest implicit módon. Tarrant manifesztuma kifejezetten említi a ‘the Great Replacement-et’, mint a támadás mögötti motivációt. Ezen összeesküvés elmélet mögötti fő ideák évek óta jelen vannak a szélsőjobboldali körökben, de az Institute for Strategic Dialogue extrém jobboldali miliókben végzett kutatása szerint az elmélet nem csak az erőszakos extrém jobboldali csoportokban dominál a „dark social” platformokon, hanem a szélsőjobb nyelvzetében és ideológiáiban, a xenofób és nativista csoportokban, európai és azon túli politikai pártokban is. Különösen az elmélet központi szerepe a Christchurch

---

³³ Crawford, Blyth – Keen, Florence: The Hanau Terrorist Attack: How Race Hate and Conspiracy Theories Are Fueling Global Far-Right Violence. CTC Sentinel, 2020. Vol. 13. No. 3.

³⁴ Mchugh, David – Rising, David – Jordans, Frank: German gunman calling for genocide kills 9 people. <https://apnews.com/b5736c3dba1d677e89ef947bcf5ab213> (2020.05.14.)

³⁵ Hume, Tim: Gunman Kills 9 in Hookah Bars in Suspected Far-Right Terror Attack in Germany. https://www.vice.com/en_us/article/z3byd9/gunman-kills-9-in-hookah-bars-in-suspected-far-right-terror-attack-in-germany (2020.05.14.)

terrortámadásban igényli, hogy a törvényhozók újraértékeljék az olyan csoportok fenyegetését, akik továbbra is támogatják és terjesztik az elméletet online.

A francia filozófus és író Renaud Camus alkotta meg a kifejezést a 2011-es *Le Grand Remplacement* (The Great Replacement) című könyvében. A teória támogatói amellelt érvelnek, hogy a fehér európai populációkat migrációval és a kisebbségi közösségek növelésével etnikai és kulturális szinten szándékosan felcserélik. Az idea gyakran demográfiai prognózisokra támaszkodik, hogy nyugati populációs változásokra mutasson rá, és arra, hogy az etnikailag fehér populációk kisebbséggé válhatnak. Bizonyos etnikai és vallási csoportok – elsősorban a muszlimok – tipikusan kiemelték, mint kulturálisan összeegyeztethetetlenek a nyugati országokban élő fő csoportok életével, és ezért különös fenyegetést jelentenek. A teória szorosán kapcsolódik más fehér felsőbbrendűséget hirdető, etno-nacionalista és nativista körökben népszerű elméletekhez, köztük a white genocide/fehér fajirtás és Eurabia ideáihoz, úgy, hogy ezek a koncepciók gyakran szinonimaként használtak.

A „white genocide” (fehér fajirtás) kifejezést először David Lane népszerűsítette, amellelt érvelve, hogy a fehér lakosságokat bevándorlással, integrálással, abortusszal és fehér emberek elleni erőszakkal cserélik fel. Abban különbözik a Great Replacement elmélettől, hogy az gyakran explicit módon antiszemita összeesküvés elméletekhez kötött, arra utalva, hogy a zsidók szándékosan szervezik a lakosság felcserélését. Az „Eurabia-t” a 2000-es évek elején Bat Ye’or (aka. Gisèle Littman) indítványozta, amellelt érvelve, hogy a nyugati országokat lassan iszlám uralom alá hajtják. Anders Breivik, norvég terrorista sokat utalt az Eurabia iszlamizáció elméletre. 2011 óta a „Great Replacement” ezen ideák egy aggasztóbb és potenciónalisán veszélyes területre való fejlődését kezdte el képviselni, a fehér emberek teljes felcserélését és az elit összeesküvését hangsúlyozva.³⁶

A Generation Identity Europe Census 2012 áprilisa és 2019 áprilisa között 1,5 millió, a Great Replacement elméletre hivatkozó angol, francia, és német nyelvű tweet-et azonosított, melyek mennyisége a Christchurch terrortámadást megelőző hét évben egyenletesen nőtt. 2014-től 2018-ig a teóriát említő tweetek száma 120,000-ról 330,300-ra emelkedett, túlnyomó többségük francia felhasználóktól származott. Az extrém jobboldali közösségek választékos módszerekkel közvetítik az elméletet, köztük dehumanizáló rasszista mémekkel, demográfiai adatok elferdítésével és már tévesnek bizonyított tudományos eredmények használatával. Az elméletet propagálók megtalálták a módjait, hogy különböző internetes peremközösségek sérelmeit beépítsék, a bevándorlás-ellenes, anti-LGBT, abortuszellenes és intézményellenes narratívák összekapcsolásával. A teória extrém cselekedetek elkövetésére képes inspirálni a híveit, a nem-erőszakos etnikai tisztogatástól, a „remigráción” át a népirtásig, részben azért, mert a teória képes a krízis narratíváival sürgető érzést kelteni.³⁷

V. Következtetések

Egyetértek Boross-sal abban, hogy alapvető nemzetbiztonsági feladat az extrémizmus elleni fellépés.³⁸ Az internet a rendvédelmi szervek számára is használandó kommunikációs csatornaként. A médiafigyelés kiteljesedéseként a radikalizálódó hírportálokon, fórumoldalokon rövid tanulmányokkal, hozzászólásokkal mintegy moderálni, a szélsőséges, befolyásoló propagandát, lejártni, kiszorítani is lehet, amihez képzett, motivált állomány

---

³⁶ Davey, Jacob – Ebner, Julia: ‘The Great Replacement’: The Violent Consequences Of Mainstreamed Extremism. Institute for Strategic Dialogue, London, 2019. 7-8. o.

³⁷ Davey – Ebner: i.m. 7-8. o.

³⁸ Boross Zsigmond Attila: Humán faktor (Az emberi tényező szerepe az extrémizmus-elhárítás kérdéskörében). Nemzetbiztonsági Szemle. 2014. 2. évf. 2. sz. 139. o.

szükséges.³⁹ Egyetértek Kis-Benedekkel és Kenedlivel, hogy fontos a terrorizmus propagandájával szembeni fellépés. Különösen az interneten terjesztett tanok, toborzó videók felkutatása, az eredetük megállapítása és azok eltávolítása is szükséges, megóvva ezáltal azokat a személyeket, akik magukban hordozzák a radikalizálódás lehetőségét.⁴⁰ A potenciális radikalizáló képességük miatt aggályosnak tartom, hogy fentebb említett manifesztumok könnyűszerrel, akár akaratlanul is megtalálhatóak az interneten. A „The Great Replacement” Google keresésre a 9. a találat Tarrant manifesztuma PDF formátumban.⁴¹ A társadalomra, az elkövető környezetére is felelősség hárul, hogy felismerjék a radikalizálódás jeleit. Mivel az online felületek, a weboldalak és fórumok „korai figyelmeztető rendszerként” funkcionálnak a terrorcselekményeket illetően⁴², a szélsőjobboldali extrémisták által frekvenciált online felületek nyomon követését a terrorcselekmények megelőzése szempontjából elengedhetetlen fontosságúnak tartom.

---

³⁹ Uo. 156. o.

⁴⁰ Kis-Benedek József – Kenedli Tamás: A terrorfenyegetettség új tendenciái és lehetséges válaszlépések. Szakmai Szemle, 2015/1. 31. o.

⁴¹ Tarrant, Brenton: The Great Replacement. https://www.ilfoglio.it/userUpload/The_Great_Replacementconvertito.pdf (2020.05.14.)

⁴² Conway, Maura: Terrorist ‘Use’ Of The Internet And Fighting Back. Information & Security: An International Journal, 2006. 19. sz. 21. o.

Tóth J., Zoltán¹

**The death penalty in Hungary following World War II²
(Regulations on capital punishment between 1945 and 1950)**

With the gradual liberation of Hungary from the German and Arrow Cross rule (which also meant the occupation of Hungary by the Soviets), a new law came to the fore:³ On December 21, 1944, the Provisional National Assembly convened in Debrecen and on the next day, on December 22, they elected the Provisional National Government⁴ and authorized it to take the necessary measures to stabilize the situation, to re-organize public administration, to provide supplies, to restore public safety and public order and to arrest and prosecute war criminals and those who had committed crimes against the people.

On the basis of this authorization, as one of its first measures, the government issued the Government Decree⁵ of the People's Jurisdiction no. 81 of 1945 of January 25,⁶ 1945, no. 1400 of 1945 of April 27,⁷ and no. 5900 of 1945 of August 1⁸, which contain war crimes and crimes against the people, as well as the procedural rules governing the perpetrators of such acts. Finally, all of these laws (as well as Government Decree no. 6750 of 1945 on the enhancement of the work discipline of public officials) were signed into law by Law no. 7 of 1945 that was published and entered into force on September 15, 1945. These norms are particularly important because they resulted in the prosecution of thousands for war crimes and crimes against the people and many of the "main culprits" were executed.⁹

---

¹ Associate Professor, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Department of Legal History, Jurisprudence and Church Law.

² The present paper was written and the underlying research was carried out with the support of the Bolyai János Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences.

³ For capital punishment and martial law before 1944, see: Zoltán J. Tóth: Statutory Regulation of Capital Punishment in Hungary during the Horthy Era and World War II. *Journal on European History of Law*, Vol. 6, 2015, No. 2, pp. 23-28.

⁴ At the same time, the Provisional National Assembly declared itself "the exclusive representative of the Hungarian state sovereignty" and then, by founding its own legitimacy, it changed into law the decree by Law no. 1 of 1945.

⁵ These laws had a retroactive effect thus they were also applicable for the crimes that were committed before their entry into force.

⁶ Date of entry into force: February 5, 1945.

⁷ Date of entry into force: May 1, 1945.

⁸ This decree entered into force on August 5, 1945 and it only regulated the procedure against the absent accused. Accordingly, such an accused could be prosecuted and death penalty could be imposed on him/her. If such a person was caught, he/she had to be interrogated at a public hearing and based on the outcome of this, the sentence (including death sentence) of the previous main trial (the one held in the absence of the convict) could be approved (without holding a separate trial), or a new main trial could be ordered.

⁹ The people's tribunals started their operation in February 1945 and the most active people's tribunal (the one from Budapest) already imposed several death sentences. A total of about sixty thousand people (not only those accused of war crimes) stood before the people's tribunals, the majority of whom were convicted and many were executed; the death sentence was executed on 189 people. (Source of data: Szincsák Tibor: *Historic chronology (Történelmi kronológia)*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 1998, p. 436)

It should be noted that since statistical data was not available between 1945 and 1951, these data are not entirely reliable. This is also shown by the fact that, according to Tibor Lukács, the number of those sentenced to death in the proceedings of the people's tribunal and actually executed is 180, while according to Ákos Major, the president of NOT (National Council of People's Tribunal) at that time, this number is 194 or 197. /See the latter references: Horváth, Tibor (ed.): *The abolishment of death penalty in Hungary /A halálbüntetés megszüntetése Magyarországon.* Halálbüntetést Ellenzők Ligája, Miskolc, 1991, p. 42/) The most famous war criminals and people accused of crimes against the people who were sentenced to death by people's tribunals were "leader of the nation" Ferenc Szálasi, and former prime ministers László Bárdossy, Béla Imrédy and Döme Sztójay.

Based on Government Decree no. 81 of 1945, the war criminals who could be sentenced to death (Article 12) in the first place, were those who helped Hungary join the war, prevented entering into an armistice agreement, had a leading role in the Arrow Cross movement and brutalized, executed or tortured without cause the population of the occupied and reclaimed territories, as well as prisoners of war.¹⁰ They were the main culprits of the war, but in addition, the common people not holding a leading role could also face this sanction (Article 14(3)-(4)) if they joined the German army or security police (SS., Gestapo, etc.) in spite of being Hungarian citizens (Article 12(4)) if these acts or their service within these bodies resulted in the death of Hungarian citizen(s), if they fought against the Hungarian Defense Forces or prevented the surrender of certain persons or troops to the Red Army; as well as the people who regularly or in exchange for a reward, provided data that constituted “offence affecting the Hungarian interests” to a German group, or served as an informer to them (Article 12(5)).

Regarding the procedural rules, the judgment of these crimes, under the terms of Article 20 of the Decree, belong to the jurisdiction of the people’s tribunals as special tribunals¹¹, including the procedures against juvenile offenders (death sentence could not be imposed on juvenile offenders).¹² The people’s tribunal had a body and functioned distinct from the ordinary court, and special rules applied to its procedure, however, this was not the only body authorized to impose capital punishment during this period; besides the people’s

---

¹⁰ According to the original text, the Decree punished by death criminals, “who facilitated the escalation of the war of 1939 to Hungary or the involvement to a greater extent of Hungary in the war by their activity or behavior in a leading position” (Article 11(1)(1)); “who tried to prevent entering into an armistice agreement by force or by making use of their influence” (Article 11(3)); “who, by their leading conduct, helped the Arrow Cross movement in their rebellion for gaining more power and keeping power, or who assumed a leadership position within the Arrow Cross government, public administration or national defense after obtaining such power without being forced by life threat (a leadership position refers to the positions of minister, state secretary, count, lord mayor, army commander, commanding officer or positions with similar importance)” (11(4)) and “who seriously violated international laws on war regarding the treatment of the population from the occupied territories and prisoners of war, or tortured the population of the reclaimed territories by abusing their authority, or who was usually the instigator, offender or participant in the illicit execution or torture of people” (11(5)).

¹¹ According to the Decree, the people’s tribunal also had the right to prosecute those who committed state crimes against state and social order (Act no. 3 of 1921 Article 1-5), crime of espionage except disloyalty (Act no. 3 of 1930 Article 58-59), rebellion (Act no. 5 of 1878 Article 152-162), “incitement against the constitution, the law, the authorities or the officials” (Act no. 5 of 1878 Article 172(1)), or any other crimes related to these delinquents (crimes abusing or endangering life, health, physical integrity or personal freedom, causing vandalism, arson or flood, damaging railways, ships or telegraph offices or other acts threatening the public), but in the latter case only “if the act is of political nature and the head of the competent prosecutor’s office of Budapest allows the presentation of the case to the people’s tribunal by the head of the people’s prosecutor’s office” (Article 21). Later, other laws allocated other offences to the people’s tribunal, these will be discussed in the appropriate time.

¹² Furthermore, according to the same Article 20, people’s tribunals had jurisdiction over crimes aiming the subversion of destruction of state and social order, punishable even by death in some cases (Act no. 3 of 1921 Article 1-5), military disloyalty also punishable by death (causing disadvantage for the army and advantage for the enemy – Article 58-59 of 1930), rebellion (Act no. 5 of 1878 Article 152-162), incitement against authorities (Act no. 5 of 1878 Article 172(1)) and the adjudication of other crimes committed in this context.

This list was later supplemented by Law no. 47 of 1948 on the jurisdiction provisions on disloyalty regarding military confidentiality, which allocated jurisdiction to the people’s tribunal in cases of military disloyalty, even punishable by death, such as espionage related to military confidentiality (Act no. 3 of 1930 Article 60-64, 66 and 68 and Act no. 18 of 1934 Article 2-4) and all crimes that were committed in relation to these. These rules of jurisdiction are important because in addition to war crimes, people’s tribunals were able to give death sentences in show trials; the most famous of these lawsuits (that was based on the abovementioned provisions of jurisdiction before the Special Council of the People’s Tribunal of Budapest) was the Rajk-trial. [C.f.: Paizs, Gábor: Rajk’s trial. (Rajk-per.) Ötlet, Budapest, 1989.; Soltész, István (ed.): Rajk’s file. (Rajk-dosszié.) Láng Kiadó, Budapest, 1989.] In this case, former foreign and interior minister László Rajk, as well as Tibor Szőnyi and András Szalai were sentenced to death on September 24, 1949 and then executed on October 15.

tribunals, summary courts, court-martials and usury courts constituting of workers' judges also functioned as extraordinary courts.¹³

At the headquarters of each tribunal there was a people's tribunal (sometimes with several councils), which sat in a council of five. In each council, there was ¹⁴one delegate¹⁵ of one of the (five) parties of the Hungarian National Independence Front founded in Szeged, in December 1944;¹⁶ however, in order to ensure professionalism, in addition to them, a professional judge also participated in the procedure as a "chief judge" – but without a right to vote. All members participated with equal right in the judgment, but it consisted of two separate stages: in the first one (by simple majority vote), they made a decision regarding the question of guilt (and the crime itself if the accused was found guilty), in the second one (by simple majority vote as well), they decided on the legal consequences that were to be applied if the accused was found guilty.¹⁷

Interestingly, according to the Decree, the voting was compulsory started by the eldest judge of the people's tribunal and finished by its youngest member. In the case of a death sentence, the Decree allowed for appeal,¹⁸ which was adjudicated by the National Council of People's Tribunal (or one of its judging councils) acting at the current headquarters of the government¹⁹, these councils also constituting of five members delegated by the above parties (basing their judgments rather as laymen, considering political aspects over legal ones). With all these provisions, the new practitioners of power "successfully" ensured that the tribunals judging those accused of war crimes were biased in every aspect and their members could (and did) freely enforce their political prejudices against the accused persons.²⁰

Government Decree no. 1400 of 1945, on the one hand, extended the scope of war crimes to be punishable by death (Article 7), on the other hand, it amended and supplemented the procedural rules that apply for the procedures of people's tribunals. Among substantive laws, it was possible to apply this sanction also in the case of war criminals who did not try to prevent Hungary from falling into war, even though they could have done so, or who

---

¹³ These will be discussed later.

¹⁴The five parties were the following: Social Democratic Party; Independent Smallholders' Party; Civic Democratic Party; National Peasant Party; Hungarian Communist Party. Later, Government Decree no. 1400 of 1945 expands the people's tribunal to six members to grant the National Trade Union Council the right to delegate a member in the councils of the people's tribunal.

¹⁵ These judges – being lay people – were not even bound by the normative and established standards of the legal profession; their judgments can rather be considered as political statements and only to a minor extent as "true" judgments.

¹⁶ Each party could propose five people in each council, of whom the count appointed a regular and an alternate member based on the proposal made by the local national committee. Interestingly, accepting the assignment was mandatory, it could not be refused, but after three months of operation as people's judge, they could resign from their position.

¹⁷ The task of the chief judge in this regard was that he had to formulate an opinion first about the probable crime based on the factual situation established and then (if there is such a crime) about the nature and level of the punishment imposed for the crime determined by the people's judges. The chief judge was entitled to vote in one case: if for some reason there were no three unanimous opinions (votes), the chief judge could join the unanimous opinion of any of the two judges. Finally, the chief judge also had the role of guarding legality; because if they considered that the people's tribunal delivered an unlawful judgment and there was no possibility for an appeal (thus it did not apply to cases of death penalty), then they could turn to the NOT (National Council of People's Tribunal) for remedy.

¹⁸ According to Government Decree no. 81 of 1945, making an appeal was possible only in the case of certain sentences; thus, in addition the imposition of death penalty, against sentences of complete confiscation of property, loss of employment, imprisonment of at least three years or a fine of more than 20,000 Hungarian pengős.

¹⁹ Until April 1945, Debrecen filled in this status, followed by Budapest.

²⁰ This, of course, does not mean that the sentences would not have been substantiated in many of the cases; there were, however, a number of cases that were conceptual (as well).

contributed to the adoption of a decision that led to expansion of war in Hungary;²¹ the “simple” war criminals could have already been punished by death if they publicly instigated others for war, if they assisted soldiers in violent acts, if, although not as leaders, they took part in the Arrow Cross movement or engaged in war propaganda.²² With this, Government Decree no. 1400 of 1945 extended the possibility of death penalty to all war crimes, which was regulated only by Government Decree 81 of 1945. (Other legislation did not make provisions regarding war crimes).²³

Among procedural rules, the most important amendment to the Decree of April 27 was that it narrowed the possibility for appeal by depriving this right from all those who were condemned as main culprits by the people’s tribunal for any crime defined in Article 11 of Government Decree no. 81 of 1945 (namely, any penalty, including death penalty). If the sentence was death,²⁴ then the people’s tribunal (if the convict or the defense counsel filed a petition for mercy)²⁵ would have to express their position on whether the sentenced person was worthy of mercy.

If they considered that the person deserved mercy, they would present the case files and the proposal for mercy to the High National Council as temporary collective head of state body (after it stopped operating, to the President of the Republic),²⁶ which made a decision

---

²¹ According to this, the following persons were punishable by death as well: “who facilitated the escalation of the war of 1939 to Hungary or the involvement to a greater extent of Hungary in the war by their activity or behavior in a leading position... and did not strive to prevent it, although they had an opportunity to do so due to their position at a public office or their roles as political, economic or public figures” (Government Decree no. 81 of 1945 Article 11(1)(2)) and “who, as a member of the parliament or a public servant in a leading position, was the initiator or participated in, although they could foresee the consequences, making a decision that forced the Hungarian people into the World War in 1939” (Government Decree no. 81 of 1945 Article 11(2)). Furthermore, Government Decree no. 1400 of 1945 Article 6 introduced a new, 6th point in the enumeration of Government Decree no. 81 of 1945 Article 11; according to this new regulation, in addition to the above, apart from a committing war crime, a person could be sanctioned by death if they, “in a printed form (in any multiplied document), in a speech recited in front of a gathering or through radio, engaged in permanent and continuous activities in order to make the country join the war and continue the war with a greater involvement, by influencing significantly public opinion and by pointing the country in the wrong direction.”

²² According to Government Decree no. 1400 of 1945, a “simple” war criminal could be subjected to capital punishment if the person “incited the continuation of the war to a greater extent in a printed form (in any multiplied document), in a speech recited in front of a gathering or through radio”, “helped a certain military unit in committing violent acts against a person or property”, “by their non-leading conduct, helped the Arrow Cross movement in gaining or keeping power, or, after obtaining such power, voluntarily assumed an important position within the Arrow Cross public administration or national defense” and “performed significant intellectual work in the service of war publicity” (Government Decree no. 81 of 1945 Article 13(1), (2), (3) and (6)). In addition, Government Decree no. 1400 of 1945 Article 8(2) introduced, as point 7, a new factual situation in Government Decree 81 of 1945 Article 13; according to which, the person “who engages or engaged in, as well as, promotes or promoted activities that are capable of complicating or breaking the peace of collaboration of the people after war, inducing international disputes” is considered war criminal (and as such is punishable by death).

²³ For the practical activity of people’s criminal court, see. e.g. Papp, Attila: Once upon a time, there was a people’s criminal court... (Volt egyszer egy népbíróság...) Nagykanizsa, 2017; Kahler, Frigyes: *Justizmord* in Hungary 1945-1989. (Joghalál Magyarországon 1945-1989). Zrínyi Könyvkiadó, Budapest, 1993; Zinner, Tibor: Political trials in the 20th century. (XX. századi politikai perek.) Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999.

²⁴ According to Article 2 of the Decree, death penalty could be imposed, “if death penalty was the only punishment consistent with the gravity of the crime and the subjective culpability of the defendant”. Of course, this provision did not restrict the people’s tribunals in any way in imposing this sanction, as this “rubber regulation” could include any conduct considered punishable by the Decree.

²⁵ The petition for mercy could be presented exclusively by the convict or the defense counsel (the people’s prosecutor or any other person were not entitled to present it, including even the people’s tribunal as an ex officio intervention) and filing it was only possible in the case of death penalty.

²⁶ The High National Council as a temporary head of state body of three members was established on January 26, 1945 by the Provisional National Government. Initially, the members of the body were the Prime Minister, the President of the Provisional National Assembly and an elected (communist) representative of the Provisional

without justifying it;²⁷ but if the people's tribunal did not find the defendant worthy of mercy, the death sentence had to be executed immediately (possibly within two hours) after imposing it.²⁸ Finally, the Decree also made provisions regarding the method of the execution: death sentence had to be executed "by bullet or rope in a closed space, but without the absence of the public"^{29, 30}

The authorization given to the government by the Provisional National Assembly on December 22, 1944, did not, of course, include only formulating of the rules necessary for the prosecution of war criminals and those who had committed crimes against the people, but also taking other extraordinary measures, such as new penalty provisions or defining the punishment for certain offences (strengthening them as well). The first such legislation of criminal law imposing death penalty was Government Decree no. 6730 of 1945 published and enforced on August 18, 1945, on strengthening the punishment for price gouging abuse, that set out death penalty as an absolute sanction against the perpetrator of price gouging abuse (Act no. 15 of 1920 Article 1)³¹, provided that the crime was committed as a recidivist,³² involving a significant value (based on the original provision, more than twenty thousands of Hungarian pengős, which in this case was much higher due to inflation)³³ or commercially, if by doing so, the offender jeopardized public supplies.³⁴

On October 19, as a second legal norm of this type, Government Decree no. 9480 of 1945 of the Provisional National Government on the punishment of export without authorization of items of public need, was published and entered into force.³⁵ Although this

---

National Assembly's Political Committee and from December 1945, its members were the President of the Provisional National Assembly and two elected representatives. The operation of the body stopped with the election of the President of the Republic, on February 1, 1946.

²⁷ If the High National Council (or later the President of the Republic) pardoned the convict, the Decree modified death penalty to forced labor for life and in case of physical unfitness, to life imprisonment.

²⁸ This was the case as when the High National Council rejected the petition for mercy; but here, of course, the two-hour deadline did not refer to the period after imposing the sentence, but the period after publishing the decision rejecting the petition for mercy (announcement of the decision).

²⁹ Government Decree no. 1400 of 1945 Article 1(3)

³⁰ Law no. 34 of 1947 on certain provisions related to People's Jurisdiction, made some minor changes to those described above. On the one hand, for example, it set regarding execution that death penalty should be primarily executed by rope, or "if the execution by rope met obstacles, by bullet" (Article 1(1)), thus, it limited the prosecutor (people's prosecutor) in choosing between the two permissible ways of execution and it set out the primacy of the method of hanging; on the other hand, it excluded the public from the execution (although it allowed people's prosecution to authorize any adult person /with a specified and justified reason/ to be present at the execution. Although the law still did not allow the appeal, it provided an opportunity for the accused to submit a complaint of nullity as a remedy in the event of an infringement, which was judged by NOT (National Council of People's Tribunal) (Article 19). Finally, Article 30(1) set out that the President of the Republic is entitled to judge petitions for mercy and to grant individual (procedural and executive) mercy based on the proposal of the Minister of Justice (but without such a proposal).

³¹ Based on Act no. 15 of 1920, the types of price gouging abuse are the following: sale at a price higher than the official (limited) price (price exceeding); setting a price of unjust profit (usury of goods); setting an unjust wage by taking advantage of the oppressed position of the other party (either the employee or the employer) (usury of wage); setting a disproportionate remuneration for mediation related to the marketing of an item of public need (price gouging profiteering); the unauthorized withdrawal from public supplies of a stock of items of public need ordered for marketing with price gouging methods for profit purposes (withdrawal of goods); the unauthorized foreign trade of items of public need with restricted distribution (smuggling of goods); refusal of the sale of items of public need ordered for marketing for the reason that the buyer reported the seller to the authorities for any of the above acts (Article 1(1)(1)-(7)).

³² Based on the application of this provision, a recidivist is someone, who, for a similar crime, "has already been punished, and the period between that punishment and committing the newest act was shorter than five years" (Act no. 6 of 1944 Article 3(1)).

³³ Act no. 6 of 1944 Article 3(2)

³⁴ Government Decree no. 6730 of 1945 Article 1

³⁵ Article 3 of the Decree assigned the proceeding to the competence of usury courts (see later).

act was punishable with death based on Government Decree no. 6730 of 1945 as well – as we have seen, however, through several –, due to the exigent shortage of items of public need and the relative gravity of the act resulting from this, the legislator considered that there was a need for a special regulation that states *expressis verbis* that these acts were sanctioned by death penalty. According to the Decree, a capital sanction was imposed for the export of items of public need without a ministerial authorization (in quantities exceeding the personal needs during travel),³⁶ “if the act seriously violated or endangered the interest of public supplies, and in the case of commercializing” (Article 1(2)).

Also on the basis of the authorization from December 22, 1944, Government Decree no. 60 of 1946 of the Government ordered death penalty for the cases of trafficking stolen property that were committed in relation to goods acquired from the property or detaining of a public transport company, or from robbery.³⁷ Finally, Government Decree no. 1750 of 1946, in relation to non-military crimes set out that “if the execution of death penalty by rope met obstacles, it should be executed by bullet” (Article 1), and for this, in the first place, the guarding personnel of the local arresting institute, in the second place, the local guarding personnel of the state police and as a last resort, the local corps of the military should be mobilized (who are, of course, obliged to comply with this request made by the public prosecutor or the people’s prosecutor).

The National Assembly formed as a result of the National Assembly elections held on November 4, 1945, now granted new statutory authorizations to the government for issuing various regulations, in the area of criminal law as well. The first authorization of this type was included in Law no. 6 of 1946, which set out that “the Ministry may, in order to ensure the economic, financial and administrative order of the state, by Decree, make any other provision of private, criminal, administrative law and others under legislative competence, and thus it may, with the exception of the laws of the National Assembly, set out provisions different from the existing laws. The mandate was valid with effect until July 31, 1946³⁸, but it was first extended by Law no. 16 of 1946 until October 31, 1946, and then by Law no. 28 of 1946 until February 28, 1947.³⁹

Based on these authorizations, the government also published Government Decree no. 8800 of 1946 regarding the protection of economic order by criminal law. This Government Decree, on the one hand, re-regulated the different types of price gouging abuse set out in

---

³⁶ In addition, in accordance with the last sentence of Article 2(2), as in the case of many similar legislations of the following years, full confiscation should also be set out. (In the following, we will not mention, in the case of certain legal provisions, the compulsory nature of neither full confiscation, nor the deprivation /suspension/ of political rights in addition to death penalty, but instead we will refer generally to the not exclusionary, but systematic features of criminal law provisions of the period after 1945.)

³⁷“... the crime of trafficking stolen property is punishable by death, if the person 1. acquires or hides such a stolen thing or assists in selling such a stolen thing about which he/she knows that the thief stole it from the property or detaining, transport equipment, railway station, premise of area belonging to a public transport company, ordered for railway tracks and public transport; 2. acquires, hides or assists in selling a thing about which he/she knows that its owner or detainer obtained by committing robbery.” (Article 1)

³⁸ If a general change of government had taken place prior to that date, the validity of the mandate would have ended. (The same will be true for the following two similar laws.)

³⁹ Based on the authorization of these two latter laws, “the Ministry may, in order to ensure the order of economic life, the balance of the national budget and the undisturbed operation of public administration, by Decree make any other provision under legislative competence and thus it may set out provisions different from the existing laws” (Act no. 16 of 1946 Article 1(1)). However, “provisions different from the laws of the National Assembly and of public law could not be set out, the organization of public administration could not be modified, new crimes could not be defined and a more severe punishment for a crime than the one set out by law could not be ordered, except for those aiming to restore the balance of the national budget and to ensure public supplies” (Act no. 16 of 1946 Article 1(2)), however, these (restoring the balance of the national budget and ensuring public supplies) still provided a great opportunity for action for the government to regulate criminal law, while the government did take advantage of it.

Government Decree no. 6730 of 1945, on the other hand, it listed and defined the crimes endangering the interest of public supplying. The Decree imposed death sentence for five types of price gouging abuse⁴⁰ (price exceeding, usury of goods, price gouging profiteering, withdrawal of goods, deceit of price gouging)⁴¹ if one of these acts was committed by a person with criminal record, commercially or for a significant value⁴² and the offender caused a serious violation to the economic order.⁴³

Under the same conditions (on the one hand, the criminal record, the commercializing nature or the significant value of the act, on the other hand, the serious violation of economic order), a person was punishable by death⁴⁴ if he/she committed an “act endangering the interest of public supplying.”⁴⁵

These included the breach of statutory production obligation (if a person did not produce the crop and product specified in the legislation, or if they did not take into account the prescribed quantity and procedure); the withdrawal of the stock of products or crops;⁴⁶ the failure to notify the authorities regarding them, or making a false or incomplete statement about them; the withdrawal of the stock of products or crops sequestered for public supplies or material management;⁴⁷ withholding such stock against a legislation setting out its marketing, as well as its marketing in an inappropriate manner, quantity or for inadequate purposes; the failure to comply with the statutory obligation to deliver the product or crop; the purchase of a product or crop by exceeding the maximum price set out by the authority (even without the intention of resale); the false notification regarding the right to purchase, deliver or use a product or crop by the non-disclosure of the truth or by any other fraud, as well as any illicit profiteering with this right.

Finally, Article 20(2) of the Decree also imposed the most severe sanction for usury courts⁴⁸ assigned to proceed in such cases, against the offenders, who, with different financial offences⁴⁹, seriously violated the interest related to the stability of value of the new legal

---

⁴⁰ Government Decree 8800 of 1946 Article 1(1)-(5)

⁴¹ As it can be seen, the crimes listed in Act no. 15 of 1920 Article 1(1) and punishable by death penalty according to Government Decree no. 6730 of 1945 did not include usury of wage (point 3), smuggling of goods (point 6) and the refusal of the sale of items of public need (point 7), however, a new factual situation was added, the deceit of price gouging. According to Article 1(5), this is committed by someone, who, “in order to mislead or deceive the authorities regarding a significant condition in determining the price, consciously provides false information to the authorities”.

⁴² These qualifying conditions were basically the same as the previous regulations, namely, the provision set out in Act no. 6 of 1944 Article 3(1)-(3).

⁴³ Government Decree no. 8800 of 1946 Article 9(4)

⁴⁴ See the previous footnote.

⁴⁵ Government Decree 8800 of 1946 Article 7(1)-(6) and Article 8(1)-(2)

⁴⁶ This included their use, consumption, destruction and rendering them unusable.

⁴⁷ Such a “withdrawal” was the concealment, hiding, disposal of this stock, or the failure to perform the obligation of transferring or transporting them.

⁴⁸ For the statutory provisions and the judicial practice of usury adjudication in Hungary, see: Major, László: The usury courts’ procedure. (Az uzsorabírószági eljárás.) Grill, Budapest, 1947.

⁴⁹ The issuing by the public official of a mandatory payment order including impermissible loan transfers violating legal provisions relating to state accounting, that of additional expenses and payment without appropriation pursuant to the budget credit or the total amount of credit provided by the Ministry of Finance as well as the intentional breach of other obligations of public officials under the legal provisions relating to state accounting during the issuing of such mandatory payment orders (Government Decree no. 8800 of 1946 Article 19); tax fraud; excise violation; profiteering with international and domestic payment instruments (Act no. 36 of 1922 Article 1(1)); non-declaration or the deliberate declaration of false information regarding international payment instruments and accounts receivable (Act no. 32 of 1931 Article 1(1) and Article 2(1)); exceeding salaries or other allowances set out in a collective agreement (Government Decree no. 490 of 1956 Article 13); misuse of loans or advances granted for the purpose of primary production, industry, commerce or transportation (Government Decree no. 8990 of 1945 Article 3).

tender, the Hungarian forint introduced simultaneously with the entry into force of the Decree.⁵⁰

The mandate of this later provision, based on Article 20, was effective until December 31, 1946, but this deadline was first extended by Government Decree no. 24650 of 1946 until June 30, 1947 and then by Government Decree no. 8000 of 1947⁵¹ for the period after July 1, 1947 (according to the latter created Government Decree no. 15340 of 1947⁵² until July 31, 1948). Government Decree no. 5450 of 1948 extended the possibility of death penalty, in addition to the crimes enlisted in Government Decree no. 8800 of 1946 Article 20 (under the conditions mentioned therein), to the “crime and the offense of counterfeiting committed in relation to banknotes and coins denominating values of forint”⁵³ as well, and assigned the jurisdiction of procedures of such offences to the usury court.

Finally, the mandates of both Government Decree no. 8800 of 1946 Article 20 and the newly created⁵⁴ Government Decree no. 5450 of 1948 were extended by Government Decree no. 7920 of 1948⁵⁵ for the period after August 1, 1948 (according to Government Decree no. 12590 of 1948⁵⁶ until December 31, 1949).

Regarding the usury courts mentioned in the previous paragraphs, they were not the invention of the republican legislation, as they were created at the beginning of the Horthy-era, by Government Decree no. 5950 of 1920 published for the implementation of Act no. 15 of 1920 on price gouging abuses. These special courts, initially, did not (and based on the provisions of Act no. 15 of 1920, they could not) have the right to impose death sentences, only the legislations after World War II allowed them to do so. In the Horthy-era, they operated within the royal court or bigger district courts, in separate councils of three, the president and one member being professional judges, while the other member, as lay magistrate, was the representative (“professional man”) of primary production, industry or commerce.

This organization remained active for a while after 1945 and the criminal proceedings assigned to the jurisdiction of the usury court were judged by councils of similar composition (most of them being professional judges), however, in 1947, the National Assembly adopted Law no. 23 of 1947 on the panels of usury courts, which ordered the establishment of one (or more) “panel of usury court” at the usury courts operating at the seats of Regional Courts of Appeal, which had a function distinct from the tasks of usury courts (moreover, its composition significantly differed from its “mother organization”).⁵⁷ Thus, according to the law, the jurisdiction of the panels included the judgment of the price gouging abuses set out in Government Decree no. 8800 of 1946 and the “acts endangering the interest of public supplying”⁵⁸ (even if, based on qualifying circumstances, the imposed sanction for the offence

---

⁵⁰ August 1, 1946.

⁵¹ The publication and entry into force of this Decree took place shortly before the end of the mandate, on July 28, 1947.

⁵² Published on: December 23, 1947.

⁵³ Government Decree no. 5450 of 1948 Article 1(1).

⁵⁴ Government Decree no. 5450 of 1948 was published and entered into force on May 12, 1948.

⁵⁵ Date of publication and entry into force: July 27, 1948.

⁵⁶ Published on: December 15, 1948.

⁵⁷ The panels of usury courts were bodies of five members and only their president was a professional judge (appointed by the Minister of Justice), the members (and the two alternate members) were non-professional “workers’ judges”. The latter were admitted to their offices after a two-round process: in the first one, the bigger industrial and mining plants (of at least two thousand people in Budapest and five hundred people in other areas) nominated one worker doing physical labor after every one hundred workers to the nomenclature of the Trade Union Council, from which they chose by lot the workers’ judges for the panels of usury courts. (For the detailed regulation of this, see Decree no. 70000 of 1947 of the Ministry of Justice regarding the implementation of Act no. 23 of 1947, basically, on election procedure of workers’ judges).

⁵⁸ This also meant that financial crimes regulated (and in some cases, punishable by death) by Government

is death penalty and the crime of exporting items of public need without a ministerial authorization (Government Decree no. 948 of 1945), if the act was committed commercially; but other, subsequent legislations disposed of the assignment of criminal proceeding regarding certain offences to the panels of usury courts.⁵⁹

Usury courts, panels of usury courts and summary courts as a form of special court along people's tribunals, continued to exist. The procedural rules of summary jurisdiction did not change compared to the Horthy-era (i.e. the regulation from 1912); although, Government Decree no. 11800 of 1945 adopted on December 5, 1945, published and entered into force on December 13, modified the procedural regulations of martial law, it did not make many substantive changes.⁶⁰ With regard to substantive norms, there are not many changes in their nature as compared to the regulation from a few years earlier (except for the fact that the provisions connected to the war /for instance, crimes committed during or in relation to air raid alerts, blackouts, air strikes, etc., crimes related to postal packets sent to operational areas, etc./ were implicitly missing in this era from the offences that could be subjected to martial law).

The re-introduction of summary jurisdiction after the war was made by the Provisional National Government on October 18, 1945.⁶¹ This was when Government Decree no. 9600 of 1945 was published, which ordered the martial law for the entire territory of the country both for civil and military jurisdiction for the specific cases of murder, intentional killing, robbery and burglary,⁶² as well as for any crime committed by fabricating, purchasing, possessing and using explosives and explosive substances (Act no. 15 of 1924 Article 1), for the attempts in this regard and for alliances made for committing murder.

The subsequent Government Decrees had gradually expanded this circle to more and more offences, both in civil and military criminal justice and not just to the crime itself, but to attempts at them, and not only to offenders, but to partners as well. This included Government Decree no. 50 of 1946⁶³ published and entered into force on January 2, 1946, Government Decree no. 1830 of 1946 of February 22, 1946⁶⁴, Government Decree no. 6330 of 1946 of

---

Decree no. 8800 of 1946 Article 20, did not belong to the jurisdiction of the panels of usury courts; in that regard, the procedure (according to Article 22 of the above Decree) continued to be carried out by the "ordinary" usury courts.

⁵⁹ Thus, Government Decree no. 680 of 1948, no. 3350 of 1948 and no. 4940 of 1948 imposed this, but the most important of these other legislations was Government Decree no. 2140 of 1948, which assigned certain crimes endangering the implementation of the economic plan (regulated by Government Decree no. 14200 of 1947) to the jurisdiction of the panels of usury courts.

⁶⁰ The most important substantive change was the one that set out that, although sentencing to death would require in continue the unanimous vote of the members of the court, but "regarding the issue of qualification and punishment, it is sufficient if the decision is reached by majority vote" (Article 2(2)).

⁶¹ Summary jurisdiction disappeared only in 1953, to be re-introduced in 1956.

⁶² According to the Decree, the procedure of the summary court was ordered when the theft committed in a building, fenced area or ship, by breaking in, climbing in or breaking the lock or other device serving for protection, was carried out during the night, being armed or collectively (by several people together).

⁶³ Government Decree no. 50 of 1956 extended summary jurisdiction to stealing assets related in any way to public transport companies.

⁶⁴ According to the Decree, the following are subjects to summary procedures: crime of causing flooding (Act no. 5 of 1878 Article 429-431); crime of public endangerment carried out by vandalizing any artwork, installation, material, equipment, etc. used for flood protection and the protection of inland waters (Government Decree no. 1820 of 1946 Article 1, Act no. 2 of 1939 Article 208), as well as thefts in this regard (Government Decree no. 1820 of 1946 Article 2); crime of public endangerment carried out by vandalizing or stealing object, installations, etc. used for rail transport and road traffic (Government Decree no. 3780 of 1945 Article 1(1), Act no. 5 of 1878 Article 434); offenses of public endangerment carried out by vandalizing or stealing objects, etc. used for postal, telephonic or telegraphic installations (Government Decree no. 3780 of 1945 Article 1(2)); crimes of public endangerment carried out by vandalizing vessels, aircraft and objects connected to them (Act no. 5 of 1878 Article 434 and 444, Act no. 2 of 1939 Article 209); the crime of public endangerment carried out by vandalizing the installations and accessories of generating, conducting and distributing electricity, by

June 4, 1946⁶⁵, Government Decree no. 7200 of 1946 of June 22, 1946⁶⁶ and Government Decree no. 23700 of 1946 of November 30, 1946⁶⁷ (however, Government Decree no. 9700 of 1948 published and entered into force on September 29, 1948, limited procedures of martial law compared to the previous ones).⁶⁸

The fourth type of special court entitled to impose death penalty (in addition to people's tribunal, usury court and summary court) was the court-martial. Government Decree no. 7290 of 1945, published and entered into force on September 6, 1945, provided the establishment of court-martials. This set out that regarding military criminal jurisdiction, namely the judgement of military crimes and non-military offences committed by soldiers, court-martials of three members⁶⁹ should be established, which have the jurisdiction to carry out both ordinary and summary procedure.

The procedure was carried out in accordance with the rules set out in Act no. 33 of 1912 (Military Criminal Procedure Code), although, Government Decree no. 1740 of 1946 made some small changes in this regard.⁷⁰ One of these provisions set out that if the sentence of death penalty could not be executed with rope, the convict should be shot (Article 16(4); the other supplemented the Military Criminal Procedure Code in relation to summary jurisdiction⁷¹ with the same detail that was set out in Government Decree no. 11800 of 1945 in relation to summary jurisdiction, namely that a person can be declared guilty and thus sentenced to death only unanimously, but "on the issue of qualification and punishment it was sufficient to reach a decision by majority vote" (Article 19).

The recast of the substantive part of military criminal law was set out within a short time: the National Assembly carried it out by Law no. 62 of 1948 on the Military Criminal Code,⁷² which imposed death penalty as the sanction of fourteen different crimes.⁷³ Thus, the

---

interrupting or impeding their usability (Act no. 16 of 1931 Article 61, Act no. 2 of 1939, Article 208); crime of theft on or near the scene of a flooding.

⁶⁵ It ordered martial law for the crimes of arson and alliances for committing arson.

⁶⁶ The Government Decree imposed summary procedure for those who, by the violation or circumvention of legislative regulations, acquired, held, delivered or circulated firearms or ammunition and who did not comply with their obligations to report or to surrender (Government Decree no. 7140 of 1946 Article 2(1)).

⁶⁷ Government Decree no. 23700 of 1946 imposed summary jurisdiction for all cases of price gouging abuses and acts endangering the interest of public supplying, which were punishable by death based on Government Decree no. 8800 of 1946 Article 9(4), as well as the crime of exporting items of public need without authorization (Government Decree no. 9480 of 1945). (See the detailed regulations of these previously.)

⁶⁸ On the one hand, it abrogated Government Decree no. 23700 of 1946, thus, the summary jurisdiction ordered therein could not be applied anymore, on the other hand, it terminated martial law in all cases of burglary, previously falling under this procedure (as set out in Government Decree no. 9600 of 1945).

⁶⁹ The president of the court-martial was a military judge and the two assessors were two individuals of the military personnel. One of the latter was always an officer, while the other one, depending on the military rank of the defendant, was either an officer (if the defendant was an officer), or a warrant officer (if the accused was one as well), or a member of the enlisted personnel (if the person under investigation was an enlisted man or a civilian). It is important that a person with a lower military rank than the one of the defendant cannot be involved in the court-martial (for example, in the case of a major, a captain should not assist).

⁷⁰ The Decree was published on February 27, 1946 and it entered into force on July 15, 1946 (in accordance with Government Decree no 17494/1946 published based on the authorization granted to the Minister of Defense, set out in Article 21(1) of the current Decree).

⁷¹ The Government later (June 8, 1946) published and entered into force a new regulation (Government Decree no. 6340 of 1946) that furtherly modified certain rules regarding a few points in military criminal justice; however, as those did not include substantive provisions related to death penalty, we do not discuss them.

⁷² This, of course, implied the abolishment of Act no. 2 of 1930 (Military Criminal Code). Law no. 62 of 1948 was the last separate military criminal code, because the further resolution of military offences was not set out in an independent legislation, but in a chapter of the Criminal Code. (This method was also applied by Law no. 5 of 1961 and Law no. 4 of 1978)

⁷³ According to Article 7 of the military Criminal Code based on the main principle, death penalty should be executed by a firing squad; execution by rope was only allowed, if Act no. 62 of 1948 made provisions in this regard (it did so only in the case of absconding to the enemy), but even then, the execution was to be carried out

instigators and leaders of mutiny were sentenced to death (Article 30(2), as well as those who called for mutiny, if, as a result, the mutiny did take place (Article 33).⁷⁴

The offender of “cowardly conduct” was also punishable by death⁷⁵, if he, as a commander, allowed his unit to be captured or abandoned them, or if he (having any rank) demonstrated a cowardly conduct in battle and this implied the cowardly conduct of others as well (Article 38(2)). The offence of “absconding”⁷⁶ was punishable by capital sanction in one case: if the soldier deserted or attempted to desert to the enemy; in this case (as the only crime in the Military Criminal Code), the execution was to be carried out by hanging representing a shameful and humiliating method for soldiers (Article 41(2)). The crime of evading to perform military service was also punishable by death (by bullet) if “the act was carried out by a commander during the war and, as a result foreseeable by the offender, one or more people lost their lives, or a big amount of war material was destroyed, or if the act imposed a great disadvantage to military operations” (Article 47(2)).

The same sanction was imposed for the abuse or other form of violence against chiefs or superiors if those were committed while the person was serving in a time of war; for “the intentional murder of a chief or superior” (Article 58) (in all cases without exception); for insubordination to a service command “if the explicit denial of the order during the war was related to the abuse of the superior, or to other violent or dangerous threat, or if the soldier committed the act during the war and, as a result foreseeable by the offender, one or more people lost their lives, or a large amount of war material was destroyed, the act being a disadvantage for military operations” (Article 59(3)); and for “the violation of a general order”⁷⁷ if the act was deliberately committed during the war by the commander “and, as a result foreseeable by the offender, one or more people lost their lives, or a large amount of war material was destroyed, the act being a big disadvantage for military operations” (Article 62 (2)).

Death penalty was imposed on the offenders of the crimes committed against the military guard⁷⁸ (Chapter 6) if the soldier intentionally killed the guard (Article 67) and in some cases⁷⁹ if the soldier did not obey the instructions of the guard on service;⁸⁰ on those carrying out crimes related to service (Chapter 10) if the military guard, who violated the general or special instruction of the guard,⁸¹ “committed this act during the war and it resulted in a big disadvantage, in case the offender could foresee it” (Article 88(4)); on those who committed crimes against the population of the occupied territory (Chapter 17) if the offenders carried out serious “crimes of sexual assault”⁸² and intentional killing⁸³.

---

by bullet, if the execution of hanging was not possible (for example, in the absence of a professional hangman).

⁷⁴ “The soldier who calls for committing mutiny or mediates such a call, ... if... as a result of the call, mutiny takes place, the inciter should be punished in accordance with Article 30(2).”

⁷⁵ “Cowardly conduct is demonstrated by the soldier who, fearing his own safety, does not fulfill or fulfills improperly his duties.” (Article 37)

⁷⁶ “The soldier who, in order to avoid service obligations of any kind, arbitrarily leaves his position and place of destination and remains absent, commits absconding.” (Article 40)

⁷⁷ This crime is committed by a soldier ““who, either intentionally or out of negligence, violates a general order or prohibition serving to maintain discipline and order” (Article 62(1)).

⁷⁸ Based on the provision of Article 63, “the soldier who, in accordance with instructions of military service, carries out an activity of military guard”.

⁷⁹ If “the act was carried out during the war and, as a result foreseeable by the offender, one or more people lost their lives, or a big amount of war material was destructed, or if the act imposed a great disadvantage to military operations” (Article 70(4)).

⁸⁰ “Insubordination with guard” (Article 70).

⁸¹ “Violation of the instruction of the guard” (Article 88).

⁸² “The soldier, who committed statutory rape (Article 232 of the Criminal Code) or sexual abuse (Article 233 of the Criminal Code) against a person who belongs to the population of the territory occupied by the army, ... in a serious case, is punishable by death.” (Article 117)

⁸³ “The soldier, who committed the crime of intentional killing defined in Article 279 and 280 of the Criminal

---

Code against a person who belongs to the population of the territory occupied by the army, is punishable by death.” (Article 119)

A szuverenitás hagyományos koncepcióját érő egyes 21. századi kihívásokról

I. Problémafelvetés

Az állam, és általánosabban a közhatalom évezredekken keresztül lényegét tekintve nem volt más, mint a társadalmi elit érdekeinek jellegében sokszor vallási, tartalmában azonban közjogi, közjogias kifejeződése. Ezt a berendezkedést törte meg a polgári forradalmak eredményeképpen kialakult társadalmi rend, s innenől kezdve a polgárság és a központi hatalom két, politikailag egymástól elkülönült szférában létezett tovább.

Az ennek folyományaként létrejött állami berendezkedés természetesen nem mentesítette teljesen az állami politikát a privátszféra befolyásától, ám utat nyitott a felé, hogy az állami hatalom szuverénként képviselhesse a társadalmat a nemzetközi szintéren, miközben az állam a belső viszonyok vonatkozásában is primátusra tartott igényt. Ennek a hatalmi berendezkedésnek az alapja lényegében a társadalmi szerződés eszméje. Ennek megfelelően a szuverenitás ezen két aspektusa jelenti a magának a szuverenitásnak a „külső” és „belső” oldalát.²

Az elmúlt évszázadok alatt Európa államai sikeresen recipiálták a polgári forradalmak közjogi eredményeit. Ettől fogva a felvilágosodás gondolatai erős gyökeret vetettek az államelmélet területén, és ezek a gondolatok – elsősorban a nyugati demokráciában – napjainkban is visszaköszönnek a hatályos jogi szabályozásban.

Mindehhez képest a szuverenitás eszméjének kialakulása olyan folyamat, amelynek vizsgálata során nehéz mérföldköveket megjelölni, annál is inkább, mert azokat a jellegzetességeket, amelyek a szuverenitás későbbi lényegét adják, már a középkor évszázadaiban is felismerték: egyes értelmezések szerint Dante De Monarchia című műve sok tekintetben egyfajta megelőlegezése lehetett azoknak a komplex, a szuverenitással kapcsolatos kijelentéseknek, amelyeket évszázadokkal később Jean Bodin Az államról³ című művében papírra vetett. Úgyszintén példaként szolgálhat Machiavelli munkássága,⁴ aki az államokat, mint független közjogi rendszereket is vizsgálta, azzal, hogy e kialakult rendszereket még akkor is tiszteletben kell tartani, ha a leigázott területen már megszűnt a tényleges hatalomgyakorlás. A „nemzetállamok koraként” is emlegetett 19. század csak egy állomás az államiség történetében. A 20. századi fegyveres konfliktusok, gazdasági kihívások, természeti katasztrófák arra ösztönzik – sőt, ha úgy tetszik, kényszerítik – napjainkban is az államokat, hogy a kollektív biztonság jegyében, szuverenitásukat szűkítve, mintegy közös védőernyő alá vonulva prosperáljanak.

A 20. század történéseit áttekintve fogalmazta meg Francis Fukuyama történész azon híres állítását, miszerint „a történelem véget ért”.⁵ Ekkor minden jel arra utalt ugyanis, hogy a

¹ PhD-hallgató NKE ÁNTK

² Összegzően megfogalmazta Szilágyi Péter: *Jogi Alaptan*. ELTE Eötvös Kiadó. 2014.

³ Jean Bodin: *Az Államról*. Gondolat. 1987.

⁴ *Machiavelli öröksége* – Szerkesztette: Madarász Imre. Hungarovox. 2000. „Három módja van azon birodalmak megtartásának, amelyek, mint mondtuk, maguk szerezték törvények alatt, szabadságban élnek, amikor meghódítják őket. Elsőben is, elpusztítani, másodsorban közöttük lakni, harmadsorban saját törvényeikkel élni hagyni és adófizetésre kötelezni őket; ugyanott kevesek uralmát létrehozni, és jóindulatukat általuk biztosítani.” A fentiekből levonható az a következtetés, miszerint Machiavelli szükségesnek tartotta a leigázott állam jogrendszerét tiszteletben tartani. Mindez implikálja az szuverenitás egyik legfőbb ismertetőjegyét, vagyis azt, hogy valamely állam jogrendszerének határa és az államhatár egybe esik.

⁵ Francis Fukuyama: *A történelem vége és az utolsó ember*. Európa Könyvkiadó. 2014.

Nyugat civilizációs anomáliái pusztán bürokratikus eszközökkel orvosolhatók, s a liberális demokráciák rendezőelvei szerint működő nemzetközi közösség méltó őre lehet azoknak az értékeknek, amelyek a világrend jövőjét meghatározzák majd. Ahogy azonban arra Daniel Steinmetz-Jenkins, a Dartmouth College történésze is utal,⁶ az elmúlt szűk évtized történései – például a Brexit, vagy a Trump-jelenség, de ide sorolható az Európai Unió államiságának jövője körüli diskurzus is – arra engednek következtetni, hogy a történelem korántsem „ért véget”, ennek megfelelően pedig az államtudomány is jelentős kihívások előtt áll. Jelen esszében a szuverenitás külső és belső oldalát érintő egyes kihívások kerülnek bemutatásra, a teljesség igénye nélkül.

II. Az Európai Unió, mint a klasszikus értelemben vett állami szuverenitás elsődleges kihívója

A szuverenitás külső oldalát érintő kihívások közé sorolható az Európai Unió, mint a nemzetközi jogrendszer „sui generis” konglomerátuma, s az intézményrendszer jövőjét érintő, erősen átpolitizált politikai diskurzus kimenetele. Az Európai Unió államiságának kilátásaival két dimenzióban érdemes foglalkozni (államelméleti szempontból pedig tulajdonképpen csak az egyik bír relevanciával).

II.1. A pozitív jog dimenziója

Az egyik dimenzió értelemszerűen a pozitív jog dimenziója,⁷ ezen belül is az eltérő jogrendszerek érvényesülési lehetőségei egy mesterséges unión belül. Az Európai Unió jogharmonizációs eredményei egyedülállóak az egész világon. A közösség célja, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés preambuluma szellemiségében egy olyan gazdasági-politikai együttműködést hozzon létre, amely a nemzeti jogok alapvonalainak tiszteletben tartása mellett „közelítse” a jogrendszereket egymáshoz. A jogrendszerek szinkronizálásával az úgy nevezett „konvergencia-elmélet”⁸ foglalkozik. Az elmélet körüli vita magvát a kontinentális jogrendszerek és a common law alapvető különbségeiből adódó súrlódások jelentik.

Egyesek⁹ szerint a két jogrendszer gyakorlati különbözősége jogtechnikai megoldásokkal áthidalható, mivel mind a common law, mind a kontinentális jog közös gyökerekkel rendelkezik, ez a közös pont pedig nem más, mint Európa történelme, és közös kulturális értékrendje. Más hangok szerint azonban a jog és a kultúra szorosan összefüggő fogalmak, ez a tény pedig eleve ellehetetleníti azt a törekvést, hogy ezeréves államok jogrendszerei azonos frekvencián rezonáljanak. Az ellenzők táborának egyik képviselője, Pierre Legrand hat neурalgikus pontot¹⁰ jelöl meg érveinek alátámasztására.

⁶ Daniel Steinmetz-Jenkins: *Beyond the End of History*. The Chronicle of Higher Education. 2020. augusztus 14. Elérhető az interneten: <https://www.chronicle.com/article/beyond-the-end-of-history>

⁷ Ennek kapcsán megjegyzendő, hogy Kelsen Tiszta Jogtanában megfogalmazott kiindulópontja, hogy az állam és a jog – vagyis létezésünk keretrendszere – egy és ugyanaz.

⁸ Kondorosi F. – Visegrádi A. – *Európa: az állam- és jogfejlődés irányai*. HVG-ORAC, 2011., 39.o

⁹ Walter van Gerwen; Christian Hoerges; etc.

¹⁰ Kondorosi F. – Visegrádi A. – *Európa: az állam- és jogfejlődés irányai*. HVG-ORAC, 2011., 40.o Az érintett „súrlódási pontok röviden”: 1) a jogi érvelésben megmutatózó szemléletbeli különbségek. 2) a szisztematizálás kérdése, nevezetesen, hogy a common law esetjogából adódó szemléletmód nem igényli a rendszerezettséget, míg a kontinentális jog gerincét a jog rendszerezettsége jelenti. 3) a jogszabályok „elaszticitása”, magyaráz, hogy míg a common law típusú jogrendszerek szabályainak végső értelmet a bírői jogértelmezést ad, a kontinentális jog a tényállási elemek megvalósulása esetén nem enged eltérést az alkalmazandó jogszabályoktól. 4) a tények relevanciájának megítélése 5) a kereset eltérő megítélése a tekintetben, hogy a kereset eljárásjogi, vagy anyagi jogi kategória 6) a jogrendszerek múlthoz fűződő viszonya, és a hatályosság megítélése.

Noha a Brexittel a tagállamok sorából az egyik hagyományos common law-állam, az Egyesült Királyság távozni látszik, a common law hatása az Európai Unió jogrendszerében és az Európai Unió Bíróságának ítélezési gyakorlatában vitathatatlanul megmutatkozik.¹¹ Legrand által felsorolt érvek olyan mély szakadékot feltételeznek a kontinentális és az angolszász típusú jogrendszerek között, hogy amennyiben elfogadjuk Kelsen érvelését, s az államot a jogrendszer egészeként, de annál semmivel sem többként aposztrofáljuk, úgy az Európai Unió tekintetében a pozitív jog szempontjából sem beszélhetünk államiságról – még csak a rövid-középtávú kilátások szintjén sem.

II.2. A főhatalom és az erőszakmonopólium kérdésének dimenziója

A másik dimenzió a főhatalom kérdésével kapcsolatos, s e tekintetben az Európai Unió még súlyosabb hiányosságokat tud felmutatni. Karl Schmitt értelmezésében az állam politikai egységként értelmezendő. Az egység Schmittnél „csoportosulást” jelent, még hozzá „mértékadó” csoportosulást. Az állam tehát emberek olyan csoportosulása, amely a társadalmi erkölcsi-etikai-politikai zsinórmérték kialakítása tekintetében monopolhelyzetben van – s az állam e tekintetben szuverenitást is élvez. Fontos megjegyezni, hogy Schmitt itt a „szuverén” alatt nem Jean Bodin-féle szuverenitás-fogalmat érti. A német gondolkodó inkább arra céloz, hogy az állam szuverén – sérthetetlen – a tekintetben, hogy a „politikai” célkitűzéseit végrehajtsa. Ha pedig ezt a szuverenitási minőséget nem hordozza magában, akkor államról sem beszélhetünk.

Hasonló logikát követ Weber is: az állam nála is monopolhelyzetben van, csak hogy itt a monopólium tárgya nem a politikai célkitűzések kialakítása, hanem az erőszak legitim alkalmazása. Azzal, azonban, hogy Weber megteremti az erőszak-politika-állam hármását, azzal az erőszakot politikai kategóriává emeli (s Weber szerint a legitim erőszak kérdése a politika etikai problémájának is tekinthető). Azzal, hogy az állam magának sajátította ki az erőszak alkalmazását, lényegében megteremtette a civilizált jogrendszer alapját: minden egyes magánjogi, közjogi, eljárásjogi norma logikája ugyanis az, hogyha azt nem tartják be, akkor végső soron az állami hatóság – és nem más – fegyverrel kényszerítheti ki a jog érvényesülését.

Ez a logika leginkább az állami büntetőjog hatásmechanizmusán keresztül szemléltethető: minden egyes emberi élet és testi épség ellen irányuló emberi magatartás azért nyilvánul társadalomra veszélyesnek, mert az állam, és csakis az állam jogosult az emberi élet integritását megtörni, és azt is csak alapos indokkal. Ennek kapcsán szükséges kitérni arra, hogy Weber miként definiálja az „uralmat” *Gazdaság és Társadalom* című művében. A német gondolkodó szerint az uralom reális esély arra vonatkozóan, hogy egy meghatározott tartalmú parancsnak engedelmeskedni fognak. A kör itt bezárul: az állam számára az erőszakmonopólium az esély arra, hogy a jogszerűen hozott törvényeket az állampolgárok betartják. Az pedig a politika, mint hivatás körébe tartozik, hogy ezzel a monopóliummal hogyan, s miképpen él az állam vezetése.

Az Európai Unió – s annak jogrendszerének – esetében tehát joggal merül fel a kérdés: mi teremt reális esélyt a közösség számára, hogy a közösségi normákat ultima ratio jelleggel akár az erőszak-monopóliumban rejlő lehetőségek kiaknázása révén is érvényesíteni lehet? Ha az Európai Unió gazdasági együttműködésésként meghatározott szerepköréből, s az annak dinamikát adó szerződéselméletéből indulunk ki, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy az Európai Unió mai formájában leginkább egyfajta „gentlemen’s agreement-hez”, s nem pedig egy állami szerepkörre megalapozottan aspiráló entitásra tekinthetünk.

---

¹¹ Lásd például Karen McAuliffe: *Precedent at the Court of Justice of the European Union: The Linguistic Aspect*. Current Legal Issues, 2013.

Dacára annak is, hogy egyébként Montesquieu hatalmi ágai absztrakt módon megtalálhatók az Európai Unió apparátusában,¹² kvázi jogosultságot kreálva arra, hogy az Unió szuverénként viselkedjen – olykor vitathatóan túllépve a tagállamok alkotmányába foglalt csatlakozási klauzulákból fakadó jogosítványi korlátokat is.¹³

II.3. Az Európai Unió államiságának értékelése, és az értékmentesség, mint tudományos követelmény közötti egyes diszkrepanciák az államtudományok szempontjából

Az állami szuverenitás külső oldalával foglalkozó gondolatkört lezárandó, érdemes egy lépéssel nagyobb távolságról szemlélni az államelmélet alakulását. Max Weber *A tudomány mint hivatás* című értekezésében az értékmentes tudomány, mint a kutatás egyetlen legitim célja mellett érvel. Tekintettel azonban arra, hogy az Európai Unió egy gazdasági megfontolásokból létrehozott politikai kreálmány, tovább, vagy visszafejlődése is tisztán politikai szempontok szerint zajlik majd.

Tudvalévő, hogy az Európai Unió jövőjével kapcsolatban ma két nagy táborra oszlik a közösség: a föderális uniót óhajtók, és a nemzetek Európája-konceptiójával azonosulók táborára. Mindkét irányzat a „kimeneti oldalt” tekintve a választópolgárok vélt-valós igényeire reflektál, ennek megfelelően tisztán politikai szempontrendszernek feszülnek egymásnak.

Magyarán: az Európai Unió jövője gyakorlatilag annak függvényében dől rövidesen el, hogy melyik irányzat képes több politikai¹⁴ „barátot” gyűjteni, hogy győzedelmeskedjen a politikai „ellenség” fölött. Ha pedig az államtudomány aktív szerepet kíván játszani az Európai Unió államiságáról folyó diskurzusban – amelynek sarkalatos pontja az Unió szuverenitása, amely ma szintén kizárólag politikai, és nem pedig jogi kategória – akkor elkerülhetetlenül a politikatudomány és a reálpolitika határterületére sodródik. Ennek megfelelően pedig az Európai Unió államiságát övező kutatások is szükségszerűen tartalmazzák majd ezt a politikai diskurzust, adott esetben állást foglalva valamelyik oldal mellett. Mindez szintén kihívást jelenthet a közeljövőben a szuverenitás kutatása szempontjából.

III. A közösségi média, mint a népszuverenitás eszméjének elsődleges kihívója

A szuverenitás belső oldala szempontjából a korábbiaktól eltérő, gyökeresen új – ha úgy tesszük 21. századi – kihívást jelent a közösségi média térnyerése.

---

¹² Az Európai Unió Bizottsága az Európai Unió politikailag független végrehajtó szerve. Kizárólagos hatáskörébe tartozik az új uniós szabályok tervezetének kidolgozása, valamint felel a népképviselői szervként fellépő Európai Parlament, valamint az Európai Unió Tanácsa által hozott döntések végrehajtásáért. A jogérvényesítés legfőbb szerve az Európai Unió Bírósága, amely jogértelmezési tevékenységgel elősegíti a tagállamok bíróságai számára az uniós jogszabályok célszerű alkalmazását, dönt a tagállamok egymás közötti, valamint az unióval szembeni vitáiban, továbbá jogosult magánszemélyek, cégek és szervezetek ügyeiben is eljárni, amennyiben a jogsérelem az Európai Unió intézményeinek működésével kapcsolatos.

¹³ Ennek jele például, hogy az eddig „egy tag egy szavazat” – tehát a szuverenitás – elve szerint működő Európai Tanácsban egyre karakteresebben mutatkoznak meg „demokratizálódásra” mutató törekvések is. Luuk van Middelaar: *The Passage to Europe: How a Continent Became a Union*. Yale University Press. 2013.

¹⁴ Karl Schmitt a „politikai” fogalmát *A politikai fogalma* (In Carl Schmitt: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Ford., vál., szerk. Cs. Kiss Lajos. Budapest, 2002, Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor) című értekezésében fejtette ki.

III.1. A nép főhatalma, mint szuverenitáselméleti alapvetés

Jean Bodin azzal a tételmonddal kezdi szuverenitásról folytatott értekezését, miszerint „a szuverenitás egy állam állandó és abszolút hatalma”.¹⁵ A szuverenitás Bodinnél állandó, ami azt jelenti, hogy az uralkodó akkor, és csak akkor rendelkezik a felhatalmazásból eredő jogosultságokkal, ha éppen betölti a tisztséget; s mivel a szuverenitásnak ő csak a letéteményese, az nem illeti meg őt feltétel nélkül. Bodin szerint „a szuverenitást nem korlátozza, sem hatalomban, sem időben, sem hatáskörben.”¹⁶ Nem szűnik hát meg a szuverenitás egy interregnum idején, az legvégső esetben a népet illeti meg.

A teljes és feltétlen szuverenitás-átruházás azonban nem jelenti a szuverén hatalomgyakorlás korlátlanságát. Bodin nyitva hagyja a népi ellenállás kérdését, amikor így fogalmaz a hatalom visszavételének jogáról: „amíg (az uralkodók) hatalmon vannak, nem nevezhetők szuverén uralkodónak, mivel csak letéteményesei, őrzői a hatalomnak, amíg a népnek vagy az uralkodónak, akinek mindig is birtokában maradt kedve nem támad visszavonni tőlük.” A népnek bizonyára Bodin szerint is „akkor támad kedve” visszavenni a hatalmat, ha azt arra érdemtelen személy vagy személyi kör gyakorolja.

Néhány évszázaddal később, a francia felvilágosodás nagy gondolkodója, Jean-Jacques Rousseau is észrevette ezt a jelenséget és megalkotta a „népszuverenitás elméletet”, amelyet *Társadalmi szerződés* című művében dolgozott ki. Rousseau elmélete szerint a társadalom egyénekből épül fel, az egyének közösségét együttesen „népnek” nevezi, az egyéneket pedig „honpolgároknak”, illetve „alattvalóknak” – amennyiben azok a hatalom részesei. Az egyének társulása számára Rousseau két állapotot határoz meg: az egyének társulását passzív állapotában „államnak” nevezi – ilyenkor a nép mintegy „elszenvedője” a hatalomgyakorlásnak -, aktív állapotában pedig e közösség maga, a „főhatalom” – de legalábbis önálló hatalmi ág, ahogy ez a montesquieu-i distinkciótételben visszaköszön.¹⁷ Ezt átvéve a demokratikusan működő jogállamok a magyar Alaptörvényhez hasonló formulákkal élve, kimondva, hogy az adott ország független, demokratikus jogállam, amelyben a közhatalom forrása a nép, s amely a hatalmat általános jelleggel választott képviselői útján gyakorolja.

III.2. A közösségi média, mint a népszuverenitás „3.1.”-es verziója?¹⁸

Mára közhelyként hat, hogy a három klasszikus hatalmi ág mellett létjogosultsága van egy negyediknek – vagyis a médiának is, amely mintegy őrző-védő szerepkörben eljárva felügyeli a demokratikus folyamatokat.¹⁹ A hagyományos sajtó közvélemény-formáló hatása nem jelen értekezés tárgya. Részletesebb tanulmányozásra szorul azonban egy új, feltörekvő hibrid formátum, vagyis a közösségi média karakterisztikájának alakulása.

Mint ismeretes, 2020 augusztusa elején a két legnagyobb közösségi média-platform, a Facebook és a Twitter ösztűz alá vette választási kampányába kezdő amerikai elnököt; az intézkedések eredményeképpen előbbi Donald Trump egyik posztját törölte teljes terjedelmében. Bejegyzésében az elnök azt állította, hogy a gyerekek „majdnem teljesen immunisak” a koronavírusra. A videóposzt Trump twitteres kampány-oldalán (Team Trump)

¹⁵ Jean Bodin: AZ államról. Gondolat Kiadó, Budapest 1987. 73. o.

¹⁶ Jean Bodin: Az államról (Válogatás) [1576], ford. Máté Györgyi – Csűrös Klára, szerk. Fellner Pál – Sz. Jónás Ilona, Gondolat, Budapest, 1987, 74–75.

¹⁷ Rousseau, J.-J.: *Társadalmi szerződés*. Kriterion 2001.; 38.o

¹⁸ A levezető érvelés teljes terjedelmében publikációra került. Dobozi Gergely: *Lehet-e csendet kérni a piactéren?* Mandiner. II. évfolyam 33. szám.

¹⁹ Lásd például Bernhard S. Debtain: *Fourth Estate* című tanulmányát (The International Encyclopedia of Political Communication).

is megjelent, s a moderátorok a videó törlésére szólították fel a fiók kezelőjét, azzal, hogy amíg nem törli a bejegyzést, nem közölhet új tartalmat. Mindkét platform arra hivatkozott, hogy a koronavírussal kapcsolatban zéró toleranciát hirdettek a dezinformáció ellen, és Trump állítása ebbe a tilalomba ütközött. Hogy mi a teljes tudományos valóság a gyermekek koronavírussal szembeni immunitásával kapcsolatban, egyelőre nem bizonyos. Az viszont nehezen tagadható, hogy a gyermekek nagy általánosságban ritkábban kapják el a kórokozót, s akkor is enyhébb tünetekkel vészeli át az akut szakaszt, mint a veszélyeztetett korcsoport. Erre mutat rá például a Texasi Egyetem Houstoni Egészségtudományi Központja által publikált, *Lung physiology and immune function in children could be protecting them from severe COVID-19*²⁰ (a gyermekek testében zajló bizonyos tüdő- és immunfunkciók megvédhetik a szervezetet a covid-19 heveny tüneteitől) című júliusi tanulmány is.

Az amerikai elnök is hasonló állítást, szándékosan úgy fogalmazva, hogy közlendőjét a választói bázisa is megértse. Ahogy Andy Stone-nak, a Facebook szóvivőjének a tájékoztatásából kiderül, a platform értékelése szerint a videó hamis információkat közölt egy embercsoportról, azt állítva, hogy a tagjai immunisak a koronavírusra. Nem nehéz belátni, hogy a Facebook moderátorai figyelmen kívül hagyták a Trump szájából elhangzó „majdnem” szót.

Hogy van-e helye a moderátori önkénynek a ténytudás és a dezinformáció határterületén mozgó kijelentések kapcsán, az napjaink egyik legfontosabb közvitáinak tárgya. Mivel a statisztikák szerint a Facebook felhasználóinak száma 2020 első negyedévére elérte a 2,6 milliárdot – a Twitter pedig a friss számok szerint 330 millió aktív felhasználóval büszkélkedhet –, a két platform társadalmi felelőssége megkérdőjelezhetetlen.

A vezető közösségimédia-platformok etikai szempontból vitatható stratégiák árán²¹ az évek során fokozatosan a véleménycsere első számú fórumaivá váltak, átveve a piacterek funkcióit. Ezt a politikusok is észrevették: ma már természetes egy kormányzati pozícióra aspiráló politikai közösség részéről, ha a kampánystratégiát a közösségi-média-jelenlétre optimalizálja, hiszen az óriási felhasználói létszám miatt a választók e felületeken közvetlenül szólíthatók meg.

A közérdeklődésből az elmúlt évtized során közérdek vált. Óriási disszonanciát okoz azonban, hogy az agoraként funkcionáló felületeket tisztán profitorientált cégek működtetik, nyereségüket a személyes adatok felhalmozásából és filléresítéséből szerezve. Ennek megfelelően ezek a társaságok véleménypolitikájuk kialakításakor valami hasonlóra hivatkozhatnak: „magánvállalként működünk, magunk alakítjuk a szabályainkat”. Csakhogy a körülmények azt igazolják, hogy a véleménynyilvánítás internetes lehetőségeire – s különösen a monopolhelyzetben lévő Facebook szolgáltatásaira – egyre inkább közjósággá kell tekintenünk. Ismét érdemes felidézni a Sean Parker szájából elhangzottakat: noha számoltak azzal, hová vezet az emberek rászoktatása a Facebookra, nem álltak le.²²

Ebből következően álszentül hat minden olyan utóbb született nyilatkozat, amely a vállalati önrendelkezésre és a privát autonómiára hivatkozik akkor, ha valaki a közérdek szem

---

²⁰ K. Lingappan, H. Karmouty-Quintana: *Understanding the age divide in COVID-19: why are children overwhelmingly spared?*. American Journal of Physiology-Lung Cellular and Molecular Physiology. 2020. június 25. Elérhető az interneten: <https://journals.physiology.org>

²¹ Emlékeztetsek például Sean Parkernek, a Facebook első elnökének a vallomása, amelyben kifejti: tudatosan úgy alakították ki a platformot, hogy egyfajta „önigazolásra épülő közösségi visszacsatolási hurkot” generáljanak a felhasználóban az illető pszichéjében rejlő sebezhetőségek kihasználása révén. Ennek eredményeképpen a Facebook használata az emberek többségében függőséget okozó szokássá vált, amely a tudattalan jutaloméhségét használja ki, s amelyet a platform algoritmusai a tartalomkínálat és különösen a védjeggyé váló lájkgomb használatával ki is elégítenek. Elérhető az interneten: <https://nymag.com>

²² “The inventors, creators — it's me, it's Mark [Zuckerberg], it's Kevin Systrom on Instagram, it's all of these people — understood this consciously. And we did it anyway.” idézet Sean Parkertől. Elérhető az interneten: <https://www.theverge.com>

előtt tartását kéri számon a működtetőkön. A fentiekből következően tehát kézenfekvő, hogy a közösségi média valamiféle szabályozás alá essen a jövőben a demokráciák integráns részévé válva. Mi több, nyilvánvaló, hogy ha a platformok moderátorainak módjukban áll tevékenyen alakítani egy demokratikus választási kampány irányvonalait, akkor közérdek fűződik ahhoz, hogy átlátható, következetes és kiszámítható keretek között tegyék. Máskülönb a népszuverenitás jelentőségének alattomos erózióját figyelhetjük meg a jövőben.

IV. Konklúzió

A fenti problémafelvetések célja az volt, hogy rávilágítson néhány olyan aspektusra, amely a 21. század további részében minden valószínűség szerint próbára teszi az államtudományok paradigmáit, ezen belül is az állami szuverenitás koncepcióját.

A szuverenitás külső oldala szempontjából igen látványos folyamatok zajlanak az olyan államok feletti nemzetközi jogi entitások tekintetében, mint amilyen az Európai Unió. A szervezetet irányító döntéshozók – noha gazdasági együttműködésként aposztrofálja magát – ma egyértelműen állami szerepkör elnyerésére törekszenek. Csakhogy ez inkább politikai játszma esetleges eredményének, mintsem a szerves állami fejlődés következő evolúciós lépcsőfokának tekinthető, ennek megfelelően pedig a jelenség kutatása alkalmával szükséges számításba venni a folyamat szempontjából kulcsfontosságú „politikai” tényezőt is. Szükséges felhívni továbbá a figyelmet arra, hogy az Európai Unió államisága jelen állás szerint mind a jogpozitivizmus, mind pedig szuverenitáselmélet talaján támadható, éppen ezért is hat különösképpen idő előttinek az Unió államiságáról folytatott diskurzus.

A szuverenitás belső oldalát ezzel párhuzamosan kifejezetten 21. századi tényezők „ostromolják”. Egyike ezeknek a közösségi média térnyerése, amely egyfajta hibrid formátumnak tekinthető a hagyományos média és a népakarat artikulálódása között. Tekintettel azonban arra, hogy a közösségi média szerepvállalásával növelt társadalmi felelősség is jár, kézenfekvő, hogy az áttekinthető jogállami működésrend érdekében mihamarabbi szabályozásra kerüljön sor ezen a területen is. Máskülönb a népszuverenitás koncepciójának folyamatos eróziója elkerülhetlenné válik.

Some thoughts on German legal culture

Since the Hungarian legal culture has developed in many respects within the continental and German legal culture in recent centuries, it is worth to make a brief overview of the German legal culture as well. This brief glimpse makes clearer the peculiarities of the original Hungarian legal culture, its different features and attitudes compared to the German legal culture.

The German and Austrian state theory have some general characteristics, which come from the fact, that Germany and Austria are parts of the continental legal system. These legal cultures are different from the Anglo-Saxon legal system, legal culture and legal thinking. I will call simply both the German *and* Austrian legal fields as *German legal culture*. There are several differences between the Anglo-Saxon and German legal cultures. Now I mention of these only the most important ones.

Firstly, the English legal culture is based on the system of common law. Here the habits and the judicial practice have primary role to play. Secondly, since the destroying of English absolutism (17th century) the civil liberties have been given high priority. In John Locke's philosophy, the main task of the state is to guarantee the rights of citizens to life, freedom and property.² In addition, the concept of the state is not too emphasized in England. Here much greater importance is ascribed to certain specific state institutions, such the government and the parliament. It is also characteristic that in England they speak of the parliamentary sovereignty, and not of the sovereignty of the state. This may also be related to the peculiar English pragmatic, practical approach, which rather prefers concrete things than speculative terms as the abstract concept of the state.

In contrast, the role of the state is traditionally greater in continental legal cultures, therefore also in the German legal culture. Italian politician and philosopher, Machiavelli's linguistic ingenuity was the creation of the state's abstract concept, so called 'stato'³ in the first half of the sixteenth century. In the second half of the sixteenth century, the French philosopher, Jean Bodin created the concept of sovereignty and attributed that to the peculiarity of the state, as abstract entity.⁴ These Italian and French ideas have found their home also in the German legal culture. It is an important circumstance that in German cultural circles absolutism remained untouched until the 19th century.

In Germany a pragmatic scientific trend was widespread in the eighteenth century, so called cameralism. It is a special science of administration, firmly with economic orientation. It aimed to manage centrally the economy for the state's benefit. This concept is in connection with the professional central bureaucracy and its efficiency. In the cameralism it is important to predict the expected population and economic processes, also the state's power and capacity.

Thus, the following major areas of knowledge belong to cameralism: economic, administrative, legal and statistical knowledges. Cameralism fundamentally and operatively served the practices of 'enlightened absolutism'. The first academic chairs in the cameral sciences were created at the Prussian Universities of Halle and of Frankfurt an der Oder by

---

¹ Associate professor, NKE ÁNTK.

² John Locke: Two Treatises of Government. (ed. Peter Laslett) Cambridge, Cambridge University Press, 1967.

³ Niccolò Machiavelli: The Prince. Cambridge, Cambridge University Press, 2019.

⁴ Jean Bodin: Six Books on Commonwealth. Oxford, Basil Blackwell, 1967.

Frederick William I in the first third of the eighteenth century (1727). Cameralism also became widespread in Scandinavian countries and in Austria.

Paradoxically, the state philosophy of Immanuel Kant (in the eighteenth century), can be interpreted as somewhat of a response to cameralism. Kant's views were greatly influenced by the views of the English liberal thinker David Hume. The two most important differences between Kant's concept and cameralism are: 1) while cameralism is state-centered, Kant is an advocate of individual freedoms and human dignity; 2) while cameralism has a strong practical orientation, Kant, despite his empiricism, is a theoretical thinker. In addition, cameralism is nation-state centered, but Kant's social philosophy has a certain cosmopolitan tendency. He is convinced that mankind will be united in a global society after long wars and suffering. He speaks about the relationship between the peoples and the nations, but the idea of a global state also emerges behind his views.⁵

Georg Wilhelm Friedrich Hegel's theory of state (in early nineteenth century) somehow means a special return to the tradition of the cameralism. In Hegel's philosophy and in his arguments, the state and collective social values are in first place as in cameralism, but his ideas are theoretical, rather than practical as Kant's philosophy.⁶ Hegel searched a special balance between social order and individual freedom. His philosophy was not too collectivistic, nor too individualistic, neither too liberal. It was a special composition of the conservative and liberal values. He accepted the force of the state (all the way to the legitim violence), but he thought the freedom of conscience is a main value in a well-managed society.

In his view, power and violence are necessary to the creation and preservation of the state. According to his ideas the parliamentary monarchy is the best form of government. It can provide the more efficient balance of the social and individual values, and the harmony of social order and individual freedom.

The philosophy of the Englishman John Austin influenced the German philosophy of the nineteenth century. Austin's legal positivism defined the law as a command from power.⁷ According to this, the law is the will of the state. In the German idealism from Kant, law fundamentally had a special social value. The legal-positivist approach in German philosophy placed the state instead of society at the forefront of thinking. However, in German thinking, the state's social approach also has remained alive. Here we need to mention the effect of the French positivist philosopher, Auguste Comte (early nineteenth century). According to him, sociology stands at the top of the hierarchy of sciences.⁸

It is not a coincidence, therefore, that the classic of German state philosophy Georg Jellinek tried to approach the state from two aspects (at the end of nineteenth century and in the early twentieth century). Jellinek in his main work, *General theory of State*⁹ asserts that, the theory of state, as a discipline, has two main parts. First one is the general theory of state. This deals with general questions of the state, for example with the problem of the concept of states, the birth of states, and with the questions of changing of states. The second part of theory of state is the special theory of state. That deals with some special problem of the state, so, with public administration, financial issues, problems of constitutional systems, electoral systems and the others.

---

⁵ Immanuel Kant: *Idea for Universal History from a Cosmopolitan Point of View*. New York, The Bobbs-Merrill Co., 1963.

⁶ Georg Wilhelm Friedrich Hegel: *Grundlinien der Philosophie des Rechts. Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse*. Felix Meiner Verlag, Hamburg, 2009.

⁷ John Austin: *Lectures on Jurisprudence: Or the Philosophy of Positive Law*. London, J. Murray, 1885.

⁸ Auguste Comte: *Discourse on the Positive Spirit*. Reeves, London, 1903.

⁹ Georg Jellinek: *Allgemeine Staatslehre*. Verlag Dr. Max Gehlen, Bad Homburg, 1966.

According to Jellinek on the one hand the state is a social formation, and on the other hand is a legal institution. A special scientific territory within theory of state is the social doctrine of state. This deals with the state as a social formation. There is another scientific theory within the theory of state. That is the legal doctrine of state. This deals with the state as a legal institution. In Jellinek's complex conception, the state appears as an alliance or as a board. The alliance is the social side of the state. The board is the legal side of the state.

In the approach of Jellinek the state needs

- settled population,
- the original main power of this population,
- and an area in which power exists and prevails.

It is an original recognition and thought of Jellinek that the law tries to find an ethical minimum. So Jellinek contradicts the idealistic legal doctrine. In his view the law and so the state are not such a phenomenon, which strives for some ethical high.¹⁰ It is a realistic, practical and pragmatism view, which has also certain necessary ethical contents. According to Jellinek, the main task of the state is to adhere and enforce its own law.

Jellinek draws also attention to an important phenomenon. It is that people attribute normative force to the facts ('die normative Kraft des Faktischen'). It means that people think, if something de facto exists, that needs to be. This has consequences for the state as well. As Jellinek argues, the de facto power appears as a legal power. Thus, the de facto power appears for people as a legal and *legitimate* power.

Max Weber (end of nineteenth century and early twentieth century) has been active in many fields of science. Weber has worked in economics, sociology and theory of state and law. These different fields of knowledge have developed his specific multidisciplinary approach. One of Max Weber's most important findings was the recognition of the importance of irrational factors.¹¹ This is particularly significant in the light of the fact that, the rationalism was a mainstream view in the 19th century still. Rationalism comes from the enlightenment of 18th century, but its effects exist still present. It has a special anthropological view which regards people fundamentally rational beings. This concept was thoroughly corrected by social psychology in the 20th century. The great merit of Max Weber was that he had tried this correction a hundred years earlier.

According to Weber, human decisions are not rational. The values have no rational nature either. Selection of goals does not happen rationally either. However, decisions and choices have consequences. So, we can rationally examine the consequences of our decisions and choices. Weber thought that the scientific-rational examination of social, legal and state phenomena is possible in this sense.

In Weber's view, the state is nothing else than a collective intellectual form. The members of society adapt their actions to this intellectual form. On the other hand, the state according to Weber, is a political phenomenon. The political character of the state is given by the following factors. The state is a ruling organization. The state ensures and enforces its order. The state applies physical compulsion or threatens with it in a specific area.

Weber emphasizes that the state has the monopoly of legitimate compulsion. According to Weber the western states' legal system is so-called formal-rational. Here the subjective sense of justice of the judge falls into the background. Predictability and legal certainty are key values. According to Weber this was required by the capitalist business.

Weber distinguishes different types of domination: firstly: traditional; secondly: charismatic; thirdly: legal-rational. These types assume different forms of legitimacy. The traditional domination is based on a long tradition. The charismatic domination is based on

---

¹⁰ Georg Jellinek: Die Socioethische Bedeutung vom Recht, Unrecht und Strafe. Alfred Hölder, Wien, 1878.

¹¹ Max Weber: Economy and Society: an outline of interpretive sociology. University of California Press. Berkeley, 1978 (1922)

the individual ability and charisma of the leader. This form of domination has a great importance in the revolutionary or crisis situations. In the case of legal-rational domination, legitimacy is based on a logical and rational relationship between certain relevant social actions (for example election) and the fact of leadership. Here the regulation and clear procedural rules have a great importance.

In the Austrian legal philosopher Hans Kelsen's point of view the sociological aspect of the state has vanished (in the twentieth century).¹² Kelsen approaches the state from the side of law. Kelsen essentially identifies the state with the law. He believes that law and state are two sides of the same thing, however, law is the more emphatic element in that phenomenon.

In Kelsen's interpretation, the state is a compulsion-order. In another respect Kelsen sees the state as a special accounting point, where happens the offsetting of certain activity which were done by persons who operate on behalf of the State. It is an important endeavour of Kelsen to purify the law from the so called metajuristic elements.

In Kelsen's view, law is merely a norm. The norm expresses that something has to be done. This means the compulsory character of the norm. This is the essence of the law. From that point of view, so called metajuristic factors (for example moral, political, religious considerations) are irrelevant.

The compulsory nature of a norm is always based on another, namely a higher-level norm. According to Kelsen, therefore, a legal norm is never based on a moral or other value but always and directly on disposition of another higher legal norm. And in same way, this higher norm is based on an even higher legal norm. There is a basic norm at the top of a legal system. The question is what is based the basic norm on. Kelsen's answer is that the basic norm is based on an earlier basic norm. And if we go backwards in time, we will eventually get to where we no longer find an actual norm. Kelsen tries to solve this problem by introducing a new concept. As Kelsen says, at the end of the chain of norms there is a hypothetical basic norm. In his view, we must be assumed the compulsory nature of this hypothetical basic norm. Kelsen wanted to show the law as a phenomenon what is purely normative and nothing else. But he did not solve the problem but only postponed the question. It is true that he separated the individual, lower-level norms from their moral and other bases. But in the end, he gets to a phenomenon or a concept (hypothetical basic norm) that is highly dubious whether it is a norm at all.

To illustrate the problem, I give an example. The question is that, what is the difference between the basic norm and the hypothetical basic norm. Imagine please a day, when you did not eat anything. But it is already afternoon, about three o'clock. And then I'll ask you, what you want to get, a lunch or a hypothetical lunch. The difference between the basic norm and the hypothetical basic norm is even the same as there is between a lunch and a hypothetical lunch.

The hypothetical norm is not a norm, because of its hypothetical nature.

However, there is some practical benefit to Kelsen's theory. Kelsen emphasized that legislation must be norm-based, and if this condition is not fulfilled, it should lead to the annihilation of the norms. This conception has led to a continental, European solution of control of the norms, and the modern form of the constitutional courts.

In Carl Schmitt's philosophy of state (twentieth century), the idea of unity got the prime importance.¹³ After World War I, during the time of the Weimar Republic, Schmitt experienced the weakness of the German state and government. Since the German electoral system did not contain any restrictions for parties to get in parliament, lot of small parties were involved in political life. This resulted in the instability of the government. The situation

---

¹² Hans Kelsen: *Pure Theory of the Law*. University of California Press, Berkeley, 1967

¹³ Carl Schmitt: *Verfassungslehre*. Duncker & Humblot, Leipzig – München, 1928.

was complicated by the war-indemnification obligation on Germany. Schmitt's negative opinion on pluralism formed out based on such experiences.

According to Schmitt, pluralism is an ideology to destruct the state. In his view, decision and ability of decision play a crucial role in the life of the state. These are best served by the unity of forces. He did not attach too much importance the role of formal law. Law is just about what have to be. However, the main question is that, what becomes to reality. He thinks the decision is, what connects what *have to be* and what *is*. As Schmitt argues, the significance of the decision increases in exceptional situations. Schmitt thinks, the sovereign ultimately is who decides what is there: a normal situation or an exceptional situation. In an exceptional or extraordinary situation, the sovereign suspends the legal order and with its decision, introduces a factual new order. In such situation it becomes clear that the decision is the basis of the legal order.

Schmitt, in contrast to Kelsen's pure legal approach, also emphasizes that the state assumes the concept of political character.¹⁴ Although it is true, the political character of state is discernible well in the phenomenon of decision, but the basis of political character is distinguishing between friend and enemy. The fundamental interest and duty of the state is to be able to recognize enemy who is threatening relating to the state and its order, and to fight firmly against him. Schmitt's theory is undoubtedly not very heart-warming. This is a philosophy of crisis. It was formed out in a crisis and formulated its theses on how the state operates in critical situations.

From all this, we can clearly see the highly theoretical nature of German legal culture, its strong endeavour to separate and sometimes align individual and social values. However, as we will see, the traditional and original Hungarian legal culture is less theoretical and speculative, but rather practical; it thinks less in abstract structures, rather in symbolic forms; and last but not least, basically and in a priori way assumes the harmony of individual freedoms and community values.

---

¹⁴ Carl Schmitt: *Der Begriff des Politischen* (Text von 1932). In Carl Schmitt: *Der Begriff des Politischen* Duncker & Humblot, Berlin, 1963. 20-78

Az alkotmánybírósági alkotmány- és alapjogvédelem gyakorlata 2012–2020 között²

Jelen tanulmányban az Alkotmánybíróság által végzett alkotmányvédelem, illetve alkotmányos alapjogvédelem gyakorlati működését mutatjuk be, áttekintő jelleggel, a 2012. január 1. és 2020. szeptember 1. közötti időszak vonatkozásában; az egyes alapjogok és más alkotmányos rendelkezések gyakorlatának kibontását további részletező, témaspecifikus tanulmányokban kívánjuk elvégezni. Az alapjogvédelem tekintetében kiemelt jelentőségű jogintézmény és alkotmánybírósági hatáskör az ún. valódi alkotmányjogi panasz, továbbá a többi panaszfajta, így jelen írás keretei között ez utóbbiakra kiemelt figyelmet fordítunk.

I. Bevezetés

Az alkotmánybíráskodás jogával felruházott szervek bármely jogrendszerben alapvetően kétfajta funkciót tölthetnek be: egyrészt elláthatják az alkotmányos rend, ezen belül kifejezetten az alkotmány (az alkotmányos normák) védelmét (*objektív funkció*, mely az alkotmányos rend épségének fenntartásában, az alkotmány érvényesülésének generális jellegű biztosításában nyilvánul meg), másrészt elláthatják az állampolgárok (vagy egyéb természetes személyek /menekültek, hontalanok stb./, illetve bizonyos esetekben a jogi személyek és más, nem természetes személy jogalanyok) alapjogainak védelmét (*szubjektív funkció*, mely az egyéni jogvédelem biztosításában ölt testet).³ Magyarországon az Alkotmánybíróság az objektív alkotmányvédelmet főként az absztrakt normakontroll révén látja el, az egyéni jogvédelmet pedig az ún. valódi alkotmányjogi panasz által; míg a konkrét normakontrollt jelentő hatáskörök esetében (változó mértékben) keverednek egymással az objektív alkotmányvédelem és a szubjektív alapjogvédelem elemei.⁴

Az alkotmánybírósági objektív alkotmányvédelem fő formája tehát a *normakontroll*, vagyis a jogszabályok vagy jogszabályi rendelkezések (jogelméleti szempontból helyesen: a jogi normák) alkotmányosságának az ellenőrzése. Ha e jogkörében az Alkotmánybíróság bármely jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés alkotmány- (alaptörvény-) ellenességét megállapítja, a jogszabályt vagy annak rendelkezését megsemmisíti, így ahhoz – a megsemmisítés hatályának beállta után – joghatások nem fűződhetnek.

A normakontrollnak alapvetően két típusa létezik: az absztrakt és a konkrét normakontroll. Az *absztrakt normakontroll* azt jelenti, hogy – az arra jogosult indítványára – az Alkotmánybíróság konkrét ügytől és eljárástól függetlenül, általános jelleggel vizsgálja egy norma Alaptörvénnyel való összhangját, míg a *konkrét normakontroll* esetében létezik egy alapügy (alapeljárás), amelyben egy adott jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés

---

¹ Habil. egyetemi docens, KRE ÁJK Jogtörténeti, Jogelméleti és Egyházjogi Tanszék (e-mail: toth.zoltan@kre.hu).

² Jelen tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatásával készült.

³ Mindezek mellett természetesen – államonként rendkívül változó módon – számos más hatáskört is elláthat egy alkotmányvédő testület, ám ezek nem az alkotmánybíráskodás jogával felruházott szerv *alkotmányvédelmi* feladataihoz kapcsolódnak, így az itt bemutatott témakör elemzése során ezeknek nincs jelentőségük.

⁴ A felosztás természetesen ideáltipikus, hiszen egyfelől az absztrakt normakontroll is szolgálja az egyéni alapjogok érvényesülését, másfelől a valódi alkotmányjogi panasz az Alkotmány rendelkezéseinek általános érvényesülését is biztosítja.

alkotmányellenessége felmerül.⁵ Az absztrakt normakontroll végül ismét csak kétféle lehet: előzetes és utólagos.

Emellett létezik a – nem normakontrollt jelentő – ún. *valódi alkotmányjogi panasz* intézménye, melynek lényege, hogy a bírósági eljárásban érintett bármely személy vagy szervezet az Alkotmánybírósághoz fordulhat akkor is, ha nem a bíróság által alkalmazott jogszabályt tartja alaptörvény-ellenesnek, hanem (a jogszabály alkotmányosságának elismerése mellett) magát a bírósági döntést vagy a bírósági döntéshez vezető bírósági eljárást.⁶

II. Az előzetes absztrakt normakontroll

Az előzetes absztrakt normakontrollra még az adott jogi norma (törvény, közjogi szervezetszabályozó eszköz, nemzetközi szerződés, új Alaptörvény vagy az Alaptörvény módosítása) kihirdetése előtt kerül sor, amelyet törvények esetében jelenleg az Országgyűlés, illetve a köztársasági elnök indítványozhat. Törvények előzetes normakontrollja esetében mindenekelőtt tehát maga az Országgyűlés – a törvény kezdeményezője, a Kormány, illetve az Országgyűlés elnöke zárószavazás előtt megtett indítványára – az elfogadott törvényt az Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára megküldheti az Alkotmánybíróságnak. Az ily módon megküldött törvény alkotmányossági vizsgálatára az Alkotmánybíróságnak 30 napja van; az Országgyűlés pedig csak a törvény egészét küldheti meg, egyes rendelkezéseit nem. Ha a törvény az Alkotmánybíróság szerint alaptörvény-ellenes, az Országgyűlés a törvényt újratárgyalja (ezt követően az előzetes normakontrollt az Országgyűlés ismét kezdeményezheti, mely esetben az Alkotmánybíróságnak már csak 10 napja van a döntése meghozatalára); ha pedig nem alaptörvény-ellenes, úgy az Országgyűlés elnöke a törvényt aláírja, és megküldi a köztársasági elnöknek. (Ebben az esetben a köztársasági elnök ún. politikai vétóval még élhet, alkotmányossági vétóval már nem).

A jogszabály Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára azonban a gyakorlatban – és akkor is csak ritkán – a köztársasági elnök indítványára kerül sor: ha az Országgyűlés nem küldte meg az elfogadott, de még alá nem írt törvényt az Alkotmánybíróságnak, és a köztársasági elnök a törvényt vagy annak valamely rendelkezését az Alaptörvénnyel ellentétesnek tartja, azt (akár az egész törvényt, akár annak csak egyes rendelkezéseit) az Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára az Alkotmánybíróságnak megküldi. Ha a törvény (vagy annak a köztársasági elnök által támadott bármely része) az Alkotmánybíróság szerint alaptörvény-ellenes, az Országgyűlés a törvényt köteles újratárgyalni; ha pedig nem az, úgy a köztársasági elnök azt haladéktalanul alá kell, hogy írja, és el kell, hogy rendelje annak kihirdetését. Az Országgyűlés a gyakorlatban ez idáig még nem kezdeményezett

---

⁵ Mivel a konkrét normakontroll eseteiben mindig van egy (vagy több) közvetlenül érintett, akinek jogaira és kötelezettségeire a normakontroll eredménye kihatással lehet, ezért az már nem kizárólag a kollektív alapjogvédelem eszköze, hanem az egyénié is. Mivel azonban hatásában fontosabb a kollektív jelleg, ezért a fentiekben a kollektív alapjogvédelem eszközeihez soroltuk, elismerve, hogy ez – az absztrakt normakontrollal ellentétben – nem érvényesül tisztán.

⁶Az alkotmánybíróságok ezen (és egyéb) funkcióinak, valamint hatásköreinek egymástól való megkülönböztetéséhez lásd pl.: KUKORELLI István: Alkotmánytan I. Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 452-467. o.; Legény Krisztián: Az alkotmánybíráskodás modelljei, 236-273. o. In: TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián: Összehasonlító alkotmányjog. CompLex Kiadó, Budapest, 2006, 211-280. o.; TÉGLÁSI András: Az alkotmánybíráskodás modelljei, 135-141. o. In: BENDE Zsófia – HALÁSZ Iván: Összehasonlító alkotmányjog. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014, 135-148. o.; BALOGH Zsolt: Alkotmánybíróság. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012, 343-374. o. (különösen a 358-369. oldalak közötti rész); CSERVÁK Csaba: Sajátos alkotmánybíráskodási modellek, 60-62. o. In: Jogelméleti Szemle, 2015/3. szám, 59-66. o.

előzetes normakontroll eljárást. A köztársasági elnök 2012. január 1-je és 2020. szeptember 1. között összesen hét normakontroll-eljárást kezdeményezett.

Bár nem normakontroll, de e helyütt feltétlenül megemlítendő a köztársasági elnöki ún. politikai vétó intézménye. Ez annyit jelent, hogy amennyiben a köztársasági elnök a törvénnyel vagy annak valamely rendelkezésével nem ért egyet, és előzetes normakontrollt nem kezdeményezett, a törvényt az aláírás előtt észrevételeinek közlésével egy alkalommal megfontolásra visszaküldheti az Országgyűlésnek. Ha az Országgyűlés a törvényt változatlan szöveggel újra elfogadja, a köztársasági elnök azt vagy haladéktalanul aláírja, és elrendeli annak kihirdetését, vagy közjogi érvénytelenség miatt előzetes normakontrollt kérhet, azaz a törvény megalkotására vonatkozó, az Alaptörvényben foglalt eljárási követelmények nem teljesülésére tekintettel kérheti az Alaptörvénnyel való összhang vizsgálatát. Ha pedig a politikai vétó alapján az Országgyűlés a törvényt módosítja, a köztársasági elnök vagy 5 napon belül aláírja azt, és elrendeli annak kihirdetését, vagy előzetes normakontrollt kezdeményez; ez utóbbi esetben azonban az Alaptörvénnyel való összhang vizsgálatát már kizárólag a módosított rendelkezések tekintetében vagy – az előző esethez hasonlóan – arra hivatkozással kérheti, hogy a törvény megalkotására vonatkozó, az Alaptörvényben foglalt eljárási követelmények nem teljesültek.

Végül az előzetes normakontroll körében megemlítendő, hogy a nemzetközi szerződések, a közjogi szervezetszabályozó eszközök, valamint az Alaptörvény és az Alaptörvény módosítása Alaptörvénnyel való összhangjának előzetes vizsgálatára külön, speciális szabályok vonatkoznak, melyek részletezésétől eltekintünk.⁷

III. Az utólagos absztrakt normakontroll

Az utólagos absztrakt normakontrollra a jogszabály kihirdetése után van lehetőség. Mivel 2012. január 1-jével a jogi érdek nélküli indítványozási lehetőség (az ún. *actio popularis*) megszűnt,⁸ ezért azok a személyek, akik valamely jogszabály vagy jogszabályi

⁷ Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 23. § (4) bekezdése értelmében a nemzetközi szerződés kötelező hatályának köztársasági elnök általi elismerését megelőzően a köztársasági elnök, illetve ha a nemzetközi szerződést kormányrendelet hirdeti ki, a nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerését megelőzően a Kormány kérheti az Alkotmánybíróságtól a nemzetközi szerződés vagy annak valamely rendelkezése Alaptörvénnyel való összhangjának előzetes vizsgálatát. A közjogi szervezetszabályozó eszköz Alaptörvénnyel való összhangjának előzetes vizsgálatát az Abtv. 23. § (5) bekezdése szabályozza, mely szerint az Országgyűlés Házsabálya elfogadására irányuló javaslat kezdeményezője, a Kormány, valamint az Országgyűlés elnöke indítványára az Országgyűlés a törvények előzetes normakontrolljára (Alaptörvénnyel való összhangjának előzetes vizsgálatára) irányuló eljárás szerint kérheti az Alkotmánybíróságtól az Országgyűlés Házsabálya mint normatív határozat Alaptörvénnyel való összhangjának előzetes vizsgálatát. (Erre az Alkotmánybíróságnak – a törvények előzetes normakontrolljához hasonlóan – ugyancsak 30 napja van.) E normatív határozat vizsgálata során az eljárásra és a jogkövetkezményekre a jogszabályok felülvizsgálatára vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Végül az Alaptörvény és az Alaptörvény módosítása előzetes vizsgálatáról az Alaptörvény 24. cikk (5) bekezdés a) pontja rendelkezik: a köztársasági elnök indítványára az elfogadott, de még ki nem hirdetett Alaptörvényt és Alaptörvény-módosítást az Alkotmánybíróság csak a megalkotására és kihirdetésére vonatkozó, az Alaptörvényben foglalt eljárási követelmények tekintetében vizsgálhatja felül.

⁸ Az *actio popularis*, vagyis a jogi érdekelttség nélküli indítványozási lehetőség a magyarországi alkotmánybíráskodás kezdetén hasznos funkciót töltött be: segített abban, hogy az államszocializmus káros jogi örökségéhez tartozó jogszabályokat viszonylag gyorsan, néhány év alatt, és viszonylag fájdalommentesen ki lehessen gyomlálni a jogrendszerből. Ebben az akkori alkotmánybíráknak nélkülözhetetlen segítséget jelentettek az állampolgári beadványok, melyek a legkülönbözőbb, problémásnak vélt jogi szabályozásokat terjesztették az AB elé döntésre. Ez a folyamat azonban a '90-es évek közepére lezajlott, így a jogi érdekelttség nélküli indítványozási lehetőség jórészt feleslegessé vált (hiszen a tényleges érdekelttek a saját ügyüket a „réggi”, konkrét normakontrollt jelentő alkotmányjogi panasz révén könnyedén az AB elé vihették volna); az utólagos absztrakt normakontroll-indítványok ezt követően is töretlen népszerűsége pusztán annak volt köszönhető, hogy az

rendelkezés alkotmányellenességét saját jogi érdekeltységük igazolása nélkül állítják, most már nem fordulhatnak maguk az Alkotmánybírósághoz,⁹ csak (tipikusan) jelezhetik az ombudsmannak az alaptörvény-ellenesség gyanúját, aki – ha egyetért azzal – saját nevében indítványozza az adott jogszabály(hely) megsemmisítését az Alkotmánybíróságnak. Jogszabály (beleértve az önkormányzati rendeletet is), közjogi szervezetszabályozó eszköz és jogegységi határozat Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatát [Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés e) pont, Abtv. 24. és 37. §§], jogszabály (beleértve szintén az önkormányzati rendeletet is), közjogi szervezetszabályozó eszköz és jogegységi határozat nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatát [Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés f) pont, Abtv. 32. § (1) bekezdés és 37. §], valamint az Alaptörvény és az Alaptörvény módosítása utólagos vizsgálatát [Alaptörvény 24. cikk (5) bekezdés, Abtv. 24/A. § (1) bekezdés] kizárólag a Kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede, a Kúria elnöke, a legfőbb ügyész és az alapvető jogok biztosa indítványozhatja absztrakt, azaz konkrét ügytől független jelleggel.¹⁰

---

bizonyos értelemben jóval egyszerűbb igényérvényesítést jelentett, mint az érdekeltség igazolásához kötött alkotmányjogi panasz. A fő probléma az volt, hogy megjelentek a hobbiindítványozók, akik kifejezetten szórakozásból nyújtották be tömegével – és gyakran korábbi indítványaiknak is ellentmondó alkotmányjogi „érveléssel” – a beadványaikat. Volt olyan, aki 2011 végéig már több mint 450 ügyet vitt az Alkotmánybíróság elé, mindezt (3 kivétellel) 2001-2011 között, az esetek legnagyobb többségében teljesen megalapozatlanul. Olyan is volt, aki közel 300 beadványt jegyzett. Mivel akkor még nem állt fenn a testület lehetősége az indítványok – rövidített indokolással ellátott – visszautasítására, ezért az abszurd ügyekben is érdemi döntést kellett hozni, ugyanolyan levezetéssel, mint egy komoly indítvány ügyében. Ez végletesen leterhelte a testületet, és behozhatatlan ügyhátralékot eredményezett. Koen Lemmens belga alkotmányjogász is írt az alkotmányozás kapcsán erről a problémáról: „... az Alkotmánybíróságot nem lehet túlterhelni, nem kell feltétlenül hagyni, hogy elképesztő kérésekkel és előterjesztésekkel forduljanak a testülethez”. (LEMMENS, Koen: Néhány megjegyzés Magyarország új Alaptörvényéről nemzetközi összehasonlításban, 17. o. In: KUBOVICSNÉ Borbély Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András /szerk./: Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt. Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága, Budapest, 2011, 11-18. o.)

⁹ A Velencei Bizottság 2011. március 28-án állásfoglalást tett közzé, amelyben kifejtette alkotmányossági véleményét az *actio popularis*ról. [European Commission for Democracy through Law (Venice Commission): Opinion on three legal questions arising in the process of drafting the new Constitution of Hungary. [Opinion no. 614/2011, CDL-AD(2011)001] Magyarul lásd: Állásfoglalás a magyarországi alkotmányozási folyamat során felmerült három jogi kérdésről. (Böszörményi Jenő fordítása.) In: JAKAB András: Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2011, 358-375. o. A továbbiakban az állásfoglalás egyes megállapításait magyarul idézzük, Böszörményi Jenő fordításában. Az eredeti angol nyelvű szöveget lásd: [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)001-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)001-e.pdf).] Az állásfoglalás 58. pontjában – idézve egy korábbi állásfoglalását – a Velencei Bizottság a horvát tapasztalatok alapján kijelenti, hogy „ez a fajta széles körű indítványozási lehetőség a Bíróságot teljes mértékben leterheli”. Majd az 59. pontban, immáron kifejezetten a magyar alkotmányozás kapcsán azt is kimondja, hogy „az Alkotmánybírósághoz az *actio popularis* keretében 1600 beadvány érkezik évente, ami arról tanúskodik, hogy a magyar Alkotmánybíróság túlterhelésének veszélye nagyon is valós.” Az *actio popularis* helyett a Velencei Bizottság szerint „az egyén alapvető jogainak hatékony védelme” sokkal fontosabb (62. pont), ami viszont közvetlen, egyéni érintettséghez kötött indítványozási lehetőséget kell, hogy jelentsen (uo.). „A Velencei Bizottság a teljes körű alkotmányjogi panasz lehetőségét pártolja, nem pusztán azért, mert ez az alkotmányos jogok átfogó védelmét teszi lehetővé, de azért is, mert az Emberi Jogok Európai Bírósága által nyújtott jogorvoslat természete szerint szubszidiárius, továbbá azért is, mert kívánatos, hogy az emberi jogi problémákat nemzeti szinten rendezzék.” (63. pont) „Következésképp, a Velencei Bizottság véleménye szerint a jövőbeli magyar Alkotmánynak az *actio popularis* lehetőségét megszüntető rendelkezései nem tekinthetők az európai alkotmányos örökség megsértésének. [...] a Bizottság úgy véli, hogy a jogszabályok egyének által kezdeményezett alkotmányossági felülvizsgálatának szűkítése annak a jól bevált feltételnek a megkövetelésével, hogy >>az Alkotmányban garantált jogok valós és közvetlen érintettségé<< (konkrét jogi érdek) fennálljon, nem kifogásolható, amennyiben egyúttal bevezetik a teljes körű alkotmányjogi panasz intézményét is. Egy ilyen változtatás nem tekinthető az európai standardok megsértésének.” (64. pont) Végül a Velencei Bizottság kifejti azon véleményét is, miszerint az *actio popularis* helyett célszerű lenne fenntartani egy korlátozott, közvetett indítványozási lehetőséget, vagyis egy olyan mechanizmust, amely révén egy közvetítő intézményen (például az ombudsmanon) keresztül az arra érdemes jogi érdekeltség nélküli állampolgári kezdeményezések mégis csak eljuthatnának az Alkotmánybírósághoz.

¹⁰ Ha felállt volna a Közigazgatási Felsőbíróság, úgy – Magyarország Alaptörvényének hetedik módosítása (2018. június 28.) 11. cikke alapján – a Közigazgatási Felsőbíróság elnöke is indítványozhatta volna bármely

2012. január 1. és 2020. szeptember 1. között 64 utólagos absztrakt normakontroll indítvány érkezett az alapvető jogok biztosától, amelyből eddig az időpontig 56-ot bíráltak el, 44-et érdemben, határozattal, 12-t pedig végzéssel.¹¹ 36 indítványt nyújtott be az országgyűlési képviselők egynegyede, amelyből 23-at bíráltak el, ebből húszat érdemben (határozattal), hármat visszautasító végzéssel; két eljárást függesztettek fel, az Európai Unió Bírósága döntésének bevárása érdekében, egyrészt a közéletben ismert névvel az ún. CEU-törvény ügyében [hivatalosan: a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény módosításáról szóló 2017. évi XXV. törvény, valamint a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény egyes rendelkezései ellen előterjesztett utólagos normakontroll indítvány tárgyában),¹² másrészt az ún. civil törvény [hivatalosan: a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról szóló 2017. évi LXXVI. törvény 1. § (2) bekezdése, 2. § (2) és (5) bekezdése, 4. § (2) bekezdése, valamint a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról szóló 2011. évi CLXXXI. törvény 94. § (1) bekezdés *h*) pontja és 95. § *e*) pontja elleni utólagos normakontroll indítvány]¹³ tárgyában; további 11 ügy még szintén nem volt ebben az időben befejezve. A Kormánytól egyetlen utólagos normakontroll-indítvány érkezett; a Kormány ugyan összesen tíz indítványt nyújtott be ezen időszakban, ebből azonban nyolcat az Abtv. 38. § (1) bekezdése szerinti hatáskörben, az Alaptörvény értelmezése (absztrakt alkotmányértelmezés) érdekében,¹⁴ egy további indítványt pedig az Abtv. 34. §-a alapján az alaptörvény-ellenesen működő képviselő-testület (ez esetben: Foktó Község Önkormányzata Képviselő-testületének)¹⁵ feloszlásával összefüggő vélemény nyilvánítására irányulóan adott be.¹⁶

A Kúria elnökétől egy normakontroll-indítvány érkezett, mégpedig a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény azon módosított normái vonatkozásában, melyek újlag általános jelleggel lehetővé tették, hogy a bírókat bármikor, konkrét ok hiányában is, nemzetbiztonsági ellenőrzés alá lehessen vonni. (Ezt a generális, indok nélküli lehetőséget a bírók vonatkozásában az Alkotmánybíróság alaptörvény-ellenesnek találta, és megsemmisítette az ezt lehetővé tevő szövegrészeket.)¹⁷ Végül a legfőbb ügyész két indítványt nyújtott be; egyet – a Kúria elnökéhez hasonlóan – a nemzetbiztonsági törvény

---

jogszabály formai vagy tartalmi, valamint az Alaptörvény és az Alaptörvény módosítása formai (azok megalkotása alkotmányosságára vonatkozó) vizsgálatát. E módosítás 2018. június 29-én hatályba is lépett, a Közigazgatási Felsőbíróság felállítására, illetve annak működésének megkezdésére azonban végül nem került sor; Magyarország Alaptörvényének nyolcadik módosítása (2019. december 12.) következtében azonban e rendelkezés hatályát veszítette.

¹¹ A 12 végzésből hét megszüntető, 5 pedig visszautasító végzés volt.

¹² Ügyszám: II/01036/2017.

¹³ Ügyszám: II/01460/2017.).

¹⁴ Abtv. 38. § (1) bekezdés: „Az Országgyűlés vagy annak állandó bizottsága, a köztársasági elnök, a Kormány, illetve az alapvető jogok biztosja indítványára az Alkotmánybíróság az Alaptörvény rendelkezését konkrét alkotmányjogi problémával összefüggésben értelmezi, ha az értelmezés közvetlenül levezethető az Alaptörvényből.”

¹⁵ Az ún. „foktői ügyben” az Alkotmánybíróság elvi véleményként megállapította, hogy az Alaptörvény 33. cikk (1) bekezdése alapján alaptörvény-ellenes, ha a helyi önkormányzat képviselő-testülete tartósan nem működik, és működőképességének helyreállítása nem várható. Érdekesség, hogy bár ez alapján a Kormány javasolhatta volna az Országgyűlésnek, hogy az állapítsa meg, hogy a foktői képviselő-testület alaptörvény-ellenesen működik, és ez alapján oszlassa fel azt [vö.: Alaptörvény 1. cikk (2) bekezdés *g*) pontja], ezt azonban mégsem tette meg, ehelyett kívárta, hogy 2014 őszén leteljen a képviselő-testület megbízatása, és a helyi választópolgárok új képviselő-testületet és új polgármestert választhassanak – noha addig még több mit egy év volt hátra, tekintve hogy az Alkotmánybíróság e határozatát [18/2013. (VII. 3.) AB határozat] 2013. július 2-án hozta meg.

¹⁶ Abtv. 34. §: „Az Alkotmánybíróság a helyi önkormányzat és a nemzetiségi önkormányzat képviselő-testületének alaptörvény-ellenes működésére vonatkozóan a Kormány indítványa alapján elvi véleményt nyilvánít.”

¹⁷ Vö.: 12/2017. (VI. 19.) AB határozat.

egyik módosítása ellen (melyben a legfőbb ügyész – az Alkotmánybíróság által végül szintén megalapozottnak talált – alkotmányossági problémája az volt, hogy a nemzetbiztonsági kockázatot hordozó ügyész szolgálati viszonyának megszüntetéséről vagy fenntartásáról a törvény módosítása értelmében úgy kellett volna döntést hoznia, hogy a kockázat mibenlétét, annak konkrét okát nem ismerhette volna meg),¹⁸ egy másikat pedig (melynek elbírálása a vizsgált időszak végén még folyamatban volt), a Kúria 6/2018. Büntető jogegységi határozata ellen. Utóbbi esetében a legfőbb ügyész azt sérelmezi, hogy a támadott jogegységi határozat a Btk. csődbűncselekménye vonatkozásában azt az álláspontot foglalja el, hogy a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi IL. törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet hitelezője nem minősül a csődbűncselekmény sértettjének, noha a csődeljárás vagy a felszámolási eljárás alá vont gazdálkodó szervezet meglévő vagyona egyben a hitelezők kielégítési alapja is. Ennek következtében olyan, alaptörvény-ellenes helyzet jön létre, melynek alapján az ilyen hitelezők nem minősülnek magánfélnek, így polgári jogi igényt nem nyújthatnak be a büntető eljárás során, és nem illetik meg őket a pótmagánvádló jogai sem. Mivel mindez ellentétes mind a régi, mind az új büntetőeljárás törvénnyel, ezért sérti ezen hitelezők tisztességes bírósági eljáráshoz és jogorvoslathoz való jogát, így alaptörvény-ellenes. Mindezek alapján a három, a Kúria elnökétől vagy a legfőbb ügyésztől származó utólagos normakontroll-indítvány közül ez az egyetlen, amely nem hivatásrendi érdekek védelme érdekében, hanem rajtuk kívüli más, magánjogi jogalanyok érdekeinek megóvása céljából született.

IV. A konkrét normakontroll

IV.1. A konkrét normakontroll fajtái

Akinek jogi érdeke fűződik az alkotmányellenesség megállapításához, annak továbbra is, 2012. január 1. óta is közvetlen indítványozási joga van: ennek eszköze a konkrét normakontroll.¹⁹ A konkrét normakontrollnak három fajtája van. Az első a „régí”, normakontrollal egybekötött alkotmányjogi panasz²⁰ [Abtv. 26. § (1) bekezdés],²¹ melynek alapján bárki, akinek az ügyében folytatott bírósági eljárásban véleménye szerint a bíróság alaptörvény-ellenes jogszabályt alkalmazott, és ennek folytán valamely, Alaptörvényben biztosított joga sérült, indítványozhatja a bírói ítélet vagy eljárás alapjául szolgáló jogszabály

¹⁸ A legfőbb ügyésznek a törvénymódosítás értelmében sem információja nem volt a kockázat jellegéről és mértékéről (csak a tényt ismerhette volna meg), sem a törvény által felállított szempontrendszerrel nem rendelkezett. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy e rendelkezések alaptörvény-ellenesek, és *pro futuro* hatállyal megsemmisítette azokat. [A 19/2018. (XI. 12.) AB határozat a kérdéses rendelkezések hatályvesztésének időpontját 2019. március 31. napjában állapította meg.]

¹⁹ Ez alól természetesen kivétel a bírói kezdeményezés egyedi normakontroll eljárás iránt, ahol – ahogy az a jogintézmény elnevezéséből is kitűnik – az eljáró bíró(i) tanács) kezdeményezheti az alkotmánybírósági felülvizsgálatot; az eljárásban érintett személy legfeljebb javasolhatja a bírónak, hogy függesse fel az eljárást, és forduljon az Alkotmánybírósághoz.

²⁰ A „régí” alkotmányjogi panaszt az Alkotmánybíróság a kezdetekben még elsősorban egyéni jogorvoslatnak tekintette, erről árulkodik az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat [ABH 1991, 272.] indokolása; később azonban az egyéni jogvédelem egyre inkább háttérbe szorult, és a 442/D/2000. AB végzésben [ABH 2003, 1843.] a testület már e jogintézmény kettős jellegét hangsúlyozta, de úgy, hogy az egyéni jogvédelem a normakontroll lehetőségének megengedettségekhez volt kötve, annak feltételei hiányában az egyéni jogvédelem (a konkrét esetben való alkalmazási tilalom kimondása) sem volt lehetséges. Ezért mondható az, hogy a „régí” panasz kettős jellege ellenére leginkább konkrét normakontrollként funkcionált, a tényleges egyéni jogvédelmet pedig csak a „valódi” alkotmányjogi panasz 2012. január 1-jei bevezetése teremtette meg.

²¹ A 2012. január 1. előtti, „régí” alkotmányjogi panaszról, annak AB általi alkalmazási gyakorlatáról és e gyakorlat dilemmáiról lásd pl.: KÖBLÖS Adél: A „régí típusú” alkotmányjogi panasz az új Abtv.-ben. Alkotmánybírósági Szemle. 2012. 1. sz. 80-88.

vagy jogszabályi rendelkezés alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését, feltéve, hogy egyéb rendes jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, avagy jogorvoslati lehetőség nincs (nem volt) számára biztosítva.²² A második a közvetlen vagy kivételes alkotmányjogi panasz [Abtv. 26. § (2) bekezdés], amelyet akkor lehet igénybe venni, ha az alaptörvény-ellenes jogszabály rendelkezésének alkalmazása vagy hatályosulása folytán közvetlenül, bírói döntés nélkül következett be a(z) alapjogi) jogsérelem (továbbá az Alaptörvényben biztosított egyéb, alapvető jognak nem minősülő alanyi jogok sérelme). A harmadik pedig a bírói kezdeményezés egyedi normakontroll eljárás iránt (bírói konkrét normakontroll – Abtv. 25. §), melyet az érintett személy nem, csak az ügyben eljáró bíróság kezdeményezhet.

A bírói egyedi normakontroll részben előnyösebb, részben hátrányosabb az egyén számára, mint a normakontrollal egybekötött, „régii” alkotmányjogi panasz. Előnyösebb egyrészt azért, mert ez esetben nem kell megvárni a jogerős bírói döntést, amellyel az alkotmányos jogsérelem bekövetkezik, hanem már az előtt, preventív jelleggel kiküszöbölhető az alkotmányellenes jogszabály alkalmazása a bírósági eljárásban; másrészt azért is, mert a bíróság nemcsak alapjogi jogsérelem gyanúja esetén fordulhat az Alkotmánybírósághoz, hanem bármely alaptörvényi rendelkezés sérelmére hivatkozva is [így például az érintett maga nem hivatkozhat a hatalommegosztás elvének vagy a jogállamiságnak a sérelmére (kivétel a jogállamiság részét képező jogbiztonsághoz tartozó visszaható hatály tilalma és a kellő felkészülési idő követelménye, amelyek közül önmagában egyik sem alanyi jog, de az alanyi alapjogokhoz, illetve azok érvényesüléséhez közvetlenül kapcsolódó elv),²³ a bíróság viszont igen]; végül azért is, mert a bíró nemcsak az alaptörvény-ellenesség megállapítását, hanem az Alkotmánybíróság által korábban alaptörvény-ellenesnek nyilvánított jogszabály alkalmazásának a kizárását is kezdeményezheti. Hátrányosabb ellenben azért, mert erre az érintettnek nincs alanyi joga, annak indítványozását csak kérheti az eljáró bíróságtól (amely vagy eleget tesz ennek a kérelemnek, és kezdeményezi a normakontrollt, vagy – és többségében ez a helyzet – nem tesz eleget neki).

A valódi alkotmányjogi panaszra és az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti, „régii” panaszra egyaránt igaz, hogy a sérelmezett bírói döntésnek az ügy érdemében kell születnie (nem ilyen pl. az előzetes letartóztatás vagy az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelése), vagy az ügyet le kell zárnia, be kell fejeznie (pl. permegszüntető végzés).²⁴ Úgyszintén

---

²² Ide tartozik továbbá az Abtv. 26. § (3) bekezdése is, amely szerint „a legfőbb ügyész az Alkotmánybírósághoz fordulhat az ügyész részvételével lefolytatott egyedi ügyben alkalmazott jogszabály Alaptörvényben biztosított jogok sérelmét okozó alaptörvény-ellenességének vizsgálata érdekében, ha a jogosult maga nem képes jogainak védelmére, vagy a jogsérelem a személyek nagyobb csoportját érinti”.

²³ Ehhez összefoglaló jelleggel lásd az 1140/D/2006. AB végzést [ABH 2008, 3578, 3580-3581.].

²⁴ Mind a „valódi” panaszt, mind a másik két, konkrét normakontrollt jelentő panaszfajta az egyedi ügyben érintett nyújthatja be; az érintett lehet természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli jogalany (pl. egy társasház) is. Maga az egyedi ügy mind a „régii”, mind a „valódi” alkotmányjogi panasznál (a kivételes panasznál értelemszerűen nem, hiszen ott nincs bírósági eljárás) lehet (polgári ügyekben) akár peres, akár nemperes eljárás. A panaszt mindkét jogcímen [Abtv. 26. § (1) bekezdés, Abtv. 27. §] a sérelmezett döntés kézbesítésétől vagy – ennek hiányában – a tudomásszerzéstől, avagy az Alaptörvényben biztosított jog sérelmének bekövetkezésétől számított hatvan napon belül lehet benyújtani, amely eljárási határidő, azaz a feladás, és nem a beérkezés időpontja számít. E határidő elmulasztása esetén igazolási kérelem az akadályoztatás megszűnésétől számított 15, de a döntés kézbesítésétől vagy az Alaptörvényben biztosított jog sérelmének bekövetkezésétől számított legfeljebb 180 napos objektív határidőn belül terjeszhető elő. (Az igazolási kérelem előterjesztésével egyidejűleg magát az – elbírálásra alkalmas – indítványt is elő kell terjeszteni; az igazolási kérelem megalapozására szolgáló tényeket az indítványozó a kérelemben kell, hogy valószínűsítse [Abtv. 30. § (3) bekezdés].) Az első hónapokban az Alkotmánybíróság a hatvannapos határidőt – jogszabályi támpont hiányában – maga értelmezte, mégpedig anyagi jogi jellegüként. Az első konkrét, pusztán a beérkezés 60 napon túli időpontja miatti elkészttség okán visszautasítandó indítványok elbírálásakor és ezáltal a problémával való tényleges szembesüléskor azonban változtatott álláspontján, és gyakorlatában a határidőt eljárási jellegűnek tekintve befogadta a panaszokat, ha azok az egyéb befogadási feltételeknek is megfeleltek. Mindazonáltal e

mindkét panaszfajta (akár peres, akár nemperes bírósági alapeljárásról van szó) csak a jogerős bírósági határozat (ítélet vagy végzés) után lehet benyújtani, ha a rendes jogorvoslati lehetőségeket kimerítették, vagy jogorvoslat nincs biztosítva. (Természetesen az esetlegesen igénybe vehető rendes jogorvoslati lehetőségek kimerítése a harmadik panaszfajta, a közvetlen panasz esetében is feltétel.)²⁵ Mindhárom panaszfajta [vagyis az előbbi kettőn kívül az *Abtv.* 26. § (2) bekezdése szerinti közvetlen, bírói eljárás nélküli panaszra is] igaz, hogy külön befogadási eljárás és (befogadás esetén) külön érdemi vizsgálati szakasz van, bár lehetőség van a befogadhatóságról magában az érdemi határozatban is dönteni, amivel az Alkotmánybíróság néha él is.²⁶

IV.2. A bírói kezdeményezés

A bírói konkrét normakontroll („bírói kezdeményezés egyedi normakontroll eljárás iránt”) az absztraktnál jóval gyakrabban alkalmazott jogvédelmi eszköz, illetve sűrűbben gyakorolt alkotmánybírósági hatáskör. Mivel évről évre egyre több indítvány érkezik, e tekintetben az Alkotmánybíróság nagyobb ügyhátralékot halmozott fel, mint az absztrakt normakontrollos esetekben: az 516 (akár 2012. január 1. után, akár azelőtt) beérkezett ügyből mindössze 280 fejeződött be.²⁷ E 280 döntésből 2020. szeptember 1-jéig 208 érdemi döntéssel (határozattal) lett elbírálva, 72 pedig végzéssel zárult. Az egyesítések miatt ez végül összesen 225 formális döntést, ezen belül 164 határozatot és 61 végzést jelentett. Bár bírói kezdeményezésnél kisebb a hibalehetőség az alkotmánybírósági elbíráláshoz szükséges jogi (formai és tartalmi) feltételek kihagyására, ez – amint látható – néha (sőt, jogi szakvizsgával rendelkező bírókhoz képest eléggé gyakran: az ügyek mintegy negyedében) mégis megtörténik, azaz előfordul, hogy a bíró nem jelöli meg, hogy pontosan mely rendelkezésbe ütközik a támadott norma, milyen módon sérti a norma az Alaptörvény megjelölt rendelkezését stb. Ez esetben – bár egyedi bírói normakontroll esetében nincs külön befogadási eljárás – az Alkotmánybíróság egyszerűen visszautasítja mint érdemi elbírálásra alkalmatlant a bírói indítványt.

A bírói kezdeményezések ügyében született határozatok közül 28 eredményezte alaptörvény-ellenesség megállapítását és megsemmisítését; ezek közül 26 jogszabályt vagy jogszabályi rendelkezést (ezek között volt törvény, kormányrendelet, miniszteri rendelet és önkormányzati rendelet is) semmisített meg, míg 2 jogegységi határozatot: a 2/2016. (II. 8.)

---

gyakorlat sokáig nem öltött írott normatív formát: arról sem pró, sem kontra a korábbi ügyrend [1/2012. (I. 3.) *Tü. határozat*] nem rendelkezett. Csak a 2013. március 1-je óta hatályos jelenlegi Ügyrend írja elő kifejezetten, hogy „a határidő elmulasztásának következményeit nem lehet alkalmazni, ha a beadványt legkésőbb a határidő utolsó napján hivatali időben benyújtották vagy ajánlott küldeményként postára adták” [Ügyrend 28. § (1) bekezdés].

²⁵ Tehát ha az elsőfokú vagy büntetőügyben a másodfokú határozat ellen lehet fellebbezni, azt meg kell tenni. A felülvizsgálati eljárás megindítása ugyanakkor nem feltétel, de ha a jogerős határozat ellen nem éltek alkotmányjogi panasszal, a felülvizsgálat során hozott határozattal szemben is lehetőség van azt benyújtani. Ha a felülvizsgálat során olyan ítéletet hozott a Kúria, amellyel a jogerős határozattól eltérő érdemi döntést hozott (azaz a jogerős határozatot egészben vagy részben hatályon kívül helyezte és helyette, illetve az elsőfokú határozat helyett új és a jogszabályoknak megfelelő határozatot hozott; a jogerős határozatot megváltoztatta és a törvénynek megfelelő új határozatot hozott; a jogerős határozatot hatályon kívül helyezte és az eljárást megszüntette), akkor a jogerős ítélettel szemben benyújtott alkotmányjogi panaszt követően a kúriai felülvizsgálati döntés ellen önmagában is lehetőség van alkotmányjogi panasszal élni.

²⁶A befogadásról az Alkotmánybíróság Ügyrendje szerint az eljárás megindulásáról szóló főtítkári tájékoztatótól számított 120 napon belül kell dönteni; az első érdemi tervezet pedig a befogadástól számított 180 nap alatt kell elkészíteni. Az érdemi döntés meghozatalára ugyanakkor sem ügyrendi, sem jogszabályi határidő nincs: azt az *Abtv.* 30. § (5) bekezdése szerint „ésszerű határidőn belül” kell meghozni.

²⁷ 2012. január 1. után beérkezett ügy 371 volt.

AB határozat a 3/2013. Közigazgatási-munkaügyi jogegységi határozatot, míg az 1/2020. (I. 2.) AB határozat a 2/2019. Büntető jogegységi határozatot. (Érdekesség, hogy az alkotmánybírói statisztikai rendszerben e körben van némi inkonzisztencia, míg ugyanis az előbbi a rendszer a „jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés teljes vagy részleges megsemmisítése” körében helyezi el, addig az utóbbit a „bírói döntés vagy hatósági döntés megsemmisítése” körében – noha mindkettő jogegységi határozat, és mindkettő esetében annak megsemmisítése mellett az Alkotmánybíróság egyképpen elrendelte az adott jogegységi határozat alkalmazásával meghozott, jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát.)

Az alkotmánybírói határozathozatal idejében már hatályát veszített jogszabályok vagy jogszabályi rendelkezések alaptörvény-ellenességének megállapítására további 20 esetben került sor, nemzetközi szerződésbe ütközés megállapítására 1 esetben, alkotmányos jogalkotói mulasztás megállapítására 40 esetben, alkalmazási tilalom megállapítására 57 esetben, alkotmányos követelmény kimondására pedig 53 esetben. Ezek nagy részben egymást átfedő kategóriák, mert az „eredményes” bírói normakontroll-indítványok sok esetben több jogkövetkezményt is eredményeznek; olyan ügy, amely elutasítást tartalmazott 121 volt, de ezek egy részében is (megsemmisítés helyett) más, érdemi jogkövetkezményt (alaptörvény-ellenesség megállapítása megsemmisítés nélkül, alkotmányos követelmény megállapítása, mulasztás kimondása, alkalmazási tilalom megállapítása) is alkalmazott az Alkotmánybíróság, melyet önmagában az elutasítást számba vevő statisztikából nem láthatunk. Alaptörvény-ellenességet (megsemmisítés nélkül, már hatályát veszített rendelkezés vonatkozásában) egy esetben mondott ki a testület, elutasító rendelkezés mellett más jogszabályhelyek vonatkozásában megsemmisítésre hat ügyben került sor, alkotmányos követelményt tízszer, mulasztást hétszer állapított meg az Alkotmánybíróság, míg további egy esetben alkotmányos követelmény és alkalmazási tilalom együttes megállapítására, illetve két esetben megsemmisítésre és alkotmányos követelmény kimondására került sor.

Ez összesen 27 olyan ügy, melyet az elutasításokat tartalmazó statisztikai adatokból le kell vonni; így mindössze 94 „tisza” elutasítás történt a bírói kezdeményezések alapján (és ebből következően 70 indítvány volt részben vagy egészben eredményes). Mindez azt jelenti, hogy a formális érdemi döntéssel (határozattal) zárult ügyek 42,7%-a volt (egészben vagy részben) „eredményes” (az indítványozó bíró pozíciójából nézve), míg 57,3% nem volt az. Ha pedig az összes befejezett ügyhöz képest nézzük ugyane „sikerességi arányt”, ide számítva a végzéssel véget ért eljárásokat is, akkor azt látjuk, hogy a befejezett 225 ügy 31,1%-a volt (a kezdeményező és az alaptörvény-ellenességet kifejezetten állító bíró szemszögéből nézve) részben vagy egészben „sikeres”, míg 68,9%-a nem volt az.

IV.3. A normakontrollt jelentő („rég”, illetve „közvetlen”) alkotmányjogi panaszok

A „rég”, normakontrollal egybekötött, az Abtv. 26. § (1) bekezdése alapján indult alkotmányjogi panasz eljárások, valamint az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti, közvetlen (bírói eljárás hiányában igénybe vehető) panaszügyek száma még a bírói kezdeményezéseknél is jóval nagyobb, ami érthető, hiszen itt az érdekelt eljárási szereplők konkrét, egyéni érdekéről, nem egy elvont, absztrakt jogsérelem bekövetkezésének a bíró által észlelt lehetőségéről van szó. Ha egy egyedi ügyben alkalmazott (akár bírói döntés útján, akár anélkül érvényre jutó) jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés sérti az adott személy érdekeit, akkor természetes, hogy ezt megpróbálja jogilag operacionalizálni, és sérelmét alkotmányos sérelemként elfogadtatni az Alkotmánybírósággal. Ez az esetek nagy többségében nem sikerül, az érdekek érvényesítése azonban így is az alkotmánybírói panasz eljárás igénybe vételére ösztönzi a (volt) feleket, eljárási résztvevőket.

Ennek megfelelően 2020. szeptember 1-jéig összesen 3 210 normakontrollos panaszbeadvány érkezett az Alkotmánybíróságra. Ezek több mint háromnegyede (egészen pontosan 76,7%-a, azaz 2 463 ügy) az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti közvetlen panasz volt, és csak kevesebb mint negyede (23,3%-a, 747 ügy) volt régi típusú, a bírói eljárásban alkalmazott norma alaptörvény-ellenességét állító indítvány, vagyis az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti panasz. Látható tehát, hogy utóbbiak önmagukban nem sokkal haladják meg a bírói kezdeményezések szintjét, és a normakontrollos panaszok többségét a nem bírói eljárásokban alkalmazott vagy hatályosuló jogszabályok vagy jogszabályi rendelkezések elleni, ún. közvetlen panaszok teszik ki. Bár az Abtv. normaszövegében e panaszeljárások *kivételes* kezdeményezéséről van szó,²⁸ és emiatt az alkotmányjogi szakirodalom 2012-ben és az azt követő egy-két évben szintén még „kivételes” panasznak nevezte ezt a panaszfajtát, ám az a gyakorlatban egyáltalán nem bizonyult „kivételesnek”, hanem az Alkotmánybíróság leggyakrabban kezdeményezett eljárásává, illetve gyakorolt hatáskörévé vált.

Szót kell még ejtenünk az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti panaszok belső megoszlásáról is; e panaszoknak ugyanis – még a jogászok egy része által sem ismert módon – három belső fajtája is van. Egyrészt ide tartoznak a „rendes”, az Abtv. 26. § (1) bekezdése alapján (és csak az alapján) beadott indítványok; másrészt e körben veendőek számba az Abtv. 26. § (1) bekezdése mellett a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény (Ve.) 233. §-a alapján²⁹ benyújtott panaszok, vagyis az ún. választási panaszok; végül külön kell tárgyalni a valójában kevés érdemi jelentőséggel, gyakorlati szereppel bíró, az Abtv. hivatkozott rendelkezésén túl a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló 2013. évi CCXXXVIII. törvény (Nsztv.) 79. § (3) bekezdése szerinti panaszokat,³⁰ az ún. népszavazási panaszokat is. Utóbbi kettőt akkor is célszerű különvenni (és az alkotmánybírósági statisztika is különveszi), ha az eljárás a két esetkörben hasonló: mindkét esetben a választási bizottság határozata elleni bírósági felülvizsgálati indítványt elbíráló bírósági döntés a panasz tárgya³¹ (legfeljebb a választási panaszok benyújtására, az Alkotmánybíróság befogadásáról szóló döntésének meghozatalára, valamint befogadás esetén az érdemi határozat meghozatalára a Ve. alapján

---

²⁸ Abtv. 26. § (2) bekezdés: „Az (1) bekezdéstől eltérően, az Alkotmánybíróság eljárása kivételesen akkor is kezdeményezhető az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés *c*) pontja alapján, ha *a*) az alaptörvény-ellenes jogszabály rendelkezésének alkalmazása vagy hatályosulása folytán közvetlenül, bírói döntés nélkül következett be a jogsérelem, és *b*) nincs a jogsérelem orvoslására szolgáló jogorvoslati eljárás, vagy a jogorvoslati lehetőségeit az indítványozó már kimerítette.

²⁹ Ve. 233. § (1) bekezdés: „Az e törvény alapján, a választási szerv határozatával kapcsolatos jogorvoslati eljárásban hozott bírói döntés elleni alkotmányjogi panasz a sérelmezett döntés közlésétől számított három napon belül nyújtható be az Alkotmánybírósághoz.”

³⁰ Nsztv. 79. § (3) bekezdés: „(3) A Ve. 233. § alkalmazása során az alkotmányjogi panasz benyújtására és az Alkotmánybíróság döntéseire rendelkezésre álló határidő öt munkanap.”

³¹ A választási jogorvoslatoknak négy fajtája van. Az első a *kifogás*: a Ve. 208. §-a értelmében kifogást a választásra irányadó jogszabály, illetve a választás és a választási eljárás alapelveinek megsértésére hivatkozással lehet benyújtani, a benyújtásra pedig bármely, a központi névjegyzékben szereplő választópolgár, jelölt, jelölő szervezet, továbbá az ügyben érintett természetes és jogi személy, jogi személyiség nélküli szervezet jogosult. Ugyanezen jogalanyok, ugyanezen okokra való hivatkozással nyújthatnak be a választási bizottság elsőfokú határozata ellen *fellebbezést*, melyet a felettes választási bizottság bírál el {ha van ilyen – a Nemzeti Választási Bizottság elsőfokú határozata ellen fellebbezést értelemszerűen nem lehet benyújtani [vö.: Ve. 221. § (2) bekezdés]};³¹ az utóbbi által hozott határozat (valamint a Nemzeti Választási Bizottság elsőfokú határozata) pedig – hasonló okok miatt – *bírósági felülvizsgálati* kérelemmel támadható, erre azonban a Ve. 222. § (1) bekezdése értelmében már csak az ügyben érintett jogalany (természetes személy, jogi személy, jogi személyiség nélküli szervezet) jogosult. Rendkívüli jogorvoslatként végül a bírósági döntéssel érintett jogalany az Abtv. 27. §-a és a Ve. 233. §-a alapján alkotmányjogi panasszal fordulhat az Alkotmánybírósághoz, ha véleménye szerint a bírói döntés alaptörvény-ellenes. [Ezen négy (két rendes és két rendkívüli) jogorvoslatról kimerítően lásd: CSERNY Ákos (szerk.): Választójogi kommentárok. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 318-342. o.]

beadott választási panaszok esetén három munkanap a rendelkezésre álló jogvesztő határidő,³² míg az Nsztv. szerinti népszavazási panaszok esetén öt munkanap).³³ A „sima” Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti panaszok száma a vizsgált időszakban 695 volt, amely így az összes, bírói döntések elleni normakontrollos panaszügy (a 747 eset) 93%-át tette ki. Választási panasz [Abtv. 26. § (1) bekezdés, Ve. 233. §] 50 érkezett (6,7%), míg népszavazási panasz mindössze kettő [0,3%].

A 695 „rendes”, Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti panaszról az Alkotmánybíróság 2012. január 1. és 2020. szeptember 1. között 459 ügyben (tehát mintegy a beérkezett indítványok kétharmadában) döntött, és az eljárást lezárta; e döntések közül 88 (tehát a befejezett ügyek nagyjából ötöde) ért véget határozattal, a többi végzéssel. Tíz ügyben állapítottak meg alaptörvény-ellenességet (ezek közül hatban a támadott rendelkezések /egy részének/ a megsemmisítésére is sor került, négyben pedig már hatályát veszített jogszabályi rendelkezések alaptörvény-ellenességének megállapítása történt meg, értelemszerűen megsemmisítés nélkül).³⁴ A 10 alaptörvény-ellenességet megállapító döntés közül a hat megsemmisítő,³⁵ a négy megállapító döntés közül a három olyan, amelyben alkalmazási tilalomról is döntött a testület,³⁶ valamint másik három, amelyben elutasítás mellett döntött a testület az alkalmazási tilalomról,³⁷ továbbá – részben – öt mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapítása³⁸ tekinthető olyan határozatnak, mely a panaszos szempontjából „sikeres” volt; ez összesen 17 ügy.

A Ve. 233. §-a szerinti választási panaszos normakontroll-ügyek közül a vizsgált időszakban – a szoros határidőkre tekintettel – mindegyik ügy véget ért; ezek jó része (egészen pontosan 47) azonban végzéssel, tipikusan visszautasítással fejeződött be; az 50 indítvány közül mindössze három esetben született érdemi döntés, azaz határozat,³⁹ ezek azonban elutasító határozatok voltak (igaz, az egyik esetében, az ún. óriásplakát-ügyben⁴⁰ alkotmányos követelmény megállapítására került sor, vagyis ez az ügy az indítványozó szempontjából szintén – részben – „sikeresnek” tekinthető. Végül az Abtv. 26. § (1) bekezdése és az Nsztv. 79. § (3) bekezdése szerinti népszavazásos panaszok egyike sem volt sikeres: az egyiket⁴¹ az Alkotmánybírósággal végzéssel visszautasította, a másikat⁴² elutasította. Mindezek alapján a 2020. szeptemberéig az összes, bírói eljárásban alkalmazott jogszabályi rendelkezés ellen benyújtott és befejezett 511 panasz eljárás közül 92 végződött határozattal (ez az összes ügy 18%-a), részben vagy egészben sikeresnek (a panaszos szempontjából) pedig mindössze 18 (a lezárt panaszügyek 3,5%-a) tekinthető (miközben a támadott jogszabályi rendelkezések konkrét megsemmisítésére, ha úgy tetszik, a panasz „teljes sikerére” mindössze hat ügyben, vagyis a befejezett eljárások 1,2 %-ában került sor).

³² Vö.: Ve. 233. § (1)-(2) bekezdés.

³³ Vö.: Nsztv. 79. § (3) bekezdés.

³⁴ A 36/2013. (XII. 5.) AB határozatban az alaptörvény-ellenesség mellett nemzetközi szerződésbe ütközést is megállapított az Alkotmánybíróság a már a döntés meghozatalakor nem hatályos támadott normák egy része vonatkozásában. Ennek indítványozására ugyan a panaszosnak nem volt jogosultsága, de az Alkotmánybíróság az Abtv. 32. § (1) bekezdése alapján a jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközését bármely eljárása során hivatalból vizsgálhatja, és erre a testület ez ügyben sort is kerített.

³⁵ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, 34/2015. (XII. 9.) AB határozat, 1/2016. (I. 29.) AB határozat, 24/2017. (X. 10.) AB határozat, 10/2018. (VII. 18.) AB határozat, 22/2020. (VIII. 4.) AB határozat.

³⁶ 32/2017. (XII. 6.) AB határozat, 34/2019. (XI. 29.) AB határozat, 3195/2020. (VI. 11.) AB határozat,

³⁷ 34/2015. (XII. 9.) AB határozat, 1/2016. (I. 29.) AB határozat, 24/2017. (X. 10.) AB határozat.

³⁸ 6/2017. (III. 10.) AB határozat, 24/2017. (X. 10.) AB határozat, 3/2018. (IV. 20.) AB határozat, 28/2019. (XI. 4.) AB határozat, 18/2020. (VII. 21.) AB határozat.

³⁹ 3141/2014. (V. 9.) AB határozat, 3171/2018. (V. 22.) AB határozat, 30/2019. (XI. 4.) AB határozat.

⁴⁰ 30/2019. (XI. 4.) AB határozat.

⁴¹ 3262/2017. (X. 16.) AB végzés.

⁴² 3211/2016. (X. 26.) AB határozat.

Ami a közvetlen panaszokat illeti, a 2 463 érkezett ügyből majdnem mind, egészen pontosan 2 434 be lett fejezve (98,8%), és csak 29 ügy van folyamatban (1,2%). E befejezési arány annak köszönhető, hogy rengeteg egymáshoz hasonló beadvány érkezett, hasonló jellegű érveléssel és azonos vagy közel azonos jogszabályhelyeket (vagy éppen jogegységi határozatot) támadva, melyeket egyesíteni lehetett, vagy egyesítés nélkül is „sablon döntést” lehetett bennük hozni, lévén a felvetett és megoldandó jogkérdés azonos volt (ilyenek voltak pl. az ún. devizahiteles ügyek). Mivel számos ügy egyesítve lett, így a végzések száma csak 241, a határozatoké pedig 80 (ez összesen 321 formalizált döntést jelent), azonban olyan ügy is volt, melyhez több száz másik ügyet is egyesítettek, így ezen indítványok mindegyike tárgyában ugyanazon egy döntés született.⁴³ Jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés megsemmisítésére összesen kilenc ügyben⁴⁴ került sor; ezek többségében nagy, a közéleti vitákat is alapjaiban meghatározó ügyek voltak, mint például a bírák nyugdíjkorhatárának kellő átmeneti idő nélkül történő leszállítását alkotmányellenessé nyilvánító döntés,⁴⁵ a Questor-ügyben született határozat,⁴⁶ az ún. második eutanáziahatározat,⁴⁷ avagy a nemzeti otthonderemtési közösségekről szóló döntés.⁴⁸ Megsemmisítés nélkül két határozatban nyilvánított az Alkotmánybíróság már hatályát veszített jogszabályi rendelkezést alaptörvényellenessé,⁴⁹ és még háromban állapított meg alaptörvény-ellenes jogalkotói mulasztást.⁵⁰ Végül három olyan határozat is született, amelyben elutasítás mellett állapított meg a testület alkotmányos követelményt.⁵¹ Vagyis a 321, közvetlen panaszügyben meghozott formalizált döntés közül mindösszesen 17, a panaszos szemszögéből részben vagy egészben „sikeres” eljárás volt (5,3%), az eredeti célt [a támadott rendelkezések (legalább egy részének) megsemmisítését] pedig mindössze 9 jogszabályhely (vagy egymással összefüggő jogszabályhelyek) vonatkozásában sikerült elérni (2,8%).

V. A valódi alkotmányjogi panasz

A fentiekben bemutatott alkotmánybírói hatáskörök mindegyike normakontrollt jelent, vagyis (alapvetően) az alkotmányos rend objektív védelméhez járul hozzá. Magyarországon azonban 2012. január 1-je óta nemcsak kollektív, hanem egyéni alapjogvédelem is létezik. Ennek eszköze az ún. valódi alkotmányjogi panasz (Abtv. 27. §),⁵² melyet a bírósági eljárásban érdekelt nyújthat be, ha nem az alkalmazott jogszabályt tartja alkotmányellenesnek, hanem a bírósági döntést magát.

⁴³ A 33/2015. (XII. 3.) AB határozat például egymaga 744 hasonló – devizahiteles – indítványt bírált el.

⁴⁴ 33/2012. (VII. 17.) AB határozat, 6/2013. (III. 1.) AB határozat, 23/2013. (IX. 25.) AB határozat, 20/2014. (VII. 3.) AB határozat, 24/2014. (VII. 22.) AB határozat, 32/2015. (XI. 19.) AB határozat, 33/2017. (XII. 6.) AB határozat, 35/2017. (XII. 20.) AB határozat, 33/2019. (XI. 27.) AB határozat.

⁴⁵ 33/2012. (VII. 17.) AB határozat.

⁴⁶ 32/2015. (XI. 19.) AB határozat.

⁴⁷ 24/2014. (VII. 22.) AB határozat.

⁴⁸ 33/2019. (XI. 27.) AB határozat.

⁴⁹ 10/2015. (V. 4.) AB határozat, 4/2018. (IV. 27.) AB határozat.

⁵⁰ 25/2015. (VII. 21.) AB határozat, 4/2018. (IV. 27.) AB határozat, 10/2019. (III. 22.) AB határozat.

⁵¹ Az öt, alkotmányos követelményt megállapító határozat közül kettő tartalmazott megsemmisítést [ezeket fentebb már számba vettük: 6/2013. (III. 1.) AB határozat, 20/2014. (VII. 3.) AB határozat]; három pedig elutasította az eredeti indítvány(oka)t: 32/2013. (XI. 22.) AB határozat, 3/2019. (III. 7.) AB határozat, 15/2020. (VII. 8.) AB határozat.

⁵² Ismét hangsúlyozzuk: valójában a konkrét normakontroll és a valódi alkotmányjogi panasz közötti, az alapjogvédelem elsődlegesen egyéni vagy kollektív jellegére alapozott megközelítés mindig csak viszonylagos lehet; a konkrét normakontroll fajtái, ezek közül is különösen az érintett által kezdeményezhető „régí” és „közvetlen” panasz értelemszerűen az érintett személy (szervezet) jogait is védi.

A „valódi”, bírói ítéletekkel szemben igénybe vehető alkotmányjogi panasz bevezetése már a rendszerváltás során felmerült, azonban a Legfelsőbb Bíróság ellenállása, illetve az Ellenzéki Kerekasztal közönye miatt (amely fontosabbnak tartotta az *erga omnes* hatályú, a megsemmisítés lehetőségét tartalmazó és bárki által indítványozható utólagos absztrakt normakontroll, mint az egyéni (alap)jogvédelem eszközéül szolgáló „valódi” alkotmányjogi panasz bevezetését) ez végül akkor lekerült az alkotmányozási kérdések napirendjéről.⁵³ A valódi alkotmányjogi panasz bevezetésének gondolata ezt követően is időről időre felmerült, legutoljára maga az Alkotmánybíróság, illetve annak elnöke fogalmazta meg az alkotmányozás megindulásakor azt az igényt, hogy – az érdekeltséghez nem kötött utólagos absztrakt normakontroll-indítvány lehetőségének megszüntetésével együtt – történjen meg az egyéni jogvédelem alkotmányos mércéje érvényesülésének biztosítására alkalmas intézmény megteremtése, vagyis az alkotmányozó hozza létre a valódi alkotmányjogi panaszt.⁵⁴

A valódi alkotmányjogi panasz bevezetése – bizonyos eltérésekkel – végül alapvetően német mintára⁵⁵ történt meg. Németországban egyébként az alkotmányjogi panasznek két alapvető fajtája van: egyrészt maga a bírói (kivételesen, ha vele szemben a bírói út törvénynél fogva kizárt, közigazgatási) döntés (a döntés alapjául szolgáló, önmagában egyébként alkotmányos norma alkotmányellenes értelmezése vagy a döntés alapjául szolgáló, alkotmányellenes jogalkalmazást eredményező eljárási hibák) esetén igénybe vehető *Urteilsverfassungsbeschwerde*, másrészt a bírói (kivételesen közigazgatási) döntés alapjául szolgáló, önmagában alkotmányellenes anyagi jogi vagy eljárásjogi normák ellen felhívható *Rechtssatzverfassungsbeschwerde*. A magyar szabályozás lényegében ezt a mintát követte (csak – mint láttuk – a normakontrollos panaszokat bontotta további két részre, közvetlenül alkalmazott vagy hatályosuló, illetve bírói eljárásban alkalmazott rendelkezések elleni panaszokra). Összességében a valódi panasz bevezetésével a magyar Alkotmánybíróság is

---

⁵³ Lásd ehhez pl.: SÓLYOM László előszava, 19. o. In: HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 13-20. o.

⁵⁴ Lásd ehhez PACZOLAY Péternek, az Alkotmánybíróság elnökének az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő eseti bizottsága elnöke, Salamon László részére írt, 2010. szeptember 29-i keltezésű levelét: <http://www.parlament.hu/biz/aeb/info/ab.pdf>.

⁵⁵ A német gyakorlat kialakulásához, jellegzetességeihez és problémáihoz magyarul lásd pl.: CSEHI Zoltán: Kérdések és felvetések a német típusú alkotmányjogi panasz magyarországi bevezetése kapcsán. In: Alkotmánybírósági Szemle, 2011/1. szám, 100-109. o.; ZAKARIÁS Kinga: A rendes bíróságok határozatainak alkotmányossági felülvizsgálata a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában. In: Jogtudományi Közlöny, 2010/2. szám, 98-104. o.; TÉGLÁSI András: Az új Alaptörvény a XXI. századi Európában, 225-228. o. In: KUBOVICSNÉ BORBÉLY Anett – TÉGLÁSI András – VIRÁNYI András (szerk.): Az új Alaptörvényről – elfogadás előtt. Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága, Budapest, 2011, 172-231. o. Átfogóbb, részletes bemutatására pedig lásd: HARTMANN, Bernd J.: Verfassungsbeschwerden, Rechtsweg, Landesverfassung. In: PIEROTH, Bodo – SILBERKUHLE, Peter (Hrsg.): Die Verfassungsbeschwerde. Wolters Kluwer, 2008, 59-166. o.; ZUCK, Rüdiger: Das Recht der Verfassungsbeschwerde. Verlag C.H. Beck, München, 2006. Az eredeti, német „alkotmányjogi panasz” („*Verfassungsbeschwerde*”) egyébként az alkotmányos alapjogokkal szembenálló bírói és közigazgatási hatósági döntésekkel szemben nyújt rendkívüli, egyéni (alap)jogvédelmet jelentő jogorvoslati lehetőséget, mégpedig fő szabály szerint a jogerős, kivételes esetben már a nem jogerős döntésekkel szemben is (vö.: *Bundesverfassungsgerichtsgesetz /BVerfGG/* 90. §). (Ettől meg kell különböztetni az osztrák *Beschwerde* jogintézményét (vö.: FAVOREU, Louis: Az alkotmánybíróságok, 71-72. o. In: PACZOLAY Péter (szerk.): Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003, 52-113. o.), mely kizárólag a közigazgatási úton rendes jogorvoslattal már nem támadható közigazgatási határozatokkal szemben vehető igénybe /tehát bírói döntésekkel szemben nem/ – Ausztriában a bírói döntések /feltéve, hogy jogerősek/ egyéni kezdeményezésre csak normakontroll /kvázi „nem valódi” alkotmányjogi panasz/ keretében, illetve /jogerőtől függetlenül/ bíró által az előtte fekvő ügy vonatkozásában kezdeményezhető konkrét normakontroll keretében támadhatók, ott tehát német típusú „valódi” alkotmányjogi panasz nem létezik /vö.: SÚLYOK Tamás: Az osztrák *Verfassungsgerichtshof* és a magyar Alkotmánybíróság utólagos normakontrollt érintő hatáskörei, 115-116. o. In: Alkotmánybírósági Szemle, 2011/1. szám, 110-116. o./).

közelebb került az eseti igazságszolgáltatáshoz,⁵⁶ de nem lett (és elvileg nem lehet) ténybíró.⁵⁷

A beérkezett „normál” valódi alkotmányjogi panaszok száma 2012 januárja és 2020 szeptembere között 2 288, ebből 1989 már befejeződött, 299 pedig 2020 szeptemberében folyamatban volt. Az ügyek 86,9%-a tehát ekkorra már véget ért, és csak 13,1%-a tartott, vagyis az Alkotmánybíróság ügyhátraléka a „rendes” valódi panaszok esetében jóval kisebb volt a vizsgált időszak végén, mint az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti normakontrollos panaszok (mintegy az ügyek egyharmada)⁵⁸ vagy a bírói kezdeményezések (45%) ügyeiben, de jelentősen nagyobb, mint a közvetlen panaszok (1,2%) esetében.⁵⁹ Az egyesítések miatt a formális döntések száma ennél kevesebb, szám szerint 1937: 1656 végzés és 281 határozat. Az Abtv. 27. §-a és a Ve. 233. §-a szerinti további 111, ún. választási panaszügy mindegyike (a normakontrollos választási panaszoknál is említett okból, nevezetesen az ilyen panasz eljárások szoros, három munkanapos határidői miatt) befejeződött; ezekben az ügyekben egyesítésekre nem került sor, így mind a 111 indítvány tárgyában formális döntés, ezen belül 27 határozat és 84 végzés született. Végül az Nsztv. szerinti népszavazásos panaszokból 5 volt, ezek mindegyike szintén lezárult, mégpedig kettő (megsemmisítő) határozattal, három pedig végzéssel. [E három kategóriát összeadva így összesen 2 404 valódi panaszügy érkezett, amiből 2 105 lezárult (87,6%), és mindösszesen 2 053 formális döntés, ezen belül 1743 végzés (84,9%) és 310 határozat (15,1%) született.]

A határozattal befejezett ügyek esetében az „általános” panaszügyekben a 281 határozat közül a támadott bírósági döntés megsemmisítésére irányuló indítványnak 90 esetben adott helyt az Alkotmánybíróság, míg a többiben elutasította az indítványt. A Ve. 233. §-a szerinti választási panaszok esetében továbbá a határozattal befejezett 27 indítványból ugyanerre az eredményre 11 esetben került sor. Ez a határozattal befejezett ügyekhez képest 32%-ot, illetve 40,7%-ot jelent (a 101 összes helytadó döntés a 308 összes határozatnak pedig a 32,8%-a). [Az Nsztv. szerinti 5 népszavazási panasz közül három lett végzéssel visszautasítva, két indítvány alapján pedig a támadott döntés (a Kúria egy-egy végzése) meg lett semmisítve.] Az összes formális döntéshez képest az általános panaszügyek

⁵⁶ Vö. pl.: CSINK Lóránt: Az alkotmányos szervek együttműködése az új Alaptörvényben, 71. o. In: KUBOVICSNÉ et al.: i. m., 67-72. o.; ezen eltolódás kritikáját pedig lásd pl.: POKOL Béla: Alkotmánytervezet – elismerés és kritika, 57. o. In: Kubovicsné et al.: i. m. 53-57. o.). Ugyanakkor túlzás lenne azt állítani, hogy ezzel az Alkotmánybíróság „de facto bírósággá” válna (ezen állítást lásd pl.: BOBEK, Michal: Quantity or Quality: Re-Assessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe, 18. o. In: European University Institute, EUI Working Papers, Law, 2007/36.), vagy hogy az AB „igazságszolgáltatási tevékenységet” látna el (vö. pl.: VARGA Zs. András: Igazságszolgáltatás és (köz)igazgatás, 129. o. In: KUBOVICSNÉ et al.: i. m. 125-132. o.).

⁵⁷ Az Alkotmánybíróság tehát a valódi panasz hatásköre ellenére sem ténybíró: csak rendkívül kivételes esetben vesz fel – az alkotmányossági kérdés eldöntése érdekében szükséges – „bizonyítást”, egyébként kizárólag jogkérdésekben, azon belül is alkotmányossági kérdésekben dönt, amihez még a valódi alkotmányjogi panasz esetében is elegendő azon tényállás, amelyet a rendes bíróságok megállapítottak, és amely a kézhez kapott bírói döntésekből és (esetleg) az egyéb iratanyagból kiolvasható. A fentiek miatt tehát az AB nem tekinthető „szuper legfelsőbb bíróságnak” vagy „szuper felülvizsgálati bíróságnak”. (A legfelsőbb rendes bíróságok és az alkotmánybíróságok viszonyának főbb európai modelljeit és a köztük lévő feszültségek okait lásd: GARLICKI, Lech: Constitutional courts versus supreme courts. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 5, Issue 1, 2007, 44-68. o. /különösen az 50-63. oldalak közötti részt/; HOLLÄNDER, Pavel: The Role of the Constitutional Court for the Application of the Constitution in Case Decisions of Ordinary Courts. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, Vol. 86 Heft 4, 2000, 537-552. o.; TURANO, Leslie: Spain: *Quis Custodiet Ipsos Custodes?*: The struggle for jurisdiction between the *Tribunal Constitucional* and the *Tribunal Supremo*, 160. o. In: *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 4, Issue 1, 2006, 151-162. o. A lengyel példához lásd továbbá: TÉGLÁSI András – T. KOVÁCS Júlia: Alkotmánybíráskodás a visegrádi négyek országaiban, 95-97. o. In: *Pro publico bono – Magyar közigazgatás*, 2015/1. szám, 90-104. o.)

⁵⁸ Az Abtv. 26. § 81) bekezdése szerinti, „régí” típusú panaszok száma, mint láttuk, összesen 747 volt (a választási és népszavazásos ügyeket is ide számolva), melyek közül 511 volt befejezve (68,4%), vagyis az ügyhátralék 31,6% volt.

⁵⁹ Az Abtv. 26. § (2) bekezdése szerinti közvetlen panaszoknál a 2 463 ügy közül 2 434 ért véget, és csak 29 tart.

„sikeressége” 4,6%-ot, a választási panaszeljárásoké 9,9%-ot (a népszavazási panaszoké, bár az alacsony elemszámból semmilyen érdemi következtetést nem lehet levonni, 40%-ot), az összes, Abtv. 27. §-a szerint ipanaszügy sikeressége együtt pedig 5%-ot jelent. A mindösszesen 103, bírói és/vagy hatósági döntést megsemmisítő határozat az összes formális döntéshez képest tehát a valódi panaszügyek egyhuzadát teszi ki, ami nemzetközi mércével mérve átlagos, illetve valamivel afeletti (az átlagosnál „indítványozóbarátabb”) ítélkezési gyakorlatot jelent.⁶⁰

VI. Konklúzió

2012 előtt, az Alkotmány hatálya alatt a jellegadó hatáskör a döntően actio popularison alapuló absztrakt utólagos normakontroll volt (nagyjából az összes ügy felét ez az egyetlen hatáskör tette ki).

Ha összehasonlítjuk a 2012 előtti és utáni adatokat, egyértelművé válik a változás jellege. Az Alkotmány hatálya alatti utolsó olyan évben, amely reprezentálja az átlagos éves ügyforgalmat, és ezért irányadónak tekinthető, azaz 2009-ben⁶¹ 1452 új ügy érkezett. Ebből az „egyéb módon” megszűnt ügyek száma 695, az előadó bíróra kiszignált ügyek száma 757 volt. E 757 ügyből 368 volt utólagos absztrakt normakontroll (9 az ombudsmanok valamelyikétől, 359 pedig actio popularis keretében érkezett indítvány), 98 bírói konkrét normakontroll, és 51 alkotmányjogi panasz (természetesen normakontrollal, mivel akkor még csak ilyen volt). Az utólagos absztrakt normakontroll-indítványoknak az összes kiszignált ügghöz viszonyított aránya 49,8% (ebből az actio popularis alapján érkezett ügyeknek az összes kiszignált ügghöz viszonyított aránya 48,6%) volt. A bírói konkrét normakontroll 12,9%-ot, a (normakontrollal) alkotmányjogi panasz pedig 6,7%-ot tett ki.⁶²

2012-t követően a jellegadó hatáskör az alkotmányjogi panasz lett, az absztrakt normakontroll pedig ritkán gyakorolt hatáskörre vált. 2012 januárja és 2020 szeptembere között 6 147 ügy indult; ezek közül utólagos absztrakt normakontroll 101, nemzetközi szerződésbe ütközés vizsgálata 4, előzetes normakontroll 7 volt, vagyis az absztrakt normakontroll-ügyek száma mindösszesen 112. Ez az összes eljárás mindössze 1,8%-át teszi ki. Az Abtv. 27. §-a szerinti („valódi”) alkotmányjogi panaszt 2 404 esetben nyújtottak be (ideértve mind az általános, mind a Ve., mind az Nsztv. szerinti panaszokat), ami az összes ügy 39,1%-át adja. Az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerinti, „rég” normakontrollal egybekötött, a

---

⁶⁰ A német *Bundesverfassungsgericht* a 2005-2009 közötti öt év statisztikai adatai szerint például a befejezett 29 221 panaszindítvány (kerékítve) 95,1 %-át, pontosan 27 803-at nem fogadta be; a panaszok 2,5 %-át (737-et) az indítványozók visszavontak vagy a panasz eljárás egyéb módon (megszüntető végzéssel, áthelyezéssel stb.) ért véget; az elbírált indítványok 0,1 %-át (42-t) utasította el a testület, míg az elbírált indítványok 2,2 %-ának (639-nek) adott helyt. (Az adatok forrása: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/en/organization/gb2009/A-IV-1.html>.) Spanyolországban még ennél is szigorúbb elbírálás alá esnek az ún. *amparók*: 2019-ben például 7 554 ilyen ügy érkezett, 117 érdemi döntés született, melyek közül 18 indítványt fogadott csak el a Tribunal Constitucional (vö.: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/memorias/Estadisticas/ESTADISTICAS-2019.pdf>), ami 1,5%-os érdemi döntési és mindössze 0,2%-os (!) „sikerességi” arányt jelent. Ahogyan Tilk Péter is általános jelleggel megfogalmazta: „a valódi alkotmányjogi panaszt alkalmazó országokban az ilyen jogorvoslatok igénybevételenek eredményessége nagyon csekélynek tekinthető” (TILK Péter: Az új típusú alkotmányjogi panasz előzményei és az eljárási renddel kapcsolatos egyes szabályozási elvárások, 84. o. In: Alkotmánybírói Szemle, 2011/2. szám, 82-90. o.).

⁶¹ 2010-ben és 2011-ben rengeteg olyan ügy érkezett, amely egy specifikus problémával, a parkolási bírságok kiszabásával volt kapcsolatos, ezért ezen évek adataiból releváns általános következtetések már nem vonhatók le.

⁶² A többi indítvány az AB egyéb hatásköreiben folytatandó eljárását kezdeményezte (idetartozott különösen az OVB-határozatok elleni kifogás elbírálása, az előzetes normakontroll, a hatásköri összeütközés feloldása, az alkotmányellenesen működő helyi önkormányzati képviselő-testület feloszlásával összefüggő elvi vélemény adása, az absztrakt alkotmányértelmezés stb.).

bírói eljárásban alkalmazott jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés alaptörvényellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló *alkotmányjogi panasz* (szintén ideérte mind az általános, mind a Ve., mind az Nsztv. szerinti panaszokat) 747 volt, ami az összes ügynek a 12,2%-a. A szintén normakontrollt jelentő, de bírói eljárás hiányában kezdeményezhető, a közvetlenül alkalmazott vagy közvetlenül hatályosuló normák alaptörvényellenességének megállapítása és megsemmisítése érdekében benyújtott [Abtv. 26. § (2) bekezdés szerinti] panaszok száma 2 462 volt a vizsgált időszakban; ez az összes eljárás 40,1%-a. Ha összeadjuk valamennyi panaszügyet, akkor azt látjuk, hogy ezek száma mindösszesen 5 342, vagyis az alkotmányjogi panaszok az összes ügy 91,4%-át teszik ki.

A bírói kezdeményezések száma pedig ezen időszakban 371, ami az összes indítvány 6%-ának felel meg. Ha együtt nézzük a bírói kezdeményezéseket, valamint az Abtv. 26. § (1) és (2) bekezdései szerinti normakontrollt panaszokat, akkor azt látjuk, hogy a konkrét normakontroll-indítványok (összesen 3 581) az összes indítvány 58,3%-át adják. A panaszügyek és a bírói kezdeményezések pedig együtt majdnem lefedik az Alkotmánybíróság eljárásainak egészét, ezek jelentik ugyanis az összes eljárás 97,4%-át. Mindezek mellett az összes többi hatáskör ritka; a már említett, még látható jelleggel gyakorolt absztrakt normakontroll (1,8%) mellett ide tartozik az Alaptörvény absztrakt értelmezése (9 indítvány, ebből hat a Kormánytól, három az alapvető jogok biztosától); a hatásköri ütközés feloldása (1 ügy, az is visszautasítással végződve); az Országgyűlés népszavazás elrendelésével összefüggő határozatának vizsgálata (4 eljárás),⁶³ alaptörvény-ellenesen működő képviselőtestület feloszlásával összefüggő vélemény (1 eljárás); valamint az átmeneti hatáskörként gyakorolt, az egykori Országos Választási Bizottság népszavazás hitelesítésére vonatkozó határozatának felülvizsgálata (35 indítvány).⁶⁴

Ami kifejezetten a panaszügyeket illeti, a 2012 utáni panaszügyekben is felülreprezentáltak a normakontrollt [az Abtv. 26. § (1) és (2) bekezdése szerinti] panaszok, ezek aránya az összes ügy között 52,3%, a panaszügyek között pedig 60,1% (azonban mindkét arány a 2012-t közvetlenül követő évekhez képest enyhén csökkenőben van). A bírói konkrét normakontroll aránya erősen csökkent az Alkotmány időszakához képest, mégpedig annak nagyjából a felére (12,9%-ról 6%-ra). Az absztrakt normakontroll-eljárások 1,8%-os aránya elenyésző ahhoz képest, hogy az *actio popularis* időszakában a normakontroll-ügyek az összes kázus felét tették ki. Ezek helyét egyértelműen az alkotmányjogi panaszok foglalták el, egyrészt a „régis” és a „közvetlen” panasz, másrészt a „valódi” alkotmányjogi panasz. Az utóbbi nemcsak az összes ügy közel 40%-át adja, hanem csak a panaszügyeket számítva is azok 45%-át teszi ki, így – az összes ügy több mint 40%-át, illetve a panaszügyek több mint 46%-át kitevő (igaz, utóbbi esetében rengeteg egyesítést tartalmazó) közvetlen panaszokkal együtt – a legjelentősebb, leggyakrabban igénybe vett alkotmánybírói eljárásnak minősül, vagyis önmagában is (a 2012 előtti helyzetben annak számító utólagos absztrakt normakontroll helyett) az Alkotmánybíróság jellegadó hatáskörének számít.

---

⁶³ Ebből kettő befejezett, kettő még tart.

⁶⁴ Az OVB jogutódja a Nemzeti Választási Bizottság; ma már a népszavazási kérdések hitelesítését ez a szerv végzi. Az NVB határozata ellen benyújtott kifogás elbírálása pedig már nem az Alkotmánybíróság, hanem a Kúria hatásköre.

Holczhauser Vilmos¹

Trianonról (Nyílt levél kedves kollegámhoz, Tamás Gáspár Miklóshoz)

Kedves Gazsi,

a régi időkre való tekintettel továbbra is így szólítalak (az immár elterjedt „TGM”-et felületesnek, méltatlannak és sértőnek érzem.)

Életútjaink elágazása okából már hosszabb ideje nem volt alkalmunk elmélyültebb eszmecserét folytatni, amit én különösképpen fájlok. Másrészt, mint a kívülálló köréhez (ἔξω ζῶντες, mondja Platón) tartozó, nem is nagyon tudtam volna hozzászólni a hazai közelmét izgató témákhoz.

Nos, nemrégiben a kezembe került egy írásod,² amely részben egyetértést, részben ellenkezést váltott ki belőlem. Ezeket az alábbi levélben dokumentáltam, amennyire erőmből és tehetségemből futotta.

Kérlek, olvasd figyelemmel. Remélem, hogy néhány vitás kérdést alkalomadtán tisztázhatunk.

Prolegomena

„Ne beszéljünk Trianonról, mert nem tudjuk, miről beszélünk” – így az esszé zárómondata. Miért nem tudjuk? Mert nem olvasunk – így a látélet.

Az elvnek számos érvényes köznyelvi megfelelője van, például: „Ne beszéljen arabusul, aki nem tud arabusul”. Vagy cselekvőre fordítva, bátorítólag: „Olvass tinó, ökor lesz belőled”.

Az elv fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, és csak néhány megjegyzéssel kívánom kiegészíteni.

Az előzményekben részletesen kifejtetted, mi az, ami *beszédre* jogosít. Az írásod ennyiben a *prolegomena* filozófiai műfajába sorolható. (Legismertebb példa Kant, *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik* [...]) Pedánsabban: „A Trianonról való beszéd lehetőségének (illetve a lehetőség feltételének) előzetes vizsgálata”.

A megjegyzéseim első része a prolegomena néhány módszertani kérdésére vonatkozik.

A hallgatás imperatívusza

Trianonról nem beszélni annyi, mint Trianonról hallgatni.

Vannak a hallgatásnak nyomósabb indítékai, mint a pusztán nem-olvasás. Némelyekre a köznyelv, vagy az antikvitásból örökölt tisztos közhelyeink is utalnak: *inter arma silent musae, silent leges* stb. A múzsák és a törvények hallgatnak, de nem azért, mert nem olvasnak.

A *Tractatus logico-philosophicus* (Wittgenstein) zárómondata szerint (saját konyhai fordításom): „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell. Aminek nincs *tárgya* (jelentése,

---

¹ A szerző Németországban élő filozófus, email: dr.holczhauser@googlemail.com

² Tamás Gáspár Miklós, Miért ne írjunk Trianonról, Élet és Irodalom, LXIV. évfolyam, 22. szám, 2020. május 29.

konnotációja), arról nem jöhet létre értelmes beszéd. Olvasmánylista ezt nem tudja orvosolni. Sőt, ha van lista, akkor az csupán e felismerést megelőző tévedések dokumentációja. Aki feljutott a hallgatás csúcsára, az 'rúgja el a létrát' (*Tractatus* 6.54)".

Gyakorlatiasabb tanács, hogy nem a tárgy *nemléte*, hanem annak *eltitkolandó volta* miatt célszerű hallgatni.

Így például Henry Kissinger (*A World Restored. Castlereagh, Metternich and the Restoration of Peace*, 1954). Ausztria számára az 1809-ben elszenvedett majdnem megsemmisítő vereség után nem maradt más, mint „a kikényszerített hallgatás álarca alatt a szabaduláson munkálkodni – elképzelhető-e ennél súlyosabb erkölcsi próbatétel?”. Ugyanerről mondja Metternich: „Az utókor alig fogja elhinni, hogy mi ebben az időben [a „szavak” korában] a hallgatást *hatásos fegyvernek* tartottuk”.

„Mindig rá gondolni, de soha nem beszélni róla” (*Toujours y penser, jamais en parler*). Elcsépeelt szállóige, Léon Gambetta francia politikustól származik. Nem abszolút, hanem feltételes (*stratégiai*) hallgatás. Várni, amíg majd lehet (*szabad*) beszélni róla. A „tárgy” a Harmadik Köztársaság 1871-i teljes katonai veresége volt. Azért említem, mert nem mindig megnyugtató, ha a „köz” nem beszél. Nem feltétlenül azért hallgat, mert restelli, hogy nem olvas. Hanem eltitkolja, hogy valamire készül. A mondás egyébként világnézetileg semleges. Az Osztrák Köztársaságban a Weimar-hoz, később a Harmadik Birodalomhoz csatlakozni szándékozók („Anschluß”) is átvették.

[Ez az utalás a *dokumentált* francia revanchizmus, Versailles, és járulékosan Trianon, egyik indítéka, és talán nem írható *en passant* az összeesküvés-elméletek („francia intrika”) és egyéb „szamárságok” számlájára.]

Az olvasás imperatívusza

A Beszéd feltétele az olvasás. Aki teljesíti, az beszélhet, akár Trianonról is. Nem könnyen teljesíthető feltétel. Az irodalom-ajánlat (hány ezer oldal?) lenyűgöző. Az, hogy olvasásra buzdítod a közönséget, nekem személy szerint mélyen rokonszenves.

De az olvasmányok nem örökérvényűek. Valljuk be, egy részük az idő távlatából nézve legfeljebb történeti kuriózum. Egy 19. századi német jogász szerint például a törvényhozó „egy tollvonása”, és egész könyvtárakból lesz makulatúra.

Egy fontos (enyhítő) körülményt magad is jóindulattal említessz: „[...] hogyan várhatjuk a magyar értelmiségtől a kelet-közép-európai kontextus ismeretét [...], amikor e könyvekhez nehéz hozzájutni”.

Ha az olvasmányok időszerűek és hozzáférhetőek, akkor is ajánlatos különbséget tenni. Például ellenséges propagandát, manipulációt, dezinformációt is olvasni kell, és javító, helyreigazító, esetleg leleplező irodalmat is érdemes ajánlani. Bármily nehéz is, el kellene választani a *narratívát* a *tényközléstől*. A lista ebből a szempontból finomításra szorul.

Hallgatás és kérdés

Wittgenstein a beszéd (és a hallgatás) mellett egy további tényezőre is felhívja a figyelmet. A *kérdés* csak ott jogos, ahol válasz is van, és az utóbbi csak ott, ahol valami *mondható* van (*Tractatus* 6.51).

Platónnál a kérdés célratoró, a (Pár) Beszéd irányítója. Szókratész nem vaktában kérdezősködik. Nem bombázza a tanítványt *diffúz* kérdésekkel. A *maieutika* a filozófus udvariassága, aki csak tettet magát, hogy nem ismeri, és a hallgatóságtól várja a választ.

A kérdésfeltevésnek, mint technikának van egy hátránya (vagy előnye, ahogy vesszük), hogy *sugalmaz*. A kérdező kérdez, de nem válaszol. Nem állít (mert akkor bizonyítania kellene), hanem inkább a kérdezettre hárítja az értelmezés felelősségét. A diffúz kérdések tömkelege nem szűkíti, hanem bővíti a lehetséges válaszok skáláját; rendszerint tucatnyi ellenkérdést *provokál*.

Mindezt azért említem, mert ízlésem szerint a diffúz kérdés technikája túlságosan elharapózik az írásodban. Találomra néhány példa.

„Miért gondolta mindenki a radikálisan jobboldali Ferenc Ferdinánd főhercegtől az akkor még forradalmi szociáldemokráciáig és a katolikus egyházig (és a szinte teljes nyugati közvéleményig és a nemzetiségek vezetőiig), hogy a magyar arisztokrácia hatalmát meg kell törni, akár fegyveres erővel?”

Tényleg, miért gondolta? Mennyire komolyan gondolta? Ki tervezett Magyarország elleni fegyveres beavatkozást? Ferenc Ferdinánd főherceg? Az Apostoli Szentszék? A „forradalmi szociáldemokrácia”? A nemzetiségek vezetői, egyenként vagy külön-külön? Nem ismerték a nemzetközi jog elveit (állami szuverenitás, nem-beavatkozás)? Vagy ismerték, de fűtyültek rá? [Apropó, Ferenc Ferdinánd főherceg. Miért is volt ő „radikálisan jobboldali”? Más úton szerzett értesüléseim szerint karizma nélküli, de politikailag jó képességű ember volt, a (főleg szláv) nemzetiségek ügyében liberális nézeteket vallott. Tudatában volt annak, hogy a soknemzetiségű Monarchia politikailag instabil, és nem engedhet meg magának háborús kalandokat. Épp ezért tompítani kívánta a katonai körökben uralkodó militarizmust.]

Vagy ez (ugyanott):

„Miért nem értesültek erről a nagyhatalmú és dúsgazdag mágnások?”

Valóban nem értesültek? Honnan tudjuk, hogy nem értesültek? Csupán a „nagyhatalmú és dúsgazdagok mágnások” nem értesültek, vagy az elszegényedett gentry sem? Volt-e aki értesült? És ha igen, mit kellett volna tennie?

Vagy végül ez:

„miért volt a legnagyobb erdélyi román írók [...] magyarellenességének formája az antiszemitizmus?”

Miért is? Azt tartották talán, hogy a magyar arisztokrácia valójában egy zsidó háttérhatalom eszköze volt? Újra kell-e értékelnünk a *magyar* antiszemitizmust is? Amely valójában a románellenesség formája volt?

Lehet, hogy a járulékos kérdéseknek groteszk felhangjuk van. De őszintén és komolyan teszem fel őket, hogy világosan lássuk a diffúz kérdés diffúz sugallatát. Amely az összeesküvés-elméleteknek is alapvető technikája. (Ne érts félre, tudom, hogy Te ezektől nyilván gondosan óvod a közbeszédünket!)

Beszéd, hallgatás, történelem

Beszéd és cselekvés nyilván nem azonos. Van üres fecsegés, és öntudat nélküli tevékenység. De tekintsük most a szintézist, amelyben a beszéd egyben cselekvés (lásd például Habermas: *kommunikatives Handeln*). Ha a beszéd és a cselekvés, konkrétan a propaganda és a politika, közötti összefüggést elfogadjuk (milyen alapon lehetne tagadni?), akkor a hallgatás imperatívusza nem csak a beszédetől tanácsol el. Konkrétan: *Ne tegyünk, mert nem olvasunk*. Ezzel megvan az ismérvünk, aminek alapján tetteket helyteleníthetünk. (Persze nem várom, hogy ez változtatni fog a történelmen, a jelenkoron, vagy a jövőn.)

Érdekes fordulatnak tartanám, a történelem szereplőinek kötelező olvasmányt ajánlani. Ha az imperatívusz egyetemes érvényű, akkor visszamenőleg is alkalmazandó, a történelem minden korszakára, és minden szereplőjére. Mindenkire, aki tönkretett valamit, lerombolt valamit, amit nem ismert, és aminek helyébe nem tudott jobbat állítani.

Mit olvastak az említett „nyugati körök”, amelyek szándékoztak megtörni a magyar arisztokrácia hatalmát?

Mit olvastak a Lenin-fiúk?

Ha csupán azért kell hallgatnunk vagy a cselekvéstől tartózkodnunk, mert nem olvasunk, akkor az imperatívusz legfeljebb elméleti jellegű, rossz esetben pusztába kiáltott szó.

Amikor kényszer is áll mögötte, akkor helyénvalóbb volna a beszéd tilalmának (prohibíció) nevezni. Emlékszünk az időkre, amikor sok mindenről nem beszéltünk (Trianonról sem), hanem hallgattunk, vagy másról beszéltünk.

Mit olvastak azok, akik ránk kényszerítették a bűnösség narratíváját?

A kényszerhallgatás kora után felszabadító érzés egyáltalán beszélni. De sokakban még él a kényszer emléke. Rájuk való tekintettel a hallgatást kíméletesebben, tapintatosabban kellett volna ajánlani, mert fenyegetésnek érezhetik. Ne aggódj, én nem értelek félre, tudom, hogy nem tiltasz, hanem csak tanácsolsz. Tudják-e mások is?

A megismerés két „mozgása”

A kultúra egyik alapvető mozgásformája, nevezzük jobb híján a kultúra *kontinuitásának*, az emlékezetre, a reprodukcióra épül. Gondoljunk a szövegre, amely a meglévő ismeret, az idézet egyik zombékjáról a másikra ugrik. (Gondoljunk a zenére is: itt kiváltképpen jogos az idézet, a „változatok egy témára”). A kontinuitás biztonságot nyújt, vakmerő döntésre nincs szükség. Amit mondok, tiszteletre méltó, már mondták mások, nálam jobbak.

A kultúra kontinuitáson alapuló mozgása, minden ellenkező látszat ellenére, nem elitista. A középszerű is hasznossá teheti magát, ha szorgalmasan olvas. Vannak ugyan nem kívánatos lélektani-erkölcsi kísérői is: befelé nyárspolgári önelégültség, kifelé nagyképűség. De ettől eltekintve kétségtelen, hogy a folyamatos felhalmozás az egyetemes kultúra csodálatos virágait teremtette meg.

De a kontinuitás *kezdete* nélküli mozgás, a beszéd *végtelen regressziója*. A vele ellentétes mozgásforma a *diszkontinuitás*. Valami felbukkan, aminek nincs, nem lehet, előzménye. Az igazán számottevő felismerés kezdet (nem csak a művészetben, hanem a tudományban is): cezúra, a semmiből születő döntés. Utólag lélektanilag megmagyarázható, de logikailag nem levezethető, nem tervezhető, és nem ismételhető. (Legfeljebb utánozható, de azt nem értékeljük, és amúgyis a „kontinuitás” fejezetbe tartozik.) Előrejelzés még az iparszerűen szervezett tudományban sincs, nemhogy a szellem légiesebb tartományaiban. A kezdet, az invenció a diszkurzív tudás sima felületét áttörő *irracionalitás*. Ez az, amit például Lukács György nem értett.

Milyen alapon mondta például Parmenidész, hogy csak a lét van, a semmi nincs? Korábban csak „tűz”, „víz”, „levegő” és „föld” kerültek szóba.

Honnan tudta Mózes, hogy az égő csipkebokor nem ártalmatlan sivatagi tüzeset? Vagy legfeljebb szalonnasütésre való alkalom? Hol olvasott az égő csipkebokor teológiájáról?

Végül hadd fűzzem hozzá a diszkontinuitás toposzához még azt, amit Schelling mond Descartes-ról (*Zur Geschichte der neueren Philosophie*, 1833/34). A *cogito* abszolút kezdet. Descartes minden kapcsolatot megszakított a korábbi filozófiával és úgy irt, mintha előtte nem lett volna filozófia. Descartes-tal a filozófia mintegy visszaesett egy második gyermekkorba, egy olyan állapotba, amelyen a görögök már az első lépéseikkel túl voltak. Másrészt ez a visszalépés nagyon is termékeny volt. A filozófia „a már az ókorban és a középkorban felhalmozott bőségből és kiterjedésből összeszűkülte egy pontba”, ami aztán lépésről lépésre kiszélesedett az újkori filozófia mindent magában foglaló programjává. Ebből

mintegy magától adódik a meghatározás: „a filozófia az egyáltalán a kezdetből kiinduló tudomány”.

Provincia és Metropolis

Samuel P. Huntington paradigmája szerint a kultúrkörök dinamikája ellentétes irányú erőkön alapul. A paradigma alkalmazható az állami szervezetenél kisebb egységekre is, minden olyan helyzetre, ahol egy helyi *periféria* egy helyi *metropolis* hatókörébe kerül. Az egyszerű modellben a periféria vagy „nyugatosodik” (ha nem tud ellenállni a metropolis anyagi és szellemi fölényének), vagy „indigenizálódik” (távolodik, igyekszik megőrizni, vagy újra érvényre juttatni a saját értékeit). (A terminológia nyilván újkori esetlegességeket tükröz.) A részletesebb modellben a periféria különbségeket vesz észre a metropolis kultúrájában; azok egy része vonzza, a másik része taszítja. Ha vonzás és taszítás körülbelül egyensúlyban vannak, akkor a kultúra „meghasonlott”, „kettészakadt”. Bonyolultabb helyzetben a periféria nem egy, hanem több, esetleg egymással versengő metropolis hatáskörébe kerül.

Mindez számunkra nagyon is ismert, a magyar államban és kultúrában kezdetektől fogva ott van minden eleme. A paradigma jól illusztrálja Magyarországnak a Monarchiában betöltött kettős szerepét is: Ausztria felé periféria, a területén élő nemzetiségek számára metropolis. Ezért egyoldalúnak tartom, nemzetiségeknek csupán az indigenizációjára figyelni, és a magyar állammal szembeni nyugatosodását elhallgatni. Ezeket az árnyalatokat fel lehetett volna tüntetni a listában.

A magyarországi nemzetiségekre egyéb metropolisok (Szerbia, Románia) agresszív nacionalista propagandája is hatott. Az eötvösi liberális nemzetiségi politika főleg emiatt volt eleve kilátástalan.

***

A perifériák megosztottsága rendszerint a metropolis meghasonlottságának tükörképe. De a „megosztott társadalom” jelzője ma egyetlen országra sem találóbb, mint az Egyesült Államokra. Erre a megosztottságra a Huntington sémája nem alkalmazható, hiszen egyetlen kultúrkör sincs, amelyre az USA mint metropolisra tekintene. Az USA megosztottságának nem külső, hanem belső oka van.

Az ok: a liberalizmus folyamatos degenerálódása. Korábban progresszizmus, napjainkban barbárság. A nyugatosodni vágyó perifériák ma egzisztenciális dilemma előtt állnak. El kell dönteniük, hogy *melyik* nyugat vonzza őket: a 18. század végi liberalizmus maradványai, vagy az „akadémia” világa. Az amerikai egyetemek ma nagyrészt a kultúrforradalom káderiskolái. A legfrissebb követeléseik egyike szerint a „nagy könyveket” el kell távolítani, mert a klasszikus irodalom nem a tudatlanság ellenszere, hanem a fehér rasszizmus dokumentuma.

Ideje az „olvasás imperatívuszát” ebből a szempontból újraértékelni. A Te Trianon-listád sem áll gyanú fölé: egyetlen fekete bőrű szerző nincs benne!

A Monarchia helyzete

A Trianonhoz és az előzményeihez kapcsolódó tartalmi megjegyzéseid laza kommentárként kapcsolódnak az olvasmányajánlathoz, a nyitott kérdésekhez, valamint a jelenkor bírálatához. Hogy ebben a tömkelegben eligazodjam, elnagyolt áttekintést készítettem a magam használatára. (Szaktörténészek jóindulatú elnézésére számítok.)

Ausztria – évszázadokon át a Német-Római Szent Birodalom központja – a feudális kor utolsó túlélője volt, amelynek finom szövetére a Napóleoni háborúk, a nacionalizmus és a racionális közigazgatás újkeletű eszméi csakis bomlasztóan hathattak. Az 1809-es „Schönbrunni békekötés” idején az állami megsemmisülés előtt állt. Elvesztette a területének egyharmadát, a védekezési vonalait, a tengerre való kijáratát. A dalmát partvidék, Trieszt és egyéb területek az *Illyr provincia* néven közvetlen francia fennhatóság alá kerültek. Ez várt Magyarországra is.

Metternich konszolidálta, a 48-as forradalom újra megrendítette Ausztriát. 1866-ban, a königgrätzi vereség következtében kiszorult a Német Szövetségből. A kiegyezés volt az egyetlen esély, hogy legalább másodrangú európai hatalomként maradjon fenn.

Az Osztrák-Magyar Monarchia (a továbbiakban „Monarchia”) két egyenlőtlen félből állt. Trianonra való tekintettel csupán az etnikai szerkezet említendő. A különbségek olyan hatalmasak voltak, hogy aligha beszélhetünk, általában és egységesen, a Monarchia „nemzetiségi problémáiról”.

A nemzetiségi probléma Ausztriára sokkal nagyobb súllyal nehezedett mint Magyarországra. A csehek és a lengyelek kulturálisan a magyarországi etnikumoknál magasabb szinten álltak, és a németek kisebbségben voltak velük szemben. A fehérhegyi összeomlást (1620) követően a cseh főurak és bürokraták szervesen beépültek a birodalmi közigazgatásba, és úgy mond nem voltak ártatlanok a „népek és nemzetek politikai és adminisztratív leláncolásában” (Szekfű Gyula, *Három nemzedék*, 1989, 188. o.). Ez a kulcsszerepük a kiegyezés után is megmaradt, aminek egyre rombolóbb következményei voltak.

Magyarországon a magyarság számbelileg körülbelül akkora volt, mint a többi etnikum együttesen, de az utóbbi nem volt egységes csoport. Továbbá, minden tiszteletünk ellenére, meg kell jegyeznünk, hogy (a horvátokat kivéve) a társadalmi, kulturális és politikai fejlődés tekintetében sem alkottak olyan ellensúlyt, mint az ausztriai etnikumok.

Magyarországot a kiegyezés politikailag stabilizálta. Ausztria ugyan továbbra is gazdasági-kulturális fölényben volt, de politikailag instabil maradt. Magyarország, ha jogilag nem is, de ténylegesen domináns helyzetbe került, ami a szövetségesnél folytonos irritációt okozott. A magyar dominanciát, osztrák elképzelés szerint, a monarchia átszervezése törhette volna meg: a Dualizmust hármas szövetséggé, Trializmussá alakítani. Ezt lehetett propagandisztikusan a szlávok iránti *szolidaritás* színében feltüntetni, de nem ajánlatos bedőlni neki.

[Kitérő: Ebben az összefüggésben érintem azt a korábbi kérdésemet, hogy: „II. Józseftől kezdve hogyan és miért rokonszenveztek a Habsburgok a nehéz körülmények között élő erdélyi román parasztsággal?”. A „miért”-re nem adsz választ, de magát a szolidaritás tényét (amivel legfeljebb az excentrikus felvilágosító, II. József, uralkodása jellemezhető) nem vonod kétségbe. A kényszerű Habsburg birodalmi politikát *humanista*, *nemzeti* árnyalatokkal színeznél, és főleg a korai *osztálybéke* ösképét felfedezni benne, részletesebb kifejtést érdemelt volna.]

Az 1868:44 nemzetiségi törvényben a magyar állam, a kortárs liberalizmus szellemében, mindent felkínált, amit az ország felbomlása nélkül felkínálhatott. A nemzetiségek elutasító válasza két tényező együttes hatásának tulajdonítható: a korlátlan (1) *gazdasági* liberalizmus feltételei mellett rohamosan javult az anyagi helyzetük, és (2) a *politikai* liberalizmus lehetővé tette, hogy az újonnan szerzett hatalmukat minden veszély nélkül a magyar állam ellen fordítsák. Az elégedetlenségük nem a növekvő vagy alábbhagyni nem akaró nemzetiségi elnyomás miatt lángolt fel, hanem mert az ellenállás esélyei drámaian megjavultak. Ez a Coser-tétel sajátos esete (lásd Lewis Coser, *The Functions of Social Conflict*, 1956), amit az uralkodó *frusztráció*-elméletek (valójában elvizenyősített osztályharcelméletek) nem hajlandók tudomásul venni.

Az első világháborúhoz közeledvén mindezt erősíti Szerbia és Románia nacionalista propagandája.

Az európai helyzet

1914-ben korántsem az volt az uralkodó nézet, hogy Németország visszamaradott – mert „feudálisan” strukturált (Ernst Nolte, *Historische Existenz*, 1998, 535. o.). A leereszkedő megértés: megkésett fejlődés, elkésett polgárosodás, a modernizáció vesztese stb. későbbi keletű. Éppen ellenkezőleg, mondta Ernst Renan az 1871-es francia összeomlás kapcsán: Németország éppen a demokratikus fejlődés *hiányának* köszönheti a rendkívüli erejét.

Ez ideológiailag tűrhetetlen volt. A liberalizmus, noha még a csúcsponton vagy annak közelében volt, ilyen ellenpéldát nem viselt el. Politikailag pedig fenyegető volt. Az új, feltörekvő hatalom veszélyeztette a beérkezetteket. Ez a „thukydidészi” csapda (Graham Allison, Victor Davis Hanson). Tragikus, mert aki a feltörekvőt katonai hatalommal próbálja megállítani, esetleg a saját bukásán dolgozik. (A klasszikus példa a Spárta és Athén közötti háború volt, lásd Thukydides, *Die Geschichte des Pelloponesischen Krieges*.)

Az európai nagyhatalmak beleestek a csapdába. (Feltehetőleg nem olvastak.)

Mellékesen feltűnő, hogy Mihail Gorbacsov annakidején milyen tévesen értelmezte a csapdát: „Aki későn jön, azt megbünteti az élet”, mondta. De Németországot nem az „élet” büntette meg, hanem a korábban jövők. Amikor a Szovjetunió szétesett, és a Hegel-t plagizáló Fukuyama meghirdette a történelem végét, a háttérben már ott állt az újabb későn-jövő. Kína nem-kapitalista gazdasági és nem-demokratikus politikai szerkezetét nem csak egyetemi körök, hanem a menedzseri réteg egy része is inkább előnynek, mint hátránynak tekinti. És az USA korábbi adminisztrációi Kína lopakodó katonai stratégiáját nem érezték közvetlen fenyegetésnek.

Lett volna világháború, lett volna Versailles és Trianon, ha már a 20. század elején is ez a felfogás uralkodik Európában?

De tovább, Trianonhoz.

Az ország feldarabolgatott. De történelmi szükségszerűség, erkölcsi igazságtétel volt-e feldarabolni a magyar *nemzetet* is? Ha a wilsoni (egyébként földöntúlian naiv) elveket az Antant komolyan veszi, létrejöhetett volna egy nagyjából mindenki számára elfogadható területi rendezés.

Csehország az osztrák tagállam része volt, magyar nemzetiségi elnyomástól soha nem szenvedett. (Magyarországgal szemben csak a szlovák társnemzetnek lehettek területi követelései.) A román és a szerb nemzeti államok Trianon idejében jó fél évszázados önállóságra tekintettek vissza, és nem a Monarchia, hanem az Oszmán birodalom bomlástermékei voltak.

„Hogyan lehetséges Iorga vagy Masaryk műveiben való elmélyedés nélkül [...] az első világháborúnak, a Monarchia fölbomlásának, az új nemzetek diadalának a fölfogása?” (az én kiemelésem).

Nos, a békekötés nem az új, hanem a „rég”i nemzetek diadala volt. *Versaille* egy távolabbi európai konfliktus, egy legkevesebb fél évszázada parázsló *ressentiment* fő terméke. Magyarország felaprításának kelet-európai haszonélvezői nem forradalmárok, nem a történelem hőroszai, hanem a potyautasai voltak.

Kétlem, hogy Trianon megértéséhez Iorga vagy Masaryk írásait kell olvasnunk. Sőt, talán felesleges is, mert elterelik a figyelmünket a tényekről. Célszerűbb Christopher Clark-ot olvasni (*The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*).

Trianon – avagy „mi micsoda”?

Elemi szövegértelmezési gondot okoz, hogy „Trianon” az írásodban három dolgot jelent: két *eseményt* és egy *korszakot*.

Magyarország 1918 október 31-én *kivált* a Monarchiából, azaz nemzetileg önálló lett (T1);

A *diktátum* (T2), amely 1920 június 4-én lépett érvénybe.

A diktátum *utóélete*, a diktátumot követő korszak, a „trianoni dilemmaköteg” (T3).

„Trianon“-ról tett kijelentéseid *rendszerint* pontosan az egyikre érvényesek, a másik kettőre nem. Azért mondom, hogy „rendszerint”, mert például az, hogy Magyarországot „Trianon tette *nemzetközi jogi* értelemben független nemzetállammá”, mind a három jelentés szerint téves. Magyarországot a *Saint Germain-en-Laye*-i békeszerződés tette függetlenné, 1919 október 9-én, egy évvel T1 után és jó fél évvel T2 *előtt*.

„Amit mi Trianonnak nevezünk [...] az éppen a nemzeti újjászületés mámorában született, a nemzeti önrendelkezés és nemzeti függetlenség gondolata jegyében.”

Ez nyilván T1, nem pedig a Diktátum. A másik kettő nekünk nem volt újjászületés, és mámorra sem adott okot.

„Megmaradhatott volna a birodalmi jellegű `történelmi‘ Magyarország etnikai alapon? Független államként, amelyben a többség nem magyar? Hiszen ez a magyar `trianoni‘ gondolat.”

A függetlenség kikiáltásakor (T1) még lehetett hinni a *történelmi* Magyarország megmaradásában, a Diktátum (T2) után már nem. A Diktátumot követő korszakban (T3) csak a *megcsonkított* ország „megmaradását” (*perpetuitas*) lehetett remélni; a *történelmi* Magyarországot legfeljebb „visszaállítani” lehetett (*restitutio*).

Félreértéseket elkerülendő, a továbbiakban „Trianon”-t csakis a „Diktátum” (T2) értelemben használok.

A „paradoxia”

„Annak a paradoxiónak a fölfogása nem túl könnyű így, hogy a Monarchiához s a benne fönnmaradt történelmi Magyarországhoz az az 1918-ban örökre uralmát veszített magyar köznemesség ragaszkodott, amely a dualizmust soha nem ismerte el”. Ugyanennek a nemességnek az utódai voltak „az irredenták, siratva az államalakulatot, amelyet az őrzött volt meg, amit valaha gyűlöltek: az összmonarchia, s a fölforgató elemeket (a nemzetiségeket, a földosztásra vágyó parasztságot és a szocialista munkásosztályt – no meg a függetlenségi magyar sovínisztákat, azaz őket magukat) végső soron kordában tartó katonai hatalma.”

Ha jól értelek, ez a gondolatmenet: a magyar köznemesség elutasította ugyan a kiegyezést, de azt várta, hogy az összmonarchia katonai ereje tartsa kordában a felforgató elemeket. Ez így nem tartható fenn.

Az 1867:XII. törvénycikk értelmében létrejött egy *közös* (gyakorlatilag az osztrák kormánynak alárendelt) *birodalmi* hadsereg. Ennek a feladata volt a *külső* ellenséggel szembeni védelem. Emellett létrejött, osztrák részen a *Landwehr*, magyar részen a *honvédség*. A mindenkori belső „felforgató elemeket” ezeknek (nem a közös hadseregnek!) kellett kordában tartaniuk.

A kiegyezés korában a közös hadsereggel egyenértékű magyar hadsereg nem jött létre. A kiegyezés *közjogi ellenzéke* pontosan ezt kérte számon, a gyűlölködésig menően. Az ellenzék valóban a vidék, a vármegyék nemességére támaszkodott. Ez a réteg mégis a közös hadseregtől várta volna a belső (többek között a szociális) béke fenntartását? *Non sequitur*.

Az „odvas” historicizmus

A paradoxont nagyobb összefüggésbe helyezve megtalálni véled a „második világháború idején bekövetkezett összeurópai tragédia” egyik okát, ami nem más, mint a „Habsburg-birodalmi dilemmák pokoli utóélete.” A dilemma jelzői: „megoldatlan” és „megoldhatatlan”.

Az utóbbit tartom fontosnak, az előbbi akár el is elhagyható, mert tautologikus. Ami *nem megoldható*, az soha nem lesz *megoldott*, és a megoldása nem számonkérhető (*impossibile nulla obligatio est*). Persze, aki a történelmet sem logikai sem magánjogi, hanem erkölcsi alapon ítéli meg, ezt nem fogadja el. De bele kell-e törődnünk abba, hogy a történelemlről erkölcsi alapon kell ítélni?

A heterogén Habsburg birodalom dilemmája (amit Magyarország a kiegyezéssel örökölt) nem egyedi eset, hanem úgymond a politikai szociológia entrópia-törvénye. Nem az rendkívüli, hogy birodalmak megszűnnek, hanem az, hogy fennmaradnak. (A költő szebben mondja: a életet a kollektív individuum is „halálra ráadásul” kapja.) A véletlen, a nemzetközi környezet, az ellenfelek szervezetlen volta vagy ügyetlensége, ravasz „manipuláció” (lásd Metternich) a fennmaradást meghosszabbíthatja.

A kortársak, a tényleges konfrontáció tényleges résztvevői egymás szemére vethetik, hogy maguk helyesen, a másikat rosszul ítéli meg a helyzetet. Történelmi öntudatra ébredt kultúrákban szokás visszamenőleg *megvizsgálni*, hogy az adott helyzetben kinek (esetleg egyiknek sem) volt igaza. A múlt szereplőit visszamenőleg történelmi bűnnel (vagy legalábbis mulasztással) *vádolni* magában rejti azt feltételezést, hogy az adott probléma *megoldható volt*. Esetleg azt, hogy *minden* probléma megoldható, hogy „mindig és mindenütt folytatható sikeres politika”.

Kissinger ezt a feltevést „odvas hisztoricizmus”-nak nevezi.

Az „igazságosság”

„Az 1989 utáni eszmélkedésnek olyan új elemei vannak, mint a – nagyon finoman szólva – zsákutcának bizonyult bécsi döntések félig-meddig rehabilitációja (ami még akkor is problematikus, ha a bécsi döntések szerepét Magyarország második világháborús végzetében itt most figyelmen kívül hagyjuk és csak a szűken vett etnikai szempontot vesszük tekintetbe), ami nem vezet sehova. (Hála Istennek még a szakadékba se.)”

Kár, hogy Magyarország második világháborús végzete fölött ilyen könnyedén elsiklasz. A végzetről a filozófus többet mondhatna. Például a történelem „másodrangú” szereplőinek tragikus kiszolgáltatottságáról. Arról, hogy az „elsőrangú” szereplők jóindulatért vagy kegyeiért kell versengeniük. Ez is hozzátartozik, finoman szólva, a *történelmi lét* kockázatához, ellentétben az egyetemi szemináriumok utólagos biztonságával (lásd Heidegger: *Geworfenheit*, vagy ismét Ernst Nolte: *Historische Existenz*).

De nem is erről akarok beszélni. Nem szűken vett *etnikai*, hanem tágan vett *etikai* szempontot kívánok tekintetbe venni, jelezvén, hogy nem tagadom az erkölcsi szempont létjogosultságát.

Vegyük, mondjuk a második, bécsi döntést, és alkalmazzuk rá a rawlsi kritériumot (gyakorlatilag a Pareto-optimum elvét). (John Rawls magyarországi recepcióját nem ismerve nem tudom megítélni, hogy a javaslatom milyen fogadtatásra talál.) Terítsük a „tudatlanság fátylát” az érintettekre (anélkül, hogy trillázó, jódlizó, kurjongató vagy elnémult „amnéziásoknak” tartanánk őket). Tegyük fel, hogy mindent elfelejtenek, azon kívül, hogy *léteznek* területi és nemzeti önrendelkezésre törekvő románok és magyarok, csak azt nem tudják, hogy melyikük micsoda.

Rawls elve szerint a bécsi döntés igazságos, mert a (*preparált*) szereplők maguk is így döntenének. Aki szerint nem igazságos, az kénytelen az eredményt a liberális elmélet egyik ordító rövidzárlatának tartani (elnézést a képzavar miatt). Az alternatíva nem tudománytalan, nem durván leegyszerűsítő stb., hanem a „vagy-vagy” sajátos esete. Persze lehet, hogy Kierkegaard együgyű lélek volt, de ez megint más téma.

„Kismagyar” opció vagy kultúrnemzet?

Az esszé második felében „mondások” keverednek *diffúz* (megválaszolatlan) kérdésekkel. A teljes csomagot kibogozni (tényt és véleményt különválasztani, a válaszokat eltalálni) – nem tudom. De egy bizonyos témához mégis megpróbáltam összeszedni és rendszerezni a töredékeket, mintegy szemináriumi gyakorlatként. Nem volt könnyű munka, talán nem is mindenkinek éri meg, és megvallom, magam sem vállalkoznék rá újra.

A vizsgálódás tárgya: történelmünk néhány korának „nemzetpolitikája” (amennyiben a kifejezés a múltba vetíthető).

(1) A Monarchiában a nemzet egésze az államhatáron *belül* volt, és a nemzetpolitika alapkérdését így is föl lehetett tenni: milyen államforma *tarthatja meg* a történelmi Magyarországot? A következő alternatívát veszed tekintetbe: „nemzeti függetlenség” *versus* „valamilyen szövetségi struktúra”.

Széchenyi, Kemény, Eötvös az előbbi *ellen*, majd Kossuth és a kiegyezés nemzedéke az utóbbi mellett *optál*. „Igazuk volt?”

Csakhogy a tervezett szövetségi struktúrák nem létre jöttek, vagy ha igen, összeomlottak. „Miben voltak vakok ezek az éleslátó és messzelátó lángelmék?” Két kérdés, semmi válasz.

De mindegy, mert mintha egyiket sem tartanád jónak. Sőt, korábbi megjegyzéseid további zavart keltenek. A kérdésed, hogy „Megpróbáltuk megérteni a lengyel, csehszlovák, jugoszláv, nagyromán, nagynémet – *egyszerre föderális és nemzeti* – eszmét?” (az én kiemelésem) arra utal, hogy valójában nem alternatíva, hanem *egy és ugyanaz*. A zavaromat tovább növeli, hogy más helyütt a nemzeti függetlenséget történelemfilozófiailag mégis magasabb rendűnek tekinted, mint a szövetségi struktúrákat (lásd a „Világforradalom – [Masaryk] így nevezte a fiatal nemzetek győzelmét a régi, nemzetek fölötti birodalmak fölött”).

Talán a fenti zavar eloszlatása céljából említesz egy harmadik államformát is:

„[A] 'kismagyar' (nemzetiségektől megszabadult, független, etnikai) állam opciója föl se merült komolyan a XX. századig soha.”

Miért is kellett volna Trianon előtt felmerülnie? Meg lehetett volna jósolni a közelgő katasztrófát, lehetett volna a kisebbik rosszra törekedni? És ha felmerült volna: Hogyan lehetett volna a többszörös szecessziót (a Monarchiát felrúgni, a nemzetiségektől megszabadulni) *békésen, erőszakmentesen* kivitelezni?

[Csak úgy mellékesen: Felvetődött-e ez a típusú megoldás a környező, érintett országokban? Volt-e 'kisromán', 'kis-szerb', 'kis-csehszlovák' opció?]

(2) A két világháború között (Horthy-kor) a nemzet határa messze az államhatárokon *kívül* húzódott. A nemzetpolitikát akkor is állampolitikának tekintették, de ellenkező előjellel: Az államforma milyen változása *állíthatja vissza* a történelmi Magyarországot? A hivatalos világnézet alapja, a nemzet- és az állampolitika stratégiája „az irredenta, a határrevízió, a revans volt”.

(3) A kommunista korszakban nem volt semmi. Se állam-, se nemzetpolitika.

(4) „Ma a magyar hivatalos etnicizmus a függetlenségi gondolathoz szeretne kapcsolódni, de hát Trianon a nemzetek fölötti Habsburg-birodalom fölbomlásának következménye, azé a birodalomé, *amellyel szemben* a régi magyar nacionalizmus épp úgy érzett, mint mai etnicista utódai az Európai Unióval szemben.” (az én kiemelésem).

Vegyük sorra. A mai hivatalos etnicizmus

(i) a függetlenségi gondolathoz *szeretne* kapcsolódni

(ii) a *régi nacionalizmus* utódja;

(iii) „épp úgy” *érez* az Európai Unióval szemben, mint elődje [a régi nacionalizmus] a Habsburg-birodalommal szemben.

Megjegyzések:

ad (i) „Szeretne” kapcsolódni? Magyarország (mint az Európai Unió minden tagja) *független, szuverén* állam. Hogy a tagok bizonyos jogokat átruháznak az Unióra, ezen mit sem változtat;

ad (ii) Amennyiben az „utód” *tartalmi* összefüggésként értendő, akkor az a kérdés, hogy mi a „régi” nacionalizmus? A Monarchia-beli? Magyarországnak Ausztriával *szemben* nem volt, és Magyarországon *belül* csak (liberális) *nemzetiségi* politikája volt. A területi revízióra törekvő Horthy-koré? Ilyen értelemben a mai Magyarország *nemzetpolitikája* egyiknek sem „utódja.”

ad (iii) A nemzetpolitika tárgya nem az *államforma* (nem a szövetség), hanem a *nemzet*. Lehet párhuzam egyrészt a régi Magyarország és a Monarchia, másrészt a mai Magyarország és az Európai Unió viszonyában fellépő irritációk között. De az utóbbiak nem a nemzetpolitika, hanem az uniós politika kísérői.

További megjegyzés:

A Monarchiát (mind Ausztriát, mind Magyarországot) fenyegető nemzeti ébredés jó esetben pusztán etnicista, rosszabb esetben (a gyakorlatban) irredenta volt. A wilsoni 14 Pont, és Masaryk is etnicista. A cseh és a román nemzeti törekvések irredenták. Az utóbbiakat jónak, haladónak, forradalminak stb. tartod, a magyar etnicizmussal szemben (ha jól értelek) fenntartásaid, sőt ellenérzéseid vannak.

Záró megjegyzés:

A jelenkori nemzetpolitika (amit etnicista magyar nacionalizmusnak nevezek) nem passzív; *több* mint a kultúr-nemzet *tudatának* ébrentartása vagy ápolása. A stratégiai célja: bizonyos nemzeti *intézmények* körét, de nem magát az *államhatárt*, a *kultúr-nemzet* határáig tágítani. Ezért *globalizáló* típusú (nem szűkítő, nem kirekesztő) politika. Ebben a tekintetben rokona a 19. század haladó, forradalmi stb. nemzeti mozgalmainak (olasz *risorgimento*, német egyesülés), anélkül, hogy revizionista volna.

Megkockáztatom a föltevést, hogy történelmileg előzmény nélküli. Ha kedveled a kifejezést: forradalmi.

Világforradalmakat kiváltó forradalmi világháború

„A mai magyar értelmiség egyszerűen nincs fölkészülve a trianoni dilemmaköteg megítélésére [...] a szükséges értelmező munkát nemzedékek nem végezték el.“ A jelenkori magyar szellemi élet kliséivel nem lehet megérteni azt a konglomerátumot („haza, a kultúra, az állam, az anyanyelvi státusz, a legitimitási-lojalitási szerkezet” stb.), „amelyet szétvert az addig el nem ismert, állam nélküli nemzetek [...] elismerése miatt eleve forradalmi első világháború által kiváltott hármass (nemzeti, demokratikus és kommunista) világháború”.

Ha ez az utóbbi megállapítás a „szükséges értelmező munkát” (pontosabban annak egy lehetséges eredményét) példázza, akkor a magyar értelmiséget semmiképpen nem tudom, korszakos mulasztása okán elmarasztalni. Továbbá azt is bevallom, hogy jómagamat egyfajta

intellektuális szeméremérzet visszatartana attól, hogy egy ilyen mondatot leírjak. Persze, ez nem zárja ki, hogy fontos igazságtartalma van. A régi barátság kedvéért megpróbálom elemezni.

Az egyik esemény (világháború) *kivált* egy másikat (világforradalom). Ez egy klasszikus „ok-okozat”-konstrukció. Meg kell megvizsgálni mindkét esemény (vagy esemény-típus) ismérveit, valamint azt, hogy vannak-e empirikusan (történetileg) megtapasztalható előfordulásaik.

Szerinted az első világháború *lényegében* („eleve”) forradalmi volt, mert új nemzetállamokat teremtett. A forradalmiságnak ez az újszerű kritériuma új tartalmat kölcsönöz az igazságos háború (*bellum justum*) középkori, később rossz hírbe keveredett fogalmának. (Már amennyiben Te is úgy véled, hogy igazságtalan forradalom nincs). Az első világháborúnak illetően haladó felfogása egyébként ütközik szokványosabb, de nem kevésbé haladó értelmezésekkel (Lenin, Trockij), amelyek szerint imperialista jellegű rablőháború volt.

Az első világháború forradalmi jellegét állítólag fokozza, hogy kiváltott egy „hármast” (nemzeti, demokratikus és kommunista) „világforradalmat”. Ha jól értem, nem *három* világforradalmat váltott ki, hanem csak *egy*et, amelyet három (nem azonos, de legalábbis összefüggő) ismérv jellemez. Ez arra utal, hogy mind a világháborút, mind a világforradalmat egyedi eseménynek (nem ideáltípusnak) tekinted.

A további kérdés az, hogy a világforradalom ismérvei összeegyeztethetők-e egymással. Ha „kommunizmus” annyi, mint a proletáriátus diktatúrája, akkor a „demokratikus” és „kommunista” kombinációt nem tartom további vizsgálatra érdemesnek. De marad még kettő.

„Nemzeti” és „demokratikus”. Az összefüggés plauzibilis. Egyrészt mert a 19. századi reakció éppen emiatt volt ellenséges a nemzeti mozgalmakkal szemben. Másrészt a korai (még nem globalista) liberális elmélet egyik sarktétele éppen az, hogy demokrácia csak a nemzetállamon belül lehetséges. Ennyiben az összefüggés nem meglepő, de semmi esetre sem újszerű, és demokratikus nemzeti államok létrejötte nem az első világháború univerzális következménye, még kevésbé világforradalom.

Marad a „nemzeti” és „kommunista”. A *nemzetközi* kommunizmusnak *nemzeti* szocializmusokra való széthullását lehet az első világháború következményének tekinteni. (Valójában nem a világháborúnak, hanem a szocialista pártok „árulásának” a következménye volt, ami nem teljesen ugyanaz, és az ok-okozat-konstrukciót kissé megingatja.) Történetileg kimutatható egyedi esetei a *fasci di combattimento* (Mussolini), a *szocializmus egy országban* (Sztálin), vagy (a történetileg kevésbé jelentős) német *nemzeti bolsevizmus*. Ráadásul annyira újszerű, hogy mint ideáltípusos folyamat egészében akár világforradalomnak is tekinthető. Hozhatnék további példákat (így az 1933 utáni Németországot), de gyanítom, hogy a tétel megfogalmazásakor nem ezekre gondoltál.

Post Scriptum

A mindenkori értelmiséginek joga, sőt kötelessége szemügyre venni a kor szellemi állapotát. Az, hogy milyen stílusban teszi, az ő személyes kockázata. Gondolok itt Széchenyire, aki (Szekfü tanúsága szerint) az 1842-es hírhedt akadémiai beszédében „szinte ótestamentumi átkokat” szórva ócsárolta a kortársakat.

Te nem átkozódsz. Te inkább zsörtölődsz.

„A dolog mára végtelenül nevetségessé vált, amikor mind a hivatalos Magyarország, mind a hivatalos Románia a Trianon-napot, június 4-ét állami ünnepként jelöli meg: gyászünnep itt, örömnünnep ott, „pukkadjatok meg” színvonalon. Kamaszos grundsovinizmus.

Nem is túl hatásos uszítás. Kis híján kegyeletsértő értetlenség és tudatlanság. Az újságokban százesztendő, ezerszer megcáfolt pletykák. Megáporodott, besavanyodott átkok.”

Tiszteletre méltó, hogy a zsörtölődésed nem részrehajló. Ezt azért hangsúlyozom, mert az írásod olvasása közben többször az ellenkező benyomásom támadt. Bevallom, hogy ez a benyomás egy régimódi, majdnem atavisztikus igazságérzetnek tulajdonítható. Ugyanis feltűnt, hogy mind a Monarchia defenzív-liberális, mind a jelenkor defenzív-etnicista nemzetiségpolitikájával szemben szigorúan összevonod a szemöldöködet. Ugyanakkor mintha az utódállamok „robosztusabb” nemzetiségi praxisával szemben jóindulatúan elnéző, majdhogy megbocsátó lennél. Mintha bagatellizálnád, hogy kezdettől fogva durván megsértették (és mind a mai napig megsértik) azt, amire nemzetközi jogilag felelősök: a Trianoni szerződésben kodifikált wilsoni evangéliumot.

Az éppen idézett „zsörtölődésben” szerencsére ennek a benyomásnak bizonyos értelemben való cáfolata ismerhető fel. Mintha az egyensúlyt azzal próbálnád helyreállítani, hogy egyenértékűséget, *(a-)morális equivalenciát* tételezel a kettő között: egyik se jobb, mint a másik. Hát, ez is valami.

Erről jut eszembe! Az írásod elején helyteleníted, hogy Trianonról emlékező hazai „összeállítások” csak magyar szerzőt kértek fel, a nyolc érintett országból senkit. Számomra ennél fontosabb kérdés, hogy az érintett országok meghívtak-e magyar szerzőt. Mit írtál volna például egy romániai összeállításban? Mondtad volna, hogy ne beszéljenek Trianonról? Pontosabban: Ne *ünnepeljék* Trianont? Mert ők sem olvasnak? Vagy mondtad volna: ha olvasnak, akkor ünnepelhetik?

Visszatérve az itthoniakra: őket egyértelműen elmarasztalod. A kortárs értelmiség állítólag „egyszerűen felkészületlen.” A történelemtudomány csupán „adatgyűjtő és adatrendszerző” munkát végzett, de értékelhető szellemi élményeket, történeti intuíciókat nem produkált (lásd a „szükséges értelmező munkát”, amelyről fennebb már szó volt). Az esszéirodalom „úgyszólván kivétel nélkül visszavetíti az utódállamok kései etnikai valóságát a múltba”.

Ez valóban siralmas lenne. De ha valóban így volna, akkor (felelősségérzeted ismerve) tudakozodom, hogy miért csak alkalmilag, úgyszólván *post festa* dörgölöd az érintettek orra alá? Miért nem világosítottad fel őket idejekorán, hogy mit kell olvasniuk?

No, de ne vedd komolyan, amit írtam, mert csak a látszat kedvéért akadékoskodom. Alapjában barátságos természeted ismerve sejtem, hogy a zsörtölődés nálad is csak játék. Titokban kuncogva várod, hogy ki dől be neki. Kedvenc mondatodat kiragadván a fenti kötegből: „Pukkadjatok meg”.

Ugyanakkor dicsérőleg kell említenem, hogy milyen ügyesen vágta ki magad a csávából (olyasmiről írni, amiről sem tartalmilag, sem érzelmileg nincs mondanivalód). Sokáig én is így voltam vele, annak ellenére, hogy a sors a vesztes oldalra vetett. A Versailles-i tragédia sokáig közelebbről érintett, Trianon valahogy összefolyt vele. A Te írásodnak köszönhetem, hogy Trianonról most először teljesen tudatosan, és Versailles-tól függetlenül emlékezem. Valamelyes büntudattal, mert mint már említettem, a listán nem rágtam át magam, és ezért az intelmed rám is vonatkozik: Ne beszéljünk Trianonról, mert „nem vagyunk rá se méltók, se alkalmasak, hogy csevegjünk róla”.

A magam mentségére és vigasztalására találtam egy filozófiai bejegyzést arra vonatkozóan, hogyan beszélhetnék róla mégis.

Descartes a következőképpen példázza, hogy a filozófusnak miért kell kételkednie az érzékszervi benyomásokban. Egy volt bajtársa (Descartes a harmincéves háborúban a katolikus oldalon harcolt) évek múltán is panaszkodott, hogy időnként fájdalmat érez az elvesztett lábában.

Gondoljunk mi is az ismeretlen obsitosra. Talán nem csak az egyik, hanem mindkét lába ottmaradt. Sokszor nem is tudja, hogy éppen melyik fáj. Arra sem emlékszik, hol és hogyan vesztette el őket. Mert a testi fájdalomtól az eszméletét is elvesztette. Mesélik a szanitécek. Ő csak tovább meséli.

Mondanád-e neki jó szívvel, hogy hallgasson? Mert nem tudja, miről beszél? Mert nem is alkalmas rá? És különben sem méltó rá?

Talán az amputációra se méltó?

Talán elcsépelte, Trianont *traumának* nevezni. Ezért hívom inkább így: *amputáció*. Amit később lelki amputációval tetéztek. Ezen ma még nem vagyunk túl. Némely emlékező beszédben nem is a pontos emlékezet hiánya, mint inkább a gűny, a káröröm, a gyűlölet zavar.

De megértem őket. Az elveszett testrészek nem az övéik. Nem minden szanitéc, nem minden bábépszkodó érzi őket a magáénak. Talán az elkallódott testrészek sem érzik *őket* a magukénak.

De hadd beszéljen mindenki, legjobb tudása szerint. Ne érts félre, ez nem ál-liberális tolerancia, ez reálpolitika. Ha nem beszélnek, honnan tudjuk meg, honnan tudják meg az utánunk jövők, hogy kik voltak ők, mit értek, mire voltak alkalmasak, mire voltak méltók?

Nem csak a rokkant áldozat, hanem mi maiak is, akik emlékezünk rá, többet érdemeltünk volna, mint ezt az „imperatívuszt”.

Befejezésül kanyarodjunk vissza a zárómondathoz. A Te üzeneted lényegében ez: Ne emlékezzetek Trianonra, mert nem helyeslem, ahogy emlékeztek. A ti emlékezősetek *hamis tudat*, rárakódik a korábbi önmegettévesztésre.

Az emlékezet valóban bonyolult dolog, az egyéni is. A kollektív emlékezet, főleg a nemzeté, még inkább. Korábbi beszédekre, a mások emlékeire emlékszik. Sokféle másodlagos emlék van, egymásnak ellentmondók, és az idő múltán változók. Sőt, tudatosítsuk, hogy az emlékezet nemcsak amúgy mellékesen változik, hanem a *változás a lényege*.

Herakleitosz mondta, hogy ugyanabba az emlékezetbe nem lehet *kétszer* belemerülni. De hogy *egyszer se*?

